

T Ü R M O B

TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER
VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ
(UNION OF CHAMBERS OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF TURKEY)

EKONOMİK RAPOR

2006

TÜRMOB YAYINLARI - 321
ANKARA - 2007

EKONOMİK RAPOR

2 0 0 6

TÜRMOB YAYINLARI- 321
ANKARA - 2007

Dizgi - Düzenleme

TÜRMOB
Basın Yayın Servisi

Baskı
Fersa Matbaacılık
(0.312) 278 43 56

SUNUŞ

2006 yıl, yaşanan derin ekonomik krizlerin ardından 2002 yılı ilk çeyreği ile başlayan büyüme sürecinin kesintiye uğramaksızın devam ettiği, siyasi ve ekonomik açıdan görel olarak istikrar içinde geçirilmiş bir yıl olmuştur. Mayıs-Haziran aylarında küresel finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın, diğer yeni yükselen piyasa ekonomilerine göre daha derinden hissedilmiş ve etkilerinin halen sürüyor olmasına rağmen, ekonomik istikrar ortamının ve hızlı büyüme sürecinin devam ettirilebilmesine, daha önceki yıllarda hayata geçirilmiş olan önemli yapısal düzenlemelerin, izlenmekte olan disiplinli maliye politikasının, güven ortamındaki iyileşmenin ve geleceğe yönelik beklentilerdeki düzelmenin önemli katkısı olmuştur. Bu unsurların yanı sıra oldukça kısa sürmüş bir dalgalanma dönemi dışında küresel finansal piyasalarda hakim olan olumlu ortamın ve likidite bolluğunun ayrıca küresel ekonominin ve ticaret hacminin hızlı büyümesini sürdürüyor olmasının da göz ardı edilemeyecek katkısı olmuştur.

2006 yılında biraz yükselmiş olmakla beraber son beş yıllık dönemde enflasyon hızla gerilemiş ve tek haneli rakamlara düşmüştür. 2002-2006 döneminde yıllık ortalama GSMH büyümesi yüzde 7.5 oranında kesintisiz yüksek bir hızda gerçekleşmiştir. Kamu mali yapısı daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuş ve kamu finansman açığı düşmüştür. 2006 yılındaki yükselmeye rağmen nominal faiz düzeyi enflasyon haddindeki gelişmeler doğrultusunda düşmüştür. Kredi piyasasında kamu kesimi borçlanmasının baskısı hafiflemiş, başta özel kesim makine-teçhizat yatırımları olmak üzere yatırım faaliyetleri tekrar dikkat çekici bir canlılık kazanmış, istihdam hacmi genişlemiş ve ihracat hacminde hızlı bir büyüme gerçekleşmiştir. Diğer taraftan 2005 yılı Ekim ayında AB ile üyelik müzakerelerinin başlamış olması ülkemize dış ilişkilerde daha güçlü bir konum kazandırmış ve yabancı sermayenin Türkiye konusunda geleceğe ilişkin beklentilerinde önemli bir iyileşme sağlamıştır. Ancak tüm bu olumlu gelişmelere karşılık küresel finansal piyasalarda Mayıs-Haziran 2006'da tanık olunan dalgalanmanın Türkiye ekonomisi üzerine olan etkilerinin derinliği ve aradan bir yılı aşkın bir

sürenin geçmiş olmasına karşılık yeni bir krizle karşılaşma kaygısının devam ediyor ve bu nedenle Türkiye'nin dünyada en yüksek reel faizleri ödüyor olması, yukarıda sayılan olumlu ekonomik gelişmelerin sürdürülebilirliği konusunda ciddi görüş farklılıklarına yol açmaktadır.

Ekonominin o güne kadarki en büyük daralmayı yaşadığı 2001 yılı ertesinde, günümüze kadar olan dönemde ekonomik alanda yaşanan gelişmelere daha yakından bakıldığında dikkat çeken başlıca hususlar şu şekilde özetlenebilir;

- 2002 yılı ilk çeyreğinde başlayan ekonomik büyüme kesintiye uğramaksızın 2007 yılı ilk ve ikinci üç aylık dönemine kadar sürmüş ve GSMH büyüme hızı yıllık bazda, sırasıyla yüzde 7.9, yüzde 5.9, yüzde 9.9, yüzde 7.6 ve 2006 yılında da yüzde 6.0 olarak gerçekleşmiştir,
- Yıllık ortalama olarak TÜFE 2001 yılındaki yüzde 54,4 düzeyinden tedrici bir biçimde gerileyerek, 2005 yılı itibariyle yüzde 8,18'e düşükten sonra 2006 yılında yüzde 9.60'a tırmanmış, Ağustos 2007 itibariyle aynı bazda yüzde 9.46 olarak gerçekleşmiştir.
- Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı 2001 yılındaki yüzde 16.4 oranından, 2005 yılında yüzde (-) 0.9'a, 2006 yılında da (-) 3.1'e, kamu net faiz ödemelerinin oranı ise, aynı yıllar itibariyle yüzde 26,4 oranından, yüzde 9.4'e ve yüzde 8.0'e gerilemiştir,
- Kamu iç borçlanma ihaleleri ortalama nominal bileşik faiz oranı 2001 yılındaki yüzde 99.1 oranından, 2005 yılı ortalaması olarak yüzde 16.9'a gerilemiş, Haziran 2006'da faiz hadlerinin yükselmesini takiben yıl ortalaması olarak yüzde 18.2'ye yükselmiş olup, bu yılın Haziran ayı itibariyle yüzde 19.0 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllar itibariyle reel faiz oranı ise yüzde 35.5'ten, 2005 yıl genelinde yüzde 8.5'e, 2006 yılı genelinde yüzde 7.7'ye gerilemiş olup, Haziran 2007 ayı itibariyle yüzde 11.7 düzeyinde oluşmuştur.
- Kamu kesimi net borç stokunun GSMH'ya olan oranı 2002 yılındaki yüzde 78.5 oranından 2005 yılında yüzde 55,3'e ve 2006 yılında da yüzde 48.8'e düşmüştür,

- 2001 yılında 33.3 milyar Dolar olan toplam ihracat tutarı, aşırı değerlenmiş YTL.'na rağmen hızlı bir artış göstererek, 2006 yılında 85.5 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir..

Bir diğer önemli olumlu gelişme sabit sermaye yatırımları alanında yaşanmış ve reel anlamda enflasyondan arındırılmış olarak 2001, 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla yüzde 24,4, yüzde 1,4 ve yüzde 1.3 oranında daralan sabit sermaye yatırımları 2004 yılında yüzde 25.3 ve 2005 yılında da yüzde 17.7 oranında önemli bir büyüme sergilemiştir Yatırım harcamalarındaki hızlı büyüme 2006 yılında ve bu yılın ilk yarısında da devam etmiş ve 2006 yılında reel anlamda yüzde 13.2 oranında büyüyen sabit sermaye yatırımları, bir önceki yılın aynı dönemine göre bu yılın ilk altı aylık döneminde de nominal bazda yüzde 22.0, reel bazda ise yüzde 6.9 oranında artmıştır.

Yakın geçmiş dönemde gerçekleştirilmiş olan köklü yapısal düzenlemeler ve ekonomik alanda alınmış olan bu dikkat çekici mesafe, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yapılmakta olan katılım müzakereleri için gereken AB zirve kararının alınmasında da çok önemli bir rol oynamıştır.

2000 yılı başından buyana ülkemizde, yapılmış olan Stand-by anlaşmaları çerçevesinde doğrudan Uluslar arası Para Fonu'nun güdümünde, önemli yapısal düzenlemeleri de içeren, sıkı bir ekonomik istikrar, stabilizasyon programı uygulanmaktadır. Bu program başlangıçta benimsediği "döviz kuru çapası" politikasıyla ve Hükümetin gelişmeleri değerlendirip gerekli politika revizyonlarını zamanında yapmamış olması nedeniyle ülkeyi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine sürüklemiştir. İçerdiği mali ve parasal politika önlemleriyle ve uygulamaya konulan kapsamlı yapısal düzenlemelerle IMF gözetiminde yürütülen bu ekonomik program, çok yoğun eleştiriler almış olsa dahi, ülkemizin ekonomik açıdan daha güçlü ve şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesinde büyük bir katkı sağlamıştır. Programda öngörülen yapısal düzenlemelerin önemli bir bölümünün hayata geçirilmesi ve öngörülen mali ve parasal disipline uyum gösterilmesi sayesinde, izlenmekte olan program, ekonominin düşük enflasyon ortamında tekrar büyüme süreci içersine girmesini, faiz hadlerinin düşürülebilmesini ve kamu

faiz ödemeleri ile borç yükünün kamu gelirlerine ve milli hasılaya olan oranlarında belirgin düşüş sağlanmasını, ayrıca bankacılık kesiminin daha sıhhatli bir yapıya kavuşturulmasını ve sonuçta ekonominin dışsal ve dahili şoklara daha dayanıklı hale gelmesini olanaklı kılmıştır.

Ancak 2002 yılından buyana izlenen para politikasında enflasyon haddini düşürmek için düşük döviz kurunun “çapa” olarak kullanılması ve bu amaçla faiz hadlerinin ülkeye döviz girişini özendirerek şekilde yüksek tutulması, ekonominin dış ve iç şoklara karşı kırılganlığını tekrar yükseltmiş ve Merkez Bankasının ulusal ekonomik çıkarlar doğrultusunda bağımsız para politikası izleme olanaklarını önemli ölçüde daraltmıştır. 2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında gelişmiş ülkelerin faiz oranlarında artırıma gitmeleri ve uluslararası piyasalarda risk algılamalarında meydana gelen değişiklik sonucu finansal piyasalarda meydana gelen sarsıntının Türkiye’yi diğer ülkelere göre çok daha derinden etkilemiş olması ve bu etkinin yüksek reel faiz hadlerinin sürdürülmesini zorunlu kılarak halen varlığını gösteriyor olması, ekonomideki kırılganlığın ve dış ve dahili şoklara karşı duyarlılığının arttığını açık biçimde göstermektedir.

Yukarıda ana çizgileriyle verilen ve istikrara kavuştuğu izlenimi veren bu ekonomik tablonun “sürdürülebilir” olması “yüksek faiz” politikasının devam ettirilmesine bağlı duruma gelmiştir. Zira faiz hadlerinin düşmesi, doğrudan yabancı sermaye dışında ülkeye gelen yabancı sermaye miktarının düşmesine, döviz arzının azalmasına, döviz fiyatlarında tırmanışa ve para ikamesine yol açacak, bu durum enflasyonun ve faiz hadlerinin yeniden tırmanışa geçmesine yol açacak ayrıca yüksek miktarda döviz açık pozisyonu olan özel kesimde ve dolayısıyla reel ekonomide ciddi sıkıntılar yaratacaktır. Böyle bir gelişme zincirinde, yüksek faiz düzeylerine alışmış olan yabancı fon yöneticilerinin, çok ciddi olmayan nedenlerle dahi kriz yaratıp, Merkez Bankasını politika faizlerini yükseltme zorunluluğunda bırakmalarını beklememek gerekir.

Son dört-beş yıllık dönemde sağlanılan düşük enflasyon düzeyinin, hızlı büyümenin, artan yatırımların altında yatan iki temel olgudan birincisi “yüksek faiz, düşük kur” politikası, diğeri ise, uluslar arası finans piyasasında 2006 yılı Ma-

yıs-Haziran aylarında, bu yılın başında ve geçtiğimiz son bir iki aylık dönemde kısa süreli daralma göstermiş olan likidite bolluğudur. Yüksek faiz kısa vadeli yabancı sermayeyi çekip, döviz arzını arttırarak kurun düşük kalmasına neden olmakta ve bu şekilde enflasyonun baskı altında tutulmasına olanak sağlamaktadır. Yabancı sermaye ülkemize gelmekle, hem yüksek faiz geliri elde etmekte hem giderek daha da değer kazanan YTL. ile, dövizini pahalıya bozdurup, ucuza yerine koymakla, ayrıca getirisini katlamaktadır. Türk Lirası, 1995 baz yılına göre veya 2001 krizi ertesinde değerinin tabana vurduğu o yılın yaz aylarına göre, yaklaşık yüzde 70 oranında daha değerli konuma gelmiş bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile satınalma gücü paritesine göre TL. iç-dış enflasyon farkı kadar değer yitirmediği gibi, 2001 Kasım ayından itibaren, dalgalanmalar göstermekle beraber sürekli bir değer kazanımı göstermiştir. FED'in Eylül ayı ortasında faiz hadlerini indirmesiyle YTL.'nin değer kazanma sürecinin daha da güç kazanması beklenmektedir.

Yabancı sermaye yöneticileri bu güne kadar hiç "borç ödeme aczi" –default- ilanında bulunmamış ve her döviz krizi döneminde kendilerine dövizlerini ucuz fiyatla tekrar yerine koyma olanağını sağlamış olan ve tatlı getiriler elde etmeye alışmış oldukları böyle bir ülkede kriz çıkmasını şüphesiz istemeyeceklerdir. Finansal piyasalarda yakın geçmiş dönemde cereyan eden dalgalanmalarda yabancıların Türkiye'deki yatırımları ile ilgili olarak soğukkanlı davranmış olmalarına bu açıdan da yaklaşılabilir.

İzlenmekte olan bu politika sonucunda Dolar/YTL. paritesi yıllar öncesi değerine düşmüş, YTL. aşırı değerli konuma gelmiştir. Düşük kur enflasyonun düşürülmesine, nihai ithal malı ve girdi fiyatlarını görel olarak dondurmaya hatta geriletme suretiyle önemli katkıda bulunmuştur. Aşırı değerlendirilmiş Türk Lirası tüketim harcamalarını özendirilmekte, tasarruf eğilimini azaltmakta, düşük makine-ekipman maliyetleriyle yatırımları genişletmekte ve bu şekilde büyüme hızını yükseltmektedir. Ne var ki düşük kur aynı zamanda ihracatı baltalamakta ve ithalatı özendirilmektedir. Son beş yıldır ithalat hacminin artış hızı ihracat hacminin artış hızının çok üstünde gerçekleşmiştir. 2001 yılı itibariyle yüzde 75.7 olan ihracat gelirinin ithalat harcamalarını karşılama oranı 2006 yılı itibariyle yüzde

61.3'e düşmüştür. Borçlanma ve varlık satışı yoluyla finanse edilen cari işlemler açığının GSMH'ya olan oranı 2006 yılında yüzde 7.8'e çıkmıştır. Son beş yıllık dönemde verilen cari işlemler hesabı açıklarının toplamı 80 milyar Doları aşmıştır.

Düşük kur aşırı ithalata, tüketime ve kaynak israfına yol açmakta, ülke borçlanmakta ve ulusal varlıklar yabancılara satılmaktadır. Düşük kur yerli üretim süreci ile sermaye ve istihdamın dışarıya kaymasına, ihracına neden olmakta ve dolayısıyla ekonomiye onarılmaz zararlar vermektedir. Bu politikanın yol açtığı aşırı dış ticaret ve cari işlemler hesabı açıkları borçlanma, ve varlık satışı yoluyla kapatılmaktadır. 2006 yılında verilen cari işlemler hesabı açığının kapatılması "doğrudan yabancı sermaye yatırımı" olarak tanımlanan 17.8 milyar Dolar tutarındaki, içinde bankaların, sigorta şirketlerinin ve TürkTelekom, POAŞ ve TAV gibi şirket hisselerinin bulunduğu varlık satışıyla finanse edilmiştir. Bu boyutta sürecek cari açığın kısa vadeli yabancı sermaye akımlarıyla veya varlık satışıyla sürdürülebilmesi olanaklı olmadığı gibi ülke ekonomisini uluslararası piyasalar-
daki veya dahili şoklara karşı kırılgan hale getirmekte, ulusal ekonomik politikanın belirlenip, izlenmesinde yabancı fon sahip ve yöneticilerine kendi çıkarları doğrultusunda kaygı verici boyutta söz hakkı tanımaktadır. Ekonominin kan kaybetmesine, ulusal gelirin yabancı ya da yerli sermaye sahiplerine oluk, oluk akıtılmasına neden olan rekor yükseklikteki reel faizlerin -2007 yılı ilk yarısı itibarıyla GSMH büyüme hızının iki katından yüksektir -, Mayıs-Haziran 2006 dalgalanmasından buyana geçen uzun zaman içinde indirilememiş olmasının bir nedeni enflasyonu baskı altında tutmaksa, diğeri de dövize atak, fon kaçışı ve bunları izleyecek finansal ve reel kesim krizi kaygısıdır.

Ne var ki artık ulusal ekonomi, yüksek cari açık verme ve bunun doğrudan yabancı sermaye yatırımı veya kamu ve özel kesim borçlanması yoluyla finanse edilmesi şeklindeki sürece bağımlı hale getirilmiştir. Çözüm, orta vadeli bir program çerçevesinde dış talebi ve ulusal tasarrufları arttırıp, kamu ve özel kesim tasarruf açıklarından oluşan cari açığın yumuşak bir şekilde düşürülmesidir. Ancak hedeflenen enflasyon oranlarıyla, öngörülen gelir ve büyüme politikala-

ıyla cari dengenin, diğler bir ifade ile YTL.'nin yeniden fiyatlandırılmasını sağlamak büyük güçlük arz etmektedir.

TÜRMOB, kuruluşundan bugüne kadar, muhasebe ve denetim elemanları camiası olarak, Türk Vergi Sisteminin daha iyi ve etkin hale getirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması yönünde, gerek kurumsal yapının düzeltilmesi alanında gerek uygulamadaki eksikliklerin ve aksaklıkların giderilmesi alanında, her türlü katkının sağlanması alanında azami çaba göstermiştir. Herkesten gücüne göre vergi alınan ve kamu kesimini borçlanmaya muhtaç bırakmayan, ancak alınan vergilerin israf edilmeden etkin, verimli ve şeffaf bir şekilde kullanıldığı bir Türkiye; tüm vatandaşları için, başta iş, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, adalet ve altyapı alanlarında olmak üzere en iyi olanakları sağlayabilecek bir ülke olma niteliğini hızla kazanabilecektir. Bu çerçevede TÜRMOB, yabancı sabit sermaye yatırımlarının ülkemize yönlendirilmesi açısından da büyük önem taşıyan ve başta Avrupa Birliği üyesi ülkeler olmak üzere çok sayıda ülke tarafından gerçekleştirildiği gibi, Türkiye'de Kurumlar ve Gelir Vergisi oranlarının indirilmiş olmasını bu alanda atılmış önemli olumlu bir adım olarak değerlendirmektedir. Ancak fiş ve fatura düzenlenmesini özendirerek, kayıtdışı ekonominin boyutlarının küçültülmesine önemli katkı sağlayan "Vergi İadesi" sisteminin kaldırılmış olması vergi gelirleri üzerinde, 2007 yılı Ocak-Ağustos dönemi uygulamasıyla ortaya çıktığı gibi, olumsuz etkide bulunacaktır ve bu nedenle bu konudaki yaklaşımın yeniden gözden geçirilmesinde fayda görölmektedir.

TÜRMOB yasama faaliyetlerini de yakından izlemekte olup, bazı yönleri ile bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanır hale gelmiş olan Türk Ticaret Kanunu'nun olanaklar ölçüsünde eksiksiz, karşıt çıkarlar arasında denge sağlayıcı, hukuki ihtilafları asgari düzeye indirici, iş hayatında hukukun üstünlüğünü güvence altına alacak şekilde karar alma mekanizmasını hızlandırıcı niteliklere sahip olacak şekilde yasalaşması için her türlü çabayı harcamış olup bu alanda katkıda bulunmaya devam edecektir. TÜRMOB hazırlanmış olan Yasa taslağının öncelikli olarak TBMM'nin gündemine alınmasını temenni etmektedir.

2006 yılı Türk muhasebe meslek camiası açısından büyük ve gerçekten gurur verici bir başarıya tanıklık etmiştir. 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi, Birliğimizin bu alanda gösterdiği etkin faaliyet sonucu, 13-16 Kasım tarihleri arasında İstanbul'da başarıyla gerçekleştirilmiş ve Kongreyi gerek yurt içinden gerek yurt dışından çok geniş bir katılımcı topluluğu izlemiştir. Kongre ülkemizin uluslararası alanda tanıtımına da önemli olumlu katkıda bulunmuştur.

Ekonomi alanında yakın geçmiş dönemde tanık olunan olayların akışının geniş bir perspektifle ortaya konulması, halen içinde bulunulan durumun daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu görüş açısıyla Ekonomik Raporda 2006 yılı ile bu yılın ilk yarısındaki gelişmeler yansıtılırken, geride kalan ve iki derin kriz ile ardından beş yılı aşkın kesintisiz büyüme dönemini barındırmış olan yakın geçmiş dönemdeki gelişmelere de ana çizgileri ile yer verilmiştir.

Ekonomik raporun hazırlanmasındaki çalışmalarından dolayı Dr. Ahmet Fettaoğlu'na teşekkür ederim

2006 yılı Ekonomik Raporunun Odalarımıza, üyelerimize ve ilgilenen herkese faydalı olmasını umuyorum.

Mehmet TİMUR
TÜRMOB Genel Başkanı

İÇİNDEKİLER

I. DÜNYA EKONOMİSİ	3
I.1. Genel	3
I.2. 2006 Yılında Dünya Ekonomisi	4
I.2.1. Kuzey Amerika	17
I.2.2. Batı Avrupa Ülkeleri	21
I.2.3. Avrupa'nın Yeni Yükselen Piyasa Ekonomileri	26
I.2.4. Japonya	28
I.2.5. Yeni Yükselen Asya Ekonomileri ve Pasifik Ülkeleri	30
I.2.6. Latin Amerika Ülkeleri	32
I.2.7. Bağımsız Devletler Topluluğu	35
I.2.8. Afrika Ülkeleri	37
I.2.9. Orta-Doğu Ülkeleri	39
I.2.10. 2007 Yılı İlk Yarısında Küresel Ekonominin Görünümü	41
I.3. Dünya Ticareti	44
I.4. Mal (Emtia) Piyasaları	49
I.5. Avrupa Birliği	54
I.6. Dünya Ticaret Örgütü	59
I.7. Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri	65
II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK VE SOSYAL DURUM	73
II.1. Genel Ekonomik Durum	73
II.2. Sosyo-Ekonomik Yapı	91
II.2.1. Nüfus	91
II.2.2. İstihdam	96
II.2.3. Çalışma Hayatı	102

II.2.4. Sosyal Güvenlik	110
II.2.5. Gelir Dağılımı	114
II.3. Milli Hasıla ve Ekonomik Büyüme	128
II.4. Sektörel Gelişmeler	150
II.4.1. Tarım	150
II.4.2. Sanayi	152
II.4.2.1. Sanayi Sektöründe 2007 Yılı Gelişmeleri	160
II.4.2.2. Madencilik	163
II.4.2.3. İmalat Sanayii	164
II.4.2.4. Enerji	172
II.4.3. Hizmetler	174
II.4.3.1. Ticaret	174
II.4.3.2. Turizm	177
II.4.3.3. Ulaştırma	180
II.5. Kamu Maliyesi	182
II.5.1. Kamu Maliyesi Alanında 2007 Yılı Gelişmeleri	208
II.5.2. Kamu Borçlanması	212
II.5.2.1. İç Borçlanma	212
II.5.2.2. Dış Borçlanma	226
II.6. Özelleştirme	233
II.7. Yatırımlar	238
II.8. Dış Ticaret	251
II.8.1. 2006 Yılı İhracatı	257
II.8.2. 2006 Yılı İthalatı	263
II.8.3. Dış Ticaret Alanında 2007 Yılı Gelişmeleri	274
II.9. Ödemeler Dengesi	278
II.9.1. Ödemeler Dengesi Alanında 2007 Yılı Gelişmeleri	297

II.9.1.1. Cari İşlemler	297
II.9.1.2. Sermaye Finans Hesapları	302
III. PARA VE SERMAYE PİYASALARI	307
III.1. Para Politikası	307
III.2. Kur Politikası ve Döviz Piyasasındaki Gelişmeler	319
III.3. Para Piyasasındaki Gelişmeler	328
III.3.1. Emisyon Hacmi	328
III.3.2. Para Arzı	331
III.3.2.1. Dar Tanımlı Para Arzı (M1)	331
III.3.2.2. Geniş Tanımlı Para Arzı	332
III.4. Mevduat ve Yatırım Bankaları Kredileri	336
III.5. Uluslararası Rezervler	339
III.6. Sermaye Piyasası	341
III.7. Fiyat Hareketleri	346

DÜNYA EKONOMİSİ

I. DÜNYA EKONOMİSİ

I.1. GENEL

2000 yılı ikinci yarısı ile 2001 ve 2002 yılları boyunca yaşanan bir yavaşlama dönemi dışında dünya ekonomisi, küreselleşmenin önemli katkısıyla ve özellikle mal ve hizmetler ile sermayenin görece olarak serbestçe dolaşabildiği bir ortamda son on yıllık aşkın sürede hızlı bir büyüme göstermiştir. 2003 yılı ilk yarısında karşı karşıya kalınan Irak savaşının ve Uzak Doğu'da patlak veren SARS salgınının yarattığı belirsizliklerin ortadan kalkmasıyla dünya ekonomisi, anılan yılın ikinci yarısından başlayarak, beklentilerin de üstünde bir hızla, tekrar toparlanma dönemi içine girmiş ve bu hızlı büyüme süreci bazı dalgalanmalar göstermiş olsa da, kesintisiz biçimde günümüze kadar sürmüştür.

Bu süre zarfında başta Çin ve Hindistan olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomileri çarpıcı bir ekonomik büyüme sergilemişler, mal ve hizmet ticareti ile sermaye akımları üzerindeki kısıtlamaların ve engellerin giderek azaltılmasıyla küresel düzeyde rekabet yoğunlaşmış, bu durum şirketleri 'outsourcing'e ve işgücünün ucuz olduğu bölgelere sermaye ihracına yönlendirmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki vasıfsız işgücü sınıfı, fakir ve nüfus yoğunluğu yüksek ülkelerdeki ucuz işgücünün devreye girmesiyle pazarlık güçlerini yitirmişler, küresel düzeyde gelir adaletsizliği azalırken, şirket karlarının ve yöneticiler ile vasıflı işgücünün gelirlerinin yükselmesi sonucu ülke içi gelir adaletsizliği büyümüştür.

Küresel düzeyde artan gelir düzeyine bağlı olarak yükselen talep petrol ve temel mallar ile metal fiyatlarında çarpıcı yükselmelere yol açmış, ancak girdi fiyatlarında karşılaşılan bu sıçramalar küresel büyüme üzerinde birçoklarının beklediği gibi fazlaca hissedilir olumsuz bir etki yaratmamıştır. Diğer taraftan bu kesintisiz ve hızlı küresel ekonomik büyüme süreci ile ilgili olarak not edilmesi gereken bir önemli husus küresel büyümede A.B.D.'nin, küresel faaliyet hacminin genişlemesinde efektif talebi ile oynamış olduğu etkin roldür. Gerçekten A.B.D. GSYİH'nın yüzde 6'sı dolayında oluşan cari işlemler açığıyla bir taraftan küresel (özellikle Çin ve Uzak-Doğu'nun yeni sanayileşen ülkeleri) üretim faaliyetine destek verirken, öte yanda cari fazla veren ülkelerde devasa boyutta rezerv birikimine meydan vermiş ve küresel likiditenin artmasında birinci derecede rol oynamıştır.

Günümüzde küresel ekonomik koşullar güçlü bir konumda bulunmasına rağmen, birtakım finansal istikrarsızlık unsurlarının tehdidi altında bulunmaktadır.⁽¹⁾ Bunlar-

---

(1) <http://www.morganstanley.com>.

dan birincisi 2001 yılı sonrasında para politikalarında sağlanan gevşetme küresel ekonominin normal sınırlar ötesinde bir büyüme sergilemesinde önde gelen itici etkiyi yaratan likidite genişlemesine yol açmıştır. İkincisi ise cari işlemler hesabı fazlalıklarının tekrar, tekrar işlemle devreye sokulması (Asya ekonomilerinden ve petrol ihraç eden ülkelerden) önceden tahmin edilemeyecek büyüklükte bir likidite rezervi oluşturmuş ve bu gelişme yatırımcıların risk iştahını aşırı biçimde arttırmıştır. Esasında risk primlerinin İkinci Dünya savaşı sonrası dönemdeki en düşük düzeylerine inmesi ve çok düşük faizli finansman kaynaklarına kolayca ulaşabilme olanağı piyasaya yeni yatırımcıların girmesine yol açmış ve risk alma konusunda iştahları kabartmıştır. Sonuçta Merkez Bankalarının faiz hadlerini, 2003 yılı sonundaki ortalama yüzde 1.5 oranından günümüzde yüzde 4.4 düzeyine çıkarmış olmalarına karşın, likiditedeki aşırı şişme yatırımcıları, karmaşık ve borçlanma oranının yüksek olduğu finansal araçlarla “aşırı yükseklikte gelir” elde etme yönünde özendirmiştir. Dolayısıyla en son geçtiğimiz Ağustos ayında yüzyüze kaldığı gibi, piyasadaki likiditenin kendi kendini genişleten mekanizması aşırı ölçüdeki borçlanma oranlarına dayalı olup, finansal piyasalardaki panik ataklara karşı duyarlı konumda bulunmaktadır.

Diğer taraftan son beş yıllık dönemde küresel ekonomide yaşanan aşırı likidite bolluğu, bazı ulusal paralar arasında, bir ulusal paradan diğerine önemli farklılıklar gösteren ayar bozukluklarına ve Merkez Bankalarının bağımsız para politikası izleme yeteneklerinde kısıtlar oluşmasına yol açmıştır. Bu durum likidite koşullarındaki ve risk algılamalarındaki değişimler yoluyla ani ve büyük çaplı sermaye akımı yön değişikliklerine, dolayısıyla ulusal paraların değeri üzerinde baskı oluşumuna meydan verebilmektedir.

2003 yılında yüzde 4.0 oranında büyüyen dünya gayrisafi hasılası 2004 yılında yüzde 5.3, 2005 yılında ise yüzde 4.9 oranında büyüme kaydetmiştir. Dünya ekonomisinde 2006 yılında yaşanan gelişmeler aşağıdaki bölümlerde ana çizgileriyle ortaya konulmaktadır.

I.2. 2006 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

2006 yılında dünya ekonomisi güçlü bir görünüm ortaya koymuş ve yüzde 5.4 oranında büyüme sergilemiştir. Bu güçlü büyüme A.B.D.’nde tanık olunan ekonomik yavaşlamaya rağmen gerçekleşmiştir. A.B.D.’nde konut piyasasında yaşanan keskin yavaşlama ve mortgage finansman sisteminin yüksek riskli kesiminde (subprime) yaşanan geri ödeme zorlukları ve aracı kurum iflasları genel ekonomiyi olumsuz şekilde etkilemiş ve şirketlerin yeni tesis ve makine ekipman yatırımlarında yavaşlamaya neden olmuştur. Bu olumsuz görünüme rağmen özellikle hizmet sektö-

ründeki istihdam genişlemesi ve petrol fiyatlarında Ağustos ayından sonra tabık olunan gevşeme tüketim harcamalarının görece olarak canlı seyretmesine katkıda bulunmuştur. Buna mukabil Euro Bölgesinde iş aleminin güven duygusunda gözlemlenen iyileşme ve işgücü piyasası koşullarında meydana gelen düzelmeye güç kazanan tüketim harcamaları, ekonomik büyümenin son altı yıllık dönemdeki en yüksek hıza ulaşmasını sağlamıştır. Bu hızlı büyümede Almanya'da 2007 başında KDV oranlarında uygulamaya konulan oran artırımı öncesi vergi artışından kaçınma amaçlı yapılan tüketim harcamaları sıçramasının da etkisi olmuştur. Japonya'da yılın ortalarında yavaşlamaya yüz tutan ekonomik faaliyet hacmi yılın sonlarına doğru tekrar canlılık kazanmıştır.

Yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkelerde tanık olunan hızlı ekonomik büyümeyi Çin ve Hindistan'da süregelen gözcü büyüme sürüklemiştir. Çin'de yılın ikinci yarısında sabit sermaye yatırımlarını biraz soğutmak, yavaşlatmak için alınan politika önlemlerine rağmen, yatırım harcamalarındaki ve ihracat hacmindeki güçlü seyir ekonominin yılın genelinde yüzde 10 ³/₄ oranında büyümesini sağlamıştır. Hindistan'da ekonomik büyüme yıl boyunca giderek güç kazanmış ve yıllık bazda yüzde 9 ¹/₄ oranında gerçekleşmiştir. Diğer bölgelerde de yüksek emtia fiyatları ve finansman piyasalarındaki olumlu ortam ekonomilerin güçlü bir büyümeyi idame ettirebilmelerinde etkili olmuştur.

Hızlı ekonomik büyüme ve yılın ilk yarısında petrol fiyatlarının güçlü seyretmesi enflasyon haddi konusunda kaygı duyulmasına yol açmışsa da daha sonraları para politikalarında uygulamaya konulan sıkılaştırma ve petrol fiyatlarının gevşemesi bu kaygıları azaltmıştır. Orta-Doğu'daki güvenlik konusunda hissedilen gerginlikteki yumuşama, petrol piyasalarında arz-talep dengesindeki iyileşme ve 2006 yılının ikinci yarısında iklim koşullarının elverişli seyretmesi petrol fiyatlarının gevşemesinde etkili olmuştur.

A.B.D.'nde yiyecek maddeleri ve enerji dahil temel enflasyon oranı her ne kadar FED'in olmasını arzu ettiği düzeyin biraz üstünde kalsa da bir parça gerilemiştir. Biraz yavaşlayan ekonomik büyüme oranı ile artan enflasyon kaygısı arasında denge gözetilen FED Haziran 2006 ayından sonraki dönemde faiz hadlerini değiştirmeksizin sabit tutmuştur. Japonya'da Merkez Bankası Haziran 2006'da sıfır faiz haddi politikasını terk etmesinin ardından faiz hadlerini çok az artırma yoluna gitmiştir. Avrupa Merkez Bankası ve İngiltere Merkez Bankası ekonomik faaliyet hacmindeki olumlu gelişmeler çerçevesinde para politikalarında uygulayageldikleri genişletici uygulamaları giderek hafifletmişlerdir. Çin, Hindistan ve Türkiye dahil bazı yeni yükselen piyasa ekonomileri hızlı ekonomik büyüme, enflasyon baskısı ve Türkiye

durumunda olduğu gibi cari açık baskısı nedeniyle para politikalarını sıkılaştırmışlardır. Ancak genelde enflasyon gelişmeleri olumlu seyretmiştir.

Ekonomik büyümenin güçlü bir biçimde seyredeceği şeklindeki beklentiler ve enflasyon kaygılarının zayıflaması. 2006 yılı ortalarından buyana küresel finansal piyasa koşullarının çok elverişli bir biçimde süregelmesinde başta gelen etkenler olmuştur. Şubat 2007 ayından buyana finansal piyasalar daha az istikrarlı bir görünüm sergilemektedirler, ancak bu durum, yatırımcıların piyasa algılamalarındaki bir değişiklikten ziyade varlık değerlerinde ciddi artışların görüldüğü bir dönemin ardından gelen orta karar bir düzeltme hareketi olma niteliği taşımaktadır. Yakın geçmiş dönemde görülen fiyat gerilemelerine rağmen gelişmiş ekonomilerde menkul kıymet piyasaları, yükselmiş olan karlılık düzeylerinin de etkisiyle, bu güne kadar ulaştıkları en yüksek düzeylerde seyretmektedirler. Birçok piyasalarda yüksek riskli menkul varlıklar üzerindeki 'spread'ler (faiz farkları) çok düşük seviyelerde bulunmaktadır. Mayıs-Haziran 2006 aylarında yaşanan bir ciddi dalgalanmanın ardından yeni yükselen ekonomilerde bono ve menkul kıymet piyasaları tekrar hızlı bir toparlanma göstermişlerdir. Yeni yükselen piyasa ekonomilerine yönelik sermaye akımları 2006 yılında da yüksek hacimli bir şekilde sürmüştür. Asya ülkeleri ve yeni yükselen Avrupa ekonomileri bu sermaye akımlarından yüksek bir pay alırlarken, 2006 yılında yabancı sermayeye olan talepte şirket borçlanmaları, hükümet borçlanmalarının yerini önemli ölçüde ikame etmiştir.

Döviz piyasalarında ise A.B.D.'nde ekonomik büyümenin yavaşlaması buna karşılık Batı Avrupa ekonomilerinde gerçekleşen güçlü büyüme, iki kıta arasındaki faiz farklarının daralacağı yönündeki beklentileri desteklemiş ve Amerikan Doları özellikle Euro ve İngiliz Pounduna karşı değer yitirmiştir. 2006 yılı boyunca Dolar reel efektif bazda yüzde 4 oranında değer yitirirken, Euro ve İngiliz Poundu yaklaşık yüzde 7 oranında değer kazanmışlardır. Japonya'da ise halen düşük seyreden faiz hadleri sermaye ihracını teşvik ettiği cihetle, cari işlemler hesabındaki mevcut fazlalığın büyümeye devam etmesine rağmen Yen değer yitirmiştir. Mamafih piyasalarda ortaya çıkan dalgalanmanın yatırımcılarda "carrytrade" (düşük faizle Yen ya da İsviçre Frangı borçlanıp bunu Dolara çevirip yüksek faiz getirisi elde etme) işlemlerinin devam edebilirliği konusunda kaygı duymalarına yol açması 2007 yılı başlarında Yen'in biraz değer kazanmasına neden olmuştur. Çin parası Renminbi ise Dolara karşı çok hafif bir değer kazanımı sürecini devam ettirmesine ve Çin'in cari işlemler hesabı fazlasının GSYİH'nın yüzde 9'una ulaşmasına rağmen reel efektif bazda hafif bir şekilde değer yitirmiştir.

Dünya ekonomisinin, potansiyel büyüme hızıyla daha uyumlu olacak şekilde ve

içinde bulunulan kesintisiz büyüme döneminin beşinci ve altıncı yıllarında enflasyonist baskıları daha aşağı çekecek biçimde 2007 ve 2008 yıllarında 2006 yılına göre bir parça yavaşlamakla beraber yine güçlü biçimde büyümesini sürdürmesi beklenmektedir. Daha açık bir deyişle küresel ekonominin önümüzdeki iki yıllık dönemde, 2006 yılına göre yaklaşık yüzde $\frac{1}{2}$ oranında bir yavaşlama ile, yıllık yüzde 4.9 oranında büyümesi beklenmektedir.⁽²⁾

Her ne kadar konut sektöründeki durgunluğun genel ekonomi üzerindeki yavaşlatıcı etkisi giderek yumuşamaya yüz tutsa da, başlıca gelişmiş ülkeler arasında ekonomik büyüme yavaşlamasının en belirgin biçimde hissedileceği ülke A.B.D. olacaktır. Gevşek para politikasına giderek son verilmesinin ve daha sıkı mali politika uygulamalarının bir yansıması olarak Euro bölgesinde de ekonomik büyüme hızının önümüzdeki dönemde bir parça gerilemesi beklenmektedir. Japonya'da ise büyüme hızının yaklaşık aynı düzeyini koruması beklenmektedir.

Küresel finansal piyasalardaki olumlu koşullardan ve elverişli emtia fiyat düzeylerinden destek sağlamak suretiyle yeni yükselen piyasa ekonomilerinde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde

ekonomik büyümenin, 2006 yılında gerçekleşen ölçüde göz alıcı olmasa dahi, önümüzdeki iki yıllık dönemde yine çok güçlü biçimde süreceği tahmin edilmektedir.

---

(2) IMF, World Economic Outlook (Dünya Ekonomik Görünümü) Nisan 2007, S. 5.

TABLO I.2.1.
REEL GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYİH) BÜYÜMESİ VE İŞSİZLİK DÜZEYİ

	Reel Gayrisafî Yurtiçi Hasıla (Önceki Yıla Göre % Değişme)				İşsizlik Oranı (% Olarak)			
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2007*	2008*
Dünya Toplam hasılası	4.9	5.4	4.9	4.9				
Gelişmiş Ekonomiler	2.5	3.1	2.5	2.7	6.0	5.5	5.4	5.4
A.B.D.	3.2	3.3	2.2	2.8	5.1	4.6	4.8	5.0
Euro Bölgesi	1.4	2.6	2.3	2.3	8.6	7.7	7.3	7.1
Almanya	0.9	2.7	1.8	1.9	9.1	8.1	7.8	7.6
Fransa	1.2	2.0	2.0	2.4	9.7	9.0	8.3	7.8
İtalya	0.1	1.9	1.8	1.7	7.7	6.8	6.8	6.8
İspanya	3.5	3.9	3.6	3.4	9.2	8.5	7.8	7.7
Hollanda	1.5	2.9	2.9	2.7	4.7	3.9	3.2	3.1
Belçika	1.5	3.0	2.2	2.0	8.4	8.3	7.8	7.8
Avusturya	2.0	3.2	2.8	2.4	5.2	4.8	4.5	4.3
Finlandiya	2.9	5.5	3.1	2.7	8.4	7.7	7.5	7.4
Yunanistan	3.7	4.2	3.8	3.5	9.9	8.9	8.3	8.5
Portekiz	0.5	1.3	1.8	2.1	7.8	7.7	7.4	7.3
İrlanda	5.5	6.0	5.0	3.7	4.4	4.4	4.5	3.7
Lüksemburg	4.0	5.8	4.0	4.1	4.2	4.4	4.6	4.8
Japonya	1.9	2.2	2.3	1.9	4.4	4.1	4.0	4.0
İngiltere	1.9	2.7	2.9	2.7	4.8	5.4	5.3	5.1
Kanada	2.9	2.7	2.4	2.9	6.8	6.3	6.2	6.2
Kore	4.2	5.0	4.4	4.4	3.7	3.5	3.3	3.1
Avustralya	2.8	2.7	2.6	3.3	5.1	4.9	4.6	4.6
İsveç	2.9	4.4	3.3	2.5	5.8	4.8	5.5	5.0
Danimarka	3.1	3.3	2.5	2.2	5.7	4.5	4.7	4.9
Norveç	2.7	2.9	3.8	2.8	4.6	3.4	2.9	3.0
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler	2.3	2.8	2.2	2.5	6.0	5.6	5.5	5.5
Avrupa Birliği	1.9	3.2	2.8	2.7				
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	4.7	5.3	4.6	4.6	4.0	3.7	3.5	3.3
Piyasa Döviz Kurlarına Dayalı Dünya Hasılası	3.3	3.9	3.4	3.5				

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 2, S. 49

Çin’de ekonomik büyümenin 2007 ve 2008 yıllarında, 2006 yılında gerçekleşen çok hızlı temponun biraz altına düşerek hafif biçimde yavaşlaması beklenmektedir. Ekonominin çok ısınmış olması nedeniyle alınmış olan daraltıcı politikaların bir yansıması olarak Hindistan’da da ekonomik büyümenin önümüzdeki dönemde bir parça yavaşlama göstereceği tahmin edilmektedir.

Afrika’da, Bağımsız Devletler Topluluğu’nda, Orta-Doğu’da ve Latin Amerika’da yer alan temel emtia üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin hızlı büyümelerini sürdürüp, zenginliklerini artırmaları öngörülmektedir. Yeni petrol sahalarının işletmeye alınmasıyla Afrika’da ekonomik büyümenin hızlanması beklenmektedir. Buna karşılık yeni yükselen Avrupa ekonomileri ile Meksika’nın, çevrelerinde yer alan gelişmiş Avrupa ülkeleri ile A.B.D. için öngörülen büyüme yavaşlamasından olumsuz yönde etkilenmeleri olasılığı güçlü görülmektedir.

Uzun süren bir güçlü büyüme döneminin ve giderek biriken küresel makroekonomik dengesizliklerin ardından yumuşak bir geçişle dengelerin yeniden tesis edilebilmesi açısından algılanan riskler geçen yıla göre daha ılımlı bir görünüm ortaya koymaktadır. Önümüzdeki dönem için öngörülen küresel büyüme hızını aşağıya çekebilecek başlıca riskler; A.B.D.’nde konut sektöründe beliren ve giderek daha da ciddiyet kazanan sorunlar, arz kaynaklı enflasyon baskıları, petrol piyasasındaki belirsizlikler ve küresel makroekonomik dengesizliklerin düzensiz bir biçimde bir düzeltme hareketine maruz kalması olarak sıralanabilir. Yukarıda sıralanan riskler görece olarak eski önemlerini biraz yitirmişlerse de yine de bir kaygı kaynağı olma durumunu sürdürmektedirler. Buna karşılık finansal piyasaların çok fazla genişlemiş ve finansal araç türlerinin biraz da zorlama ile çok çeşitlenmiş olmasından kaynaklanan risk ise daha da önem kazanmıştır.

Küresel düzeyde 2007 ve 2008 yılları için öngörülen büyüme oranını yukarı çekebilecek olumlu senaryo olasılıkları da bulunmaktadır. Örneğin yeni yükselen piyasa ekonomilerinde iç tüketim talebinin öngörülenden hızlı genişlemesi veya aynı şekilde özellikle Batı Avrupa’da yine tüketim talebinin beklenenden daha hızlı büyümesi, küresel ekonomik büyüme hızını yukarı çekebilecek önemli gelişme olasılıkları olarak göze çarpmaktadır.

Küresel ekonomik büyümeyi aşağı yönde olumsuz şekilde etkileyebilecek risklere aşağıda ana çizgileriyle yer verilmektedir.

A.B.D. Konut Piyasası: Konut yatırımlarında meydana gelen daralma 2006 yılı ikinci yarısında A.B.D. ekonomik büyüme hızını aşağı çeken önemli bir etki doğurmuştur. Konut inşaatlarındaki daralmanın ardından mevcut kullanıma hazır konutların

satışının azalması, mortgage başvurularının yavaşlaması ve konut alımı niyetlerinin ertelenmesiyle, en azından arz yönlü, bir düzeltme hareketi başlamıştır. Satılmamış durumda bekleyen yeni konutların sayısı son on beş yıllık dönemdeki en yüksek düzeye ulaşmış durumda bulunmaktadır ve yeni konut inşaatı başlama ve inşaat izni alımları halen daralmasını sürdürmektedir. Ancak sektörde düzeltme hareketinin tamamlanması için alınması gereken daha çok mesafe bulunmaktadır. Diğer taraftan toplam mortgage piyasasının yüzde 12'sini oluşturan "subprime" (yüksek riskli mortgage işlemleri) piyasasında geri ödeme güçlüğü ve aracı kurum iflası şeklinde ortaya çıkan sorun başlangıçta tahmin edildiğinden çok daha yüksek boyutlara ulaşmış ve ekonomik büyüme açısından ciddi bir risk unsuru olma niteliği kazanmıştır. Subprime piyasasında ortaya çıkan önemli sorun satılmamış yeni konut stokunu artırıcı bir etki yaratırken, konut talebini de kısacaktır.

Gelişmiş Ekonomilerde Enflasyon Baskısı: Gelişmiş ekonomilerde enflasyon baskısı geçmiş döneme göre biraz zayıflamış bulunuyor. Bu durum Merkez Bankalarının yeni faiz artırımlarına gitme olasılığını düşürüyor. Bununla beraber A.B.D.'nde enflasyon oranı halen FED'in tolere edebileceği limitin biraz üstünde seyrediyor. Ayrıca verimlilik artış hızının yavaşlaması da maliyetleri yukarı baskılayan bir etki doğurabilecektir. İngiltere'de sıkılaştırıcı para politikası güdülmesine rağmen enflasyon Merkez Bankası'nın belirlemiş olduğu hedefin oldukça üzerinde

seyretmektedir. Euro Bölgesinde ise fiyat ve ücret düzeyi artışları düşük seviyede seyretmektedir. Ancak işsizlik hadleri mevsimsel bazda düşük noktalara gerilemiş bulunmaktadır ve kapasite kullanım oranları yüksektir. Dolayısıyla işgücü piyasalarının daha da sıkışması durumunda önümüzdeki dönemde enflasyon baskıları gündeme gelebilir.

TABLO I.2.2.
YENİ YÜKSELEN EKONOMİLERE VE GELİŞMEKE OLAN
ÜLKELERE NET SERMAYE AKIMLARI
(Milyar Dolar Olarak)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam								
Özel Sermaye Akımları, Net	74.6	56.7	70.2	88.3	173.3	238.6	257.2	255.8
Özel Doğrudan Yatırım, Net	177.4	168.6	182.8	152.2	165.3	190.0	266.3	286.9
Özel Portföy Akımları, Net	60.1	11.4	-80.5	-90.9	-12.1	25.0	29.4	-76.3
Diğer Özel Ser. Akımları, Net	-162.9	-123.4	-32.1	26.9	20.1	23.5	-38.5	65.2
Resmi sermaye Akımları, Net	22.4	-34.2	0.6	2.3	-44.5	-57.8	-122.6	-1438
Rezerv Değişiklikleri,	-98.2	-131.2	-120.6	-198.0	-358.9	-508.2	-590.1	-738.4
Afrika								
Özel Sermaye Akımları, Net	9.0	-4.2	2.2	0.9	2.7	12.3	18.3	20.2
Resmi Sermaye akımları, Net	4.1	7.7	6.5	8.6	6.4	4.3	-1.8	-3.8
Rezerv Değişiklikleri,	-0.4	-12.8	-9.7	-5.5	-11.4	-32.7	-42.3	-48.4
Merkezi ve Doğu Avrupa								
Özel Sermaye Akımları, Net	36.3	38.7	10.9	54.0	52.5	74.7	117.5	121.1
Resmi sermaye akımları, Net	-2.4	1.6	6.0	-7.5	-5.0	-6.8	-8.3	-4.9
Rezerv Değişiklikleri	-12.1	-6.0	-3.0	-18.5	-11.5	-13.6	-48.2	-21.2
Bağımsız Devletler Topluluğu								
Özel Sermaye Akımları, Net	-13.5	-27.6	7.2	15.8	17.9	7.7	37.6	65.7
Resmi sermaye Akımları, Net	-1.8	-5.8	-4.9	-10.4	-8.9	-7.3	-22.1	-32.6
Rezerv Değişiklikleri	-6.4	-20.3	-14.5	-15.1	-31.8	-53.8	-75.6	-126.9
Yeni Yükselen Asya Ekonomileri								
Özel Sermaye Akımları, Net	-1.9	4.5	23.5	25.4	69.2	142.5	69.7	53.9
Resmi Sermaye Akımları, Net	8.5	-10.9	-12.0	4.1	-16.6	-7.0	-2.8	-9.8
Rezerv Değişiklikleri	-84.8	-59.1	-85.4	-154.3	-234.3	339.0	284.1	365.6

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Orta-Doğu								
Özel Sermaye Akımları, Net	-3.8	10.0	-5.5	-19.4	4.7	-12.0	-19.9	-15.5
Resmi Sermaye Akımları, Net	8.0	-20.5	-14.2	-9.8	-24.6	-32.5	-57.1	-75.0
Rezerv Değişiklikleri	-2.0	-31.2	-11.6	-3.1	-33.7	-45.7	106.6	129.7
Batı Yarımküre								
Özel Sermaye Akımları, Net	48.5	55.2	31.9	11.5	26.2	13.3	33.9	10.4
Resmi Sermaye Akımları, Net	6.2	-6.4	25.2	17.4	4.3	-8.7	-30.4	-17.7
Rezerv Değişiklikleri	7.4	-1.8	3.5	-2.4	-36.2	-23.4	-33.4	-46.5
Bilgi Notu								
Petrol İhracatçısı Ülkeler								
Özel Sermaye Akımları, Net	-27.2	-57.0	-12.7	-11.2	12.7	-14.9	-6.8	-2.6
Diğer Ülkeler								
Özel Sermaye Akımları, Net	101.8	113.6	82.9	99.5	160.6	253.4	264.0	258.4

Not: Rezerv değişikliklerinde (-) rezerv artışına işaret etmektedir.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 9.

Petrol Piyasasında Oluşabilecek Arz Kaynaklı Risk: Ağustos 2006 ayından sonra petrol fiyatlarında gözlemlenen gerileme, özellikle hane halklarının tüketim harcamalarını desteklemek ve enflasyon baskılarını hafifletmek suretiyle küresel ekonomi üzerinde olumlu etkide bulunmuştur. Mamafih jeopolitik gerilimlerin artması üzerine 2007 yılı başlarından itibaren petrol fiyatlarında ortaya çıkan tırmanma, petrol piyasasının önemli bir ekonomik dalgalanma nedeni olması olasılığının büyük olduğu hususunu tekrar gündeme getirmiştir. Diğer taraftan petrol piyasasında atıl üretim kapasitesi çok sınırlı durumdadır ve Orta-Doğu'da güvenlik durumunda meydana gelebilecek bir kötüleşme veya arz kesintileri petrol fiyatlarında kolaylıkla yeniden şiddetli tırmanmalara yol açabilir.

Finansal İstikrar Riski: Her ne kadar Şubat-Mart 2007'de küresel finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma fazla genişleyip, büyümeden durulmuşsa da⁽³⁾ finansal pi-

(3) Daha sonraları özellikle Ağustos ayında şiddetlenen dalgalanmaya ilerde daha ayrıntılı biçimde yer verilecektir.

yasaların küresel ekonomi açısından taşıdığı önemli riski açıkça göz önüne sermiştir. Yakın geçmiş dönem, önde gelen merkez bankalarının para politikalarını sıkılaştırmalarına rağmen, finansal piyasalar açısından , faiz hadlerinin çok düşük düzeylerde seyrettiği ve istikrarsızlıkların çok nadir görüldüğü olağandışı bir dönem olmuştur. Bu alanda kaygı yaratan husus şu ki, finansal piyasalarda yüksek getiri elde etme iştahı, henüz daha tam anlaşılammış piyasalarda ve finansal enstrumanlarda yüksek riskler alınmasına yol açmıştır. Hernekadar bu strateji piyasa koşullarının olumlu seyrettiği zamanlarda başarılı sonuçlar verse de, ani fiyat gerilemeleri, artan kırılganlık ve yeni yükselen piyasa ekonomilerine sağlanan kredilerde karşılaşılabilecek zararlar yatırım stratejilerinin yeniden değerlendirilmesine ve ölçüsüz biçimde açılan pozisyonların kapatılmasına yol açabilir. Böyle bir pozisyon boşaltma hareketi makroekonomik alanda ciddi olumsuz etkiler doğurabilir. Nitekim A.B.D. mortgage piyasasının yüksek riskli subprime kesiminde yakın geçmiş dönemde yaşanan sıkıntılar ve bazı aracı kurumların ve hedge (bir riskin karşıt yönlü diğer bir riskle kapatılmaya çalışılması) fonların iflas durumu ile karşı, karşıya kalmaları yukarıda sözü edilen kaygıların geçerliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Finansal istikrar alanında bir diğer risk unsurunu da yine yakın geçmiş dönemde yoğunluk kazanmış olan “leveraged buyout” (borçlanarak şirket satın alınması) ve şirket hissesi toplam faaliyetleri oluşturmaktadır. her ne kadar genelde şirket borçluluk oranı düşük düzeyde bulunuyor ise de, bazı sektörlerde borçluluk oranı giderek yükselmektedir ve bu tür borçlanarak satınalma işlemlerinin birisinde karşılaşılabilecek bir başarısızlık ve borç ödemede acze düşme durumu bu alanda genele yayılacak bir endişe, kaygı duyulması durumuna yol açabilir. Bu alanda bir diğer kaygı kaynağı ise faaliyetleri yeterli ölçüde düzenlemeye tabi tutulmamış ve işlemleri şeffaf olmayan hedge fonlarındaki hızlı genişleme ve bunların yüksek getiri uğruna göze aldıkları risk iştahıdır.

Yeni Yükselen Piyasa Ekonomilerine İlişkin Risk: Yeni yükselen piyasa ekonomileri üzerinde, geçmiş dönemde yaşanan deneyimlere ilişkin olarak araştırmalar, sonunda çok şiddetli ekonomik krizlerle sonuçlanan hızlı ve parlak büyüme dönemleri örnekleriyle doludur. Ancak bu alanda bugünü geçmiş dönemden ayıran önemli bir gelişme bu ekonomilerin, genelde küresel ekonomik koşullarda süregelen olumlu gelişmelerden etkin bir biçimde istifade etmiş olmaları ve bu çerçevede mali durumlarını düzelterip, borçluluk oranlarını düşürmeleri, ulusal paralarını, borçlarının vade yapılarını ve uluslar arası rezervlerini güçlendirmiş olmalarıdır.

Bununla beraber yeni yükselen piyasa ekonomilerinde yakın geçmiş dönemde varlık değerlerinde meydana gelen artışlar ve risk ‘spread’lerindeki daralma, bu ülke-

lerin makroekonomik parametre verileriyle tam bir uyum içinde olmayıp, örtüşmemektedir. Bu ülkeler için tehdit edici boyutlara ulaşabilecek ekonomik kırılganlıklar arasında başlıcaları olarak; özellikle Latin Amerika ülkelerinde olmak üzere hala yüksekliğini koruyan kamu borçluluk düzeyleri, ve başta Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerde olmak üzere özel kesimin yüksek borçluluk ve dolayısıyla bankaların giderek şişen kredi hacimleri sayılabilir. Hatırlanacağı gibi Mayıs-Haziran 2006'da faiz hadlerinde meydana gelen yükselmenin ve gelişmiş ülkelerde yaşanan dalgalanmanın başta Türkiye olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomilerinde yol açtığı ekonomik çalkantı, bu tür dalgalanmaların yaratabileceği gerilimler için dikkate alınması gereken bir örnek oluşturmuştur.

Ayrıca 'carry trade' nitelikli Japonya'dan çıkan sermaye hareketlerinde ani ve düzensiz biçimde meydana gelebilecek bir tersine dönüş (pozisyon boşaltma) hareketi de, 1998 yılındaki kadar olmamakla beraber, bir diğer kaygı kaynağını oluşturmaktadır.

Küresel Düzeyde Makroekonomik Denge Eksikliğinden Kaynaklanan Risk: Son 7-8 aylık dönemde küresel düzeyde var olan makroekonomik dengesizliklerin giderilmesi alanında bazı olumlu gelişmeler kaydedilmiş ve bu durum, sözü edilen dengesizliklerin ani ve şiddetli bir çözülme ile denge konumuna doğru yaratabileceği bir hareketin dünya ekonomisi üzerine olacak yıkıcı etkileri konusundaki riskleri yumuşatmıştır. Bu olumlu gelişmelerin başlıcaları olarak; A.B.D. Dolarının reel efektif değerinin bir miktar daha gerilemesi, cari fazla veren bazı Asya ülkelerinin para birimlerinin esnekliklerinin artmış olması, uluslararası piyasada petrol fiyatlarında gözlemlenen hafif gerileme ve küresel ekonomide ülkelerin iç taleplerinde daha dengeli bir büyüme eğilimi gözlemlenmekte oluşu sayılabilir.

Bununla beraber tüm bu olumlu gelişmeler küresel makroekonomik dengesizlikler açısından görünümü çok ta etkili bir biçimde değiştirmemiştir. Halen piyasalarda geçerli reel döviz kurları ve bu alanda izlenmekte olan politikalar çerçevesinde yapılan projeksiyonlar, küresel makroekonomik dengesizliklerin önümüzde bulunan ve tahmin yapılabilen dönemde önemlerini koruyacağını göstermektedir.

TABLO 1.2.3.
BAŞLICA GELİŞMİŞ ÜLKELER MALİ DENGE VE
BORÇLULUK DURUMU
(GSYİH'nın yüzdesi olarak)

	1991-2000	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*	
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler								
Mali Denge	Fiili	- 3.0	-4.8	-4.2	-3.5	-2.7	-2.4	-2.4
	Yapısal ⁽¹⁾	- 3.2	-4.4	-4.1	-3.3	-2.7	-2.3	-2.2
Hasıla Açığı ⁽²⁾		0.9	-0.8	*0.2	-0.4	-0.1	-0.4	-0.5
A.B.D.								
Mali Denge	Fiili	-2.2	-4.8	-4.6	-3.7	-2.6	-2.5	-2.5
	Yapısal	*2.9	-4.6	-4.5	-3.6	--2.7	-2.4	-2.4
Net Kamu Borcu ⁽³⁾		49.4	41.1	42.8	43.6	43.4	44.2	44.6
Gayrisafi Kamu Borcu		65.4	59.3	60.1	60.3	59.6	60.3	60.6
Hasıla Açığı		2.4	-0.5	0.1	0.1	0.3	-0.6	-0.9
Japonya								
Mali Denge	Fiili	-3.8	-8.0	-6.2	-4.8	-4.3	-3.8	-3.5
	Yapısal	-3.8	-7.2	-5.8	-4.6	*4.3	-3.9	-3.7
Net Kamu Borcu		31.7	77.3	81.8	93.3	96.4	98.2	99.4
Gayrisafi Kamu Borcu		100.3	167.7	177.8	182.9	184.8	185.0	184.3
Hasıla Açığı		--	-1.8	-0.7	-0.5	-	-0.4	-0.3
Euro Bölgesi								
Mali Denge	Fiili	...- 3.8	-3.1	-2.8	-2.4	-1.6	-1.2	-1.1
	Yapısal	...3.4	-2.7	-2.4	-1.9	-1.3	-1.0	1.0
Net kamu borcu		56.0	58.8	60.0	60.9	59.8	58.6	57.6

	1991-2000	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*
Gayrisafi Kamu Borcu	...69.2	69.3	69.7	70.5	69.3	67.9	66.7
Hasıla Açığı	-0.2	-0.8	-0.7	*1.3	-0.6	-0.3	-

* Beklenen

- (1) Yapısal Denge; varolan maliye politikası altında ekonominin tam istihdam durumunda elde edilecek bütçe açığını veya fazlasını ifade etmektedir.
- (2) Tam istihdam durumunda elde edilecek hasıla ile fiilen üretilen hasıla arasındaki oransal fark.
- (3) Net Kamu Borcu, gayrisafi borçtan sosyal sigorta sistemi tarafından tutulan varlıklar dahil genel hükümet birimlerince sahip olunan finansal varlıkların düşülmesi suretiyle bulunmaktadır.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, Sh. 29

Yukarıdaki bölümlerde küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilecek, küresel büyüme hızını aşağıya çekebilecek risk unsurlarına ana çizgileriyle yer verilmiştir. Bununla beraber önümüzdeki orta vadeli dönemde küresel büyümeyi hızlandırabilecek bazı olası gelişmeler de bulunmaktadır. Bunlar esas itibarıyla Batı Avrupa ülkeleri ile yeni yükselen piyasa ekonomilerinde iç pazarın beklentilerin üzerinde bir genişleme göstermesiyle ilgili olası gelişmelerdir.

Batı Avrupa ekonomileri 2006 yılının son çeyreğinde güçlü bir büyüme sergilemişlerdir. Özellikle ücret düzeylerinde bir artış gerçekleşmesi ve 2007 yılı başında KDV oranlarında yapılan artırımın olumsuz etkilerinin beklenenin altında kalması durumunda, makroekonomik parametrelerdeki iyileşmeye ve istihdam hacmindeki güçlü toparlanmaya paralel olarak, ekonomik büyümeyi yukarı çekebilecek olumlu olası gelişmelerin özellikle Almanya için geçerli olması beklenebilir. İngiltere’de de iç talep beklentilerin üzerinde bir genişleme gösterebilir.

İç talep genişlemesiyle ilgili olarak benzer bir olumlu gelişme olasılığı başta Çin ve Hindistan olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomileri için de söz konusu bulunmaktadır.

Yakın gelecekte küresel ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilecek risk unsurları ele alındığında ortaya çıkabilecek ekonomik şokların ani ve hızlı bir biçimde finansal işlemler ve uluslar arası ticaret yoluyla bir ülkeden diğerine sıçrayabileceği hususu hatırdan çıkarılmamalıdır. Küresel ekonominin son yirmi yıllık dönemde sergilediği bütünleşme ekonomiler arasındaki etkileşimi ve birbirlerine olan bağımlılığı artırdığı gibi, ekonomik şokların derinliğini artırmış ve kapsama alanını da genişletmiştir. Bu alanda özellikle A.B.D. ekonomisinde vukua gelebilecek önemli

hareketlerin küresel ekonominin geri kalan bölümüne yansımaları ve etkilerinin ne olacağı, üzerinde önemle durulan konulardan birisidir. Hatırlanacağı gibi 2000-2001 yıllarında A.B.D.'nde ileri teknoloji şirketlerinin yer aldığı Borsada oluşmuş olan şişkinlikte meydana gelen çökme, geleceğe ilişkin değerlendirmelerde yapılan gözden geçirme sonucu menkul kıymet değerlerinin düşürülmesi ve iş aleminin yatırım kararlarını daraltması sonucu süratle tüm dünyaya yayılmış ve küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemişti.

Küresel ekonominin yakın gelecekte göstereceği seyir açısından bir diğer kaygı kaynağını da, yavaşlama sürecine girecek ekonomiler, döviz kuru dalgalanmaları ve korumacılık eğilimleri arasında meydana gelebilecek etkileşimler oluşturmaktadır.

Yakın geçmiş dönem dünya ekonomisi açısından, küresel hasıla büyümesinin 70'li yılların başından buyana süreklilik gösterecek şekilde, hemen her bölgede en yüksek hızına ulaştığı dikkat çekici bir dönem olmuştur. Petrol ve emtia fiyatlarında önemli iniş, çıkışlar yaşanmasına, menkul kıymet ve konut fiyatlarında önemli düzeltmelere tanık olunmasına rağmen, 90'lı yılların sonlarından itibaren enflasyon düşük düzeyde idame ettirilebilmiştir. Bu olumlu gelişmelerde rol oynayan en önemli unsurlardan birisi faktör verimliliklerinde sağlanan güçlü artışlar olmuştur. Güçlü verimlilik artışını destekleyen unsurların başında ise, teknolojik gelişmeler, küresel ticaret sisteminin daha liberal hale gelmesi, ülkeler arası sermaye ve işgücü akımlarının artması ve uygulamaya konulan etkin makroekonomik önlemler olmuştur. Dolayısıyla tüm bu hususlar dikkate alındığında geçmişte yaşanan verimlilik artışlarının aynı yoğunlukta devam ettirilebilmesini beklemek küresel ekonominin geleceği açısından çok da sağlıklı olmayabilir.

Bilişim ve haberleşme teknolojisinde gözlemlenen yavaşlama, ticaretin daha serbest hale getirilmesi yolunda verilen çabaların büyük ölçüde sonuçsuz kalması, güç kazanan korumacılık eğilimleri, çevre ve doğal kaynaklarla ilgili olarak karşılaşılan sorunlar ve giderek yaşanan nüfus gelecek dönemde verimlilik artışlarının idame ettirilmesi alanında karşı, karşıya kalınabilecek önemli sorunları teşkil edecektir.

Aşağıdaki bölümlerde dünyanın başlıca ekonomik bölgeleri itibariyle 2006 yılı ile 2007 yılının ilk çeyreğinde ekonomi alanında meydana gelmiş olan gelişmeler ana çizgileriyle verilmektedir:

1.2.1. KUZEY AMERİKA

A.B.D. ekonomisi 2006 yılı ikinci çeyreğinden itibaren belirgin bir yavaşlama süreci içersine girmiştir. 2006 yılının son üç çeyreğinde ekonomi yüzde 2 ¹/₄ -2 ¹/₂ ara-

sında (mevsimsel olarak düzeltilmiş yıllık büyüme hızı) büyümüş, özel tüketim harcamaları güçlü bir büyüme gösterirken, yılın ikinci yarısında konut inşaatları yüzde 19 oranında daralmış ve yılın sonlarına doğru teçhizat ve yazılım malzemesi alımları gevşemiştir. Özellikle otomotiv sanayii ile ilgili imalat sanayiinde ve inşaat ile ilgili sektörlerde faaliyet hacmi zayıf düzeyde gerçekleşmiş ve stoklar yükselmiştir. Ekonomi 2007 yılı baharı itibariyle potansiyel üretim hacminin altında seyretmektedir.

Her ne kadar belirsizlikler sürmekte ve perakende satışlara ve dayanıklı tüketim malları siparişlerine ilişkin olarak elde edilen son veriler beklenen düzeyin altında olsa da, bu aşamada, bir resesyondan ziyade ekonomik büyümede bir duraklama süreci daha olası görülmektedir. İmalat sanayi ve inşaat sektörlerindeki istihdam kayıplarının hizmetler sektöründe meydana gelen istihdam artışları ile kapatılmış olması sonucu işgücü piyasası güçlü konumunu korumuştur. İşsizlik haddi yüzde 4 ? düzeyini pek fazla dalgalanma göstermeksizin istikrarlı biçimde sürdürmektedir.

Diğer taraftan şirketlerin karlılık düzeyleri yüksek olup, menkul kıymet fiyatları yüksek düzeyini korumaktadır ve bu durum iş aleminin yatırım kararlarını desteklemektedir. Faiz hadleri geçmiş verilerle kıyaslandığında düşük düzeyde seyretmektedir. Konut sektöründeki yavaşlamanın finansal sektör üzerindeki olumsuz etkisi şu ana kadar sınırlı düzeyde kalmıştır. Yüksek riskli mortgage bağlantıları ilr ilgili olarak ödeme aczi durumları ve müşteri bonoları karşılık gösterilerek alınan krediler (seküritizasyon) üzerindeki spreadler (faiz farkları) önemli ölçüde yükselmişse de, diğer tür tüketici kredileri ve şirket borçlanmaları üzerindeki spreadler düşük düzeyini korumaktadır.

TABLO I.2.4.
A.B.D. TALEP, HASILA ENFLASYON VE İŞSİZLİK

	Milyar \$	Bir önceki yıla göre % Değişme				
	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*
Özel Tüketim	7 703.6	3.9	3.5	3.2	3.1	2.4
Kamu Tüketimi	1 736.5	2.1	0.9	1.6	2.5	2.5
Gayrisafi Sabit Sermaye Yatı.	2 005.7	6.1	6.4	3.1	-2.9	1.8
Nihai Yurtiçi Talep	11 445.8	4.0	3.6	2.9	1.9	2.3
Stok Yenileme	14.3	0.4	-0.3	0.2	-0.2	0.0
Toplam Yurtiçi Talep	11 460.2	4.4	3.3	3.2	1.7	2.4
Mal ve Hizmet İhracatı	1 040.8	9.2	6.8	8.9	5.6	7.1
Mal ve Hizmet İthalatı	1 540.2	10.8	6.1	5.8	2.0	4.7
Net İhracat	-499.4	-0.6	-0.2	0.0	0.3	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatları ile)	10 960.8	3.9	3.2	3.3	2.1	2.5
Tüketici Enflasyonu		2.7	3.4	3.2	2.6	2.6
İşsizlik Haddi		5.5	5.1	4.6	4.6	4.8

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No: 81, Mayıs 2007, S. 76

İnşaat maliyetlerindeki yükselme ve petrol fiyat artışlarının diğer mal ve hizmet üretimine yansımaları nedeniyle temel enflasyon haddi 2007 yılı baharı itibariyle yüksek seyretmekte olup, FED ılımlı ölçüde sıkı bir para politikası izlemektedir. Vergi gelirlerindeki artış sonucu Federal Hükümet bütçe açığı daralmıştır. A.B.D. cari işlemler dengesi açığının, 2007 yılında GSYİH'nın yüzde 6'sı düzeyine gerilemesi beklenmektedir.

2006 yılında Kanada ekonomisinde de yavaşlama gözlemlenmiştir. Faiz hadlerinde meydana gelen yükselmenin bir sonucu olarak iç talepteki büyümenin yavaşlaması beklenmektedir. Amerikan ekonomisinde gözlemlenebilecek beklenenin altında bir

büyüme oranı, temel emtia fiyatlarında keskin bir düşüş ve Kanada Dolarının değerinin daha da yükselmesi durumu ekonomik alanda tanımlanabilen en önemli risk unsurlarını oluşturmaktadırlar.

Ekonomik faaliyet hacmi 2007 yılı başlarında biraz canlanmışsa da, ekonominin biraz atıl kapasite kalacak şekilde seyretmesi beklenmektedir. Yıl içerisinde ekonominin potansiyel üretim hacmine yakın düzeylere ulaşması ve işsizlik haddinin 1975 yılından buyana ulaşılamayan düzeye gerilemesi beklenmektedir.

TABLO 1.2.5.
KANADA TALEP, HASILA, ENFLASYON, İŞSİZLİK

	Milyar \$	Bir önceki yıla göre % Değişme				
	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*
Özel Tüketim	686.5	3.3	3.9	4.1	3.0	2.7
Kamu Tüketimi	239.4	3.0	2.7	3.4	2.6	2.8
Gayrisafi Sabit Yatırım	237.7	8.0	7.1	6.7	3.3	3.8
Nihai Yurtiçi Talep	1 163.6	4.2	4.3	4.5	3.0	3.0
Stok Yenileme	4.6	0.1	0.4	-0.4	-0.8	0.0
Toplam Yurtiçi talep	1 168.3	4.3	4.8	4.1	2.1	3.0
Mal ve Hizmet İhracatı	461.7	5.2	2.1	1.3	3.7	4.1
Mal ve Hizmet İthalatı	416.5	8.2	7.1	5.2	2.7	4.2
Net İhracat	45.1	-0.8	-1.6	-1.3	0.4	0.1
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	1 213.4	3.3	2.9	2.7	2.5	3.0
Tüketici Enflasyonu		1.8	2.2	2.0	2.0	2.1
İşsizlik Haddi		7.2	6.8	6.3	6.1	6.0

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No. 81, Mayıs 2007, S. 112.

I.2.2. BATI AVRUPA ÜLKELERİ

Batı Avrupa’da 2006 yılında ekonomik faaliyet hacmi bir önceki yıla göre yaklaşık iki katı hız kazanma ile yüzde 2.6 oranında büyümüş olup, bu 2000 yılından sonra gerçekleştirilen en hızlı büyümeyi oluşturmuştur. Batı Avrupa’daki bu güçlü büyümede Almanya en büyük itici güç olmuştur. İhracat hacmindeki hızlı büyüme, yakın geçmiş yıllarda şirketlerin yönetiminde ve rekabet güçlerinde sağlanan iyileşmeyle yatırım faaliyetlerinde gözlemlenen canlılık ve 2007 yılı başında KDV oranlarında yapılan yükseltmenin tüketim harcamalarını öne çekmesiyle ve Olimpiyat oyunlarının etkisiyle güçlü seyreden tüketim harcamaları Almanya’da 2006 yılında gerçekleşen hızlı büyümede başlıca etkenler olmuştur. Fransa ve İtalya’da ekonomik büyüme biraz daha yavaş gerçekleşirken, bu ülkelerin ekonomisi istihdam hacminde yaşanan iyileşmenin etkisiyle büyüyen özel tüketim harcamalarından destek almıştır. Bölge genelinde işgücü piyasasının işleyişinde iyileşme gözlemlenirken, işsizlik haddi son on beş yıllık dönemdeki en düşük haddine, yüzde 7.6’ya gerilemiştir. İşgücüne katılım oranı da özellikle yaşlılarda ve bayanlarda olmak üzere büyümesini sürdürmüştür.

Euro Bölgesi – Mali Göstergeler

	2004	2005	2006	2007*	2008*
Hanehalkı Tasarruf Oranı ⁽¹⁾	10.4	10.2	10.0	9.9	9.5
Genel Hükümet Mali Dengesi ⁽²⁾	-2.8	-2.4	-1.6	-1.0	-0.7
Cari İşlemler Dengesi ⁽²⁾	1.1	0.3	0.1	0.4	0.4
Kısa vadeli Faiz Haddi ⁽³⁾	2.1	2.2	3.1	4.1	4.3
Uzun Vadeli Faiz Haddi ⁽⁴⁾	4.1	3.4	3.8	4.2	4.3

* Beklenen

- (1) Harcanabilir gelirin yüzdesi olarak
- (2) GSYİH’nın yüzdesi olarak
- (3) 3 aylık interbank faizi
- (4) 10 yıl vadeli hükümet bono faizi

Yatırım hacmi ve ihracat güçlü konumunu sürdürürken iç talepteki genişlemenin ivme kazanması İngiltere’de ekonomik büyümenin 2006 yılında daha da güçlenmesinde en önemli etken olmuştur.

2006 yılı Ağustos ayından itibaren petrol fiyatlarının gerilemeye başlamış olması tüketici enflasyon haddinin yıl sonu itibariyle yüzde 2’nin altına gerilemesini sağlamıştır. İşgücü piyasasının daha sıkı hale gelmesine, işsizlik haddinin gerilemesine rağmen ücret artışları sınırlı düzeyde tutulabilmiş, ancak Almanya’da uygulamaya konulan KDV artışı temel enflasyon haddinin yakın geçmiş dönemde biraz artmasına yol açmıştır.

Ekonomideki canlılık mali alanda ihtiyaç duyulan güçlendirmeye katkıda bulunmuştur. AB’nin İstikrar ve Büyüme Paktında yapılan gözden geçirme yüksek bütçe açığı veren ülkelerde mali yapıların güçlendirilmesine katkıda bulunmuş olup, halen Euro Bölgesindeki tüm üye ülkelerde bütçe açığının GSYİH’ya olan oranı yüzde 3’ün altına düşmüş bulunmaktadır.

İhracat talebindeki büyümenin ekonomik faaliyet hacmini canlı tutması beklenmektedir, bununla beraber, net ihracatın büyümeye olan katkısının, canlanan makine-teçhizat yatırımlarının ve tüketimin ithalat hacmi üzerine olacak genişletici etkisi nedeniyle sınırlı kalması beklenmektedir.

TABLO 1.2.6.
EURO BÖLGESİ
TALEP BİLEŞENLERİ, HASILA

	Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2004	2005	2006	2007*
Özel Tüketim	4 .308.7	1.5	1.6	1.9	2.0	2.3
Kamu Tüketimi	1 530.4	1.3	1.3	2.1	1.8	1.6
Gayrisafi Sabit Yatırım	1 507.4	1.8	2.7	5.1	4.3	3.0
Nihai Bölgeiçi Talep	7 346.5	1.5	1.8	2.6	2.5	2.3
Stok Yenileme	3.7	0.2	0.1	0.0	0.1	0.0
Toplam Bölgeiçi Talep	7 350.2	1.7	1.8	2.6	2.5	2.3
Net İhracat	152.7	0.1	-0.3	0.3	0.3	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	7 502.9	1.8	1.5	2.8	2.7	2.3

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No. 83, Mayıs 2007, S. 87

TABLO I.2.7.
AVRUPA ÜLKELERİ: TEMEL EKONOMİK VERİLER

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2003	2004	2005	2006	2007*
Almanya						
GSYİH	2 164.4	0.8	1.1	3.0	2.9	2.2
İşsizlik Haddi		9.2	9.1	8.1	6.9	6.3
Tüketici Fiyat Endeksi		1.6	1.6	1.3	1.7	1.7
Mal ve Hizmet İhracatı	772.7	8.8	7.1	12.9	9.4	7.2
Mal ve Hizmet İthalatı	687.0	6.2	6.7	11.5	7.7	7.5
Fransa						
GSYİH	1 596.2	2.0	1.2	2.1	2.2	2.2
İşsizlik Haddi		10.0	9.8	9.0	8.4	8.0
Tüketici Fiyat Endeksi		1.6	1.8	1.2	1.0	1.7
Mal ve Hizmet İhracatı	408.5	3.3	3.3	6.2	4.0	5.9
Mal ve Hizmet İthalatı	393.1	5.9	6.5	7.1	3.5	5.8
İtalya						
GSYİH	1 336.2	1.0	0.2	1.9	2.0	1.7
İşsizlik Haddi		8.1	7.8	6.9	6.3	6.0
Tüketici Fiyat Endeksi		2.6	2.4	2.7	1.9	2.1
Mal ve Hizmet İhracatı	328.6	2.7	0.0	5.5	4.0	5.1
Mal ve Hizmet İthalatı	321.3	2.0	1.0	4.5	4.7	5.5
Hollanda						
GSYİH	476.9	2.0	1.5	2.9	2.9	2.9

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2003	2004	2005	2006	2007*
İşsizlik Haddi		4.9	5.0	4.5	3.7	2.8
Tüketici Fiyat Endeksi		0.7	1.7	1.5	1.8	2.0
Mal ve Hizmet İhracatı	300.5	8.0	5.5	7.4	6.1	6.1
Mal ve Hizmet İthalatı	270.5	6.4	5.1	7.9	6.6	6.5
Belçika						
GSYİH	274.6	2.8	1.4	3.0	2.5	2.3
İşsizlik Haddi		8.4	8.4	8.2	7.4	7.1
Tüketici Fiyat Endeksi		2.4	2.9	2.0	1.5	1.8
Mal ve Hizmet İhracatı	222.1	5.9	3.1	3.6	5.9	4.9
Mal ve Hizmet İthalatı	210.1	6.3	3.8	4.6	6.4	5.2
İspanya						
GSYİH	782.5	3.2	3.5	3.9	3.6	2.7
İşsizlik Haddi		10.5	9.2	8.5	8.2	8.1
Tüketici Fiyat Endeksi		3.5	3.4	3.6	2.5	2.7
Mal ve Hizmet İhracatı	206.1	4.1	1.5	6.2	6.2	6.3
Mal ve Hizmet İthalatı	224.7	9.6	7.0	8.4	7.9	6.5
Portekiz						
GSYİH	138.6	1.3	0.5	1.3	1.8	2.0
İşsizlik Haddi		6.7	7.7	7.7	7.6	7.1
Tüketici Fiyat Endeksi		2.6	2.5	3.3	2.0	2.1
Mal ve Hizmet İhracatı	38.8	4.4	1.1	8.8	6.3	6.3
Mal ve Hizmet İthalatı	47.9	6.6	1.9	4.3	3.0	5.5

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2003	2004	2005	2006	2007*
Yunanistan						
GSYİH	196.6	4.7	3.7	4.2	3.9	3.8
İşsizlik Haddi		10.0	9.4	8.4	8.1	7.9
Tüketici Fiyat Endeksi		2.6	3.7	3.3	2.9	3.0
Mal ve Hizmet İhracatı	35.2	7.5	3.7	5.0	5.2	7.2
Mal ve Hizmet İthalatı	54.2	5.6	-2.1	6.9	6.3	5.3
Avusturya						
GSYİH	226.2	2.3	2.6	3.4	3.2	2.6
İşsizlik Haddi		5.7	5.8	5.5	5.3	5.3
Tüketici Fiyat Endeksi		1.7	1.6	1.7	1.8	1.9
Mal ve Hizmet İhracatı	109.8	9.5	6.9	8.3	7.0	7.7
Mal ve Hizmet İthalatı	100.7	8.4	6.1	6.2	5.2	7.7
Euro Dışı Bölge						
İngiltere (Milyar Pound)						
GSYİH	1 110.3	3.3	1.9	2.8	2.7	2.5
İşsizlik Haddi		4.7	4.8	5.5	5.5	5.5
Tüketici Fiyat Endeksi		1.7	2.5	2.3	2.3	2.1
Mal ve Hizmet İhracatı	285.4	4.9	7.9	11.6	-2.1	6.6
Mal ve Hizmet İthalatı	314.8	6.6	7.0	11.8	-1.1	7.0
İsveç (Milyar Kron)						
GSYİH	2 459.4	3.6	2.9	4.7	4.3	3.5
İşsizlik Haddi		5.5	5.8	5.3	4.8	4.3

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2003	2004	2005	2006	2007*
Tüketici Fiyat Endeksi		0.8	1.3	1.3	2.1	2.5
Mal ve Hizmet İhracatı	1 070.2	11.1	7.0	8.8	8.6	7.5
Mal ve Hizmet İthalatı	907.9	7.5	6.2	7.9	8.9	7.8
Norveç (Milyar Kron)						
GSYİH	1 593.8	3.9	2.7	2.9	3.1	2.6
İşsizlik Haddi		4.5	4.6	3.4	2.7	2.7
Tüketici Fiyat Endeksi		0.7	1.0	2.1	1.4	2.5
Mal ve Hizmet İhracatı	642.2	1.1	0.7	1.5	3.8	3.1
Mal ve Hizmet İthalatı	435.6	8.8	8.6	9.1	7.3	3.6

* Beklenen

Kaynak: OECD,Economic Outlook, No: 81, Mayıs 2007.

I.2.3. AVRUPA’NIN YENİ YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ

Avrupa’nın yeni yükselen ekonomilerinde 2006 yılında ekonomik büyüme hızlanarak yüzde 6’ya yükselmiştir. Büyümenin hızlanmasında, başta en önemli ticaret ortağı durumundaki Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa’da ekonomik faaliyet hacminin genişlemesi ile yeni otomobil fabrikalarının işletmeye alınması önde gelen faktörler olmuştur. Bu ekonomilerde 2006 yılında ekonomik büyümenin hızlanmasında, yoğun biçimde süren yabancı doğrudan sermaye akımının desteğiyle genişleyen yatırım harcamaları ve bu surette artan istihdam hacmi ve yükselen reel ücretler ile güçlü sermaye akımları sonucu artan kredi hacmi başta gelen etkenler olmuştur. Bölge ülkelerinde cari işlemler açığı büyümesini sürdürmüş ancak çoğu ülkede bol miktarda gelen yabancı sermaye ile kolaylıkla finanse edilmiş, Ağustos ayından sonra düşme eğilimi içersine giren petrol fiyatları ve yerli ulusal paraların değer kazanımı süreci tüketici enflasyonunun düşük düzeyde seyretmesine olanak vermiştir.

TABLO 1.2.8.
AVRUPA’NIN YENİ YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH’nın %’si)	
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2005	2006
Yeni Yükselen Avrupa Eko.	5.5	6.0	5.5	5.3	4.9	5.1	-5.3	-6.7
Türkiye	7.4	5.5	5.0	6.0	8.2	9.6	-6.3	-8.0
Türkiye hariç	4.7	6.2	5.7	4.9	3.5	3.2	-4.9	-6.2
Baltık Ülkeleri	9.0	9.7	8.7	7.0	4.2	4.8	-9.6	-15.3
Estonya	10.5	11.4	9.9	7.9	4.1	4.4	-10.5	-13.6
Letonya	10.2	11.9	10.5	7.0	6.7	6.5	-12.7	-21.3
Litvanya	7.6	7.5	7.0	6.5	2.7	3.8	-7.1	-12.2
Merkezi Avrupa	4.4	5.7	5.2	4.7	2.4	2.1	-3.4	-3.9
Çek Cumhuriyeti	6.1	6.1	4.8	4.3	1.8	2.5	-2.6	-4.2
Macaristan	4.2	3.9	2.8	3.0	3.6	3.9	-6.7	-6.9
Polonya	3.5	5.8	5.8	5.0	2.1	1.0	-1.7	-2.1
Slovak Cumhuriyeti	6.0	8.2	8.2	7.5	2.8	4.4	-8.6	-6.0
Slovenya	4.0	5.2	4.5	4.0	2.5	2.7	-2.0	-2.3
Güney ve Güney-Doğu Avrupa	4.4	6.7	6.0	4.9	7.0	6.0	-8.7	-10.7
Bulgaristan	5.5	6.2	6.0	5.0	5.0	7.3	-11.3	-15.9
Hırvatistan	4.3	4.6	4.7	4.5	3.3	3.2	-6.4	-8.1
Malta	2.2	2.5	2.3	2.3	2.5	2.6	-10.5	-11.2
Romanya	4.1	7.7	6.5	4.8	9.0	6.6	-8.7	-10.3

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 69

Mayıs – Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma Türk Lirası ile Macaristan Forint’i üzerinde baskı yapmış, Türkiye’de para politikası sıkılaştırılırken, Macaristan’da ikiz açıklar –mali ve cari işlemler – kaygı nedeni olmuş, hükümet birkaç yılı kapsayan sıkı bir mali güçlendirme politikasını devreye sokmuştur. Avrupa’nın yeni yükselen piyasa ekonomilerinin son on yıllık dönemde gerçekleştirmiş olduğu kararlı güçlü ekonomik büyümenin ardında yatan temel dayanak Avrupa Birliği ile olan bütünleşme hareketi olmuştur. Ocak 2007’de Bulgaristan ve Romanya’nın da Birliğin üyesi olmasıyla 10 eski Doğu Bloku üyesi Avrupa Birliği’ne girmiş bulunmaktadır. Bu 10 ülkenin hepsi de ortalama GSYİH’nın yüzde 5’i dolayında oluşan yabancı doğrudan sermaye akımlarından istifade etmişlerdir. Bu yüksek sermaye akımında yabancı şirketlerin, bu ülkelerde görece düşük ücretli ve fakat vasıflı işgücünden, güvenli ve benzer niteliklere sahip çevre koşullarından ve oldukça düşük risk primlerinde istifade etme isteği duymaları başta gelen unsurlar olmuştur.

Enflasyon haddinin aşağı çekilmesinde gösterilen genel başarıya rağmen bu ülkelerden sadece Slovenya Maastricht kriterlerini yerine getirebilmiş ve Ocak 2007’den itibaren Euro Bölgesinin bir üyesi olmuştur. Diğer 4 ülke ise, 3 Baltık ülkesi ile Slovak Cumhuriyeti ERM II’ye girmişlerdir. (En az iki yıl süreli ve bu dönem zarfında ulusal para biriminin şiddetli dalgalanmalar olmaksızın, normal dalgalanma sınırları içerisinde hareket ettiği geçiş dönemi). Bu ülkelerin enflasyon kriteri biraz zor olsa da diğer Maastricht kriterlerini karşılamalarında önemli bir sorun yaşamaları beklenmemektedir.

I.2.4. JAPONYA

Tüketim harcamalarındaki daralmanın bir sonucu olarak Japonya’da ekonomik büyüme 2006 yılı ortalarında biraz yavaşladı ancak yılın dördüncü çeyreğinde tekrar ivme kazandı. Ekonomik büyümeyi sağlayan faktörler güçlü konumunu sürdürmektedir. Bu kapsamda yükselen karlılık düzeylerinden, güç kazanan bilançolardan ve banka kredilerindeki genişlemeden destek alan özel sektör yatırımları artmakta ve ihracat hacmi genişlemektedir. 2006 yılında reel GSYİH yıllık yüzde 2.2 ile potansiyel büyüme hızının biraz üstünde bir hızla büyümüştür. Ekonominin yakın gelecekte göstereceği seyir büyük ölçüde, geçen yılın son çeyreğinde güç kazanmış olan tüketim harcamalarının seyrine bağlı bulunmaktadır. İstihdam hacmindeki büyüme, özellikle tam zamanlı işçilerin istihdamındaki artış ve prim ödemelerinin tüketim hacmini olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Diğer taraftan A.B.D. ekonomisinde gözlemlenebilecek beklentilerin üzerindeki bir yavaşlama net ihracatı ve dolayısıyla büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilir.

İhracattaki hızlı büyümeden ve Japonların dışarıdaki varlıklarından kaynaklanan gelirlerle desteklenir biçimde Japonya'nın cari işlemler fazlası 20006 yılında GSYİH'nın yüzde 4'üne yükselirken, Yen'in değeri reel efektif anlamda son 20 yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. Uluslar arası döviz piyasalarındaki düşük oynaklık düzeyi ve Yen ile diğer para birimleri için geçerli olan faiz hadleri arasındaki farkın daha da açılması, Yen'in, diğer gelişmiş ülke para birimleri üzerinde veya Asya'nın yeni yükselen piyasa ekonomilerinde yatırım yapılması için bir fonlama parası olarak çekiciliğini yükseltmiştir. Japon Merkez Bankası, Temmuz 2006'da sıfır faiz politikasından vazgeçmesinin ardından ihtiyatlı bir tutum sergilemiş olup, şu anda faizler yüzde ? düzeyinde bulunmaktadır.

Artan ekonomik faaliyet hacmi le birlikte yükselen vergi gelirleri bütçe açığının (sosyal güvenlik sistemi açığı hariç) 2006 yılında yüzde 0.8 oranında bir daralma ile GSYİH'nın yüzde 4.3'üne düşmesine olanak sağlamıştır.

Japonya – Mali Göstergeler

	2004	2005	2006	2007	2008
Hanehalkı Tasarruf Oranı ⁽¹⁾	3.5	3.0	3.1	2.9	3.0
Genel Hükümet Mali Dengesi ⁽²⁾	-6.2	-6.4	-2.4	-2.7	-3.0
Cari İşlemler Dengesi ⁽²⁾	3.7	3.7	3.9	4.8	5.4
Kısa vadeli Faiz Haddi ⁽³⁾	0.0	0.0	0.2	0.5	0.6
Uzun Vadeli faiz Haddi ⁽⁴⁾	1.5	1.4	1.7	1.9	2.4

- (1) Harcanabilir gelirin yüzdesi olarak
- (2) GSYİH'nın yüzdesi olarak
- (3) 3 aylık interbank faizi
- (4) 10 yıl vadeli hükümet bono faizi

TABLO.I.2.9.
JAPONYA TALEP, HASILA

	Cari Fiyat Trilyon Yen	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2003	2004	2005	2006	2007*
Özel Tüketim	281.8	1.6	1.6	0.9	1.5	1.5
Kamu Tüketimi	88.5	1.9	1.7	0.3	1.3	1.7
Gayrisafi Sabit Yatırım	111.8	1.4	2.4	3.5	3.0	1.4
Nihai İç Talep	482.1	1.6	1.8	1.4	1.8	1.5
Stok Yenileme	0.2	0.3	-0.1	0.1	-0.1	0.0
Toplam İç Talep	482.3	1.9	1.7	1.4	1.7	1.5
Mal ve Hizmet İhracatı	58.9	13.9	7.0	9.5	7.4	8.2
Mal ve Hizmet İthalatı	50.9	8.1	5.8	4.5	2.7	5.3
Net İhracat	8.0	0.8	0.3	0.8	0.8	0.6
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	490.3	2.7	1.9	2.2	2.4	2.1

* Beklenen

Kaynak: OECD, Economic Outlook, No: 81, Mayıs 2007, S.83.

1.2.5. YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ VE PASİFİK ÜLKELERİ

Hem Çin hem Hindistan'daki çok hızlı büyüme 2006 yılında Asya'nın yeni yükselen piyasa ekonomilerinde ekonomik büyümenin güçlü bir biçimde devam etmesinde önayak olmuştur. Parasal politikanın sıkılaştırılmasının etkisiyle yılın ikinci yarısında sabit sermaye yatırımlarında biraz soğuma (yavaşlama) meydana gelmişse de, yatırım harcamalarındaki ve ihracat hacmindeki canlı büyümenin desteğiyle Çin'de GSYİH 2006 yılında yüzde 10.7 oranında genişlemiştir. Hindistan'da ise yüzde 9.2 oranındaki GSYİH büyümesini tüketim, yatırım ve ihracat faaliyetlerindeki güçlü büyüme hızı desteklemiştir. Büyüme hızının ivme kazandığı Güney Kore dahil Asya'nın yeni sanayileşen ekonomilerinde özellikle elektronik sektöründeki dış talebin canlılığı genel ekonomik faaliyet hacmini desteklemiştir. ASEAN – 4 üyesi ülkelerde ekonominin gidişatı bir ülkeden diğerine farklılık göstermiştir. Malezya ve Tayland'da ekonomik faaliyet hacmi genişlemesi biraz daha hızlanırken, Endonez-

ya'da tüketim hacmi faiz hadlerinde yapılan indirimlerin katkısıyla güçlenmeye başlamıştır. Filipinler'de yıl içinde yaşanan kasırganın tarım sektöründe yol açtığı hasar 2006 yılının son çeyreğinde büyüme hızında geçici bir yavaşlamaya neden olmuştur.

TABLO I.2.10.
YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ
(Yıllık % değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2005	2006
Yeni Yükselen Asya Ekonomileri	8.7	8.9	8.4	8.0	3.5	3.7	4.5	5.4
Çin	10.4	10.7	10.0	9.5	1.8	1.5	7.2	9.1
Güney Asya(2)	8.7	8.7	8.1	7.5	5.0	6.4	-0.9	-2.2
Hindistan	9.2	9.2	8.4	7.8	4.2	6.1	-0.9	-2.2
Pakistan	8.0	6.2	6.5	6.5	9.3	7.9	-1.4	-3.9
Bengaldeş	6.3	6.7	6.6	6.5	7.0	6.3	-0.3	0.9
ASEAN-4	5.2	5.4	5.5	5.8	7.3	8.2	2.1	4.8
Endonezya	5.7	5.5	6.0	6.3	10.5	13.1	0.1	2.7
Tayland	4.5	5.0	4.5	4.8	4.5	4.6	-4.5	1.6
Filipinler	5.0	5.4	5.8	5.8	7.6	6.2	2.0	2.9
Malezya	5.2	5.9	5.5	5.8	3.0	3.6	15.2	15.8
Sanayileşen Asya Ekonomileri	4.7	5.3	4.6	4.6	2.3	1.6	5.6	5.6
Kore	4.2	5.0	4.4	4.4	2.8	2.2	1.9	0.7
Tayvan	4.0	4.6	4.2	4.3	2.3	0.6	4.6	7.1
Hong Kong	7.5	6.8	5.5	5.0	0.9	2.0	11.4	10.2
Singapur	6.6	7.9	5.5	5.7	0.5	1.0	24.5	27.5

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Asya'nın gelişmekte olan ekonomileri ile yeni yükselen piyasa ekonomilerini ve Moğolistan'ı içermektedir.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 61.

Bölge ülkelerinin yakın gelecekte göstereceği ekonomik gelişme ele alındığında, A.B.D. ekonomisinin yavaşlama durumu ve yavaşlamanın şiddeti ön plana çıkmaktadır. İhraç mallarının varış noktası olarak bu gruptaki ülkeler için (Çin dışında) A.B.D.'nin önemi giderek azalmakta iken bölge içi ticaretin ağırlığı artmaktadır.

Para politikasındaki sıkılaştırmayla birlikte bazı ülkelerin ulusal paralarının değer kaza mış olması petrol fiyatlarındaki artışın ikinci kademe etkilerini hafifletmiş ve enflasyon düzeyi kontrol altında tutulabilmiştir. Ancak kredi hacmindeki hızlı genişleme bir çok ülke için enflasyon açısından bir kaygı kaynağı oluşturmaktadır. Çin'de Merkez Bankası ekonomideki likidite artışına ve yatırım hacmindeki güçlü tırmanmaya, banka mevduat ve borçlanma hadlerini yükseltmek ve likidite yönetimini güçlendirmek ayrıca rezerv karşılık oranlarını arttırmak suretiyle mukabelede bulunmuştur.

Hindistan'da artan enflasyonist baskılar Merkez Bankasını para politikası faiz hadlerini ve mevduat karşılık hadlerini yükseltmeye zorlamıştır.

Özellikle Çin'de ve ASEAN – 4 ülkelerinde ihracat hacminde gerçekleştirilen güçlü büyümenin katkısıyla, petrol fiyatlarındaki artışa rağmen, bölgenin cari işlemler hesabı fazlası yaklaşık yüzde 1 oranında artarak 2006 yılında GSYİH'nın yüzde 5.4'üne ulaşmıştır.

Bölgenin bazı ülkelerinde 2006 yılında rekor düzeyde yabancı sermaye girişleri gerçekleşmiştir.

Bölgedeki birçok ülkede kamu mali yapısının 2007 yılında iyileşmesi beklenmektedir. Yüksek kamu kesimi borçluluk oranları ve bütçe açıkları ile ilgili kırılganlıklar ile sürdürülebilir mali yapı oluşturulması Hindistan, Pakistan ve Filipinler'de öncelik taşıyan bir sorun olma niteliğini korumaktadır.

I.2.6. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ

Bölge genelinde 2006 yılında ekonomik büyüme yüzde 5.5 oranında gerçekleşmiştir. Küresel büyüme hızı gerilerken ve petrol ve metal fiyatları 2006 yılında ulaştıkları rekor düzeylerin altına düşerken bölge ülkelerinin ekonomik büyümesi açısından önem taşıyan dış çevre koşullarının daha az olumlu bir yapı kazanması beklenmektedir. A.B.D. ile daha yoğun ticari ilişkisi bulunan bölge ülkeleri (Meksika, Orta Amerika ve Karayip ülkeleri gibi) ile önemli petrol ve metal ihracatçısı ülkelerin (Şili, Ekvator, Peru ve Venezüella gibi) söz konusu bu gelişimden daha olumsuz biçimde etkilenmeleri olasıdır. Buna karşılık düşük petrol fiyatları da bölgenin petrol ve metal üreticisi olmayan ülkelerini olumlu biçimde etkileyecektir.

Diğer taraftan hububat fiyatlarında beklenen olası yükselme Arjantin ve Brezilya'da tarım ürünleri ihracatçılarına olumlu yönde etkileyecektir.

2006 yılında Şili, Kolombiya ve Peru'da Merkez Bankaları enflasyon baskılarını kontrol altında tutabilmek amacıyla faiz hadlerini yükseltmişlerdir. Mamafih enflasyonun kontrol altında tutulması ile birlikte Brezilya'da geride kalan 18 aylık dönemde para politikası biraz gevşetilmiştir. Arjantin'de Merkez Bankasınınca uygulanan aktif sterilizasyon politikası hedef alınan para hacmi büyümesinin daha ılımlı düzeyde korunabilmesine olanak vermiştir.

Bölgenin ekonomik görünümüne uzun dönemli bir perspektifle bakıldığında 2004-06 döneminin 70'li yıllarda buyana en hızlı büyümenin gerçekleştirildiği üç yıllık dönem olduğu görülmektedir.

Birçok Latin Amerika ülkesinde makroekonomik politikaların daha güçlü hale getirilmiş olması ekonomik alandaki kırılganlıkların azaltılmasına katkıda bulunmuş ve bazı ülkelerde uygulamasına geçilen 'enflasyon hedeflemesi' sistemi işlerliği olan parasal çapa vazifesi görmüştür.

Gerek kamu borçluluk oranlarının düşürülmesi gerek borç yapısının iyileştirilmesi suretiyle mali yapının güçlendirilmesi alanında birçok Latin Amerika ülkesinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır.

Bölge geneli itibarıyla son 4 yıldır cari işlemler hesabı fazlası verilmekte olup, döviz rezervleri ekonomik beklentileri rahatlatarak bir düzeye ulaşmıştır.

TABLO I.2.10.
MERKEZİ VE GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİ VE KARAYİPLER
(Yıllık % Değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın%'si)	
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2005	2006
Batı Yarımküresi	4.6	5.5	4.9	4.2	6.3	5.4	1.4	1.7
Gün. Amerika ve Meksika⁽²⁾	4.5	5.4	4.8	4.2	6.2	5.2	1.7	1.9
Arjantin	9.2	8.5	7.5	5.5	9.6	10.9	1.9	2.4
Brezilya	2.9	3.7	4.4	4.2	6.9	4.2	1.6	1.3
Şili	5.7	4.0	5.2	5.1	3.1	3.4	0.6	3.8
Kolombiya	5.3	6.8	5.5	4.5	5.0	4.3	-1.6	-2.2
Ekvator	4.7	4.2	2.7	2.9	2.1	3.3	1.7	4.5
Meksika	2.8	4.8	3.4	3.5	4.0	3.6	-0.6	-0.2
Peru	6.4	8.0	6.0	5.5	1.6	2.0	1.3	2.6
Uruguay	6.6	7.0	5.0	3.5	4.7	6.4	-	-2.4
Venezüella	10.3	10.3	6.2	2.0	15.9	13.6	17.8	15.0
Merkezi Amerika	4.3	5.7	5.0	4.6	8.4	7.0	-4.8	-4.8
Karayıpler	6.5	8.3	5.4	4.2	6.7	8.0	-	2.1

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Bölüvy ve Paraguay'ı içermektedir.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 68.

1.2.7. BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

Bağımsız Devletler Topluluğu'nda ekonomik faaliyet hacmi, enerji girdileri ihracatçısı olanların sağlıklı büyümesini ve önemli bir bölümü artan iç talepten ve yükselen yakıt dışı emtia fiyatlarından istifade etmiş olan enerji girdileri ithalatçılarının toparlanan ekonomilerini yansıtacak biçimde, güçlü genişlemesini sürdürmektedir. Rusya'da canlı iç talebe bağlı olarak hasıla düzeyi toplam kapasiteye yakın bir düzeyde sürmekte olup, ekonomik büyümenin güçlü durumunu koruması beklenmektedir. Uluslar arası piyasada çelik fiyatlarının yükselmesi ve canlı iç talep Ukrayna'da ekonomik büyümenin güçlü bir biçimde sürmesini sağlamıştır.

Mamafih ithal edilmekte olan doğal gaz fiyatında karşılaşılan yüksek oranlı artış ve ticaret hadlerindeki genel bozulmanın büyüme hızını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir.

Türkmenistan ve Azerbaycan gibi enerji girdileri ihracatçısı olan ülkelerde cari işlemler hesabı güç kazanmıştır. Diğer ülkelerde (Ukrayna ve Gürcistan) ise ithal edilen miktarlarda gözlemlenen artış, enerji girdileri ithalatının artan maliyeti ve bazı ihraç ürünlerine olan dış talepteki azalma nedeniyle cari işlemler hesabında bozulma meydana gelmiştir.

İç talebin güçlü olması ve yoğun dış sermaye akımı nedeniyle Bağımsız Devletler Topluluğunda enflasyon haddi çok yüksek düzeyde seyretmektedir.

Kamu giderlerindeki artış, yüksek ihracat gelirleri ve genişleyen ekonomik faaliyet hacmi nedeniyle yükselmiş olan kamu gelirlerindeki artıştan daha yüksek kaldığı için, Topluluğun bazı üyelerinde kamu mali yapısında bozulma gözlemlenmiştir. Diğer bazılarında ise kamu mali yapısında iyileşme gözlenmiştir. Rusya'da, harcamaların artış göstermesine rağmen, yükselen petrol gelirlerinin önemli bir kısmı istikrar fonunda biriktirildiği için mali yapı iyileşmiştir. Ukrayna'da ise gelirler güçlü bir biçimde arttığı halde kamu harcamaları bütçe ile öngörülen tutarların altında gerçekleşmiştir.

TABLO I.2.11.
BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2005	2006
Bağımsız Devletler Toplu.	6.6	7.7	7.0	6.4	12.4	9.6	8.8	7.7
Rusya	6.4	6.7	6.4	5.9	12.7	9.7	10.9	9.8
Ukrayna	2.7	7.1	5.0	4.6	13.5	9.0	2.9	-1.7
Kazakistan	9.7	10.6	9.0	8.1	7.6	8.8	-1.3	-1.4
Belarus	9.3	9.9	5.5	3.9	10.3	7.0	1.6	-4.1
Türkmenistan	9.0	9.0	10.0	10.0	10.7	8.2	5.1	15.3
BDT Düşük Gelir Grubu	12.1	14.6	14.8	12.8	12.2	11.8	2.7	7.4
Ermenistan	14.0	13.4	9.0	6.0	0.6	2.9	-3.9	-5.0
Azerbaycan	24.3	31.0	29.2	23.1	9.7	8.4	1.3	15.7
Gürcistan	9.6	9.0	7.5	6.5	8.3	9.2	-5.4	-9.5
Kırgız Cumhuriyeti	-0.2	2.7	6.5	6.6	4.3	5.6	-2.3	-16.8
Moldova	7.5	4.0	4.5	5.0	11.9	12.7	-8.1	-6.3
Tacikistan	6.7	7.0	7.5	8.0	7.3	10.1	-2.5	-2.5
Özbekistan	7.0	7.2	7.7	7.5	21.0	19.5	14.3	19.4
Net Enerji İhracatçıları⁽²⁾	7.1	7.7	7.4	6.8	12.5	9.8	9.9	9.3
Net Enerji İthalatçıları⁽³⁾	4.5	7.7	5.4	4.7	12.0	8.5	1.6	-3.2

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Azerbaycan, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan ve Özbekistan'ı içermektedir.

(3) Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kırgız Cumhuriyeti, Moldova, Tacikistan, ve Ukrayna'yı kapsamaktadır.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 72.

I.2.8. AFRİKA ÜLKELERİ

Makroekonomik istikrar alanda sağlanan iyileşmelerin, kıtanın fakir ülkelerinin borçlarının silinmiş olmasının, yabancı sermaye girişlerinde meydana gelen genişlemenin, bazı bölge ülkelerinde petrol üretiminde sağlanan artışların ve bölgede üretilen yakıt dışı emtialara olan dış talepteki canlılığın desteğiyle Afrika'da kısa vadeli ekonomik görünüm gayet olumlu bir tablo ortaya koymaktadır. Kıta genelinde reel GSYİH büyümesinin 2006 yılındaki yüzde 5.5 düzeyinden bu yıl yüzde 6.2'ye yükselmesi beklenmektedir. Kıtada Zimbabwe dışında düşme eğilimi sergilemekte olup, her ne kadar bu durum petrol ihraç eden ülkelerin yüksek düzeyde verdiği fazlalardan ileri geliyorsa da, bölge genelinde kamu maliyesi ve cari işlemler hesabı fazla vermektedir.

Petrol ihracatçısı ülkelerde petrol geliri diğer sektörlerde de iç talebi yükseltici etki doğurmaktadır. Sahra güneyi Afrika'sında 2007 yılında ekonomik büyümede beklenen hızlanma petrol ihracatçısı ülkelerin itici gücüyle gerçekleşecektir. Angola ve Ekvator Ginesi'nde yeni petrol üretim tesisleri devreye alınırken, Nijerya'da, Nijer Deltasındaki şiddet olayları sonucu aksayan petrol üretiminin tekrar eski düzeyine çıkması beklenmektedir.

Magrip ülkelerinden Fas'ta büyümenin yavaşlaması beklenirken, Cezayir'de hidrokarbon üretimindeki artış ve kamu yatırım harcamalarındaki canlılık sonucu ekonomik faaliyet hacminin genişlemesi beklenmektedir.

Bu yüzyılın başlamasından buyana Sahra güneyi Afrikası'nda ortalama yıllık büyüme hızı yüzde $4\frac{1}{2}$ 'nin bir parça üstünde gerçekleşmiştir ki, bu ortalama hız 70'li yılların başından buyana gerçekleşen yedi yıllık döneme ilişkin en yüksek hızdır. Ancak halen bazı ülkelerde süregelen silahlı anlaşmazlıklar ve siyasi istikrarsızlık bu büyüme oranının sürdürülebilmesi açısından önemli birer risk unsuru oluşturmaktadır. Diğer taraftan ticaretin liberalizasyonu doğrultusunda sürdürülen çabaların başarı düzeyi de Afrika ülkelerinin mevcut fakirlik kapanından çıkmalarında büyük bir önem taşımaktadır.

TABLO I.2.12.
AFRİKA ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın%'si)	
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2005	2006
Afrika	5.6	5.5	6.2	5.8	8.4	9.5	1.8	2.2
Magrib Ülkeleri	4.0	4.5	4.4	5.0	1.5	3.1	11.9	14.4
Cezayir	5.3	2.7	4.5	4.1	1.6	2.5	20.7	24.4
Fas	1.7	7.3	3.5	5.8	1.0	3.3	1.7	3.9
Tunus	4.0	5.3	6.0	6.0	2.0	4.5	-1.0	-2.8
Sahra Güneyi Ülkeleri	6.0	5.7	6.8	6.1	10.5	11.5	-1.1	-1.3
Afrika Boynuzu Ülkeleri	9.3	11.5	9.1	8.7	7.7	9.3	-9.7	-13.6
Göller Bölgesi Ülkeleri	6.2	5.5	6.4	6.5	11.5	9.7	-4.5	-5.8
Kenya	5.8	6.0	6.2	5.8	10.3	14.1	-3.0	-3.3
Güney Afrika Ülkeleri	7.0	6.6	12.6	7.6	31.1	47.7	3.4	5.0
Batı ve Merkezi Afrika Ülk.	5.6	4.4	5.8	6.0	11.5	7.4	2.5	5.1
Nijerya	7.2	5.3	8.2	6.7	17.8	8.3	9.2	12.2
CFA Frank Bölgesi	4.5	3.0	4.2	5.3	4.4	3.5	-1.9	-0.4
Güney Afrika Cum.	5.1	5.0	4.7	4.5	3.4	4.7	-3.8	-6.4
Petrol İthal Edenler	4.8	5.3	4.8	5.2	8.2	11.1	-3.4	-4.2
Petrol İhraç Edenler	7.6	5.9	9.5	7.3	8.9	5.9	11.ç1	12.6

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 75.

I.2.9. ORTA – DOĞU ÜLKELERİ

Orta-Doğu'nun petrol ihracatçısı olan ülkeleri 2006 yılında cari işlemler hesabında ve kamu mali dengesinde güçlü bir konum sergilerlerken hızlı bir ekonomik büyüme de gerçekleştirdiler. her ne kadar Ağustos 2006 ayından sonraki dönemde petrol fiyatlarında bir hafif gevşeme olmuş ve yıl sonuna doğru bazı OPEC üyesi ülkelerde üretim aksamaları görülmüşse de sözkonusu ülkelerin petrol gelirleri hızlı artışını sürdürmüştür. 2006 yılı başlarında menkul kıymet piyasalarında yaşanan şiddetli düzeltme hareketinden fazlaca etkilenmemiş olan enerji dışı sektörler genelindeki güçlü büyüme eğilimi devam etmiştir.

Petrol ihracatçısı ülkelerde enflasyon baskısı genel olarak kontrol altında tutulabilmiştir, ancak İran'da genişletici mali politikalar enflasyon haddinin yükselmesinde katkıda bulunmuştur.

Maşrek bölgesinin petrol ihracatçısı olmayan ülkelerinde yabancı sermaye yatırımlarındaki artışın ve elverişli dış koşulların desteğiyle ekonomik büyüme hız kazanmıştır. Mısır'da her ne kadar talep enflasyon üzerinde yükseltici baskı doğurmuşsa da ekonomik büyüme ve yakıt dışı sektörün ihracat faaliyeti güç kazanmıştır. Lübnan'da 2006 yılı ortasındaki siyasi istikrarsızlık ve bir ay boyunca süren blokaj, kamu mali açığında yükselme, kamu borç stokunda tırmanma ve enflasyon haddinde yükselmeyle birlikte ekonomide yavaşlamaya yol açmıştır.

Bölgede yakın geçmiş dönemde gerçekleşen yüksek büyüme hızına ve kişi başına gelirlerdeki artışa rağmen Orta-Doğu'nun petrol ihracatçısı ülkelerinde ekonomi halen ağırlıklı olarak hidrokarbon sektörü üzerine kurulu bulunmaktadır. Aynı zamanda bölgede hızlı nüfus artışı, dünya genelinde rastlanan en yüksek işsizlik oranlarına ve nüfusa göre en düşük istihdam oranlarına neden olmuştur.

TABLO I.2.14.
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2005	2006
Orta-Doğu Ülkeleri	5.4	5.7	5.5	5.5	7.1	7.9	18.8	18.1
Petrol İhracatçıları	5.7	5.5	5.3	5.2	6.8	6.9	21.7	20.9
İran	4.4	5.3	5.0	5.0	12.1	14.6	7.4	6.7
Suudi Arabistan	6.6	4.6	4.8	4.0	0.7	2.3	29.3	27.4
Kuveyt	10.0	5.0	3.5	4.8	4.1	3.0	40.5	43.1
Maşrek Ülkeleri	4.2	5.9	5.9	6.1	7.8	5.3	-1.1	-1.9
Mısır	4.5	6.8	6.7	6.6	8.8	4.2	3.2	0.8
Suriye	2.9	3.0	3.3	4.7	7.2	10.0	0.8	-1.2
Ürdün	7.2	6.0	6.0	6.0	3.5	6.3	-17.8	-16.0
Lübnan	1.0	-	1.0	3.5	-0.7	5.6	-11.7	-6.8
Bilgi notu								
İsrail	5.2	5.1	4.8	4.2	1.3	2.1	2.8	5.2

(1) Yıllık ortalamalara göre

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2007, S. 71

I.2.10. 2007 YILI İLK YARISINDA KÜRESEL EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ

Küresel ekonomi 2007 yılının ilk yarısında da, birkaç ay önceleri tahmin edilen hızın üstünde, canlı bir büyüme sergilemiştir. Bu hızlı büyümede özellikle Çin, Hindistan ve diğer gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir genişleme gösteren tüketim ve yatırım talebi başta gelen etken olmuştur. Bu yılın ilk yarısında Çin yıllık bazda yüzde 11 1/2 oranında ekonomik büyüme gerçekleştirirken, Rusya ve Hindistan da güçlü bir büyüme sergilemişlerdir.

Yüksek büyüme hızına rağmen enflasyon haddi bu güne kadar genelde kontrol altında tutulabilmiştir. Ancak bazı gelişmekte olan ülkelerin artan petrol ve gıda maddeleri fiyatları nedeniyle enflasyon baskısı ile karşı, karşıya kaldıkları gözlemlenmektedir.

IMF Araştırma Bölümü Başkan Vekili Charles Collyns 5 Haziran tarihinde yapmış olduğu açıklamada, IMF'nin küresel ekonomik büyüme ile ilgili önceden yapmış olduğu tahminleri yukarı yönde revize ettiğini belirterek, küresel büyüme tahminini 2007 ve 2008 yılları için 0.3 puan arttırmak suretiyle yüzde 5.2 olarak revize ettiğini ifade etmiştir. Büyüme tahmininde yukarı yönlü en önemli revizyonlar, başta Çin, Hindistan ve Rusya olmak üzere yeni yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak yapılmıştır.

IMF açıklamasında küresel büyümeye ilişkin risk değerlendirmesinde büyümeyi aşağıya çekebilecek risklerin biraz daha önem kazandığı belirtilmekte, petrol fiyatına ilişkin aşağı yönlü riskin bir önemli kaygı kaynağı oluşturduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan güçlü büyümenin sürmesi petrol ve temel mallar üzerindeki talep baskısını arttıracığı cihetle enflasyon riskini daha yükseltecek ve Merkez bankalarını para politikalarını sıkılaştırma durumunda bırakabilecektir.

Ayrıca bazı sektörlerde kredi kalitesinin düşüş göstermiş olması ve piyasalardaki oynaklığın (volatility) artmış olması sonucu finansal piyasa riski daha da artmıştır.

Aşağıdaki bölümlerde dünyada belli başlı ekonomik bölgeler ve ülkeler itibariyle 2007 yılı ilk yarısında ekonomik alanda yaşanan gelişmeler kısaca verilmektedir.

2006 yılında yüzde 3.3 oranında büyüyen A.B.D. ekonomisi 2007 yılı ilk çeyreğinde yüzde 1.9 oranında büyümüştür. Konut sektöründeki olumsuzluklara rağmen büyümenin yılın ilk yarısı ve geri kalan dönemleri için ılımlı bir hızda gerçekleşmesi beklenmektedir. FED faiz oranlarını Haziran 2006'dan buyana yüzde 5.25 düzeyinde tutmaktadır. A.B.D. cari işlemler açığı 2007 yılının ilk çeyreğinde, 2006 yılının

son çeyreğine göre biraz artış göstererek GSYİH'nın yüzde 5.7'si oranında gerçekleşmiştir.

Euro Bölgesi 2007 yılı ilk çeyreğinde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3.1 oranında büyümüştür. Büyümenin yatırım harcamaları ve stok birikimi kaynaklı olduğu görülmektedir. Yılın başında Almanya'da Katma Değer Vergisi (KDV) oranlarının arttırılmış olmasının da etkisiyle tüketim harcamalarının büyümeye pozitif katkısı olmamıştır. Son 25 yılın en düşük düzeyine gerileyen işsizlik haddinin ileriki dönemlerde tüketim harcamalarını canlandırması beklenmektedir.

Euro bölgesi Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi (HICP) artış oranı son aylar zarfında biraz hızlanma göstermiştir. Avrupa Merkez Bankası görelî sıkı para politikasını sürdürme yönünde durumunu korumuş ve 6 haziran 2007 tarihli toplantısında politika faiz oranını sekizinci kez 25 baz puan arttırarak yüzde 4.0'e yükseltmiştir.

2006 yılında yüzde 2.2 oranında büyüyen Japon ekonomisi 2007 yılı ilk çeyreğinde yüzde 2.7 oranında büyümüştür. Dış talebin yükselmesiyle birlikte ihracat hacminin artışıyla, şirket karlarındaki yükselmeyle, işsizlik düzeyinin gerilemesiyle ve hane halkı gelirlerinin artmasıyla yurtiçi talebin genişlemesi beklenmektedir. Dolayısıyla 2007 yılında büyüme eğiliminin sürmesi beklenmektedir.

Tüketici fiyatları 2007 yılının ilk ve ikinci çeyreğinde yüzde 0.1 oranında gerilemiştir. 2007 yılının ilk yarısında işsizlik düzeyi son 10 yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. Finansal piyasalardaki durumun ılımlı seyrini sürdürmesini dikkate alarak Japonya Merkez Bankası, yüzde 0.5 olan faiz haddini değiştirmeme kararı almıştır.

Dünya Bankası kaynaklarına göre Çin ekonomisi 2007 yılının ilk çeyreğinde yüzde 11.1 oranında büyümüştür. Çin hükümetinin ihracata dayalı büyüme stratejisinden, tüketime yönelik yatırımlara dönme çalışmalarının özel tüketim harcamalarındaki büyümeyi 2006 yılındaki yüzde 6.2 düzeyinden 2007 yılında yüzde 6.5'e yükseltmesi beklenmektedir. Sanayi üretiminin 2007 yılının ilk 5 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 18.1 oranında genişlemiş olması, ekonomideki canlılığın yılın ikinci yarısında da süreceği tahminine yol açmaktadır. Enflasyon mayıs ayında son 27 ayın en yüksek düzeyine ulaşarak, geçen yılın aynı dönemine göre yıllık yüzde 3.4 olarak gerçekleşmiştir.

Finansal Piyasalar

2007 yılı Şubat ayında finansal piyasalarda gelişmekte olan ülkeleri derinden etkileyen bir dalgalanma yaşanmıştır. Şanghay borsasındaki düşüş, A.B.D. ekonomisinin

de durgunluk işaretleri bulunduğuna ilişkin yorumlar, IMF'nin Japon Yeni cinsinden faiz oranlarındaki düşüklüğün sorun yaratabileceği yolundaki açıklaması, Avrupa Merkez Bankasının faiz arttırabileceği yolundaki beklenti ve petrol fiyatlarındaki hızlı tırmanma, küresel piyasalarda tedirginliğe neden olmuştur. Bu dalgalanma varlık fiyatlarında gerilemelere, faiz oranları ile kur oynaklığında artışlara yol açmıştır. Carry trade yapan fon yöneticilerinin, Yenin hızlı bir şekilde değer kazanabileceği kaygısıyla pozisyon kapatma çabası içine girmeleri, aralarında ülkemizin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkilemiş ve risk primlerini yükseltmiştir. Ancak daha sonra Yen konusundaki kaygıların hafiflemesi ile yüksek risk iştahı ve likidite bolluğu finansal piyasaların tekrar sükunete kavuşmasını sağlamış ve piyasalardaki olumlu hava tekrar kendini göstermiştir..

Finansal piyasalar Temmuz ayı ortalarına kadar olumlu seyrini korumaya devam etmiş, birçok göstergede tarihi rekor değerlerin aşıldığı gözlenmiştir. Küresel büyümenin güçlü seyri ve risk iştahının yüksek düzeyleri süz konusu eğilimi desteklerken, halen ulaşılmış olan değerlerin sürdürülebilirliğine ilişkin kaygılar giderek daha fazla gündeme gelmektedir. A.B.D.'nde piyasa faizlerinde ve oynaklıklarında görülen artış ile emlak piyasasında yaşanan sıkıntılar da önemli belirsizlik unsurları olarak ön plana çıkmaktadır.

Küresel risk iştahı endeksleri yüksek risk iştahına işaret etmeye devam etmektedir. FED'in yapmış olduğu enflasyon vurgusu, bu kurumun faiz indirimine gideceği yolundaki beklentilerin tümüyle geri alınması sonucunu doğurmuştur. Bu durum piyasa faizlerini etkilemiş, getirilerin hızlı bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. A.B.D. 30 yıllık tahvil getirileri Mayıs ortası ile Haziran ortası arasında yaklaşık 60 baz puanlık artış sergilemiştir.⁽¹⁾ A.B.D.'ndeki yükselişler diğer gelişmiş ülke getirilerinde de paralel hareketlere yol açmış, Euro bölgesinde Avrupa Merkez bankası Haziran ayında yeni bir faiz artışına gitmiştir.

Yüksek risk iştahı gelişmekte olan ülkelere ait yatırım araçlarına olan ilgiyi arttırırken, A.B.D. getirilerindeki hızlı yükseliş getiri farklarını daha da daraltmış, Yükselen Piyasalar Tahvil Ana Endeksi (EMBI+) biraz daha gerileyerek 1 Haziran tarihi itibarıyla 149 baz puan ile tarihi dip değerine ulaşmıştır. Gelişmeler Türkiye kağıtlarını da etkilemiştir. EMBI+ Türkiye alt endeksi son bir yıllık dönemde EMBI+ endeksinin ortalama 40 baz puan üzerinde seyrederken, getiri farkı son aylarda gerileyerek 6 Temmuz 2007 tarihi itibarıyla 16 baz puana düşmüştür.⁽¹⁾

---

(1) TCMB, Enflasyon Raporu-III, S. 11.

Hisse senedi piyasalarında gözlenen yükselme eğilimi 2007 yılı ikinci çeyreğinde de devam etmiş, Japon Nikkei dışında diğer tüm endekler tarihi zirve değerlerine ulaşmışlardır. Ancak A.B.D. mortgage subprime sektöründe yaşanan sorunların daha derinleşmesi hisse senedi piyasalarına da yansımış ve Temmuz ayı sonları ile Ağustos ayı başında endekslerde ciddi düşüşler yaşanmıştır.

1.3. DÜNYA TİCARETİ

Küreselleşme süreci ile birlikte ve Dünya Ticaret Örgütü'nün 15 nisan 1994 tarihinde Marakeş'te imzalanan anlaşma ile hayata geçirilmiş olmasının da katkısıyla son yirmi yıllık dönemde hızlı bir büyüme göstermiş ve küresel ekonomik gelişmenin temel taşlarından birini oluşturmuştur.

1987-96 döneminde yıllık ortalama yüzde 6.5, 1997 yılında da yüzde 10.4 oranında yüksek düzeylerde büyüme göstermiş olan dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi, 1997 yılı ikinci yarısında Uzak-Doğu Asya'da başlayarak, süratle bölgeyi etkisi altına alan ve daha sonra 1998 yılı Ağustos ayında Rusya ve 1999 yılı başında Brezilya'da başgösteren ekonomik bunalımlara yol açan krizden önemli biçimde olumsuz yönde etkilenmiştir. 1997 yılında olumsuz etkileri yılın sonuna doğru hissedilmeye başlayan krize rağmen yüzde 10.5 oranında büyüme gösteren dünya mal ve hizmetler ticaret hacminde 1998 yılında genişleme oranı, keskin bir düşüşle yüzde 4.6 olarak gerçekleşmiş, küresel krizin dünya ticareti üzerindeki etkileri 1999 yılında da belirgin bir şekilde hissedilmiştir. 1998 yılında yüzde 4.6 ve 1999 yılında da 5.8 oranında büyüme gösteren dünya emtia ve hizmetler ticareti hacmi, 2000 yılında dünya genelinde yaşanan olağanüstü ekonomik büyümenin etkisiyle çok hızlı bir genişleme ortaya koymuş ve yüzde 12.4 gibi rekor bir düzeyde büyümüştür.

TABLO I.3.1.
DÜNYA TİCARETİ
(Yıllık % Değişme)

	2004	2005	2006*	2007*
Mal ve Hizmetler Ticaret Hacmi				
Dünya Ticareti⁽¹⁾	10.8	7.7	9.6	7.5
OECD geneli	8.6	6.0	8.4	5.4
NAFTA geneli	9.7	6.2	6.9	3.7
OECD Asya-Pasifik	12.8	6.8	8.4	6.9
OECD Avrupa	7.0	5.7	9.1	5.9
OECD dışı Asya	18.0	12.1	12.9	12.2
OECD dışı diğer	12.8	10.4	10.9	10.9
OECD Ülkeleri İhracatı	8.5	5.8	8.9	6.1
OECD Ülkeleri İthalatı	8.8	6.3	7.8	4.7
Ticaret Fiyatları⁽²⁾				
OECD İhracatı	9.0	3.5	3.3	5.9
OECD İthalatı	9.0	4.9	4.7	5.3
OECD dışı ihracat	10.5	9.5	6.4	3.5
OECD dışı ithalat	8.6	5.3	6.4	4.1

* Beklenen

(1) Dünya ithalat ve ihracat hacimlerinin aritmetik ortalamalarının büyüme hızları

(2) Dolar cinsinden ortalama birim değerler

Kaynak: OECD Economic Outlook, No: 81, Mayıs 2007, S. 34.

2000 yılında yaşanan canlı bir ekonomik faaliyet hacminin ardından küresel ekonomi 2001 yılında bir yavaşlama süreci içine girmiş ve yılın tamamı itibariyle dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 12.1 oranındaki büyümenin ardından keskin şekilde yavaşlamış ve anılan yılda sadece 0.3 oranında büyümüştür.

Salt emtia ticareti ele alındığında, 10 yıllık ortalamalar itibariyle 1988-97 dönemin-

de yıllık ortalama yüzde 7.2 ve 1998-2007 döneminde yıllık ortalama yüzde 6.5 oranında (beklenen) bir büyüme göstermiş olan dünya mal ticareti hacmi, uzun bir dönemin ardından 2001 yılında ilk kez reel bir daralma (Yüzde -0.3) göstermiştir.

2001 yılında dünya ticaretinde gözlemlenen daralmanın ardından küresel ekonomik toparlanmaya paralel bir şekilde Dünya mal ve hizmet ticaret hacmi tekrar büyüme süreci içersine girmişse de, bu büyüme geçmiş dönemlerle kıyaslandığında çok sınırlı kalmıştır. OECD ve IMF tarafından yapılan çalışmalara göre dünya mal ve hizmet ticareti hacmi 2002 yılında yüzde 3.3 oranında bir büyüme göstermiştir.

Dünyada mal ve hizmet ticareti hacmi 2002 yılındaki yüzde 3.3 düzeyinden 2003 yılında yüzde 4.9'a yükselmiştir. Ticaret hacmindeki bu genişlemede, özellikle Asya'da olanlar olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş halindeki ekonomilerin artan ithalat talepleri etkili olmuştur.

2004 yılında küresel ekonomide son on yılı aşkın süredeki en hızlı büyümeye tanık olunmuş ve buna paralel olarak da, dünya mal ve hizmetler ticareti yüzde 10.8 ve mal ticareti ise yüzde 10.7 oranları ile 2000 yılından sonraki en hızlı büyümeyi göstermişlerdir. Ekonomik büyümenin yanısıra fiyat, döviz kuru ve talep unsurlarındaki gelişmelerde 2004 yılında ticaret hacminin dikkat çekici şekilde büyüme göstermiş olmasında etkili olmuşlardır.

Dünya emtia ve hizmet ticareti hacmi yüzde 10.8 oranında büyümenin gerçekleştiği 2004 yılına göre 2005 yılında biraz yavaşlamış olmakla beraber yine yüksek bir oranda, yüzde 7.7 oranında genişleme göstermiştir. Yavaşlama yılın ilk yarısında ve daha ziyade yüksek gelir grubu içinde yer alan ülkeler arasındaki ticarete meydana gelmiştir. 2005 yılının geneli itibariyle bu grupta yer alan ülkelerin ihracat hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 10.2 oranından, yüzde 6.0'ya gerilemiştir. Ancak yılın sonlarına doğru ve 2006 yılında Avrupa ülkelerinin Orta Doğu ülkelerine olan ihracatlarındaki tırmanma sonucu ticaret hacmi yeniden yükselmeye başlamıştır.

Buna karşılık Çin'in ihracat hacmi 2005 yılında yaklaşık bir önceki yıl ile aynı hızda, yüzde 27.8 oranında genişlemiştir. Çin'in ihracat hacmindeki büyüme hızı yılın sonlarına doğru biraz yavaşlamaya yüz tutmuşsa da, tekrar ivme kazanmış ve bu ülkenin ihracat hacmi 2006 yılının ilk iki aylık döneminde bir önceki yıla göre yüzde 25 oranında büyümüştür. Diğer gelişmekte olan ülkelerin ihracat hacimleri de 2005 yılı içersinde hızlı büyümesini sürdürmüş ve bu ülkelerin toplam dünya ticareti açısından piyasa payları yükselmiştir.

BÖLGELER İTİBARIYLA DÜNYA EMTİA TİCARETİ
(Yıllık % Değişme)

	İhracat					İthalat				
	Değer Milyar \$	Yıllık % Değişme				Değer Milyar \$	Yıllık % Değişme			
		2006	2000- 2006	2004	2005		2006	2006	2000- 2006	2004
Dünya	11 762	11	22	14	15	12 080	11	22	13	14
Kuzey Amerika	1 675	5	14	12	13	2 546	7	17	14	11
A.B.D.	1 037	5	13	11	14	1 920	7	17	14	11
Gün. ve Mrkz.Amerika	426	14	30	24	20	351	9	28	23	18
Brezilya	137	16	32	23	16	88	7	31	17	14
Avrupa	4 957	11	20	9	13	5 218	11	20	10	14
Avrupa Birliği (25)	4 527	11	19	8	12	4 743	11	20	9	14
Almanya	1112	12	21	7	15	910	11	18	9	17
BDT	422	19	36	28	24	278	23	31	25	29
Rusya	305	19	35	33	25	164	24	28	29	31
Afrika	361	16	31	30	21	290	14	28	20	16
Orta-Doğu	644	16	33	35	19	373	14	31	19	14
Asya	3 276	12	25	16	18	3 023	12	27	17	16
Çin	969	25	35	29	27	792	23	36	18	20
Japonya	647	5	20	5	9	577	7	19	13	12

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO), World Trade Report 2006, S. 6.

2006 Yılında Dünya Ticareti

2006 yılında küresel ekonominin sergilediği güçlü konum uluslar arası ticaretin gelişmesi açısından çok elverişli bir ortam sağlamıştır. Bir önceki yıl yüzde 6.5 oranında genişleme göstermiş olan dünya mal ticareti 2006 yılında reel anlamda (sabit fiyatlar üzerinden) yüzde 8.0 oranında büyüme göstermiştir. Ticaret hacmindeki bu hızlı genişlemede ekonomik büyümenin hız kazandığı Avrupa'da ihracat ve ithalat hacimlerinde meydana gelen genişleme etkili olmuştur. Petrol ve metal fiyatlarında meydana gelen artışlar uluslar arası düzeyde ticarete konu olan madencilik ürünlerinin miktarında bir duraksamaya neden olmuşsa da, bu malları ihraç eden ülkelerin yükselen ihraç gelirleri, ithalatlarının dünya ortalamasının üzerinde büyümesi sonu-

cunu doğurmuştur. Yüksek enerji fiyatları ayrıca enerji verimliliği yüksek madencilik makine ekipmanları ile yatırım teçhizatına olan talebi yükseltmiştir.

Çin'in emtia ticaretindeki hızlı genişleme eğilimi 2006 yılında da devam etmiştir. Ofis ve Telekom cihazları Çin'in ihracat hacminin büyümesinde etkili olmuştur, bununla beraber giyecek ve demir ve çelik gibi geleneksel mallar da, 2006 yılında dünya ticareti içerisinde Çin'in piyasa payının yükselmiş olduğu ürünler olarak dikkat çekmiştir.

2006 yılında bölgeler arası büyüme hızı farklılıkları bir önceki yıla göre azaldığı halde, uluslararası ticarete reel ticaret hacmi büyümesinde bölgesel farklılıklar artmıştır. Bu dikkat çekici gelişmede ticaret hadlerinin petrol ihraç eden ülkeler ve bölgeler lehine değişmesi başlıca rolü oynamıştır.

Asya'nın reel anlamda toplam mal ihracatı yüzde 13.5 ile diğer tüm bölgelerin üzerinde gerçekleşmiştir. İthalatı ise, hem bir önceki yıldan hem dünya genel ticaret hacminden daha hızlı genişleme göstermiş ise de ihracat hacmi artış hızının gerisinde kalmıştır.

2006 yılında A.B.D.'nin reel mal ihracatı yüzde 10.5 oranında genişleme göstermiştir ki, bu oran 1997 yılından buyana gerçekleştirilen en yüksek olandır ve ithalat hacmi büyüme oranının yaklaşık iki katıdır.

Avrupa'nın reel mal ihracatı 2006 yılında, 2000 yılında buyana kaydedilen en hızlı büyümesini göstermiş (yüzde 7.0), ancak yine de küresel ticaretin genişleme hızının altında kalmıştır. Dış ticaret hacmi büyümesinde Avrupa ülkeleri arasında önemli farklılıklar göze çarpmıştır.

Petrol ihracatçısı dört bölgenin ihracat hacimlerinde az miktarda artışlar olurken, bunların ithalat hacmi küresel ticaret hacmi büyümesinin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu bölgeler içinde en hızlı ithalat hacmi büyümesi Bağımsız Devletler Topluluğu'nda gerçekleşmiştir. Bu grup ülkenin genel ihracat hacmi büyümesi durgunluğunu korurken genel ithalat hacminin yüzde 20 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir. Küresel düzeyde sergilenen bu ticari gelişmelerin aksine Güney ve Merkezi Amerika ülkelerinin ihracat ve ithalat hacmi büyüme hızları 2006 yılında yavaşlama göstermiştir. Venezüella ihracat hacminde bir küçülme yaşarken, Brezilya'nın ihracatı sadece yüzde 4 oranında büyüme göstermiştir.

Afrika ve Orta-Doğu'nun birlikte ihracat hacmi yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken, ithalat hacimleri biraz yavaşlamış olmakla beraber yinede küresel ortalamasının üzerinde bir hızla büyümüştür.

Dünya toplam emtia ihracat hacmi 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15.4 oranında bir artışla 11.76 trilyon Dolara yükselmiş olup, bu artışın yaklaşık yüzde 40 kadarı enflasyondan, emtia fiyat artışlarından kaynaklanmıştır. Ticari hizmetler ihracatı ise yüzde 11 oranında bir yükselmeye 2006 yılında 2.71 trilyon Dolara yükselmiştir.

Dünyanın değişik bölgelerinin emtia ihracatları Dolar değeri olarak yıl içindeki emtia fiyat gelişmelerinden derin biçimde etkilenmişlerdir. Petrol ve madencilik ürünleri ihracatlarının, toplam emtia ihracatları içinde en büyük paya sahip olduğu dört bölge – Orta-Doğu (2005’te yüzde 70), Afrika (yüzde 65), Bağımsız Devletler Topluluğu (yüzde 60) ve Güney-Orta Amerika (yüzde 37) – yine 2006 yılında da, en güçlü ihracat tutarı artışlarını gerçekleştirmişlerdir.

I.4. MAL (EMTİA) PİYASALARI

Yakıt ve yakıt dışı emtia fiyatları dünyada uluslar arası piyasalarda 2002 yılı sonlarından itibaren güçlü bir tırmanma eğilimi içine girmiştir. 2004 yılı başlarında biraz yavaşlama eğilimi gösteren temel mal fiyatları artış hızı yılın ortalarından itibaren tekrar güç kazanmış ve Temmuz 2004 Mart 2005 arasında temel mallar genel fiyat endeksi Dolar cinsinden yüzde 11 oranında yükselmiştir. Enerji fiyatlarında kaydedilen önemli artışlar sözkonusu endeksin yükselmesinde başta gelen bir rol oynamıştır. Yakıtta olan yüksek talep, kuzey yarımkürede kış şartlarının ağır geçmesi ve OPEC’in petrol üretimi planları konusundaki belirsizlik nedeniyle 2004 yılı başlarından itibaren hızla yükselmeye başlayan petrol fiyatları daha sonraki dönemlerde oynamalar göstermiş, ancak genelde yüksek düzeyini ve güçlü yükselme eğilimini korumuştur.

Yakın geçmiş dönemde petrol fiyatlarında tanık olunan hızlı yükselmeye tarımsal ürünler, metal ve mineral fiyatlarında gözlemlenen dikkat çekici keskinlikte yükselmeler eşlik etmiştir. Aşağıda yakıt ve yakıt dışı emtia fiyatlarında meydana gelen gelişmeler ana çizgileriyle verilmektedir.

Petrol Piyasası

Küresel ekonomideki yavaşlamayı takiben 2001 yılı sonlarında 20 Dolar/varilin altına gerileyen petrol fiyatları 2002 yılında sürekli bir artış eğilimi sergilemiş, bu artış eğilimi 2003 yılının ilk çeyreğinde Irak savaşının getirdiği belirsizlik ve gelişmiş ülkelerin stratejik stoklarının düşük düzeyde bulunması nedeniyle hızlanmış ve Mart 2003 ayı itibarıyla 34 Dolar/varile yükselmiştir. Ancak daha sonra petrol talebinin yumuşaması ve stokların artmasıyla petrol fiyatları gevşemiş ve Mayıs ayında, Irak’taki durumun sakinleşmesiyle, OPEC’in saptadığı 22-28 Dolar aralığında kala-

çak şekilde, yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. İkinci çeyrekteki mevsimlik zayıflamanın ardından başta Çin olmak üzere A.B.D. ve Japon ekonomilerinin canlanması petrole olan talebi tekrar yükseltmiştir.

Petrol fiyatlarındaki artış 2004 yılında da sürmüştü ve Nisan 2004'te petrol fiyatı 34 Dolara Ağustos ayı başlarında da 43-45 Dolara kadar yükselmiştir. Yılın son çeyreğinde biraz gevşeyerek düşen petrol fiyatları, 2004 yılı Aralık ayından başlayarak çok hızlı bir tırmanma dönemi içine girmiş ve ortalama petrol spot fiyatı uluslararası piyasada, 2004 yılı başına göre yüzde 73 oranında bir artış göstererek Mart 2005'te 54.30 Dolar/varil düzeyine çıkmıştır. Kuzey yarımkürede havaların ısınmasıyla birlikte yakıt talebinin düşmesine rağmen, petrol fiyatı, oynamalar göstermekle beraber, yükselme eğilimini sürdürmüştü ve Eylül ayı başında Katrina kasırgası sonrası 66 Dolar/varil düzeyine kadar yükselmiştir.

Daha sonraları petrol piyasası biraz sakinleşmiş ve fiyatlar Kasım ayında tekrar Katrina öncesi düzeyine çekilmiştir. 2005 yılında "ortalama petrol spot fiyatı" (APSP) yüzde 41 oranında yükselme göstermiştir.

Petrol fiyatlarında bu beklenilmeyen ölçüdeki artışın ardında yatan temel faktörler, petrole olan küresel talepteki yükselme, geçici arz kısıntıları, jeopolitik belirsizliklerdeki artış ve OPEC üreticilerinde atıl durumda kapasite bulunmasıdır.

Ocak 2006 ayıyla birlikte fiyatlar yeniden yükselmeye yüz tutmuş ve genelde 60 – 66 Dolar/varil seviyesinde seyretmiştir. Ağustos 2006 ayında bir rekor oluşturan 76 Dolar düzeyine çıkan petrol spot fiyatı, 2007 Mart ayı sonlarında tekrar 65 Dolara yükselmezden önce, daha sonraları hızlı bir şekilde gevşeyerek Ekim-Aralık 2006 aylarında 55-60 Dolar aralığına gerilemiştir. 2006 yılının üçüncü çeyreğinde uluslararası piyasalarda petrol fiyatının düşmesinde başlıca, jeopolitik gerilimlerdeki geçici yumuşama (özellikle Lübnan'la ilgili), genellikle sonbaharda yaşanan kasırgaların görülmemesi, stok seviyelerinin iyi durumda bulunması ve küresel gayrisafi hasıla düzeyi büyüme hızının ve dolayısıyla petrole olan talebin azalacağı yönündeki beklentiler etkili olmuştur. Ancak havanın soğuk gitmesinin talebi yükseltmesi, OPEC'in üretim kısıtlamalarını daha da arttırması ve önde gelen OECD üyesi ülkelerde stok seviyelerinin düşmüş olması gibi nedenlerle fiyatlar tekrar toparlanmıştır. Orta-Doğu'da jeopolitik gerilimin tekrar yükselmesi petrol fiyatlarının 2007 Mart ayında tekrar yüksek düzeye tırmanmasına yol açmıştır.

Doğal gaz fiyatları Atlantik'in her iki tarafında değişik bir seyir izlemiştir. Şubat 2007 itibarıyla A.B.D.'nde doğal gaz fiyatları, ılıman kış koşullarının Ocak ayına kadar sürmüş olması sonucu stokların elverişli durumunu koruması nedeniyle 13 ay öncesindeki düzeyinin sadece biraz üstünde seyrederken, Avrupa'da sürekli bir ar-

tış sergilemiştir. 2006 yılında yüzde 5 oranında yükselen kömür fiyatları 2007 yılı başlarında da yükselişini sürdürmüştür.

Ham petrol fiyatlarında 2007 yılı başlarında tanık olunan yükseliş eğilimi son dönemlerde daha da belirginleşmiş ve 11 Temmuz 2007 tarihi itibarıyla 78.2 Dolar/varil seviyesinden işlem görmüştür. OPEC'in üretim kesintilerinin ardından petrole olan talebin beklenenin üstünde artış göstermesi, siyasi karışıklık nedeniyle Nijerya'da meydana gelen üretim düşüşleri, A.B.D. petrol stoklarındaki artışa rağmen fiyatların artış eğilimini sürdürmesinde etkili olan başlıca faktörler olmuştur.

Küresel ekonomik faaliyet hacminin ve dolayısıyla petrole olan talebin, 2007 Şubat ayından itibaren üretim kotalarında kısıtlamaya giden OPEC'in öngördüğü yavaşlamaması ham petrol piyasalarını ani ve beklenilmeyen arz kesintilerine karşı çok duyarlı hale getirmiştir.

Küresel Petrol Talebi (Milyon Varil/Gün)

	Talep		Yıllık Değişim % 'si	
	2005	2006	2005	2006
OECD	49.63	49.16	0.6	-0.9
Kuzey Amerika	25.52	25.26	0.6	-1.0
A.B.D.	21.15	21.03	0.4	-0.6
Avrupa	15.52	15.45	0.3	-0.5
Pasifik	8.59	8.46	1.2	-1.5
OECD Dışı	34.06	35.32	3.1	3.7
Çin	6.69	7.16	4.2	7.0
Diğer Asya Ülkeleri	8.76	8.86	1.6	1.1
Eski Sovyetler Birliği	3.80	3.98	1.1	4.7
Orta-Doğu	6.12	6.45	5.5	5.4
Afrika	2.88	2.94	3.2	2.1
Latin Amerika	5.09	5.20	2.6	2.2
Dünya	83.68	84.48	1.6	1.0

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, Petrol Piyasası Raporu, Ocak 2007.

Enerji Dışı Temel Mal Fiyatları

Küresel ekonomik faaliyet hacmindeki hızlı genişlemeyi yansıtabilecek biçimde 2005 yılında yüzde 27 oranında yükselen metal ve mineral fiyatları bu hızlı yükselişini 2006 yılında da sürdürmüştür. IMF'nin yakıt dışı emtia fiyat endeksi 2006 yılında yüzde 28 oranında artış göstermiştir. Bu rekor yükseklikteki artış esas itibariyle metal fiyatlarında gözlemlenen çok yüksek oranlı tırmanma ile tarımsal ürün fiyatlarındaki güçlenmeden kaynaklanmıştır.

Metaller

IMF'nin izlemekte olduğu emtiaların fiyat endekslerinde 2006 yılında gerçekleşen en büyük artış yüzde 57 ile metal fiyatlarında gözlemlenmiştir. Özellikle Çin'de olmak üzere paslanmaz çelik için olan talep ve otomotiv üretimi nikel, çinko ve kurşun fiyatlarında tanık olunan yüksek oranlı artışlarda başta gelen unsurlar olmuştur. Nükleer enerji üretimine olan ilginin geçmiş yakın dönemde artmış olmasının etkisiyle, uranyum fiyatları yıl içinde yüzde 71 oranında çarpıcı bir yükselme göstermiştir. Bakır fiyatları 2006 yılı ortalarında ulaştığı rekor düzeyden, kısmen A.B.D. konut sektöründeki yavaşlamayı ve yılın ikinci yarısında Çin'in bu metale karşı zayıflayan talebini yansıtabilecek şekilde daha aşağılara kaymış, ancak daha sonra tekrar toparlanmıştır.

Gıda ve Bioyakıt

Yılın ikinci yarısında esas itibariyle mısır, buğday ve soya yağı fiyatlarında meydana gelen artışların bir sonucu olarak gıda maddeleri fiyatları 2006 yılında yüzde 10 oranında yükselmiştir. Yakın geçmiş dönemde karşı, karşıya kalınan fiyat artışları ise önemli üretici ülkelerde buğday hasadında yaşanan düşüşü (hasattaki düşüş dünya buğday stoklarını son 26 yılın en düşük düzeyine çekmiştir).ve A.B.D.'nde yakıt amaçlı kullanım için etanola (üretiminde mısır girdi olarak kullanılmaktadır) olan talepteki artış yansıtmaktadır

Gıda fiyatlarının yükselmesinde bir diğer önemli etken de petrol fiyatlarındaki keskin tırmanma olmuştur. Aşağıda petrol ve petrolün girdi ve enerji kaynağı olarak kullanıldığı gübre, madeni yağ ve elektriğin buğday, mısır ve soya yağı üretim maliyetleri üzerindeki etkisi verilmektedir:

(Toplam maliyetin yüzdesi olarak) (2005 Yılı)

	Buğday	Mısır	Soya Yağı
Enerji ile ilgili giderlerin Toplam maliyet içindeki % payı			
Gübre	12.6	13.9	3.8
Yakıt, Madeni Yağ ve Elektrik	8.4	9.2	5.2
Toplam Gübre ve Enerji Giderleri	21.0	23.1	9.0

Petrol ve Emtia Fiyatları 2007 Yılı Gelişmeleri

Uluslar arası piyasalarda ham petrol fiyatlarında 2007 yılı başlarında gözlemlenen artış eğilimi son zamanlarda daha da belirgin bir görünüm kazanmıştır. Ham petrol uluslar arası piyasada 11 Temmuz tarihinde 78.2 Dolar/varil fiyat üzerinden işlem görmüştür.

Goldman Sachs 2007 yılı ikinci çeyrek Emtia Endeksi ortalama değeri 2007 yılı ilk çeyrek ortalamasına göre yüzde 11.1 oranında artarken, 2006 yılının aynı dönemine göre durağan bir seyir izlemiştir. Londra Metal Borsasında ise işlem gören altı ana metal 2007 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönem ortalamasına göre yüzde 79.3 oranında artış gösterirken, 2007 yılının ilk çeyrek ortalamasına göre yüzde 16.3 oranında yükselme kaydetmiştir.⁽⁵⁾

---

(5) TCMB. Enflasyon raporu-III.

Londra Metal Borsası Gelişmeleri

Dolar/ton	Değer			Yüzde Değişim (%)			
	2006	2007 I.Çey* I.Çey*	2007 II.Çey* II.Çey.*	2007 12 Tem. 12 Tem.	07 II.Çey/ 07 I.Çey.	07 II.Çey/ 06 I.Çey.	12 Tem./ 07 II.Çey.
Alüminyum	2 995.2	2 747.8	2 801.9	2 800.0	2.0	8.0	-0.1
Bakır	6 678.8	5 975.1	7 578.2	7 825.0	26.8	13.5	3.3
Kurşun	1 281.8	1 750.7	2 104.6	2 980.0	20.2	64.2	41.6
Nikel	23 223.3	38 809.6	45 701.2	33 200.0	17.8	06.8	-27.4
Kalay	8 747.4	12 590.0	13 980.1	14 105.0	11.0	59.8	0.9
Çinko	3 248.0	3 441.3	3 679.4	3 544.0	6.9	13.3	-3.7

* Dönem ortalaması değerleridir.

Kaynak: Bloomberg.com.

I.5. AVRUPA BİRLİĞİ

2005 yılına kadar olan gelişmeler

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Pazarı Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri, egemen devletler arasındaki geleneksel antlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan Avrupa Birliği'nin (AB) hukuki temellerini meydana getirmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulması ile sınırlı idi. Altılar 1957 yılında işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri 1 Temmuz 1968 tarihinde kaldırıldı, özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikaları 60'lı yılları sonuna doğru etkin bir şekilde uygulamaya konulmuştu.

Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Toplu-

luk, 1981’de Yunanistan’ın, 1986’da İspanya ve Portekiz’in katılmalarıyla güneye doğru genişledi.

Jacques Delors Başkanlığındaki Komisyonun 1984 yılında hazırlamış olduğu Beyaz Kitaba dayanılarak, topluluk 1 Ocak 1993’e kadar “Tek Pazar” oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986’da imzalandı ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi.

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması, başta 1999 yılına kadar “Ekonomik ve Parasal Birlik”in sağlanması olmak üzere, kapsamlı bir program içermekte idi.

1 Ocak 1999’dan itibaren son aşamasına geçilmiş olan Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) süreci; Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulmasına ilişkin bir raporun hazırlanması ve anılan raporun , 1989 yılı Haziran ayında yapılan Madrid Zirvesinde tüm üye ülkelerce kabul edilerek, her bir aşamada atılacak adımların tespit edilmesi ile başlamıştır.

EPB’nin üç aşamada gerçekleştirilmesini öngören Delors Planı çerçevesinde birinci aşama 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır. Bu aşamanın en önemli unsuru sermaye hareketlerinde tam liberalizasyonun sağlanması ve üye ülkeler ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yaklaştırılması olmuştur. EPB’in ikinci ve üçüncü aşamalar için öngördüğü hükümler, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği’ni kuran Maastricht Anlaşması içine yasal hükümler olarak yerleştirilmiştir.

1994 yılında başlayan ikinci aşamada, bir Avrupa Para Enstitüsü kurulması ve parasal birliğin kurulması ile birlikte bu kurumun Avrupa Merkez Bankası’na dönüştürülerek, özerk bir biçimde Topluluk para politikasını yönlendirmesi öngörülmüştür. Bu aşama ile birlikte kamu açıklarının ulusal merkez bankalarınca finanse edilmesi engellenmiş ve parasal politikaların daha yakından izlenebilmesi olanağı elde edilmiştir.

Aralık 1995’te Madrid’de yapılan ve AB devlet ve hükümet başkanları zirvesinde, tek bir para birimine ve ortak para politikasına aşamalı geçişi içeren üçüncü aşamanın başlangıç tarihinin 1 Ocak 1999 olmasına ve ulusal para birimlerinin tedavülden kaldırılarak, AB çapında tek bir para biriminin kullanımına en geç 1 Temmuz 2002 tarihinde geçilmesi kararlaştırılmıştır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 1/1 ölçütünde 1 ECU, 1 Euro’ya çevrilmiş, Euro ile EPB’in nihai aşamasına katılan ülkelerin para birimleri arasındaki kurlar sabitleştirilmiştir. Euro bu tarihten itibaren EPB üyesi ülkelerin para birimi olarak benimsenmiştir.

Üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte bağımsız Avrupa Merkez Bankası (AMB) kurulmuş, daha önce Temmuz 1994'te kurulmuş olan Avrupa Para Enstitüsü görevlerini, 1 Haziran 1998 tarihinden itibaren AMB'na devretmiştir. Diğer taraftan Maastricht Anlaşması çerçevesinde Ekonomi ve Parasal Birliğe katılabilme koşulu olarak üye ülkelerce sağlanması gereken makro ekonomik değişken kriterleri ve bu kriterlere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Buna göre;

- İlgili üye ülke enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin enflasyon ortalamasından en fazla 1.5 puan fazla olabilir,
- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'ya oranı yüzde 60'ı geçmemelidir,
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'ya oranı yüzde 3'ü aşmamalıdır,
- Üye devlet ulusal parası, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği dalgalanma marjı içinde kalmalıdır.

1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe katılmasının ardından, EPB alanındaki gelişmelerin yanısıra AB'nin beşinci genişleme perspektifi ilk olarak yine, Aralık 1995'te yapılan Madrid zirvesinde gündeme gelmiştir. Bu zirvede Malta ve Güney Kıbrıs ile katılma müzakerelerinin belirli bir program çerçevesinde başlatılmasına karar verilmiş ayrıca Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) Topluluğa katılmalarına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Maastricht kriterleri AB'ne üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilmeleri için sahip olmaları, sağlamaları gereken şartları belirlerken, Kopenhag kriterleri AB'ne tam üyelik koşullarının esaslarını belirlemektedir. Avrupa Konseyi'nin 1993 yılı Haziran ayında yaptığı Kopenhag zirvesinde belirlenmiş olan AB'ne tam üyelik koşulları üç ana bölümden oluşmaktadır;

Politik Kriterler

AB'ne aday ülkeler;

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- İnsan haklarına saygı ve,

- Azınlık haklarının korunması

açılarından değerlendirmeye alınacaklardır.

Ekonomik Kriterler

- Piyasa güçlerinin bağımsız, karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş, liberal, piyasaya giriş ve çıkışlarda engellerin bulunmadığı, mülkiyet haklarının (fikri ve sınai mülkiyet) yasal olarak düzenlenmiş olduğu, gelişmiş bir mali sektörün ve fiyat istikrarının olduğu etkin bir piyasa ekonomisinin,
- AB içinde rekabet edebilme gücünü sağlayabilecek makro ekonomik istikrarın, fiziki ve beşeri sermayenin ve teknolojiye uyum sağlayacak yeteneğe sahip firmaların

bulunması gerekmektedir.

Topluluk Müktesebatına Uyum

- AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin kabulü ve,
- AB'nin aldığı kararlara ve yasalara uyum sağlanması.

gerekmektedir.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Lüksemburg zirvesi toplantısında 11 aday ülkenin (MDAÜ ve Güney Kıbrıs) durumu değerlendirilerek bu ülkelerin Topluluğa katılma süreçlerinin başlatılmasına karar verilmiştir.

Yine zirvede alınan karar ile Türkiye'nin tam üyelik konusunda ehil olduğu teyit edilmiş, diğer aday ülkeler ile aynı kriterlere göre muamele göreceği belirtilmiş ancak katılma müzakerelerinin başlatılması için gerekli politik ve ekonomik koşulların henüz sağlanmamış olduğu gerekçesi ile AB'nin genişleme sürecine katılacak ülkelerle başlatılacak müzakerelere Türkiye dahil edilmemiş ve Türkiye'nin adaylığı özel siyasi koşullara bağlanmıştır.

Bu gelişme üzerine Türkiye-AB ilişkileri askıya alınmış, uzun bir aradan sonra 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Zirve sonuç bildirisinde, Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususu teyit edilmiştir.

Genişleme süreci geniş kapsamlı bir biçimde 7-9 Aralık 2000 tarihinde Nice'de ya-

pılan Zirve Toplantısında da görüşülmüş ve sonuçta AB'nin geleceğine yön verecek olan Nice Anlaşması kabul edilmiştir. Üye ülkelerce onaylanma işleminin 18 ay içinde tamamlanması ile Anlaşmanın 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır.

Avrupa Birliği'nin İsveç'te Göteborg'da 15-16 Haziran 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Zirve Toplantısında, Avrupa'nın geleceği, genişleme, sürdürülebilir kalkınma stratejisi, rekabetçi bir ortamda nitelikli istihdam, barış ve güvenlik için işbirliği, çevre ve üçüncü ülkelerle ilişkiler konuları gündemin ana maddelerini oluşturmuş ve bu hususlarla ilgili olarak gelecek dönemler için yönlendirici ilkeler benimsenmiştir.

Avrupa Birliği'nin 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinde genişleme sürecindeki gelişmeler ele alınmış ve AB, 2002 yılı sonuna kadar, hazır olan aday ülkelerin, üye ülke olarak 2004 yılında yapılacak Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılımını sağlayacak şekilde, müzakerelerin sonuçlandırılması yönündeki kararlılığını belirtmiştir.

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Anlaşması 1 şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nice anlaşması Komisyonun yapısında değişiklikler öngörüyor, bu çerçevede 1 Kasım 2004'ten itibaren her üye devlet bir tek komisyon üyesi atayacaktır. Komisyon üyelerinin sayısı 27'nci AB üyesinin katılım anlaşmasının imzalanması ile birlikte Konsey tarafından yeniden belirlenecektir. Diğer önemli bir reform, karar alma süreci ile ilgilidir. Konseyde nitelikli çoğunluk ile karar alınan alanlarda, tarım ve ticaret politikası hariç olmak üzere ortak karar prosedürü benimsenmiş ve Parlamentosunun sorumluluğu da ortak karar alma yönteminin genişletilen çerçevesi ile arttırılmıştır. Ayrıca toplam 27 konu nitelikli çoğunluk ile karar alınacak konular arasına alınmıştır.

Nice Anlaşması ile hukuk sisteminde yapılan değişiklikler, Adalet Divanı'nın giderek artan iş yükünü azaltmak üzere İlk Derece Mahkemesi'nin sorumluluklarının arttırılmasını öngörüyor.

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve G.Kıbrıs R. Cumhuriyeti) Avrupa Birliği'ne resmen katılımı ile AB, tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamıştır.

Hernekadar Nice Anlaşması ile birtakım önemli kurumsal düzenlemeler yapılmışsa da, bunların yeterli olmayacağı, gerek politika alanları ve yetkileri bakımından de-

rinleşen gerek coğrafi olarak genişleyen AB'ni etkin ve şeffaf olarak çalışabilen ve sadece yasal değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik meşruiyete sahip bir yapıya kavuşturmanın gerekli olduğu düşünülmüş ve bu geniş kapsamlı anayasal nitelik taşıyan kurumsal reformlara ilişkin çalışmaların bir "Konvansiyon" vasıtasıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 2002 yılı başında faaliyete geçen ve başkanlığını eski Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'in yürüttüğü Konvansiyon'ca hazırlanan ve 'İkinci Roma Anlaşması' olarak nitelenen AB Anayasası taslağı 19-20 Haziran 2003 tarihlerinde Selanik'te yapılan AB Zirve Toplantısında görüşülmüştür.

2005 Yılı ve Sonrası

Avrupa Birliği anayasası 2 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosunca da onaylanmıştır.

Ancak İtalya, Yunanistan, Slovakya, Belçika, Avusturya ve Almanya parlamentolarının Avrupa Anayasasını onaylamalarının ardından 29 Mayıs 2005 ve 1 Haziran 2005 tarihlerinde sırasıyla Fransa ve Hollanda da yapılan referandumlarda Anayasanın reddedilmesi, anayasanın kabul ve yürürlüğe girme sürecine büyük bir darbe indirmiştir. Birliğin ve bütünleşme hareketinin geleceği üzerinde karamsarlık yaratan bu referandum sonuçlarının alınması üzerine üye Devlet liderleri 15-16 Haziran 2005 tarihinde yaptıkları Zirve Toplantısında Anayasanın, daha evvelce Kasım 2006 da tamamlanması öngörülmüş olan onaylanma sürecine ilişkin çalışmaların, en az bir yıl süre ile rafa kaldırılmasına karar vererek, olayı o haliyle dondurmuşlardır. Bugüne kadar 18 üye ülkenin Parlamentosu tarafından onaylanmış olan Anayasa alanındaki çalışmaları yeniden başlatılması konusu 21-22 Haziran 2007 tarihinde toplanan Konseyin ana gündem maddesini oluşturmuştur. Konsey toplantısında kurumsal reformu gerçekleştirmek üzere, yeni bir Anlaşma (Anayasa) taslağı hazırlamak üzere Hükümetlerarası Konferans çalışması başlatılması kararı alınmıştır. 23 Temmuz 2007 tarihinde açılışı yapılan Hükümetlerarası Konferansın Anayasa taslağı hazırlığı çalışmasını 2007 yılı sonuna kadar tamamlaması öngörülmektedir

Romanya ve Bulgaristan 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren Avrupa Birliği'ne üye olmuşlardır.

1.6. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

30 Ekim 1947 tarihinde Cenevre'de imzalanmış olan "Ticaret ve İstihdam Alanında Birleşmiş Milletler Nihai Senedi"nin bir ekini oluşturan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), çok taraflı Uruguay dönemi görüşmelerinin ardından, katılımcı ülkeler arasında görüş birliğine varılması sonucu Marakeş'te 15 Nisan 1994 tari-

hinde imzalanan anlaşma ile kurumsal bir yapı kazanmış ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. Üye ülkeler arasında yapılan çok taraflı ticaret anlaşmalarının işletilmesini, ticaretin belirli kurallar çerçevesinde daha serbest hale getirilmesini sağlamak üzere 1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü, sorumluluk alanı kapsamına malların (GATT) yanısıra hizmetleri (GATS) ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet haklarını (TRIPS) da almıştır. Dünya Ticaret Örgütü sistemi, kurallarını ortaya koyduğu ve uygulanmalarını izlediği iki mekanizmaya sahiptir; “Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması” (DSM) ve “Ticaret Politikalarının Gözden Geçirilmesi Mekanizması” (TPRM). DSM bir üye ülkenin, bir diğer ülkenin WTO kurallarını ihlal etmesi durumunda yaptığı şikayetin sonuçlandırılması ile ilgili, tekrarlamalara ve savsaklamaya yer vermeyen, işlerliği olan bir sistem getirmiştir. TPRM'nin amacı ise konulan kurullarla ilgili olmasa dahi üyelerin ticaret politikalarının izlenmesidir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün temel amacı üye ülkelerin ticaret politikalarının ayrımcı olmamasını ve şeffaf olmasını sağlamaktır.

Dünyada hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini sağlamak amacıyla Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin, hizmetlerin yabancı uyruklularca temin edilmesinde varolan engelleri azaltmalarını veya tamamıyla kaldırmalarını güvence altına alacak bir çerçeve tesis etmeyi amaçlayan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) da 1 Ocak 1995 tarihinde, WTO'nun kurulması ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Ancak bu çerçevede sonuçsuz kalan mali hizmetlere ilişkin ticaret müzakereleri Aralık 1997 ayı içerisinde sonuçlandırılabilmiş ve 12 Aralık tarihinde Cenevre'de imzalanmıştır. Bu anlaşma ile bankacılık ile sigorta ve mali piyasalardaki aracı kurumların uluslar arası alandaki faaliyetleri 1999 yılı başından itibaren rekabete açılmıştır. Bununla beraber GATT'ın aksine GATS'da nicel kısıtlamalara bir engel konulması söz konusu değildir ve GATS'ın hizmet ticaretine engel olan kısıtlamaları kaldırma doğrultusunda herhangi bir bağlayıcı hükmü, yaptırım mekanizması bulunmamaktadır. Diğer taraftan temel iletişim ile ilgili GATS'a ait dördüncü protokol 5 Şubat 1998 tarihinde işlerlik kazanmış, mali hizmetlerle ilgili GATS'ın beşinci protokolü de 27 Şubat 1998 tarihinde üyelerin kabulüne sunulmuştur.

Birincisi 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da gerçekleştirilen WTO Bakanlar Konferansının ikincisi 18-19 Mayıs 1998 tarihlerinde Cenevre'de ve üçüncüsü Kasım 1999'da Seattle'da yapılmıştır. Yoğun küreselleşme karşıtı gösteriler altında yapılmış olan WTO Seattle Bakanlar Konferansında bir çoktaraflı yeni “dönem” müzakereleri yapılması konusunda anlaşmaya varılamamıştır. 1999 yılı boyunca sürdürülmüş olan yoğun hazırlık çalışmalarına rağmen, yeni bir müzakere süreci konu-

sunda anlaşmaya varılamamasının başlıca nedeni üyeler arasındaki görüş ayrılıkları olmuştur.

Tarım ve hizmetler sektörleri ile ilgili müzakerelere programa uygun şekilde 2000 yılı başlarında geçilmiştir. Hizmetlerle ilgili görüşmelerin temel amacını, GATS Anlaşmasının XIX. Maddesi uyarınca, daha ileri düzeyde bir liberalizasyon sağlanması konusu oluşturmuştur.

WTO 1995 yılında kurulduğunda “Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması” (TRIPS) kabul edilmiş ve bu çerçevede, fikri mülkiyet haklarının korunması yolunda Anlaşma hükümlerine uyulması için gelişmiş ülkelere bir yıllık bir süre tanınırken gelişmekte ve geçiş halinde olan ülkelere 5 yıllık, çok az gelişmiş ülkelere de 11 yıllık bir süre tanınmıştır. idi.

Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Halli Konusunda Mutabakat Sağlanması Sistemi (DSU) çerçevesinde yapılan şikayetler esas itibarıyla anti-damping ve telafi edici vergiler gibi ticaretin korunmasına yönelik vergiler, sübvansiyonlar, patent ve telif hakları korumaları, ürün nitelikleri kuralları ile ilgili olarak yapılmaktadır. Şikayetlerin yaklaşık dörtte üçü panel safhasına intikal etmeden istişareler yoluyla çözümlenmekte ancak panel safhasında hakkında rapor hazırlanan şikayet konularının önemli bir bölümü aynen 1947 tarihli GATT Anlaşması uygulamasında olduğu gibi temyiz edilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Dördüncü Bakanlar konferansı 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Doha- Katar’da gerçekleştirilmiş ve yedi yıllık uzun bir bekleyişin ardından, 142 ülkenin ticaret bakanları, küresel düzeyde ticaretin serbestleştirilmesine dönük yeni adımların atılabilmesi için yeni bir müzakere sürecinin başlatılması yolunda karar almışlardır.

Bu Konferanstan iki yıl evvel Seattle’da yapılan ve yoğun küreselleşme karşıtı gösterilere sahne olduktan sonra başarısızlıkla sonuçlanan bir önceki Bakanlar Konferansına göre, Doha’da alınan neticeler gerçekten, Örgütün bugüne kadar göstermiş olduğu gelişmede önemli bir aşama oluşturmaktadır.

Konferans çok çetin müzakerelere, ve tarafların sahip oldukları pazarlık gücünü sonuna kadar kullanmaya çalıştıkları sıkı pazarlıklara, siyasi manevralara ve sert, kırıcı tartışmalara sahne olmuştur. Bununla beraber birisi fikri mülkiyet hakları ve sağlık üzerinde olmak üzere Konferans sonunda yayınlanan iki Deklarasyon ile gelişmekte olan ülkelerin mevcut WTO anlaşmalarını uygulamakta karşılaştıkları sorunlarla ilgili bir Karar üzerinde anlaşmaya varılması ve bunun üç yıllık bir Çalışma

Programı çerçevesinde ifade edilmesi, Doha Konferansının somut ve önemli bir başarısı olarak kabul edilebilir.

Konferansta elde edilen en somut kazanım şüphesiz, tüm tarımsal sübvansiyonların kaldırılması yolunda müzakerelerin başlatılması yönündeki karar idi. Bu gelişmekte olan ülkelerin uzun zamandan beri arzu ettikleri bir sonuçtu.

2003 yılı içinde yapılan ticaret müzakerelerinde herhangi bir gelişme sağlanamamıştır. 2001 yılında Doha'da yapılan Konferansta, WTO'nun Eylül 2003'te Meksika-Cancun'da yapılan Beşinci Bakanlar Konferansında, yürütülmekte olan ticaret görüşmelerinin orta vadeli bir gözden geçirmesinin yapılması programlanmıştır. Ancak Cancun Toplantısı, Doha'da öngörülen çalışma programında yer alan konuların hemen çoğunda bir ilerleme sağlanması açısından, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Cancun Konferansında belirli konularla ilgili olarak gelişmekte olan ülkeler arasında ittifaklar oluşmuş, müzakerelerin yürütülmesinde ve bir sonuç alınmadan Konferansın kapanmasında bu ittifaklar önemli bir rol oynamıştır.

Cancun Konferansında esas güçlükler ile, tarım, pamuk, tarım dışı alanlarda piyasaya giriş (NAMA) ve Singapur meseleleri olarak bilinen dört konuda karşılaşmıştır.

Konferansta ortaya çıkan olumsuz durumu hafifletmek için Konferansta, Dünya Ticaret Örgütü Genel Kurulunun, müzakerelerin başarılı ve zaman çizelgesine uygun şekilde yürütülmesini sağlayacak önlemleri alması için en geç 15 Aralık 2003 tarihine kadar toplanması kararlaştırılmıştır. Genel Kurul toplantısı 15 Aralık 2003 tarihinde gerçekleştirilmiş, tarım, NAMA, pamuk ve Singapur sorunları üzerinde durulmuş, ancak bir anlaşmaya varmakta güçlükle karşılaşmış ve somut bir sonuç alınamamıştır.

Ancak daha sonra Temmuz 2004 ayı sonunda toplanan WTO Genel Kurulunda, Doha müzakerelerinin başarıyla tamamlanmasına olanak sağlayacak önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

- Tarımsal ürünler ihracatında sağlanmakta olan tüm sübvansiyonlar belirli bir tarihe kadar kaldırılacak, tarımsal ürünlerde ticareti bozucu, saptırıcı nitelik taşıyan dahili desteklerde önemli indirimler yapılacaktır, bu gelişme başta Batı Afrika olmak üzere gelişmekte olan ülkelerdeki pamuk çiftçileri için önemli fayda sağlayacaktır,
- Ticari işlemleri ve gümrük kurallarını basitleştirecek yeni kuralların getirilmesi yolunda çalışmalar yapılacaktır,

- Gümrük vergisi hadlerinde yeni indirimlere gidilecektir, gelişmiş ülkelerle, durumu bu olanağı sağlamaya elverişli gelişmekte olan ülkeler, çok az gelişmiş ülkelerden gelen mallara, gümrük vergilerini ve kotaları kaldırmak suretiyle piyasalarını açacaklardır.
- Tarım dışı ürünlerde de yine gelişmekte ve çok az gelişmiş ülkelere bazı ayrıcalıklar sağlayacak şekilde piyasaya girişi kolaylaştırıcı önlemler (vergilerin indirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması vb.) alınacaktır.

“Doha Kalkınma Gündemi” –Doha Development Agenda- DDA- olarak adlandırılan yukarıdaki alanlarda 2004 yılı içerisinde olumlu ilerlemeler sağlanmıştır. Ticari Müzakereler Komitesi ve onun alt birimleri 2004 yılı içinde tekrar işler hale getirilmiştir.

2004 yılı daha önce imzalanmış bulunan WTO Tekstil ve Giyecek Anlaşmasının (ATC) uygulamaya konulması için öngörülen son yıldır. Bilindiği gibi ATC 1994 yılında Uruguay görüşmeleri sırasında

müzakere edilmiş ve 1995 yılında Marakeş’te imza edilerek yürürlüğe konulmuştu. Anlaşmaya göre tekstil ve giyecek üzerindeki kota uygulamaları 2005 yılı başından itibaren kaldırılacaktı. Yılın son çeyreğinde Tekstil İzleme Birimi tarafından hazırlanmış olan ayrıntılı bir rapora ve üyelere sunulan dokümanlara dayalı olarak Mal Ticaret Konseyi, Anlaşmanın tamamlanması ile ilgili üçüncü kademenin uygulamaya konulmasını gözden geçirdi. Gözden geçirme 9 Aralık 2004 tarihinde tamamlandı.

Kota uygulamalarının kaldırılması üzerine pazarlarında Çin’in yoğun ve yıkıcı bir rekabeti ile karşı karşıya kalan İçinde Türkiye, A.B.D. ve bazı AB üyelerinin de bulunduğu ülkeler kota uygulamasına tekrar başlamayı, telafi edici vergi koymayı veya Çin’in bu malların ihracatı üzerine vergi koymasını içeren bir dizi ciddi önlem üzerinde önemle durdular ve bazı tedbirler aldılar.

Diğer taraftan Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri kapsamında tarım başlığı altındaki çalışmalar da sürdürülmektedir. 4 Mayıs 2005 tarihinde Paris’te gerçekleştirilen toplantıda tarım ürünlerinin piyasaya erişimi konusundaki görüşmelerde Avrupa Birliği tarafından AVE -ad valorem equivalent- hesaplanması için yeni bir formül önerilmiştir. Görüşmelerin tıkanmasını önlemek için gündeme getirilen bu formül, WTO üyesi 30 ülkenin tarım bakanları tarafından da desteklenmiştir.

WTO 2005 yılı içerisinde üyelere teknik yardım sağlama çalışmalarını da yoğun biçimde sürdürmüştür.

WTO'nun Genel Direktörü Supachai Panitchpakdi'nin görev süresi Ağustos 2005 itibariyle sona ermiş olup, yerine Avrupa Komisyonu'nun ticaretten sorumlu eski komiseri Pascal Lamy seçilmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün en yüksek karar organı olan Bakanlar Konferansı 13 – 18 Aralık 2005 tarihlerinde Hong Kong'da toplanmıştır. Konferans sonrası yayınlanan deklarasyonda katılımcıların;

- Doha Konferansında benimsenen kararlara ve 1 Temmuz 2004'te yapılan Genel Kurul Toplantısında alınan kararlara sadık kalınarak, bunların hayata geçirilmesine çalışılacağı,
- Doha Çalışma Programında yer alan hususlarla ilgili olarak gelişme konusuna temel bir önem verileceği

vurgulamıştır.

Hong Kong'da yapılan yoğun görüşmeler sonunda sınırlı bir ticaret anlaşması sağlanabilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler AB'nin tarım ürünleri ihracat teşviklerini 2013 yılına kadar Ancak gündemde yer alan en önemli anlaşmazlık konuları üzerinde bir ilerleme sağlanamamıştır.

2006 yılı içerisinde yapılan WTO ticaret müzakerelerinde somut hiçbir sonuç alınamamıştır. 30 Haziran tarihinde Cenevre'de toplanan 50 ülkenin ticaret bakanları sanayi ve tarım ürünlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin indirilmesi üzerinde bir uzlaşmaya varmaya çalışmışlar, ancak olumlu bir gelişme elde edememişlerdir. Ticaret bakanlarının katılımıyla haziran ayı içinde yapılan müzakereler de bir anlaşmaya varılmadan sonuçlanmıştır. Yine G 6 yada Altılar Grubu olarak bilinen dünya ticaretinin önde gelen ülkeleri arasında Cenevre'de Temmuz ayı içinde yapılan görüşmelerde de bir sonuç alınamamıştır. Görüşmeler esas itibariyle A.B.D. ile AB arasındaki görüş farklılıkları yüzünden tıkanmıştır. Görüşmelerde A.B.D. tarım ürünleri ticaretine verilen sübvansiyonların azaltılması konusunda bir uzlaşmaya yanaşmamış ve AB ülkeleri ile Japonya ve Hindistan'ı bu alanda yeteri kadar adım atamamakla suçlamıştır.

Bu gelişmeler üzerine Dünya Ticaret Örgütü Başkanı Pascal Lamy Doha müzakere sürecinin askıya alınması önerisinde bulunmuş ve bu öneri WTO'nun 27 –28 Temmuz 2006 tarihlerinde yapılan Genel Kurul Toplantısında kabul edilmiştir.

Doha müzakere süreci alanında son bir yıllık dönemde somut bir ilerleme sağlanamamıştır.

I.7. AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Başlangıcından 2005 yılına kadar

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yolundaki başvurusundan sonra, taraflar arasında bir gümrük birliğini ve ileride tam üyeliği öngören Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ortaklık Anlaşmasının amacı 2.Maddede “Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış bir biçimde kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir” şeklinde ortaya konulmuştur.

Söz konusu Anlaşma ile ortaklık ilişkisinin amaçları, gümrük birliğinin esasları, mal, kişi, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, tarım, rekabet politikaları, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkilerinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır.

Anlaşma uyarınca Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanabilmesi için üç aşama öngörülmüştür;

Hazırlık Dönemi: En az 5 en çok 10 yıl sürmesi öngörülen bu dönemde Türkiye, AET ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönem boyunca Topluluğun yardımı ile Türkiye ekonomisinin, ileri dönemlerde üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilecek bir yapıya kavuşturulması, güçlendirilmesi öngörülmüştür.

Geçiş Dönemi: Hazırlık dönemi içinde, bir sonraki dönemin koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek üzere 23 Kasım 1970 tarihinde “Katma Protokol” imzalanmış ve geçiş dönemi 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren bu protokol ile başlamıştır. Geçiş döneminin amacı Gümrük Birliği'nin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini sağlamak ve ortaklığın iyi işlenmesini teminen tarafların ekonomik politikalarını uyumlaştırmaktır. Bu dönemin en fazla 12 yıl sürmesi öngörülmüştür.

Katma protokol hükümlerine göre Topluluk bazı istisnalar dışında Türkiye'den yapılan ithalatta uyguladığı gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarını tamamen kaldırmıştır. Türkiye de kendi yükümlülükleri çerçevesinde 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde, gümrük vergileri 10 yıllık sürede kaldırılacak ürünlerde % 10'arlık ve

22 yıllık listede yer alan ürünlerde % 5' erlik gümrük vergisi indirimlerini uygulamaya koymuş, ancak daha sonra Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerin askıya alınması nedeniyle, 1978 yılında yapması gereken indirimleri yapmaktan kaçınmıştır. Türkiye ancak 1988 yılından itibaren, ertelemiş olduğu gümrük vergisi indirimlerini yeniden uygulamaya başlamıştır.

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de demokratik rejimin işlemesine ara verilmesi sonucunu getiren yönetime elkoyma olayı üzerine Topluluk, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almış, mali işbirliğine son verilmiş ve Türkiye ile AET arasında, o güne kadar esas itibariyle ekonomik nitelikli olan sorunlar, Yunanistan'ın 1980 yılında Topluluğa üye olmasıyla siyasi boyut kazanmaya da başlamıştır. İlişkilerin dondurulmuş olduğu bu durum, 16 Eylül 1986 tarihinde Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin tekrar toplanmasına kadar sürmüştür.

Türkiye, - Yunanistan'ın ardından 11 yıllık bir gecikme ile - 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşmasından bağımsız olarak ve sözü edilen Anlaşmada öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, bir Avrupalı devlet olarak, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Anlaşmanın 98. Maddesine göre AKÇT'na, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Anlaşmanın 237. Maddesi uyarınca AET'na ve Avrupa Atom Topluluğu'nu (EURATOM) kuran Anlaşmanın 205. Maddesine göre EURATOM'a tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Lüksemburg'ta 27 Nisan 1987 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi, başvurunun, incelenmek üzere Komisyona gönderilmesi kararını almış ve Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde Görüş Raporunu açıklamıştır.

Komisyonun, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım başvurusu konusundaki olumsuz görüşünün 5 Aralık 1990 tarihinde Konsey tarafından da benimsenmesi ile, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun değerlendirilmesi, belirsiz ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Türkiye - AB ilişkilerinde önemli bir aşama; Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yaptığı 36'ncı Dönem toplantısında kabul edilen 1/95 ve 2/95 Sayılı Kararların, 13 Aralık 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması suretiyle Türkiye-AB arasında tesis edilen "Gümrük Birliği"nin oluşturulması ile gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle "Son Dönem"e, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan gümrük birliği ile girmiştir. Ancak Gümrük Birliğinin işleyişinde sorunlar da eksik olmamıştır. AB Gümrük Birliği ile ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir. AB,

Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ölkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2.5 milyar Euro'ya varan mali yardım yapma yükümlölüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörölen bazı tedbirleri alamamıştır.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'da gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda, Türkiye aday ölkeler arasında yer alamamış, ancak tam üyeliğe ehil olduğu hususu teyit edilmiş, uygun bir katılma stratejisi ile desteklenmesi ve Avrupa Daimi Konferansına diğer adaylarla eşit statüde katılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye'nin , Avrupa Birliği'nin genişleme süreci dışında bırakılması yolunda karar alınan Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye-AB ilişkileri tekrar askıya alınmıştır.

16 Haziran 1998'de yapılmış olan Cardiff Zirvesinde Türkiye'nin "üyelik adayı" olduğu belirtilerek genişleme sürecine dahil edilmesi yolunda hernekadar bir adım daha atılmış ise de, siyasi nitelikli özel koşullar tekrar vurgulanmıştır.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Avrupa Birliği, Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususunu teyit etmiştir.

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı belgesi hazırlanmasını da öngörmüştür.

Ortaklık Konseyi toplantısı 3 yıllık bir aradan sonra 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da yapılmış ve gelecek dönemle ilgili, hizmetlerin ve kamu alımlarının serbestleştirilmesi yolunda müzakerelere başlanmasını da içeren önemli kararlar alınmıştır.

2000 yılı Haziran ayında, AB işlerinden sorumlu Başbakan Yardımcısına bağlı olarak görev yapacak olan AB Genel Sekreterliği kurulmuştur.

AB Komisyonu tarafından ölkemiz için hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgesi" 4 Aralık 2000 tarihinde Brüksel'de toplanan AB Genel İşler Konseyinde ele alınmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi ile bu Belgenin hukuki zeminini oluşturacak Yönetmelik 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyince onaylanarak yayınlanmıştır.

Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen hususları dikkate alarak, AB müktesebatına uyum için bir Ulusal Program hazırlamıştır. Ulusal Program Bakanlar Ku-

rule'nda 19 Mart 2001 tarihinde onaylanmış ve 26 Mart tarihinde AB Komisyonu'na sunulmuştur.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinden buyana geçen dönemde özellikle 2002 yılı ve 2003 yılı Türkiye'nin Birliğe kabulü alanında atılması gereken adımların gerçekleştirilmesi açısından önemli ilerlemelerin sağlandığı yıllar olmuştur. Aşağıdaki bölümlerde söz konusu bu ilerlemeler ana çizgileriyle verilmektedir.

Birlik üyeliği kriterlerinin yerine getirilmesi için, 2000 ve 2001 yıllarındaki hazırlık ve gelişme safhalarından sonra 2002 yılı ile birlikte özellikle siyasi kriterlerle ilgili olarak yoğun bir çalışma dönemi başlatılmıştır.

AB'ne üyelik sürecinin hızlandırılması alanında 2003 yılı da yoğun çabalarla dolu olarak geçmiştir. Uyum Yasalarının, AB Komisyonu'nun Türkiye İlerleme ve Strateji Belgesi'ni yayınlacağı tarihe kadar yürürlüğe konulması alanında çok önemli mesafe alınmış ve yıl içinde 4 Uyum Paketi TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 12 Haziran 2003 tarihinde AB Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır,

Türkiye 2004 yılında da AB ile müzakerelere başlanabilmesi için sağlanması gereken siyasi kriterler konusunda da önemli adımlar atmış ve bunların tümünü yerine getirmiştir.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2005 yılı gelişmeleri

- 1 Ocak 2005'te Lüksemburg dönem başkanı olmuştur.
- Türk ceza sisteminde köklü değişiklikler getiren Yeni Türk Ceza kanunu 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu şekilde AB uyum sürecine ilişkin bir önemli adım daha atılmıştır.
- 12 Haziran 2005 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AB Dışişleri bakanları, Ankara Anlaşması'nı, G.Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişleten Protokolü onaylamıştır.
- 29 Haziranda Avrupa Komisyonu, 2005 yılı içinde Türkiye'ye yönelik olarak hazırlanması öngörülen belgelerden, "Türkiye İçin katılım Müzakereleri Çerçevesi Taslağı"nı açıklamıştır.
- 1 Temmuz'da İngiltere dönem başkanı olmuştur.

- 30 Temmuz tarihinde Türkiye, AB ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olan 10 lkeyi kapsayacak şekilde genişleten "Ek Protokol"ü imzalamıştır. Türkiye bu imzayı takiben, "Ek Protokol"ü imzalamasının, Protokol'de "'Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla ifade edilen Rum kesimini tanıdığı anlamına gelmeyeceğine yönelik deklarasyon yayınlamıştır.
- AB 21 Eylül tarihinde yayınladığı karşı deklarasyon ile Kıbrıs'ta sadece tek bir yasal hükümetin tanındığını, Türkiye'nin, Kıbrıs'ı üye olmadan değil müzakere sürecinde tanınması, liman ve havaalanlarını Rumlara açması gerektiğini vurgulamıştır.
- 3 Ekim tarihinde Lüksemburg'ta toplanan AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır.
- Tarama süreci, Bilim ve Araştırma konusunda, 20 Ekim 2005 tarihinde Brüksel'de yapılan toplantı ile başlamıştır.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2006 yılı ve sonrası gelişmeleri

- 1 Ocak 2006'da Avusturya dönem başkanı olmuştur.
- Tarama Toplantıları 2006 yılında da devam etmiştir.
- Türkiye-AT Ortaklık Komitesinin 114. toplantısı Brüksel'de yapılmıştır. Toplantıda siyasi ve ekonomik kriterler ile Gümrük Birliği ele alınmıştır.
- 9.Reform Paketi 12 Nisan 2006 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'nca açıklanmıştır.
- Türkiye –AB Karma Parlamento Komisyonu 56. Toplantısı 3-4 Mayıs tarihinde yapılmıştır.
- 15-16 Haziran tarihlerinde AB Konseyi Zirve Toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.Sonuç Bildirgesinde katılım müzakerelerinin başlamasından duyulan memnuniyet belirtilmiştir.
- Türkiye'nin katılım sürecinde kaydettiği ilerlemeye ilişkin Avrupa Parlamentosu Kararı için Raportör Camiel Eurlings tarafından hazırlanan "Taslak Rapor" 6 Haziran tarihinde yayınlanmıştır. Rapor 21 Haziran tarihinde Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nda görüşülmüştür.

- Daniel Eurlings'in Raporu 4 Eylül tarihinde AP Dışışleri Komitesince kabul edilmiştir.
- 27 Eylül tarihinde Türkiye Raporu Avrupa Parlamentosunda kabul edilmiştir.
- Türkiye İlerleme Raporu ile 2006-2007 AB Genişleme Stratejisive temel Güçlükler Belgesi 4 Kasım tarihinde yayınlanmıştır.
- Ab Dışışleri Bakanları Türkiye ile yaşanması muhtemel krizin çözülmesi için bir dizi öneriyi 12 Kasım tarihinde yaptıkları toplantıda görüşmüşlerdir.
- 29 Kasım 2006 tarihinde Avrupa Komisyonu bazı fasıllarda müzakerelerin açılmaması tavsiyesinde bulunmuştur.
- Angela Merkel 5 Aralık tarihinde yaptığı açıklamada Türkiye ile üyelik müzakerelerinde 35 başlıktan sekizinde müzakerelerin askıya alınmasına ilişkin Komisyon önerisini desteklediklerini beyan etmiştir.
- 11 Aralık tarihinde AB üye ülkeleri Dışışleri Bakanları sekiz başlıkta müzakere açılmamasına ilişkin Komisyon önerisini kabul etmişlerdir.
- 1 Ocak 2007 tarihinde Almanya AB Dönem Başkanlığı'nı üstlenmiştir.
- Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı 17 Nisan 2007 tarihinde açıklanmıştır.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

II. TÜRKİYE’DE GENEL EKONOMİK VE SOSYAL DURUM

II.1. GENEL EKONOMİK DURUM

Türkiye ekonomisi son iki – üç yıllık döneme kadar, 20 yılı aşkın bir süre boyunca, dalgalanmalar göstermekle beraber ısrarla süren kronik yüksek enflasyon ortamında bulunmuş ve bu uzun dönemde ekonomik büyüme, üç kez şiddetli daralmayı da içerecek şekilde yüksek salınımlı iniş - çıkışlar sergilemiştir. Enflasyonla mücadeleye yönelik olarak çok sayıda istikrar programları devreye konulmuş, ancak bu istikrar programlarının uygulanma safhasında , genelde siyasi nedenlerle, sonuç alınma aşamasına kadar yeterli sebat, kararlılık gösterilememiş, programlardan birkaçı, bu programların öngördüğü talep ve hasıla daraltıcı önlemlerin yarattığı sosyal gerilimlerin siyasi otorite üzerinde oluşturduğu baskı yüzünden gereken titizlikle yürütülememiş, hedeflerden sapılmış ve sonuçta yüksek ve ısrarlı enflasyon Türkiye ekonomisinin kalıcı niteliklerinden birisi haline gelmiştir.

Yüksek enflasyon ve istikrarsız ekonomik konjonktör orta ve uzun vadeli ortalama ekonomik büyüme hızının da belirgin şekilde yavaşlaması sonucunu doğurmuştur. II. Dünya Savaşını izleyen dönemde, kişi başına GSYİH düzeyi düşük OECD üyesi ülkelerdeki büyüme hızının, genelde kişi başına gelir düzeyi yüksek olan üye ülkelerin ortalama büyüme hızından daha yüksek gerçekleşmiş olmasına karşılık, 80’li ve 90’lı yıllar boyunca Türkiye bu genel kuralın dışında kalmış ve ekonomik büyüme performansı düşük düzeyde ve gelişmiş OECD üyesi ülkelerin altında seyretmiştir. Hatta bu nedenle 90’lı yıllar Türkiye ekonomisi için “kayıp yıllar” olarak mütalaa edilmiştir.⁽¹⁾ Bu dönemde işgücü katılım oranı gerilemiş ve işgücü verimliliği artış oranı düşmüştür. Türkiye’deki kişi başına gelir düzeyi OECD ülkelerindeki kişi başına gelir düzeylerine yaklaşacak yerde aradaki fark bu iki on yıllık dönem boyunca büyümüştür.

Esas itibarıyla yüksek boyutlu kamu finansman açığından kaynaklanan ısrarlı, dalgalanma gösteren yüksek enflasyon yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin ileriye dönük planlamalar yapabilmesi olanağını ortadan kaldırmış, ekonomi ve toplum üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur. Sözkonusu bu uzun dönem boyunca ülke ekonomisi sürekli olarak istikrar eksikliği ile yüzyüze olmuş, belirsizlik ortamının ve yüksek enflasyon düzeyinin neden olduğu aşırı yüksek reel faizler yerli ve yabancı sabit sermaye yatırımlarını ürkütmüş, sermaye birikim hızı önemli ölçüde yavaşlamış,

---

(1) OECD, Economic Surveys, Turkey, Ekim 2004, S. 20.

yüksek reel faizler ve bu faizlerin özendirildiği kısa vadeli ve oynak yabancı portföy yatırımları nedeniyle ekonomi kan kaybederken, ani ve yüksek boyutlu sermaye hareketleri ekonomik krizlere yol açmıştır.

İstikrar programlarının uygulamasında gösterilen kararlılığa ve dışsal koşullardaki değişimlere bağlı olarak salınımlar göstermiş olsa da, yüksek düzeyde ısrarlı bir kalıcılık kazanan enflasyon sürecinin altında yatan temel neden büyük boyutlu kamu açıkları olmuştur. Bu açıkların finansmanı parasal tabanın büyüme hızını yükseltmiş ve kamunun finansman piyasalarının hemen, hemen tek müşterisi haline gelmesiyle reel faiz hadlerinin çok yüksek düzeylere tırmanması sonucunu yaratmıştır. Ağır hükümet borçlanması, tırmandırdığı enflasyon beklentisi yoluyla sürekli olarak faiz düzeylerini yukarı iten bir etki doğurmuştur. Kamu kesiminde maaş ve ücret düzeyleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona endekslenmesi uygulaması enflasyonun tırmanmasına katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuştur.

Söz konusu edilen bu iki onyıllı aşkın sürede ekonominin istikrara kavuşturulması amacıyla Uluslar arası Para Fonu ile dört Stand-by anlaşması yapılmıştır. Aşağıda verilen ve Uluslar arası Para Fonu (IMF) ile Türkiye arasında, ekonominin düzlüğe çıkarılmasına yönelik olarak yapılan Stand-by anlaşmalarının uzun tarihi ve kapsamı, Türkiye'nin yakın geçmiş döneme kadar sonu gelmeyen ekonomik istikrar arayışlarını ve bu alandaki çabalarını veya başarısızlıklarını açık şekilde göstermektedir.

TABLO II.1.1.
IMF İLE TÜRKİYE ARASINDA YAPILAN STAND-BY
ANLAŞMALARI⁽¹⁾

Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)	Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)
1 Ocak 1961	37.5	17 Ağustos 1970	90.0
30 Mart 1962	31.0	24 Nisan 1978	300.0
15 Şubat 1963	21.5	19 Temmuz 1979	250.0
15 Şubat 1964	21.5	18 Haziran 1980	1 250.0
1 Şubat 1965	21.5	24 Haziran 1983	225.0
1 Şubat 1966	21.5	4 Nisan 1984	225.0
1 Şubat 1967	27.0	8 Temmuz 1994	610.5
1 Nisan 1968	27.0	22 Aralık 1999	15 038.4
1 Temmuz 1969	27.0	4 Şubat 2002	12 821.2
		5 Mayıs 2005	6.662
Toplam			37.707.6

(1) OECD Ekonomik Gözlemleri, Türkiye, Ekim 2002, S.137 ve 5 Mayıs 2005 tarihli 19. stand-by Anlaşması.

Türkiye 90'lı yıllarda ilk ciddi krizle 1994 yılında karşı karşıya kalmıştır.

Yüzde 8.1 oranında yüksek oranlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşmiş olduğu 1993 yılı sonlarında hükümetin, yüksek monetizasyon sağlayarak faiz hadlerini düşürme ve borç stoku büyümesini bu şekilde yavaşlatma politikası izlemeye başlaması, yüksek bütçe açığının azaltılması yönünde etkin bir çabanın ortaya konulmadığı ve Türk Lirasının aşırı değerlenmiş olduğu bir ortamda, varolan likiditenin dövizze yönlendirilmesi sonucunu doğurmuş, bu durum 1994 başından itibaren mali ve döviz piyasalarında krize yol açmıştır.

Ocak 1994'te TL.'nin döviz kurunda meydana gelen erimenin sadece yüzde 13'te kalmasına rağmen, bu gelişme bankaların bilançolarını bozmuş, bazı bankaların iflasına yol açmıştır. Nisan 1994 ayında Hükümet IMF ile bir istikrar anlaşması imzalamış, Türk Lirasını ek yüzde 65 oranında devalüe etmiş ve bankacılık kesiminin açık pozisyonlarını kapattıktan sonra (ilerde yaşanacak bankacılık kesimi krizlerinin

önemli nedenlerinden birisi olacak olan) mevduatlara yüzde 100 güvence getirmiştir. Aşırı değerli TL. ve devalüasyon beklentisi yüzünden yabancı sermayenin kaçması reel faiz hadlerinin aşırı tırmanması sonucunu getirmiş, -yıl ortalaması olarak yüzde 140- bunu şiddetli bir ekonomik daralma süreci izlemiş ve bankacılık kesimi büyük boyutlu zararlarla, geri dönüşsüz kredilerle ve likidite sorunlarıyla karşılaşmıştır. Kamu bankaları net varlıklarının yaklaşık yüzde 90'ını yitirmişler ve bu tarihten itibaren sürekli bir zayıflama dönemi içine girmişlerdir.

Enflasyon oranında artışa yol açacağı bilinmekle beraber 1994 yılı sonbaharından itibaren alınan genişletici ekonomik politikalar - accommodation - ekonomik durgunluğun sona ermesini çabuklaştırmış ve ekonomi 1995 yılının ikinci yarısından itibaren, esas itibariyle iç talepteki canlanmadan kaynaklanan istikrarlı ve hızlı bir büyüme dönemi içine girmiştir. Devalüasyonun etkisiyle canlanan dışsattım ekonomik toparlanmaya katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuş ve istikrar programı gevşetilmiştir..

Türkiye ekonomisi 1994 yılında karşı karşıya kaldığı şiddetli daralmanın ertesinde 1995 yılında kazandığı canlılığı 1996 ve 1997 yıllarında da sürdürmüştür.

1997 yılında gerçekleşen yüksek oranlı GSYİH büyümesi esas itibariyle özel tüketim harcamalarındaki canlılık ile genişletici maliye ve para politikaları ile arttırılan kamu cari ve yatırım harcamalarından kaynaklanmıştır. Yüksek reel faizlerin oluşumuna yol açan yüksek hacimli kamu borçlanması, arttırılan kamu cari ve yatırım harcamaları ile yüksek reel faizlerin gelir arttırıcı etkisi, 1997 yılında iç talepteki canlılığı yaratan başlıca etkenler olmuşlardır.

1997 yılında kamu cari ve yatırım harcamalarındaki artış oranı, 1994-96 döneminden farklı olarak, faiz ödemelerindeki artıştan yüksek olmuş ve daha önceleri yavaşlamakla beraber artış gösteren faiz dışı bütçe dengesi, nominal bazda dahi anılan yıl içinde daralma göstermiştir.

Türkiye, varolan makro ekonomik sorunlara doğrudan yönelik, kararlı bir ekonomik politika demetinin oluşturulduğu bir ortamda 1998 yılına girmiş ve enflasyonda kalıcı bir düşüşün sağlanması temel makroekonomik hedef olarak alınmıştır. Bu çerçevede; Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının arttırılması, kamu kesimi maaş ve ücretleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının belirlenmesinde "Hedeflenen Enflasyon"un dikkate alınması, para politikasının, enflasyonda öngörülen düşmeyi destekleyici bir biçimde ve koordineli olarak uygulanması, kamu finansmanını güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile iç borçlanma ihtiyacının düşürülmesi ve eko-

nomide etkinliğin arttırılması amacıyla özelleştirmenin hızlandırılması, temel politikalar olarak alınmıştır.

1998 yılı Haziran ayı sonunda IMF ile bir “İzleme Anlaşması” -Staff Monitored Program- yapılarak, hükümetin IMF’ye karşı taahhütlerini ortaya koyan bir Ekonomik Politikalar Bildirgesi -Memorandum of Economic Policies- verilmiştir.

1998 yılının ilk yarısında belirlenen ve daha sonra üzerinde IMF ile mutabakata varılan ekonomik politikanın uygulamaya konulmasında gösterilen kararlı tutum ve alınan sonuçlar ekonominin geleceğine yönelik beklentileri olumlu biçimde etkilemiştir. Ne var ki, 1997 yılı ortalarında Tayland’da başlayıp sermaye ve mal hareketleri yoluyla dalga, dalga Güneydoğu Asya’yı etkisi altına alan ve 1998 yılında Rusya’nın moratoryum ilan etmesiyle hemen tüm dünya ekonomilerini sarsma boyutuna ulaşan kriz, gecikme ile de olsa Türkiye’yi de etkilemiş ve piyasalarda oluşmuş olan iyimser havanın kaybolmasına, belirsizlik ortamının derinleşmesine, sermaye çıkışlarına ve faiz hadlerinde sıçramalara neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1995-97 döneminde gerçekleşen ve büyük ölçüde hızlı iç talep genişlemesine dayalı yüksek büyüme hızı; 1998 yılı başında enflasyonu yüzde 50’ye düşürme hedefi çerçevesinde alınan, daraltıcı olmasa da genişletici olmayan para ve maliye politikasının iç talepte ortaya çıkardığı daralma ve buna ek olarak dünyada yaşanan ekonomik krizin dış talepte meydana getirdiği azalma nedeniyle, 1998 yılının ikinci üç aylık döneminden itibaren yavaşlama süreci içine girmiştir.

Türkiye 1999 yılına, hafiflemeye başlamakla beraber Uzak-Doğu Asya krizinin etkilerinin sürmekte olduğu, Rusya’daki krizin derinleştiği, global krizin özellikle Latin Amerika’dan kaynaklanan kaygılar nedeniyle yaygınlık kazanması beklentisinin bulunduğu ve erken seçim kararının getirdiği belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda girmiştir.

Bu olumsuz iç ve dış konjonktürde, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama eğilimi içersine giren ekonomik büyüme 1998 yılının son çeyreğinde sadece yüzde 0.7 (yılın tümü için GSYİH büyüme oranı yüzde 3.1) olarak gerçekleştiğinden sonra, 1999 yılının ilk çeyreği ile birlikte daralmaya dönüşmüş ve ekonomi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin o güne kadar ki en şiddetli daralmasını yaşamış ve GSYİH bu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 9.1 oranında daralmıştır.

Yüksek reel faizlerin ve yılın ilk çeyreğindeki belirsizliğin olumsuz etkilerine yılın ikinci yarısında yaşanan iki şiddetli depremin maddi ve manevi yıkıntıları eklenmiş-

tir. Yurtiçi talep yılın tamamı itibariyle yüzde 4.0 oranında düşmüş, 1999 yılında yurtdışı talep de benzer bir seyir izlemiş, mal ve hizmet ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 1.4 oranında bir gerileme gösterirken, turizm gelirleri ve bavul ticareti olarak adlandırılan yolcu beraberli mal ihracatında da önemli daralma meydana gelmiştir. İç ve dış koşullardaki bu olumsuz gelişmeler 1999 yılında, sabit fiyatlar üzerinden GSYİH'nın yüzde 5.0, Gayrisafi Milli Hasılanın ise yüzde 6.4 oranında daralması sonucunu doğurmuştur.

Nisan ayında yapılan Genel seçimlerin ertesinde kurulan Hükümetçe Haziran 1999 ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, daha önce, 26 Haziran 1998 tarihinde yine IMF ile yapılmış olan "Yakın İzleme Anlaşması"nın, süreli programlara bağlı ve mali destek içeren bir "Stand-by" anlaşması yolunda köprü görevi görmesi yolunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye temel amacı enflasyonun indirilmesi olan bir yeni ekonomik istikrar programına, 1999 yılı sonunda IMF ile yapılan üç yıl süreli Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulmasıyla başlamıştır. Yeni istikrar programı esas itibariyle döviz çapası sistemine dayalı bir dezenflasyon ve Merkez Bankası bilançosunun Net Varlıklar kalemine tavan getiren bir parasal kontrol sürecine dayanmıştır. İstikrar programı ayrıntılı bir mali önlemler paketi içermekte ayrıca faiz dışı bütçe dengesi ile ilgili olarak performans kriterleri saptamakta idi. Ayrıca istikrar programı kapsamında önemli yapısal reform düzenlemelerinin uygulamaya konulması da Hükümetçe taahhüt edilmiştir.

Öngörülen mali hedeflere ulaşılabilmesi için 2000 yılı programı, üçte ikisinden fazlası gelir arttırıcı ve kalanı harcama kısıtlamalarından oluşan ve toplam tutarı GSYİH'nın yüzde 7.5'i kadar tutan mali önlemler paketi öngörmüştür.

Para ve kur politikası çerçevesinde; kur politikasının, istikrar programı boyunca yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, döviz kurları tespitinin, 2000 Ocak-2001 Haziran döneminde "enflasyon hedefine yönelik kur sepeti", izleyen dönemde ise "kademeli olarak genişleyen band" sistemine göre yapılması kararlaştırılmıştır. Para politikası ise, Merkez Bankası bilançosunun temel büyüklüklerinden olan "Net İç Varlıklar" kalemine getirilen "tavan" ve "Net Uluslar arası Rezervler" kalemine getirilen minimum seviye ile şekillendirilmiştir. Bu kapsamda kısa dönemli dalgalanmalar hariç, para tabanının genişlemesinin ödemeler dengesi hareketleriyle sağlanması, ulusal faiz hadlerinin serbest piyasa tarafından oluşturulması öngörülmüştür.

Gelirler politikası kapsamında program süresince maaş ve ücret artışlarının hedefle-

nen enflasyon oranına göre belirlenmesi öngörölmüş ve istikrar programı geniş kapsamli bir dizi yapısal reformla desteklenmiştir.

2000 yılında enflasyon düzeyinin düşürölmesi alanında başarılı olunmuş, yurt içi talepteki canlanma hernekadar ithal talebinin hızla yükselmesi sonucunu doğurmuşsa da üretim artışına yol açmış, istihdam seviyesi yükselmiştir. Gelirler ve maliye politikası kapsamında belirlenmiş olan hedeflere ulaşılmış, kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Öngörölen para ve kur politikası çerçevesinde kur hadlerinin hedeflenen enflasyona göre belirlenmesi, gerçekleşen enflasyonun, hedeflenen enflasyonun üzerinde tahakkuk etmesi sonucu, Türk Lirası yıl içinde giderek reel değer kazanmaya başlamıştır.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile omurgası şekillendirilen enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde, petrol fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisine rağmen, 10 puanlık bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Faiz hadlerindeki hızlı ve çarpıcı gerileme ile TL.'nin aşırı değerli hale gelmiş olması nedenleriyle 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır.

Sonuçta 2000 yılında reel anlamda yüzde 6.3 oranında genişleme gösteren Gayrisafi Milli Hasıla, yine de sabit fiyatlar üzerinden 1998 yılı seviyesinin altında kalmıştır.

2000 yılında ekonomik büyümeyi destekleyen tüketim harcamaları genişlemesi kısa vadeli dış borçlanmaya dayalı olurken, dış satım yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuş, ithalat tutarında ise yüzde 37.0 oranında önemli bir yükselme meydana gelmiştir. TL.nin giderek değer kazanması ile genişleyen ve doğrudan yatırımlarla değil de portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilen cari işlemler açığı, istikrar politikasının sürdürülebilirliği önündeki en önemli engel konumuna gelmiş diğer taraftan, bankacılık kesiminin henüz algılayamamış olduğu, "döviz kuru çapası"nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki iki önemli tehdidi oluşturmuştur.

2000 yılında Türk Lirasının beklenenin üzerinde reel değer kazanması, yılın ilk yarısı

sında faiz oranlarının beklentilerin üzerinde düşmesiyle ve aşırı değerli TL.'nin ithal talebini arttırmasıyla birlikte iç talebin hızla artması, uluslar arası petrol ve buna bağlı olarak enerji fiyatlarındaki artış ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler cari işlemler açığının giderek yükselmesine ve sonbaharda sözkonusu açığın GSMH'ya olan oranının yüzde 5 mertebesine kadar çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler iç ve dış piyasalarda, uygulanmakta olan kur politikasının sürdürülebilirliği ve cari açığın dış finansmanı konusundaki endişeleri arttırmıştır. Uluslar arası piyasalarda istikrar programına olan güven azalmış, Ağustos ayından sonra faiz oranlarının artış eğilimine girmiş olmasına rağmen yeterli sermaye girişi olmamış, ve ciddi bir likidite sorunu ile karşı, karşıya kalınmıştır. Giderek etkisi derinleşen bu süreç Kasım ayının ikinci yarısında, bir şok halinde, kısa vadeli faizlerde hızlı bir yükselmeye ve menkul kıymet fiyatlarında düşmeye yol açmıştır. Yurt dışına önemli miktarda sermaye çıkışı olurken, döviz rezervleri azalmış, bu gelişmeler döviz kuru üzerinde baskı oluşturmuştur.

Ancak bankacılık kesiminin yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime, kur çapası politikasının korunması ile TL.nin aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrar ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan yüksek hacimli kamu finansman açığı, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuşlardır.

Her iki krizin çıkmasında bankacılık kesiminin güçsüzlüğü ve taşıdığı döviz kuru, faiz ve geri dönmeyen kredi riski birinci derecede rol oynarken, birincisinde yabancıları, ikincisinde yerli bankaları dövize yönlendiren olgu, aşırı değerli duruma gelmiş TL.nin zihinlere yerleştirdiği devalüasyon olasılığı olmuştur.

Yine önemli boyuttaki bir sermaye kaçışının ardından Hükümet “döviz çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçilmiş olduğunu deklare etmiş ve hızlı bir süreç çerçesinde, makroekonomik dengelerin tekrar tesis edilmesi amacıyla yeni bir istikrar programının uygulamasına geçilmiş ve 15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmıştır.

Programın (GEGP) genel stratejisi üç aşamadan oluşturulmuştur. Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınması, mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılması ve kriz ortamından süratle çıkılması, ikinci aşamada, faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanmasının sağlanması, üçüncü aşamada ise makroekonomik dengelerin tesisi ile yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamının sağlanması amaçlanmıştır. .

IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanarak 3 ma-

yıs 2001 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF tarafından onaylandığı 15 Mayıs 2001 tarihinde, Merkez Bankası'nca 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır.

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmış ve “Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Temel Dengesi”, “Kümülatif Faiz Dışı Harcamalar”, “Merkez Bankası Net İç Varlıkları”, “MB Net Uluslar arası Rezerv Değişiklikleri”, “Kısa Vadeli Dış Borç Stoku”, “Sözleşme ve Garanti Verme Bazında Yeni Dış Borçlanma” için performans kriterleri belirlenmiştir.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde IMF, Türkiye’ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar kredi sağlamış ve öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadelede değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

Hazine Müsteşarlığı Haziran 2001 ayı ortasında iç borçlanmanın vadesini uygun maliyetlerle uzatmak ve bankacılık kesiminin döviz riskini azaltmak amacıyla bir borç takası operasyonu gerçekleştirmiştir.

Hükümet Temmuz ve Kasım 2001 aylarında IMF’ye yeni Niyet Mektupları sunmuştur.

Finansal piyasalarda olduğu gibi reel ekonomide de 2001 yılı, ülkemizde o yıla kadar yaşanmamış derinlikte bir kriz dönemi olmuştur.

Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme, toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH’daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde – 9.4 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, 2001 yılında II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi yaşamıştır.

2001 yılında sabit fiyatlar üzerinden, özel tüketim harcamaları yüzde 9.0, devletin nihai tüketim harcamaları yüzde 8.6 ve mal ve hizmet ithalatı yüzde 24.8 oranında daralma göstermiştir. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamalarında görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur. Dalgalı kur rejimine geçilmiş olmasının etkisiyle de 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

2000 yılında belirgin bir gerileme süreci içine giren enflasyon 2001 yılında tekrar önemli bir şekilde yükselmiştir.

2002 yılında güçlendirilmiş orta vadeli bir programı uygulamaya koymak amacıyla IMF'ye 18 Ocak 2002 tarihinde yeni bir Niyet mektubu sunulmuştur. IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun 4 şubat 2002 tarihinde Niyet Mektubunu onaylaması ile 3 yıllık bir dönemi kapsayan Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir.

Ancak yaşanan siyasi belirsizlik nedeniyle ve erken seçim sürecinde enflasyonla mücadelenin güçlendirilmesi amacıyla 30 Temmuz 2002 tarihinde IMF'ye verilmiş olan Ek Niyet Mektubunda; GSMH'nin yüzde 6.5'i oranında faiz dışı fazla sağlanması hedefine özenle sadık kalınacağı özellikle vurgulanmış, para politikasının, 2002 yılı için öngörülen yüzde 35 oranındaki enflasyon hedefinin tutturulması üzerine odaklanacağı belirtilmiş, vergi, bankacılık ve mali sektörle ilgili olarak başlatılmış olan düzenlemelere devam edileceği, ayrıca özelleştirme çabalarının destekleneceği taahhüdünde bulunulmuştur.

18 Ocak ve 30 Temmuz 2002 tarihlerinde IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektuplarında performans kriteri olarak belirlenen para tabanı ve net uluslar arası rezervler ile gösterge niteliğinde hedef olarak belirlenmiş olan net iç varlıklara ilişkin parasal hedeflere, dönemler ve yıl sonu itibarıyla ulaşılmıştır.

Stand-by düzenlemesi doğrultusunda hazırlanmış olan 2002 yılı Bütçesi borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüş, bu amaçla sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır. Bütçe hedefine ulaşılabilmesini sağlamak amacıyla yıl içinde bazı önemli gelir artırıcı önlemler alınmıştır. 2002 yılı Para Politikası parasal hedefleme çerçevesine dayandırılırken, Kur politikası 'Dalgalı Kur Rejimi'nin sürdürülmesi esasına dayalı olmuştur.

Seçim öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen harcama artışlarının kamu mali dengesini olumsuz yönde etkilemiş olmasına rağmen, 2002 yılında ekonomik programın kararlılıkla uygulanması sonucu makroekonomik göstergelerde iyileşme süreci başlamıştır. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Uygulanan ekonomik program mali piyasalarda istikrarın yeniden sağlanmasını olanaklı kılarken, iç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin azalması ekonomiye duyulan güvenin büyük ölçüde tesisine yardımcı olmuş, faiz hadleri bir önceki yıla göre düşmüş, ayrıca özel firmalar yurt dışı mali kaynaklardan daha uzun vadeli ve daha uygun koşullarla yararlanmaya başlamışlardır.

Diğer taraftan 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yarattığı ve GSMH'nın sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur. 2001 yılının son çeyreğinde yaşanan yüzde 12.3 oranındaki daralmadan sonra tekrar büyümeye başlayan GSMH, yılın tümü itibariyle, öngörülen başlangıç ve revize hedefleri aşarak yüzde 7.9 oranında büyüme sergilemiştir. Diğer taraftan gerçekleşen enflasyon da hedeflenen değerlerin altında kalmıştır. Yıl sonuna göre 12 aylık yüzde değişme TÜFE'de yüzde 29.7, TEFE'de ise yüzde 30.8 olmuştur.

Uygulanagelmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2003 ılı Bütçesi de mali disiplinin sağlanmasını ve kamu borçlarının döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış ve sıkı bir disiplin ile alınan uygulama sonuçları bu temel hedefler ile uyum içerisinde olmuştur.

2003 yılında konsolide bütçe gelirleri bir önceki yıla göre GSMH Deflatörünün (yüzde 22.5) önemli ölçüde üzerinde bir hızla yüzde 32.6 oranında artış göstermiş, buna karşılık konsolide bütçe harcamaları yaklaşık GSMH Deflatörü düzeyinde yüzde 21.8 oranında yükselmiştir. Bu şekilde, gerek izlenen sıkı maliye politikası ve gerek faiz hadlerindeki belirgin düşüş sonucu 2003 yılında konsolide bütçe dengesindeki açık., cüzi bir azalışla, yaklaşık bir önceki yıl düzeyini (40.1 katrilyon TL.) korumuş ve reel anlamda yüzde 18.4 oranında önemli bir daralma göstermiştir.

2003 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 44.8 düzeyinden yüzde 41.6'ya gerilemiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2003 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. 2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında gerçekleşmiştir. 2003 yılında tüketici fi-

yatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 29.7 oranından yüzde 18.4'e gerilemiştir. Yıllık ortalama yüzde değişme ise 2003 yılında bir önceki yıla göre TEFE'de yüzde 50.1'den yüzde 25.6'ya, TÜFE'de ise yüzde 45.0'ten yüzde 25.3'e düşmüştür.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini biraz yavaşlamış olmakla beraber 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

2003 yılında GSMH büyüme hızının bir önceki yıla göre 2 puan düşüşle yüzde 5.9 olarak gerçekleşmesinde yılın geneli itibariyle tarım sektörü katma değerinin yüzde 2.5 oranında daralması, inşaat sektöründeki daralmanın hızlanarak yüzde 9.0 düzeyinde gerçekleşmesi ve mali kuruluşlar sektöründeki daralmanın yavaşlamış olmakla beraber (yüzde 6.3) 2003 yılında da devam etmesi başta gelen unsurlar olmuştur. Buna karşılık 2003 yılında, sanayi sektöründe yüzde 7.8, ticaret sektöründe yüzde 8.1, ulaştırma ve haberleşme sektöründe ise yüzde 8.4 oranında dikkate değer büyümeler gerçekleştirilmiştir.

2004 yılı Bütçesi makroekonomik değişkenlerde bir değişiklik yapılmaksızın IMF ile yapılmış olan Stand – by Anlaşmasında öngörülen ekonomik programa uyumlu şekilde hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

2004 yılı Bütçesinde, enflasyonun yıl sonu itibariyle TEFE ve TÜFE'de yüzde 12'ye, yıllık ortalamalar olarak da sırasıyla yüzde 10.0 ve yüzde 13.7'ye çekilmesi amaçlanmış, büyüme oranının yüzde 5.0 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmüştür.

Hükümetçe 2004 yılı başından geçerli olmak üzere SSK ve Bağ-Kur emeklilerine yapılmasına karar verilen ek zam için gerekli ödeneğin temini amacıyla Mart ayı başında TBMM'ne Ek Bütçe Yasası tasarısı sunulmuş ve kabul edilmiştir

2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında, "Analitik Bütçe Sınıflandırması" (ABS) olarak adlandırılan yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir.

Diğer taraftan Stand-by düzenlemesi kapsamında yürütülen 7. gözden geçirme çalışmaları çerçevesinde IMF'ye 2 Nisan 2004 tarihinde sunulan Niyet Mektubunda kamu maliyesi alanında aşağıda verilen hususlara yer verilmiştir;

- GSMH'nın yüzde 6.5'i tutarındaki kamu sektörü faiz dışı fazla hedefi programın temel taşı olmaya devam etmektedir,
- Temel sosyal harcama programları korunurken, TBMM'ne sunulan Ek Bütçe ile ihtiyari harcamalarda yüzde 13 oranında kesinti yapılmış, yatırım teşvikleri azaltılmış ve böylece 3.9 katrilyon TL. tutarında tasarruf sağlanmış, ayrıca yıl içerisinde özel gelirlerden 0.5 katrilyon TL.nın Bütçeye gelir kaydedilmesi cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır,
- Petrol, tütün, alkol ve gazdan (LPG) alınan maktu vergiler 2.4 katrilyon TL. gelir yaratacak şekilde arttırılmıştır.
- Kamu maliyesi alanında iyileşen performansın sürdürülebilirliğini desteklemek amacıyla öngörülen kapsamlı yapısal reform programına bağlı kalınacaktır.

İzlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2004 yılında da sıkı maliye politikası izlenmiş ve konsolide bütçe harcamaları 2003 yılına göre 2004 yılında nominal yüzde 7.8 oranında bir artışla, reel anlamda yüzde 2.5 oranında bir küçülme sergilemiştir. Harcamalarda meydana gelen reel daralma esas itibariyle faiz hadlerindeki dramatik düşmenin etkisiyle faiz giderlerinde oluşan 2.1 katrilyon TL. tutarındaki azalma ile yatırım harcamalarının yüzde 4.9 oranında bir nominal artışla reel yüzde 5.1 oranında küçülme göstermesinden kaynaklanmıştır.

Faiz oranlarındaki gerileme kamu maliyesi üzerindeki olumlu etkisini 2004 yılında da belirgin şekilde hissettirmiştir. 2004 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamaları hedeflenen 66.050 trilyon TL.'nin belirgin şekilde altında kalmış ve 56.488 trilyon TL. olarak gerçekleşmiş ve faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 41.6 düzeyinden yüzde 40.6'ya gerilemiştir.

2004 yılında Bütçe gelir - gider kalemlerinin gerçekleştirmelerine analitik bütçe sınıflandırması yöntemi açısından bakıldığında, 2004 yılında Bütçe gelirlerinin programa göre yüzde 106.3 oranında bir gerçekleşme ile 110 katrilyon 720 trilyon TL. düzeyinde Bütçe giderlerinin ise 149.9 katrilyon TL. tutarındaki program değerine göre yüzde 94.0 oranında bir gerçekleşmeyle, programlanan değer altında, 141.0 katrilyon TL. düzeyinde oluştuğu gözlemlenmiştir.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütülen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlası, bir önceki yıla göre yüzde 42.2 oranında önemli bir artış göstermiş ve

Bütçe ile öngörölmüş olan 20 katrilyon 214 trilyon hedefinin de önemli ölçüde üstünde 26 katrilyon 188 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütölen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değeriendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya olan oranı 2004 yılında yüzde 6.1 olmuş ve Bütçe ile öngörölmüş olan yüzde 5.0 hedefinin belirgin ölçüde üstünde gerçekleşmiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2004 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2004 yılında da sürmüştür. 2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre 0.1 puan düşerek yüzde 13.8'e gerilerken, öngörölen hedefin 1.8 puan üstünde gerçekleşmiş, ancak yıllık ortalama olarak programlanan hedefin 2.6 puan altında kalınmıştır. 2004 yılında tüketici fiyatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 18.4 oranından yüzde 9.3'e gerilemiş ve yüzde 12.0 olan hedefin belirgin şekilde altında gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama yüzde değişme ise 2004 yılında bir önceki yıla göre TEFEE'de yüzde 25.6'dan yüzde 11.1'e, TÜFE'de ise yüzde 25.3'ten yüzde 10.6'ya düşmüştür.

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüş ve cari fiyatlarla 428 katrilyon 932 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Başlıca sektörler itibariyle 2004 yılında büyüme hızı, bir önceki yıla göre, tarımda yüzde 2.0, sanayide yüzde 9.4, inşaatta yüzde 4.6, ticarete yüzde 12.8, ulaştırma ve haberleşmede yüzde 6.8 ve ithalat vergisinde yüzde 26.2 olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 11.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan önlemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu büyüme hızı, 1990 yılında gerçekleşen yüzde 9.3 oranındaki büyüme hızından sonra, 1988-2004 döneminde tanık olunmuş olan ikinci en büyük büyüme hızı olmuştur.

Hafif şekilde yavaşlamış olsa da ekonomi 2005 yılında da hızlı büyümesini sürdür-

müştür. 2005 Yılında GSMH yüzde 7.6, GSYİH ise yüzde 7.4 oranında dikkat çeki-
ci bir hızla büyümüştür.

Yılın birinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre 7.5 oranında büyüyen
GSMH'daki artış oranı ikinci çeyrekte biraz yavaşlayarak yüzde 4.7'ye düşmüş, an-
cak daha sonra tekrar hızlanarak üçüncü çeyrekte yüzde 8.0'e ve yılın son çeyreğin-
de de yüzde 10.2'ye tırmanmıştır.

Yılın ikinci yarısında ekonomik büyümenin hızlanmasında özel tüketim ve yatırım
harcamalarının, üçüncü ve dördüncü çeyrek itibarıyla sırasıyla, yüzde 10.4 ve 16.7
ile yüzde 29.0 ve yüzde 41.6 oranlarında çok hızlı bir biçimde genişlemeleri başta
gelen faktörler olmuştur.

2005 yılında gözlemlenen GSYİH gelişmeleri de benzer bir eğilim sergilemiştir.
2005 yılının ilk çeyreğinde yüzde 6.6 oranında büyüyen GSYİH, ikinci çeyrekte bi-
raz yavaşlamış ve büyüme hızı yüzde 5.5'e gerilemiştir, Ancak daha sonraki dönem-
lerde GSYİH büyümesi giderek ivme kazanmış ve yılın üçüncü ve dördüncü çeyrek-
lerinde, önceki yılın aynı dönemlerine göre, sırasıyla yüzde 7.7 ve yüzde 9.5 oranın-
da büyümüştür.

2006 yılında ve 2007 yılı ilk sekiz aylık döneminde ekonomik alanda meydana ge-
len gelişmelere Ekonomik Raporun ileriki bölümlerinde ayrıntılı olarak yer veril-
mektedir.

Diğer taraftan Hükümet, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu doğrultusunda
ilk "Orta Vadeli Programı" 2005 yılı içerisinde belirlemiştir. Resmi Gazetenin 31
mayıs 2005 tarihli mükerrer sayısında yayınlanan Program 2006 – 2008 dönemini
kapsamaktadır.

Orta vadeli Programla öngörülen başlıca makroekonomik politika ve değişkenler
aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir.

- Söz konusu dönemde, yıllık GSYİH büyüme oranının yüzde 5.0 olması, 1.6 mil-
yon yeni istihdam olanağı yaratılması, program dönemi sonunda kişi başına ge-
lirin 5 621 Dolara çıkarılması öngörülmektedir,
- Programa göre kamu harcamalarında önceliğini yitirmiş faaliyetler ve projeler
tasfiye edilecek, kamu kesiminde maaş ve ücretler enflasyon oranında arttırıl-
cak, sosyal harcamalar elde edilen faydayı azami düzeye çıkaracak şekilde ön-
görülen hedeflere ve önceliklere dönük olarak yeniden düzenlenecek ve sosyal
harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı arttırılacaktır.

- Tek bir emeklilik rejimi kurulacak ve emeklilik sistemi mali açığının milli gelire olan oranı düşürülecektir,
- Vergi politikası alanında, vergi kanunlarında yer alan istisna, muafiyet ve vergi indirimleri yeniden düzenlenecek, vergi mevzuatı sadeleştirilecek, gelir vergisinde vergi dışı ücret unsurları vergi kapsamına alınacak, Banka ve sigorta muameleleri vergisi ile Kurumlar vergisinde indirim gidilecek ve yerel yönetimlerin öz gelirlerinin arttırılmasına ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.
- 2006 yılı başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi sistemine geçilecek ve dalgalı kur sistemi sürdürülecektir.
- Sürdürülebilir ihracat artışı sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak amacıyla, kaliteli ve katma değeri yüksek ürünlerin payını arttıracak yeterli ve etkin destek mekanizmaları geliştirilecek ve ihracatın yılda reel yüzde 12.2 oranında büyümesi için gerekli önlemler alınacaktır.
- Cari işlemler hesabı açığının GSYİH'ya olan oranının 2008 yılında yüzde 3.1'e düşürülmesi öngörülmektedir.

Aşağıda Orta Vadeli Program ile öngörülmüş olan Temel Ekonomik Büyüklükler' verilmektedir:

	2006	2007	2008
BÜYÜME VE İSTİHDAM			
Toplam Tüketim ⁽¹⁾	3.5	3.6	3.7
Kamu	0.6	0.7	0.5
Özel	4.0	4.1	4.2
Toplam sabit sermaye yatırımı ⁽¹⁾	9.8	10.1	8.3
Kamu	2.8	0.8	3.4
Özel	12.4	13.2	9.8
Stok Değişimi ⁽²⁾	-0.1	0.0	0.0
Toplam Mal ve hizmet İhracatı ⁽¹⁾	11.0	10.6	10.4
Toplam Mal ve Hizmet ithalatı ⁽¹⁾	9.3	9.8	8.9
GSYİH Büyümesi ⁽¹⁾	5.0	5.0	5.0
GSYİH (Milyon YTL., Cari Fiyat)	536.259	588.155	642.266
GSYİH (Milyar Dolar, Cari Fiyat)	364.9	392.5	422.4
Kişi Başına Milli Gelir (GSYİH, \$)	4.981	5.289	5.621
Kişi Başına Milli Gel. (SAGP, GSYİH,\$)	8.880	9.476	10.129
Nüfus (Bin Kişi)	73.254	74.208	75.154
İş Gücüne Katılma Oranı (%)	48.7	48.7	48.7
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	22.670	23.131	23.590
İşsizlik Oranı (%)	10.0	9.8	9.6
Toplam Faktör Verimlilik Artışı (%)	1.6	1.6	1.5
DIŞ TİCARET			
İhracat (FOB) (Milyar Dolar)	84.1	93.7	105.8

	2006	2007	2008
İthalat (CIF) (Milyar Dolar)	122.6	133.7	146.8
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-38.5	-40.0	-41.0
Cari İşlemler Hesabı/GSYİH (%)	-4.0	-3.5	-3.1
Dış Ticaret Hacmi/GSYİH (%)	56.7	57.9	59.8
KAMU FİNANSMANI (Yüzde)			
Genel Devlet Gelirleri ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	44.0	42.7	42.0
Genel Devlet Harcama ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	46.8	44.2	42.3
Gen.Devlet Borçlanma Gereks. ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	-2.7	-1.5	-0.3
Genel Devlet Faiz Harcamaları ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	9.3	7.7	6.6
Kamu Kesimi Borçlanma Gereks. ⁽⁵⁾ /GSYİH	-2.6	-1.4	-0.1
Kamu Brüt Borç Stoku/GSYİH	71.5	68.2	63.5
Kamu Net Borç Stoku/GSYİH	56.5	52.8	47.8
FİYATLAR (Yüzde Değişim)			
GSYİH Deflatörü	6.0	4.5	4.0
TÜFE Yıl Sonu	5.0	4.0	4.0

- (1) Reel fiyatlarla yüzde değişimi göstermektedir.
- (2) Büyümeye katkı olarak verilmektedir.
- (3) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, özel bütçe kapsamındaki idareleri, düzenleyici ve denetleyici kurumları, sosyal güvenlik kurumlarını, mahalli idareleri, döner sermayeleri ve fonları kapsamaktadır.
- (4) 5018 Sayılı Kanun kapsamındaki ilk uygulama yılı olması nedeniyle özel bütçeli kuruluşlar tam olarak yansıtılmamaktadır.
- (5) Genel Devlet ve KİTleri kapsamaktadır.

II.2. SOSYO-EKONOMİK YAPI

II.2.1.NÜFUS

Ülkemizde son nüfus sayımı 22 Ekim 2000 tarihinde yapılmıştır. Kesin sonuçları 2002 yılı Ağustos ayından itibaren yayınlanmaya başlanılmış olan bu nüfus sayımı ile tespit edilen başlıca bulgular (sayım tarihi itibariyle) aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

Nüfus Büyüklüğü

- Türkiye'nin toplam nüfusu 67 803 927, şehirlerin (il ve ilçe merkezleri) nüfusu 44 006 274, köylerin nüfusu 23 797 653 tür. Toplam nüfusun 33 457 192'sini kadın, 34 346 735'ini erkek nüfus oluşturmaktadır.

Nüfus Artış Hızı

- Yıllık nüfus artış hızı 1940-1945 döneminde binde 10.6 ile en düşük düzeyde iken, 1955-1960 döneminde binde 28.5 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır,
- Nüfus artış hızı 1960-1985 döneminde önemli bir değişim göstermemiş ancak 1985 yılından sonra hızlı bir yavaşlama süreci içine girmiştir,
- Yıllık nüfus artış hızı , 1980-1985 döneminde binde 24.9, 1985-1990 döneminde binde 21.7 iken,
1995-2000 döneminde binde 18.3'e düşmüştür.

Nüfusun Yerleşim Yerleri İtibariyle Dağılımı

- Ülkemizde şehirlerde bulunan nüfus, köylerde yerleşik nüfusa göre çok daha büyük bir hızla artmaktadır, şehirlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli bir artış göstererek 1990 yılında yüzde 59.0 iken 2000 yılında yüzde 64.9'a yükselmiştir,
- 1995-2000 döneminde, şehirlerde yerleşik nüfus artış oranı binde 26.81 iken, köylerde yaşayan nüfusun artış hızı sadece binde 4.21 olarak gerçekleşmiştir, bu dönemde toplam nüfusun yıllık artış oranı binde 18.28 olarak belirlenmiştir.

Bölgesel Dağılım

- 1990-2000 dönemi itibariyle yedi coğrafi bölgenin tamamının nüfusu artmaktadır, bölgeler arasında en yüksek artış hızı Marmara bölgesinde, en düşük artış hızı ise Karadeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir,
- 1990-2000 döneminde Marmara Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı binde 26.7, Karadeniz Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı binde 3.6 olmuştur,
- Ülke genelinde toplam nüfusun yüzde 26'sının bulunduğu Marmara Bölgesi en fazla nüfusa sahip iken, nüfusun yüzde 9'unun bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi en az nüfusa sahiptir,
- Bölgeler arasında şehirli nüfus oranı en yüksek olan bölge Marmara Bölgesi iken, en az olan bölge Karadeniz bölgesidir. Marmara Bölgesinde nüfusun yüzde 79'u, Karadeniz Bölgesinde ise yüzde 49'u şehirlerde yaşamaktadır.

Ülkemiz genç bir nüfus yapısına sahip olup, 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, 0-14 yaş grubu çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 29.99'dur. Nüfus sayım sonuçlarına göre 65+ yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı yüzde 5.4'e yükselmiş bulunmaktadır.

Nüfusun beklenen ortalama yaş süresi ile okur-yazarlık ve okullaşma oranlarında da kayda değer iyileşmeler sağlanmıştır. 1950-55 döneminde sadece 44 olan doğuştan beklenen yaşam (hayatta kalma) süresi ümidi, 2000 yılı itibariyle 70.4'e yükselmiştir. Bu süre erkek için 68.1, kadın nüfus için 72.8 yıldır. 1950-90 döneminde okur-yazarlık oranı yüzde 33.6'dan yüzde 90.0'a yükselirken, okullaşma oranları 2004-2005 öğretim yılı itibariyle, okul öncesi eğitiminde yüzde 15.2'ye, ilköğretimde yüzde 95.7'ye, yüzde 22.0'si mesleki teknik eğitim ve yüzde 38.8'i genel lise eğitiminde olmak üzere ortaöğretimde yüzde 60.8'e, yüksek öğretimde yüzde 26.5'i örgün eğitimde olmak üzere toplam yüzde 39.9'a ulaşmıştır.

TABLO II.2.1.
KENTSEL ALAN-KIRSAL ALAN NÜFUS DAĞILIMI VE ARTIŞ HIZI

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Yıllık Art.Or. (%)	Kentsel Alan			Kırsal Alan		
			Nüfus	Nüf.Or. (%)	Yıllık Art.Or. (%)	Nüfus	Nüf. Or (%)	Yıllık Art.Or. (%)
1950	20.947.188	2.17	5.244.337	25.0	2.2	15.702.851	75.0	-
1955	24.064.763	2.77	6.927.343	28.8	5.6	17.137.420	71.2	1.7
1960	27.754.820	2.85	8.859.731	31.9	4.9	18.895.089	68.1	2.0
1965	31.391.421	2.46	10.805.817	34.4	4.0	20.585.604	65.6	1.7
1970	35.605.176	2.52	13.691.101	38.5	4.7	21.914.075	61.5	1.3
1975	40.347.719	2.50	16.869.068	41.8	4.2	23.478.651	58.2	1.4
1980	44.736.957	2.07	19.645.007	43.9	3.0	25.091.950	56.1	1.3
1985	50.664.458	2.49	26.865.757	53.0	6.3	23.798.701	47.0	-1.1
1990	56.473.035	2.17	33.439.347	59.0	4.3	23.033.683	41.0	-0.6
1997	62.865.574	1.53	40.882.357	65.0	2.9	21.983.217	35.0	(-) 0.7
2000	67.803.927	1.83	44.006.274	64.9	2.7	23.797.653	35.1	0.4

Kaynak : DİE, Genel Nüfus Sayımları

2003 yılında yapılmış olan “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”nın (TNSA) sonuçları, ülke genelinde demografik ve üreme sağlığı göstergelerinde olumlu gelişmeler meydana geldiğini ortaya koymaktadır. 2003 yılı TNSA sonuçlarına dayanarak, Türkiye’nin demografik geçiş sürecini tamamlayarak hızlı nüfus artış dönemi geride bırakmakta olduğu, buna karşılık yerleşim yeri ve bölgeler arası önemli farklılıkların sürdüğü ileri sürülebilir.

1998 TNSA ile Türkiye geneli için 2.61 olarak belirlenen toplam doğurganlık hızının 2.22’ye düştüğü 2003 TNSA’da tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, Türkiye’de toplam doğurganlık hızının, yenilenme düzeyi doğurganlığı olan 2.1 seviyesine yaklaşmış olduğu gözlemlenmektedir.

Aşağıda 2003 yılında yapılan TNSA sonuçlarına dayanarak yapılan demografik göstergelerdeki gelişmelere ilişkin projeksiyonlar verilmektedir:

TABLO II.2.2.
DEMOGRAFİK GÖSTERGELERDEKİ GELİŞMELER
(Yıl Ortası Değerleri Olarak)

Demografik Gelişmeler ⁽¹⁾	Birim	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	69 302	70 231	71 315	72 065	72 974	73 879
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	69 875	70 847	71 813	72 774	73 691	74 605
Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı ⁽²⁾	Yüzde	1.35	1.32	1.29	1.26	1.24	1.21
Kaba Doğum Hızı	Binde	19.6	19.4	19.1	18.9	18.7	18.4
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6.2	6.2	6.2	6.2	6.3	6.3
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2.24	2.22	2.21	2.19	2.18	2.17
Bebek Ölüm Hızı	Binde	26.7	25.6	24.6	23.6	22.6	21.7
Doğuşta Hayatta kalma Ümidi							
Toplam	Yıl	70.7	70.9	71.1	71.3	71.5	71.7
Erkek	Yıl	68.4	68.6	68.8	68.9	69.1	69.3
Kadın	Yıl	73.2	73.4	73.6	73.8	74.0	74.2

Kaynak: TÜİK

- (1) 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın (TNSA) sonuçlarına göre TÜİK, DPT ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüleri Enstitüsü tarafından hazırlanan projeksiyonlar .
- (2) Göçleri kapsamamaktadır.

2002 yılında yüzde 1.35 olarak tahmin edilen yıllık doğal nüfus artış hızının, 2007 yılı itibariyle 1.21'e gerileyeceği, 2002 yılında 2.24 olan toplam doğurganlık hızının (çocuk sayısı) ise 2007 yılında 2.17'ye düşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında 70.7 yıl olarak tahmin edilen doğuşta hayatta kalma ümidinin 2007 yılı itibariyle 71.7 yıla çıkması beklenmektedir.

22 Ekim 2000 tarihinde yapılmış olan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 1990 yılında 73 olan nüfus yoğunluğu 2000 yılında 88'e yükselmiştir.

2006 yılı itibariyle Ülkemizde 707 kişiye bir hekim, 372 kişiye bir hasta yatağı düşmektedir. Yatak kullanım oranı ise 2005 yılı itibariyle ortalama yüzde 64.5'dir. Ya-

tak başına düşen kişi sayısı en gelişmiş olan bölgede 354 iken en az gelişmiş bölgede 807'dir. Ülkemizde hasta yatak kapasitesinin yaklaşık yüzde 70'i sağlık Bakanlığı'na, yüzde 15'i üniversitelere ve yüzde 7.7'si özel sektöre ait bulunmaktadır. Hekimlerin bölgeler arası dağılımı, bölge nüfusları oranlarıyla birlikte incelendiğinde, hekimlerin yüzde 28.6'sının, toplam nüfusun yüzde 25'inin yaşamakta olduğu Marmara Bölgesinde, hekimlerin yüzde 11.3'ünün ise toplam nüfusun yüzde 18.8'inin ikamet etmekte olduğu Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde çalışmakta olduğu görülmektedir.

Sağlık sigortası kapsamına alınmış olan nüfusun oranı 2001 yılında yüzde 81 iken, bu oran 2005 yılında yüzde 91.7'ye ulaşmıştır.

1990 yılında ülkemizde yüzde 3.6 olan toplam sağlık harcamalarının GSYİH'ya olan oranı 2001 yılı itibariyle yüzde 4.3'e, 2005 yılı itibariyle yüzde 5.2'ye yükselmiş bulunmaktadır. 2000 yılında yüzde 39 olan ilaç harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı 2005 yılında yüzde 34 olarak gerçekleşmiştir.

Sağlık Göstergelerindeki Gelişmeler

	2002	2003	2004	2005	2006
Fiziki Mekan Göstergeleri					
Yatak Sayısı	179 109	180 797	187 788	192 658	197 170
Yatak Başına Düşen Nüfus	392	389	378	374	372
Yatak Kullanım Oranı (%)	61.5	61.0	64.9	64.5	-
Sağlık İnsan Gücü Göstergeleri					
Hekim Sayısı	95 190	97 763	99 300	100 800	103 150
Bir Hekime Düşen Nüfus Sayısı	728	718	716	715	707

Kaynak : 2007 Yılı Programı, S. 199

II.2.2. İSTİHDAM

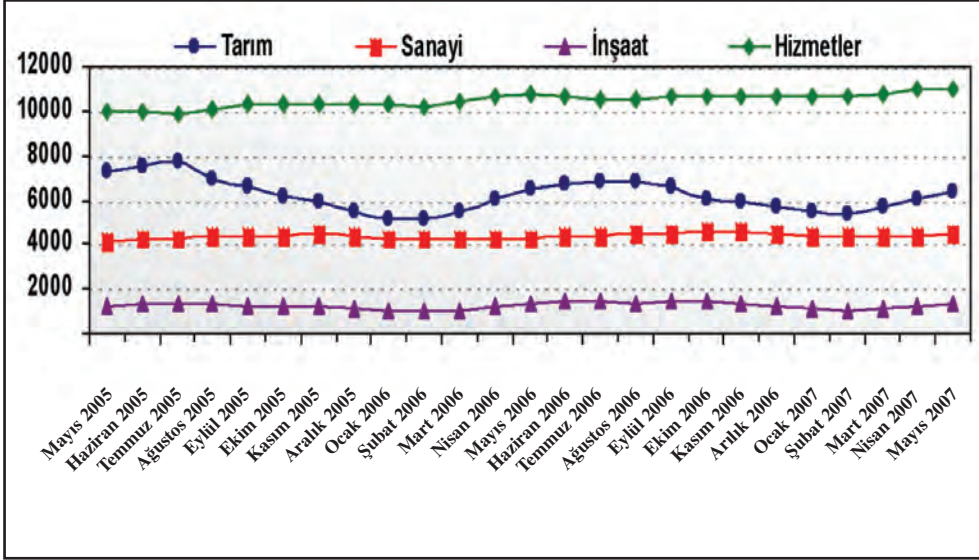
Türkiye’de sivil işgücü arzı ve istihdam konularındaki verilerin elde edildiği “Hanehalkı İşgücü Araştırması” 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulanmakta olup, bu tarihten itibaren, Uluslar arası Çalışma Örgütü’nce (ILO) benimsenen temel tanım ve kavramların kullanıldığı araştırma, 1988 – 1999 yılları arasında yılda iki kez, her yılın Nisan ve Ekim aylarının son haftaları itibariyle yapılagelmiştir. 2000 yılında hanehalkı işgücü araştırmasının uygulama sıklığı, örnek büyüklüğü, tahmin boyutu ve soru kağıdı kapsamı gibi özelliklerinde değişikliğe gidilmiştir. 2000 yılında itibaren araştırma aylık olarak uygulanmakta olup, dönemsel (üç aylık) örnek büyüklüğü 23 000’e çıkarılmış ve her hanehalkının toplam 18 aylık bir süreçte dört dönem boyunca takip edilmesi esasına dayalı yarı-panel sistemine geçilmiştir.

2004 yılından itibaren Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) talep ettiği ve tüm değişkenlerin kapsandığı daha ayrıntılı bir soru kağıdı uygulamaya konulmuş ayrıca Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarından, istatistiksel amaçlı bölge sınıflaması Düzey 1 (12 bölge) için kent ve kırsal ayrımında; Düzey 2 (26 bölge) için ise toplam bazda genel tahminler vermek üzere, anketin yıllık örnek hacmi yaklaşık 148 bin hanehalkına çıkarılmıştır.

Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçları 2005 yılı başından itibaren hareketli üçer aylık dönemler esas alınarak her ay açıklanmaktadır.

Belirgin bir düşme eğilimi göstermekte ise de halen ülkemizde tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında dikkat çekici oranda yüksektir ve düşük bir işgücü verimliliğine işaret etmektedir. Özellikle tarımsal istihdam açısından mevsimsel dalgalanmalar gösteriyorsa da, değişik sektörlerin toplam istihdam içerisindeki paylarında meydana gelen gelişmeler incelendiğinde, genelde tarım sektörü payında sürekli bir azalmanın, buna karşılık sanayi sektörü ve özellikle hizmetler sektörü payında belirgin bir yükselmenin olduğu görülmektedir. 2001 yılı itibariyle yüzde 37.6 olan, toplam sivil istihdam içindeki tarım sektörü payının, önceki yılın aynı ayına göre 0.7 puan azalışla, 2007 yılı Mayıs ayı itibariyle yüzde 27.7’ye kadar gerilediği, buna karşılık yine 2001 yılı itibariyle sırasıyla yüzde 17.5 ve yüzde 44.9 olan sanayi sektörü ve hizmetler sektörü paylarının yine 2007 yılı Mayıs ayı itibariyle 19.1’e ve yüzde 47.3’e yükseldiği gözlemlenmektedir. İstihdam edilenlerin yüzde 5.9’u ise inşaat sektöründe çalışmaktadır.

İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Ülkemizde Mayıs 2007 ayı itibariyle sivil nüfus bir önceki yılın aynı dönemine göre 929 bin kişi artışla 73 milyon 414 bin kişiye ulaşırken, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus 854 bin kişi artarak 52 milyon 415 bin kişiye ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda Mayıs 2007 itibariyle ülkemizdeki işgücü piyasasına ilişkin veriler yer almaktadır:

TABLO II.2.3.
İŞGÜCÜ PİYASASI
(Mayıs ayı itibariyle bin kişi olarak)

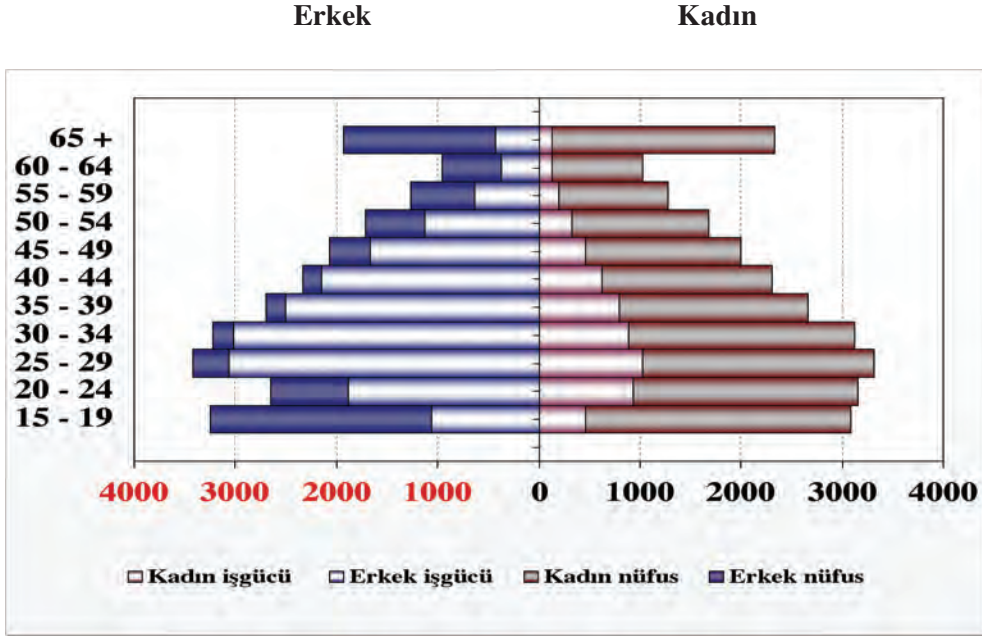
	Türkiye		Kent		Kır	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Kurumsal olmayan sivil nüfus	72 485	73 414	45 251	46 274***	27 234	27 140
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	51 561	52 415	32 573	33 425	18 988	18 990
İşgücü	25 075	25 574	14 845	15 280	10 230	10 294
İstihdam	22 850	23 309	13 211	13 617	9 650	9 692
İşsiz	2 215	2 265	1 635	1 663	580	602
İşgücüne katılma oranı (%)	48.8	48.6	45.6	45.7	53.9	54.2
İstihdam oranı (%)	44.3	44.5	40.6	40.7	50.8	51.0
İşsizlik Oranı (%)	8.8	8.9	11.0	10.9	6.7	5.8
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	11.5	11.5	11.4	11.2	11.7	12.4
Genç nüfus işsizlik oranı (%) ⁽¹⁾	16.4	17.5	19.4	19.9	11.8	13.4
Eksik istihdam oranı (%)	3.9	3.4	3.4	3.1	4.7	3.9
Genç nüfus eksik istih. Or. (%)	4.7	3.7	3.7	3.1	6.4	4.7
İşgücüne dahil olmayanlar	26486	28 840	17 728	18 145	8 758	8 698

(1) 15 – 24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2007 Mayıs Dönemi.

Artan verimlilik, yoğunlaşan dış rekabet ve tarımsal sübvansiyonların azaltılması sonucu bazı endüstriyel tarım ürünlerinin üretiminde meydana gelen düşme tarım kesiminde işgücüne katılım oranının giderek gerilemesine yol açmaktadır. Bu gelişme kentsel alanda işgücüne katılma oranının son bir yıllık dönemde yükselmesine rağmen ülke genelinde bu oranın bir önceki yıla ilişkin yüzde 48.8 düzeyinden Mayıs 2007’de yüzde 48.6’ya gerilemesine yol açmıştır.

Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus ve İşgücünün Yaş Piramidi
(Mayıs 2007 itibariyle)

2007 Mayıs ayı dönemi “Hanehalkı İşgücü Araştırması” ile elde edilen istihdam, işsizlik ve işgücü hareketlerine ilişkin olarak elde edilen veriler aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir.

İstihdam:

İstihdam edilenlerin;

- % 72.5'i erkek, % 27.5'i kadın nüfustur,
- % 61.0'i lise altı eğitimlidir,
- % 57.7'si ücretli, maaşlı ve yevmiyeli, %27.7'si kendi hesabına ve işveren, % 14.6'sı ücretsiz aile işçisidir,
- Ücretli olarak çalışanların % 86.2'si sürekli bir işte çalışmaktadır.

İşsizlik:

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 50 bin kişi artarak 2 milyon 265 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlik oranı önceki yılın aynı dönemine göre 0.1 puan artışla yüzde 8.9 düzeyine çıkmıştır. İşsizlik oranı kentsel yerlerde azalırken kırsal kesimde artış göstermiştir.

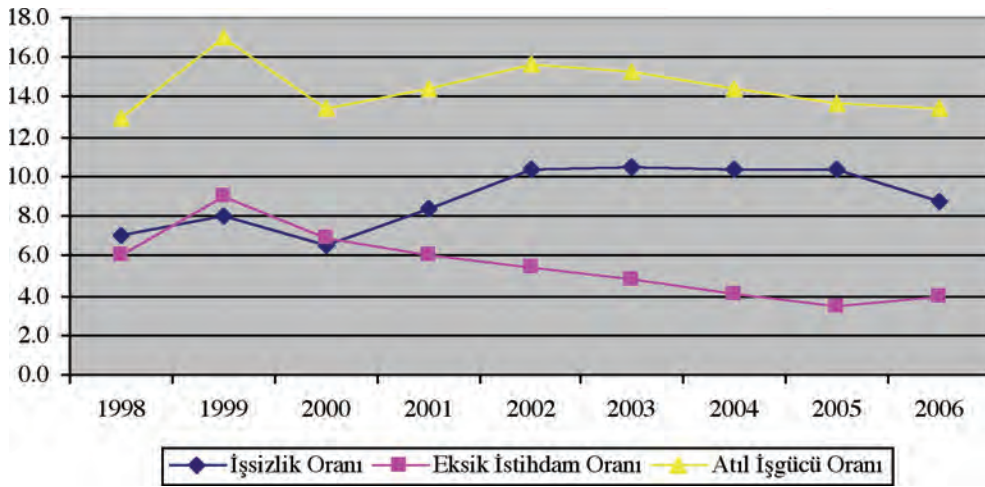
İşsizleri;

- % 72.5'i erkek nüfustur,
- % 57.4'ü lise altı eğitilidir,
- % 32.4'ü bir yıl ve daha uzun süredir iş aramaktadır.

Kayıt Dışı İstihdam:

Kayıt dışı istihdam edilenlerin oranı 2006 yılı Mayıs dönemine göre 2.8 puanlık azalışla % 47.6 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe kayıtdışılık oranı % 87.5'ten % 87.6'ya yükselirken, tarım dışı sektörde %34.3'ten, % 32.4'e düşmüştür..

Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları

İşgücüne Katılım:

Tarım sektöründeki daralmaya rağmen 2007 Mayıs döneminde ülke genelinde işgücüne katılım oranı geçen yılın aynı dönemine göre 0.2 puanlık bir artışla % 48.8 olarak gerçekleşmiştir.

- Toplam işgücünün % 17.7'sini 15 – 24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır,
- Erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 0.1 puan azalışla yüzde 71.8, kadınlarda 0.5 puanlık bir artışla yüzde 28.3 olarak tahmin edilmiştir.
- Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranı büyümektedir.

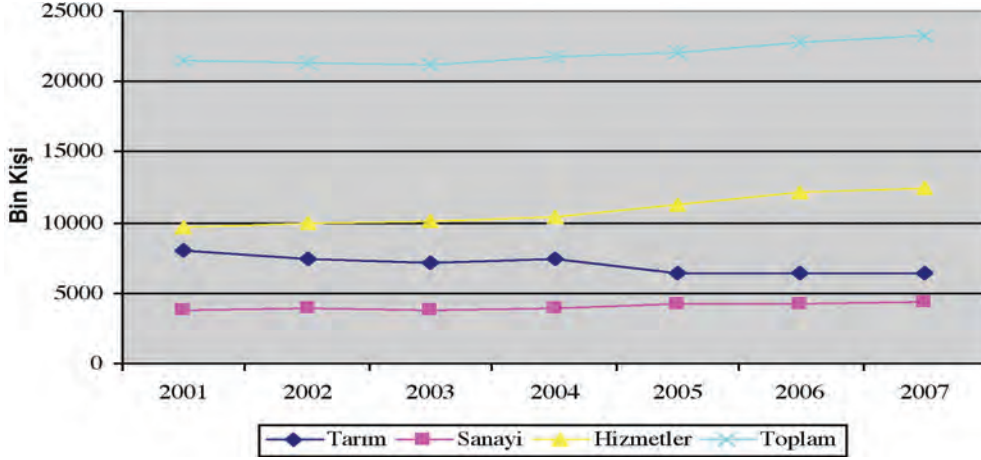
Aşağıda 2004 – 2007 yılları için sivil istihdamın sektörler itibariyle dağılımı verilmekte olup, hizmetler sektörünün toplam istihdam içersindeki payı 2007 yılında yüzde 53.2 ile toplam istihdamın yarısından fazlasını barındırmaktadır.

TABLO II.2.4.
SİVİL İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Bin Kişi Olarak)

	2004		2005		2006		2007	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
Tarım	7.400	34.0	6.493	29.5	6.488	28.4	6 448	27.7
Sanayi	3.988	18.3	4.281	19.4	4.277	18.7	4 451	19.1
Hizmetler	10.403	47.7*	11.272	51.1*	10 759	47.1	11 033	47.3
İnşaat	1 030	4.7	1 173	5.3	1 336	5.8	1 379	5.9
Toplam	21 791	100.0	22.046	100.0	22.860	100.0	23 309	100.0

* İnşaat dahil

İstihdamın Sektörel Dağılımı

II.2.3. ÇALIŞMA HAYATI

Türkiye’de çalışma mevzuatının Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO) ve AB normlarına uyumunun sağlanması doğrultusunda sürdürülen çalışmalara 2004 yılında da devam edilmiş, bu çerçevede 4857 sayılı İş Kanunu başta olmak üzere uygulamaya dönük alt mevzuat tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Ülkemizde katılımcı sosyal diyalog temelinde oluşturulan ve 12 yıl aradan sonra toplanan Çalışma Meclisi, 9. toplantısını 15-16 Eylül 2004 tarihlerinde, istihdamın artırılması, kayıt dışı istihdamın önlenmesi ve kıdem tazminatı gündem maddeleriyle yapmıştır.

İş Kanunu ile getirilen doğum izinlerinin 657 sayılı Kanuna tabi olarak çalışanları da kapsayacak şekilde düzenlenmesini amaçlayan Devlet Memurları Kanununun Bazı maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, 21 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 8 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Çalışma hayatının düzenlenmesine, özellikle emekliliğe hak kazanma ile ilgili yükümlülüklerin ve yaş hadlerinin, değişim süreci içinde olan demografik verilere

uyumlu hale getirilmesine yönelik yasama faaliyetleri 2005 yılında ve 2006 yılının ilk yarısında da yoğun biçimde sürmüştür. Bu kapsamda ‘Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu’ 20.05.2006 tarihinde, ‘Sosyal Sigortalar ve Genel sağlık Sigortası Kanunu’ da 16.06 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2007 yılı Mayıs Dönemi itibariyle ülkemizde istihdam edilenlerin toplam sayısı 23 milyon 309 bin kişi olup bunlardan 2 milyon 946 bin birey kamu kesiminde çalışırken, kalan 20 milyon 363 bin kişi ise özel kesimde çalışmaktadır. Toplam istihdamın 13 milyon 617 bini kentlerde, 9 milyon 692 bini ise kırsal alanlarda çalışmaktadır.

Ocak 2005 ayı itibariyle istihdam edilen 20 milyon 814 bin çalışan ile Şubat 2006 ayı itibariyle istihdam edilen 20 milyon 604 bin kişinin meslek grupları itibariyle dağılımı (ISCO 88) tanımlamasına göre şu şekildedir: (000 kişi olarak)

	Ocak 2005	Şubat 2006
Kanun yapıcı, üst düzey yönetici ve müdürler	2 004	2 011
Profesyonel meslek mensupları	1 367	1 464
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	1 129	1 295
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	1 161	1 244
Hizmet ve satış elemanları	2 141	2 417
Nitelikli tarım, hayv., avcılık, orman. su ürün. çalış.	5 811	4 634
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	2 870	2 935
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	2 152	2 190
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	2 180	2 413
Toplam	20 814	20 604

İstihdam edilenlerin meslek grupları itibariyle dağılımına ilişkin olarak yukarıda ve-

rilen bilgiler, 2005 yılı içinde tarım kesiminde çalışanların sayısında yaklaşık 1.2 milyon kişi düzeyinde önemli bir düşme yaşandığını, buna karşılık hizmet sektöründe çalışanların sayısında belirgin bir artış olduğunu, daha önce verilmiş olan bilgileri doğrulayacak şekilde, ortaya koymaktadır.

TABLO II.2.7.
ÇALIŞAN TOPLAM İŞÇİ SAYISI VE SENDİKALAŞMA DURUMU

Yıl		Toplam İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)
2000	Ocak	4.508.529	3.086.302	68.5
	Temmuz	4.521.081	2.468.591	54.6
2001	Ocak	4 537 544	2 580 927	56.9
	Temmuz	4 562 454	2 609 672	57.2
2002	Ocak	4.564.164	2.648.847	58.0
	Temmuz	4.572.841	2.680.966	58.6
2003	Ocak	4.686.618	2.717.326	58.0
	Temmuz	4.781.958	2.751.670	57.5
2004	Ocak	4.857.792	2.806.927	57.8
	Temmuz	4.916.421	2.854.059	58.1
2005	Ocak	4.970.784	2.901.943	58.4
	Temmuz	5.022.584	2.945.929	58.7
2006	Ocak	5.088.515	2.987.431	58.7
	Temmuz	5.154.948	3.001.027	58.2

Tablodan da görüleceği üzere 2000 yılında sendikalaşma oranında meydana gelen dikkat çekici daralmanın, biraz hafiflemeyle beraber, kalıcılık kazandığı görülmektedir.

2006 yılında 5 268 işyerinde toplam 224 645 işçiyi kapsayan 1 586 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 224 645 işçinin 116 299'u kamu kesiminde, 108 346'sı özel sektörde çalışmaktadır.

TABLO II.2.8.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ

Yıl	Yapılan Sözleşme Sayısı	İşyeri Sayısı	Kapsanılan İşçi Sayısı		
			Kamu	Özel	Toplam
2000	1.646	6.844	103.124	105.471	208.595
2001	4 454	14 211	473 845	301 633	775 478
2002	1.773	7.453	131.852	123.207	255.059
2003	1.607	7.806	391.526	237.714	629.240
2004	1.479	7.913	121.828	203.361	325.189
2005	3.977	14.388	382.992	204.464	587.467
2006	1.686	5.268	116.299	108.346	224.645

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Diğer taraftan 2006 yılında 948'i kamu sektöründe, 1 124'ü de özel sektörde çalışmakta olan toplam 2 072 işçinin katıldığı 26 grev uygulaması olmuş, bu grevlerde 2 394'ü kamu kesiminde ve 163 756'sı da özel kesimde olmak üzere toplam 166 150 iş günü kaybedilmiştir. 2006 yılı içerisinde kamu sektöründe herhangi bir lokavt uygulaması olmazken, özel sektörde uygulanan lokavt sayısı 1, lokavta maruz kalan işçi sayısı 118 ve kaybedilen işgünü sayısı 590 olmuştur. Toplam 26 grev uygulamasından 4'ü kamu sektöründe ve kalan 22'si özel sektörde olmuştur.

Aşağıdaki Tabloda ülkemizde 1997-2006 döneminde ve 2007 yılı ilk çeyreğinde imalat sanayiinde, birim ücret endeksinde meydana gelen gelişmeler verilmektedir.

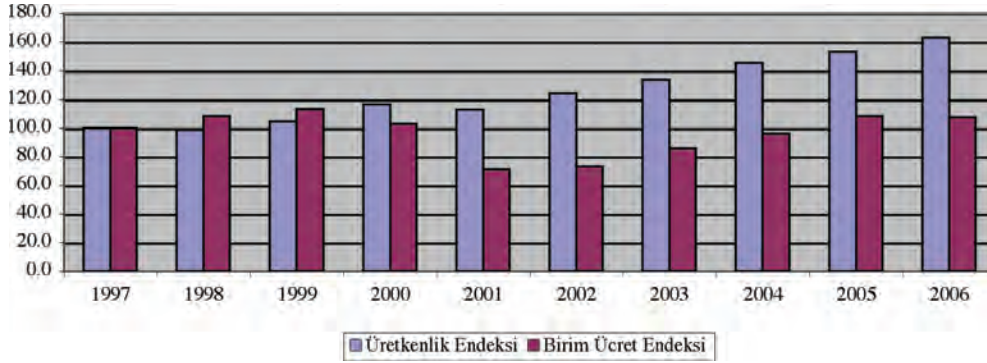
TABLO II.2.9.
ÖZEL İMALAT SANAYİNDE BİRİM ÜCRET ENDEKSİ
(1999 = 100)

	İstihdam Endeksi ¹	Üretim Endeksi ²	Üretkenlik Prodük. ³	Nominal Ücret Endeksi ⁴	Nominal Birim Ücr. Endek.TL. ⁵	Dolar Kuru End. ⁶	Birim Ücr. End. (\$) ⁷
1999	91.7	95.9	104.6	326.3	311.8	275.8	113.0
2000	90.3	105.3	116.7	494.4	423.8	412.2	102.8
2001	82.6	93.3	113.0	647.8	573.9	807.0	71.1
2002	84.4	104.8	124.2	900.9	725.1	994.2	72.9
2003	87.0	116.3	133.7	1134.9	848.8	989.3	85.8
2004	90.1	131.2	145.5	1315.2	903.5	940.3	96.1
2005	90.2	138.2	153.2	1471.4	960.3	886.8	108.3
2006	89.8	146.4	163.0	1656.5	1016.1	945.2	107.5
2005 I. Dönem	91.6	136.7	149.3	1398.9	936.7	874.0	107.2
II. Dönem	89.4	136.2	152.4	1457.6	956.7	897.8	106.6
III. Dönem	89.7	138.5	154.4	1495.9	968.9	882.5	19.8
IV. Dönem	90.2	142.2	157.9	1528.0	967.6	892.8	108.4
2006 I.Dönem	89.4	142.5	159.4	1583.8	993.8	876.6	113.4
II. Dönem	88.7	146.7	165.3	1633.0	988.0	956.2	103.3
III. Dönem	89.6	145.4	162.3	1681.6	1036.0	988.6	104.8
IV. Dönem	91.4	150.9	165.0	1726.6	1046.4	959.5	109.1
2007 I. Dönem	92.0	153.7	167.1	1722.5	1030.7	928.4	111.0

- (1) TÜİK Özel İmalat Üretiminde Çalışanlar Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)
(2) TÜİK Özel İmalat Sanayi Üç Aylık Sanayi Üretim Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)
(3) (2)/(1)
(4) TÜİK Dönemler İtibariyle Özel İmal.San.Üret.çalış.Saat.Baş.Ücrt.End. 1997=100
(5) (4)/(3)
(6) TCMB Alış Kuru (1997=100)
(7) (5)/(6)

Kaynak : DPT Temel Ekonomik Göstergeler

Özel İmalat Sanayiinde Üretkenlik ve Birim Ücret Endeksleri (1997 = 100)

Yukarıdaki Grafikten açık biçimde görülebileceği gibi özel imalat sanayiinde Dolar bazında birim ücret endeksi 1998 ve 1999 yıllarında üretkenlik artışının üstünde bir artış göstermiş ancak üretkenlik artışının 2001 yılından itibaren hızlanarak sürmesine rağmen, yaşanan ekonomik krizin ve globalleşmenin etkisiyle giderek yoğunlaşan uluslararası rekabetin etkisiyle, birim ücret endeksi 2001 yılında 71.1 değeriyle dibe vurmuş ancak daha sonra ekonomik büyümenin ve artan istihdam olanaklarının katkısıyla tedrici bir yükselme süreci içine girmiştir. Daha açık bir deyişle 1997 – 2004 döneminde Dolar bazında reel ücretler (Doların TL. cinsinden değer kaybına rağmen) yüzde 3.9 oranında gerilerken, üretkenlik endeksi yüzde 45.5 oranında yükselmiş, bu şekilde birim üretim başına işçilik maliyeti yaklaşık üçte bir oranında düşmüştür. Ancak 2005 yılında birim ücret endeksindeki artış yüzde 12.7 ile, yüzde 5.3 oranındaki üretkenlik artışının üstünde gerçekleşmiştir. 2006 yılında ise birim ücret endeksi cüzi bir azalma ile yaklaşık aynı düzeyini korurken üretkenlik yüzde 6.4 oranında yükselmiştir. Yakın geçmiş dönemde Türkiye ihracat hacminin hızlı bir büyüme göstermesinde ve son iki yıllık dönemde TL:’nin önemli ölçüde değer kazanmasına rağmen ihracat değerinin büyümesini sürdürebilmesinde, reel ücret artışlarının üretkenlik artışının altında kalması suretiyle, birim mamul başına düşen işçilik giderinin belirgin şekilde azalmış olmasının büyük katkısı olmuştur. Bu eğilim birim ücret endeksinin üretkenlik endeksinden hızlı artmış olduğu 2005 yılı dışında bu güne kadar sürekli bir şekilde sürmüştür.

Kamu kesiminde ve özel kesimde toplu iş sözleşmesi kapsamında çalışan işçi ortalama ücretinde, asgari ücret düzeyinde ve memur maaşlarında, geçmiş yakın dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) 'Ekonomik Rapor 2006' yayınından alınmak suretiyle aşağıda verilmektedir:

TABLO II.2.10.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDAKİ İŞÇİ ÜCRETİ
GELİŞMELERİ

(YTL/Ay)

Yıllar	Net Ele Geçen	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)	İşgücü Maliyeti	Naminal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)
KAMU KESİMİ⁽²⁾						
2000	562.82	65,7	6,9	955.61	82,9	20,8
2001	768.67	36,6	-11,5	1.373.37	43,7	-11,1
2002	1.012.40	31,7	-9,2	1.773.21	29,1	-14,0
2003	1.234,21	21,9	-2,7	2.287,87	29,0	2,7
2004	1.387,97	12,5	1,7	2.620,67	14,5	3,1
2005	1.512,70	9,0	0,8	2.826,92	7,9	1,9
2006	1.645,27	8,8	-0,8	3.004,93	6,3	-2,8
ÖZEL KESİM						
2000	391,92	56,5	1,1	698,36	71,8	13,4
2001	482,68	23,2	-20,2	929,30	33,1	-17,7
2002	692,67	43,5	-1,0	1.309,76	40,9	-6,1
2003	864,55	24,8	-0,4	1.607,12	22,7	-2,3
2004	989,05	14,4	3,5	1.865,32	16,1	4,5
2005	1.075,69	8,8	0,5	2.047,96	9,8	3,4

- (1) Net ele geçen ücrette meydana gelen reel artışın hesaplanmasında, 1999 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi, 2005 yılından itibaren ise 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.
- (2) İşgücü maliyetindeki reel artışların hesap edilmesinde ise, 1999 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, 2005 yılı için 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.
- (3) Belediyeler hariçtir.

Kaynak: Kamu İşveren sendikaları, TİSK, TÜİK, DPT.

Günlük ve aylık asgari ücretlerde son dokuz yıllık dönemde meydana gelen gelişmeler ise aşağıdaki Tabloda verilmektedir.

TABLO II.2.11.
GÜNLÜK VE AYLIK BRÜT ASGARİ ÜCRETLER
(16 Yaşını Dolduranlar İçin)

Yürürlük tarihi	Günlük (YTL)	Aylık (YTL)
01.01.1998 – 31.12.1998	1.49	47.83
01.01.1999 – 30.06.1999	2.60	78.07
01.07.1999 – 31.12.1999	3.12	93.60
01.01.2000 – 30.06.2000	3.66	108.80
01.07.2000 – 31.12.2000	3.96	118.80
01.01.2001 – 30.06.2001	4.66	139.95
01.07.2001 – 31.12.2001	5.60	167.94
01.01.2002 – 30.06.2002	7.40	222.00
01.07.2002 – 31.12.2002	8.36	250.87
01.01.2003 – 31.12.2003	10.20	306.00
01.01.2004 – 30.06.2004	14.10	423.00
01.07.2004 – 31.12.2004	14.80	44.150
01.01.2005 - 31.12.2005	16.29	488.70
01.01.2006 – 31.12.2006	17.70	531.00
01.01.2007 - 30.06.2007	18.75	562.50
01.07.2007 - 31.12.2007	19.50	585.00

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLO II.2.12.
MEMUR MAAŞLARINDAKİ GELİŞMELER

(YTL/Ay)

Yıllar	Net Maaş			Maaş Maaliyeti		
	Ortalama Maaş	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽²⁾ (%)	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽³⁾ (%)
2000	218.52	37,1	-11,5	307,08	33,7	-11,7
2001	324.74	48,6	-3,8	447,95	45,9	-9,7
2002	497.85	53,3	5,7	691,16	54,3	2,8
2003	618.32	24,2	-0,9	884,72	28,0	1,9
2004	701.48	13,4	2,6	1.024,72	15,8	4,3
2005	778,86	11,0	2,6	1.141,79	11,4	5,2
2006	906,68	16,4	6,2	1.301,35	14,0	4,2

(1) Alie yardımı, olağanüstü thal tazminatı, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

(2) Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında 1999-2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi 2005 yılından itibaren ise 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(3) Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında 1999-2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yılı Toptan Eşya Fiyatları endeksi, 2005 yılından itibaren ise 2003 temel yılı Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

Kaynak : MB, TÜİK, DPT

II.2.4. SOSYAL GÜVENLİK

2005 yılı itibariyle ülkemizde sağlık hizmetleri bakımından sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfus 66 milyon 467 bin kişiye ve bu nüfus grubunun toplam nüfusa oranı da yüzde 91.7'ye ulaşmıştır. Aynı yıl itibariyle sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 92'ye ulaşmış olup, sigortalı sayısı 14 milyon 908 bin kişidir.

Sosyal sigorta kapsamında yaşanan sorunların giderilmesi amacıyla yürütülen reform çalışmaları kapsamında 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülen 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun Cum-

hürbaşkanlığı makamınca veto edilen bazı önemli maddeleri TBMM'nce yeniden görüőülecektir.

Ülkemizde aktif sigortalılar ile pasif sigortalılar arasındaki denge olumsuz yapısını 2006 yılında da sürdürmüştür. Sosyal güvenlik sistemine prim ödeyen aktif sigortalı sayısı 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10.6 oranında artarken, pasif sigortalı sayısı yüzde 10.7 oranında artmıştır. 2006 yılı verilerine göre ortalama 2.03 aktif sigortalıya bir pasif sigortalı düşmektedir. TABLO II.2.13'den görüleceği üzere 2006 yılı itibariyle, pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı Emekli Sandığı'nda 1.56, Sosyal Sigortalar Kurumu'nda (SSK) 2.15 ve Bağ-Kur'da 2.13'e gerilemiştir. Son üç yıllık dönem itibariyle Emekli Sandığı'nda ve Bağ-Kur'da aktif sigortalı / pasif sigortalı oranı düşerken, Sosyal Sigortalar Kurumu'nda belirgin şekilde yükselmiştir.

Sosyal sigorta sisteminde yapılmış olan önemli reformlara rağmen kuruluşların finansman açıkları devam etmekte ve önemini korumaktadır. SSK ve Bağ-Kur'da aktüeryal dengelerin kötüleşmesinde yaşanmış olan ekonomik krizlerin de önemli etkisi olmuş, prim tahakkuk ve tahsilatlarının düşmesi ve hızlanan emeklilik işlemleri dolayısıyla pasif sigortalı sayısının tırmanışa geçmesi, özellikle SSK olmak üzere düzelme eğilimi içine girmiş olan kurumların finansal yapılarının tekrar bozulması sonucunu getirmiştir. Ancak aktüeryal denge açısından en olumsuz gelişme, "Ekonomik Rapor 2006"nın 'Kamu Maliyesi' bölümünde ayrıntılı biçimde verildiği üzere, Emekli Sandığı'nda gözlemlenmektedir.

TABLO II.2.13.
SOSYAL SİGORTA PROGRAMLARI

Kuruluşlar	2003	2004	2005	2006
I- Emekli Sandığı				
1.Aktif Sigortalılar	2.408.148	2.404.091	2.402.409	2.420.897
2.Aylık Alanlar(Dosya)	1.314.574	1.381.745	1.443.721	1.550.000
3.Aylık Alanlar(Kişi)	1.467.000	1.534.576	1.595.973	1.649.998
4.Bağımlılar	5.294.345	5.331.249	6.194.416	6.303.978
5.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,83	1,74	1,66	1,56
6.Bağımlılık Oranı (4+3)/(1)	2,81	2,86	3,24	3,29

Kuruluşlar	2003	2004	2005	2006
II- Sosyal Sigortalar Kurumu				
1.Aktif Sigortalılar	6.750.460	6.952.848	7.651.705	9.034.021
2.Aylık Alanlar(Dosya)	3.587.044	3.769.896	3.957.617	4.193.562
3.Aylık Alanlar(Kişi)	3.935.523	4.120.866	4.308.186	4.510.701
4.Bağımlılar	24.610.697	26.771.763	29.447.871	34.055.868
5.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,88	1,84	1,93	2,15
6.Bağımlılık Oranı (4+3)/(1)	4,23	4,44	4,41	4,27
III- Bağ-Kur				
1.Aktif Sigortalılar	3.383.849	3.448.549	3.354.372	3.375.629
2.Aylık Alanlar(Dosya)	1.279.556	1.349.284	1.435.587	1.583.997
3.Aylık Alanlar(Kişi)	1.445.820	1.519.190	1.600.294	1.753.025
4.Bağımlılar	11.051.955	11.266.245	11.035.587	11.254.935
5.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	2,64	2,56	2,34	2,13
6.Bağımlılık Oranı (4+3)/(1)	3,69	3,71	3,77	3,85
IV- Özel Sandıklar				
1.Aktif Sigortalılar	70.925	73.412	75.552	77.743
2.Aylık Alanlar	71.715	74.367	76.027	77.700
3.Bağımlılar	153.013	153.662	154.590	154.590
4.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	0,99	0,99	0,99	1,00
5.Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,17	3,11	3,05	2,99
V- Genel Toplam				
	[10]			
1.Aktif Sigortalılar	12.613.382	12.878.900	13.484.038	14.908.290
2.Aylık Alanlar(Dosya)	6.181.174	6.500.925	6.836.925	7.327.559
3.Aylık Alanlar(Kişi)	6.920.058	7.248.999	7.580.480	7.991.424
4.Bağımlılar	41.110.010	43.522.919	46.832.464	51.769.371
5.Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	2,04	1,98	1,97	2,03
6.Bağımlılık Oranı (4+3)/(1)	3,81	3,94	4,04	4,01

Bağ-Kur ve ES için Aktif/Pasif oranı hesaplanırken pasif sigortalılarda kişi sayısı esas alınmıştır.

Özel sandıklar 2005 yılı sonu değerleridir.SSK 2006 Kasım Bülteni, Bağ-Kur 2006 Kasım Bülteni,Emekli Sandığı 2006 Eylül sonu rakamlarıdır.

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

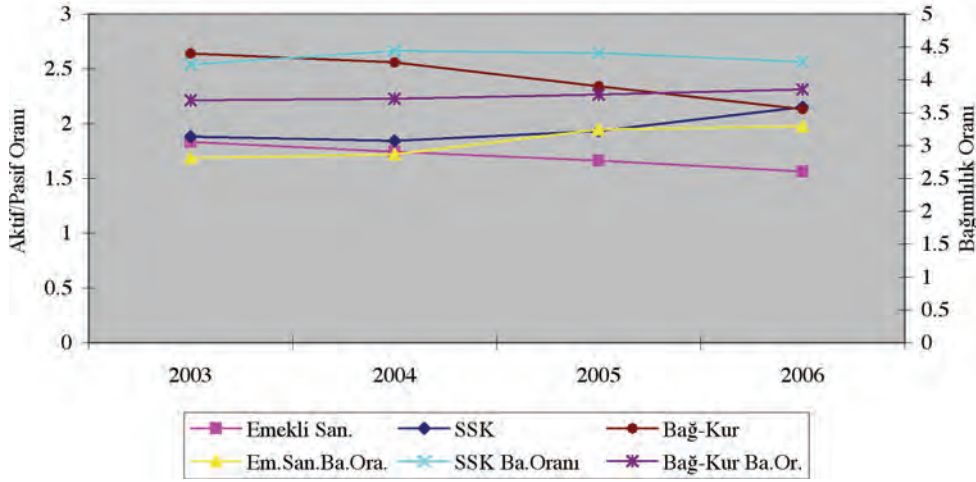
2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk vatandaşlarına Aylık bağlanmasın hakkında Kanun uyarınca yapılan aylık ödeme tutarı 2006 yılı Temmuz ayı itibariyle 67.78 YTL.'na yükseltilmiştir. 20022 sayılı kanun 5378 sayılı Özürlüler kanunu ile değiştirilmiş ve malul ve özürlülere ödenen aylıklar,özürlülük oranına göre 3 katına kadar yükseltilmiştir.

227 sayılı kanun Hükmünde Kararname ve Muhtaç Aylığı ve İmaret yönetmeliği hükümleri uyarınca 2006 yılında 5 bin muhtaç, özürlü ve yetime aylık 218.84v YTL. ödenmiştir.

1999 yılında başlatılan sosyal güvenlik reformu ile düşme eğilimi içine giren ancak daha sonraki yıllarda 1999 yılında başlatılan sosyal güvenlik reformu ile düşme eğilimi içine giren ancak daha sonraki yıllarda tekrar artmaya başlayan sosyal güvenlik kuruluşlarına bütçe transferlerinin GSMH'ya olan oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.2 düzeyinden, 2005 yılında yüzde 4.8'e yükselmiş 2006 yılında ise yüzde 4.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 2005 yılı içinde yükselmesinde yükselmesinde, Bağ – Kur'da prim tahsilat oranının, prim borçlarının yeniden yapılandırılacağı beklentisiyle düşmesi ve 19 Şubat 2005 tarihi itibariyle SSK hastanelerinin de içinde olduğu bazı kamu sağlık birimlerinin Sağlık Bakanlığı'na devredilmesi sonucu, sağlık harcamalarında meydana gelen artış, başlıca etkenler olmuştur.

Aktüeryal dengeleri bozulan sosyal sigorta kuruluşlarına 2006 yılı içerisinde Bütçeden yapılan transferler, Emekli Sandığı'nda 10 milyar 724 milyon YTL.('görev zararları' başlığı altında verilen 5 milyar 28 milyon YTL. dahil), SSK'nda 8 milyar 526 milyon YTL. ve Bağ-Kur'da 4 milyar 330 milyon YTL. olmak üzere toplam 23 milyar 580 milyon YTL.na ulaşmış ve bu kurumlara yapılan toplam transferlerin GSMH'ya olan oranı yüzde 4.1 olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal Sigorta Kurumları'nda Aktif/Pasif Sigortalı ve Bağlılık Oranları

II.2.5. GELİR DAĞILIMI

Türkiye İstatistik Kurumu 2002 yılında yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi'ni daha sonraki yıllarda yıllık olarak yenileme uygulamasına geçmiş ve sonuncusunu 2005 yılı itibariyle gerçekleştirerek, sonuçlarını 2006 yılı Aralık ayında yayınlamıştır. TÜİK tarafından gerçekleştirilen Hane Halkı Bütçe Anketi sonuçlarına göre, Türkiye'de 2002 yılında gözlemlenen gelir dağılımı daha önceki anket yılı olan 1994 yılına göre az da olsa bir iyileşme ortaya koyarken, bu iyileşme süreci 2002-2005 döneminde de etkisini sürdürmüştür. Daha açık bir ifade ile hernekadar ülkemizde gelir dağılımı A.B.D. dışında gelişmiş ülkelere, özellikle Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerine göre belirgin şekilde bozuk, daha adaletsiz ise de, zaman içerisinde yavaşta olsa bir düzelmeye eğilimi sergilemektedir. Örneğin hanelerin en fakir yüzde 20'lik diliminin yıllık kullanılabilir gelirin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki yüzde 4.9 düzeyinden, 2002 yılında yüzde 5.3'e ve 2003 yılında da yüzde 6.0'ya yükselmiş ve 2004 yılında bu düzeyini korumuş, 2005 yılı itibariyle ise yüzde 6.1'e çıkmıştır. Diğer taraftan hanelerin en zengin yüzde 20'lik diliminin yıllık kullanılabilir gelirin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 54.9 iken, bu oran 2002 yılında yüzde 50.0'ye, 2003 yılında yüzde 48.3'e, 2004 yılında da yüzde 46.2'ye ve 2005 yılında da yüzde 44.4'e gerilemiştir. Bu şekilde, en fakir

yüzde 20'lik nüfus dilimi ile en zengin yüzde 20'lik nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 1994 yılında beşinci yüzde 20'lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20'lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.2 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 9.4, 2003 yılında 8.05 ve 2004 yılında 7.7 ve 2005 yılında da 7.3 kata gerilemiştir.

Türkiye'de gelir dağılımı alanında, dağılımın daha az adaletsiz hale gelmesi yönünde gözlemlenen bu olumlu sürece; hane kullanılabilir gelir dağılımına, yüzde 10'luk gelir dilimlerinin toplam ülke gelirinden aldıkları paylar ve en yüksek gelir grubundaki hanelerin kullanılabilir gelirinin en fakir gelir grubundaki hanelerin gelirine olan oranı açısından yaklaşıldığında da tanık olunduğu görülmektedir. Nitekim hanelerin en fakir yüzde 10'luk diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki yüzde 1.8 düzeyinden, 2002 yılında yüzde 1.9'a ve 2003 yılında da yüzde 2.26'ya yükselmiş, 2004 yılında yüzde 2.25 ile bu düzeyini korumuş ancak 2005 yılında yüzde 2.19'a gerilemiştir. Diğer taraftan hanelerin en zengin yüzde 10'luk diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 40.5 iken bu oran 2002 yılında yüzde 34.6'ya, 2003 yılında yüzde 33.2'ye ve 2004 yılında da yüzde 30.9'a ve 2005 yılında da yüzde 28.6'ya gerilemiştir. Daha açık bir deyişle en fakir yüzde 10'luk nüfus dilimi ile en zengin yüzde 10'luk nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 1994 yılında onuncu yüzde 10'luk dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 10'luk dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 22.5 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 18.2, 2003 yılında 14.4, 2004 yılında da 13.4 ve 2005 yılında da 13.1 kata gerilemiştir.

Son yapılan Hanehalkı Gelir Anketi sonuçları, aşağıda verilen Tablodan görüleceği üzere, ülkemizde gelir dağılımının, adaletsiz yapısını sürdürmekle beraber, belirgin bir iyileşme süreci içinde olduğunu ve gelir dağılımının giderek daha az adaletsiz hale gelmekte olduğunu ortaya koymaktadır:

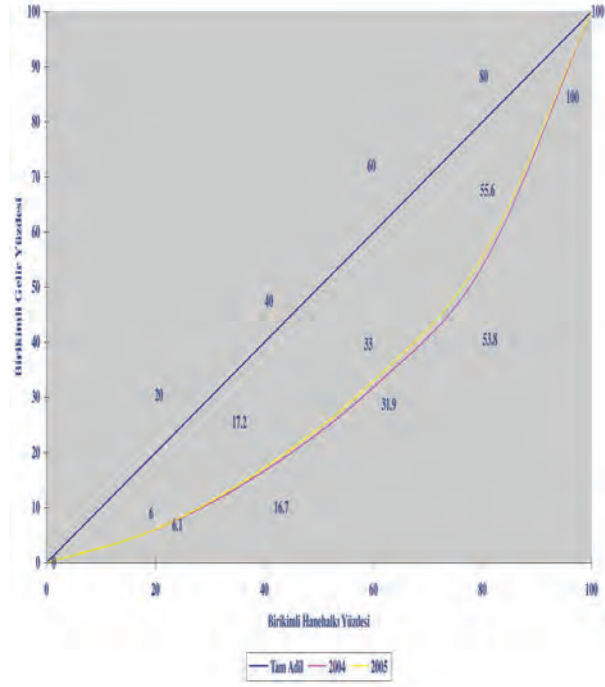
**TABLO II.2.15.
GELİR DAĞILIMI**

	1994	2002	2003	2004	2005
Yüzde 20'lik Dilimler					
Birinci % 20 (En Fakir)	4.9	5.3	6.0	6.0	6.1
İkinci % 20 (Fakir)	8.6	9.8	10.3	10.7	11.1
Üçüncü % 20 (Orta Halli)	12.6	14.0	14.5	15.2	15.8
Dördüncü % 20 (Zengin)	19.0	20.8	20.9	21.9	22.6
Beşinci % 20 (En Zengin)	54.9	50.0	48.3	46.2	44.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Gini Katsayısı		0.44	0.42	0.40	0.38
Yüzde 10'luk Dilimler					
Birinci % 10 (En Fakir)	1.8	1.9	2.3	2.3	2.2
İkinci % 10 (Çok Fakir)	3.0	3.4	3.7	3.8	3.9
Üçüncü % 10 (Fakir)	3.9	4.4	4.7	4.9	5.0
Dördüncü % 10 (Az Fakir)	4.8	5.4	5.6	5.8	6.1
Beşinci % 10 (Alt Orta Halli)	5.7	6.4	6.6	7.0	7.3
Altıncı % 10 (Üst Orta Halli)	6.9	7.6	7.8	8.3	8.6
Yedinci % 10 (Az Zengin)	8.4	9.3	9.4	9.9	10.2
Sekizinci % 10 (Zengin)	10.6	11.5	11.5	12.0	12.4
Dokuzuncu % 10 (Çok Zengin)	14.4	15.5	15.1	15.3	18.1
Onuncu % 10 (En Zengin)	40.5	34.6	33.2	30.9	28.7

Gelir dağılımındaki adaletsizliği ölçmekte kullanılan en önemli gösterge olan ‘Gini Katsayısı’ndaki gelişmeler de, Türkiye’de gelir dağılımında zaman içinde gözlemlenen iyileşmeyi yansıtmaktadır. Gini katsayısı “Toplam hanehalkı geliri ölçeği”ne göre hesaplanan “Gini Katsayısı” 2002 yılında 0.44 iken 2003 yılında 0.42’ye, 2004 yılında 0.40’a ve 2005 yılında yapılan son gelir dağılımı araştırmasında da 0.38’e gerilemiştir.

Türkiye Lorenz Eğrisi, (Hane halkı gelirlerine göre)

Sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça bozuk bir gelir dağılımını yansıtan ve 2005 yılı "Hanehalkı Bütçe Araştırması" sonuçlarına göre Türkiye geneli için 0.38 olarak belirlenen 'gini katsayısı', kentsel yerleşim yerleri için 0.37 ve kırsal yerleşim yerleri için 0.38 olarak hesaplanmıştır.

Son yapılan dört anketin sonuçları ile ilgili olarak başlıca aşağıda verilen tespitler yapılabilir:

1. Türkiye'de (ileriki bölümde verilen uluslar arası karşılaştırmadan da açık biçimde görüleceği üzere) gelir dağılımı bozuk ve adaletsizdir, gelişmiş ülkelerde (A.B.D. dışında) genelde yüzde 20-30 aralığında seyreden Gini Katsayısı 0.38'e düşmüş olmakla beraber yine de çok yüksektir,
2. Gelir dağılımında zaman içersinde düzelme eğilimi gözlemlenmektedir, zira en üst gelirli yüzde 20'lik dilim dışında, diğer tüm gelir dilimlerinin ulusal gelir-

(*) Lorenz eğrisi ile köşegen arasında kalan alanın, köşegen altında kalan alana olan oranıdır. Oranın (Gini Katsayısının) büyümesi artan gelir adaletsizliğini yansıtmaktadır.

den aldıkları payda son on yıllık dönemde artış meydana gelmiştir. En zengin yüzde 20’lik nüfus grubunda yer alanların toplam ulusal gelirden aldıkları payın oranı 1994 yılında yüzde 54.9 iken bu pay 2005 yılında yüzde 44.4’e gerilemiş, buna karşılık en fakir yüzde 20’lik nüfus grubunun payı yüzde 4.9’dan yüzde 6.1’e yükselmiştir. Diğer bir ifade ile, 1994 yılında beşinci yüzde 20’lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20’lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.2 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 9.4, 2003 yılında 8.05, 2004 yılında 7.7 ve 2005 yılında da 7.3 kata gerilemiştir. Gini katsayılarındaki gelişme de bu gözlemi doğrulamaktadır.

3. DİE anket sonuçlarının sadece yanıltıcı sonuçlar verme olasılığı olan “hane halkı toplam geliri” ölçeğine göre değil, aynı zamanda “ulusal eşdeğer fert başına gelir ölçeği” ve “OECD yenilenmiş eşdeğer fert ölçeği” kavramlarına göre de düzelme yönündeki aynı sonucu vermesi gelir dağılımında, halen bozuk yapısını koruyor olmakla beraber, zaman içerisinde bir düzelme meydana geldiği şeklindeki izlenimi güçlendirmektedir.

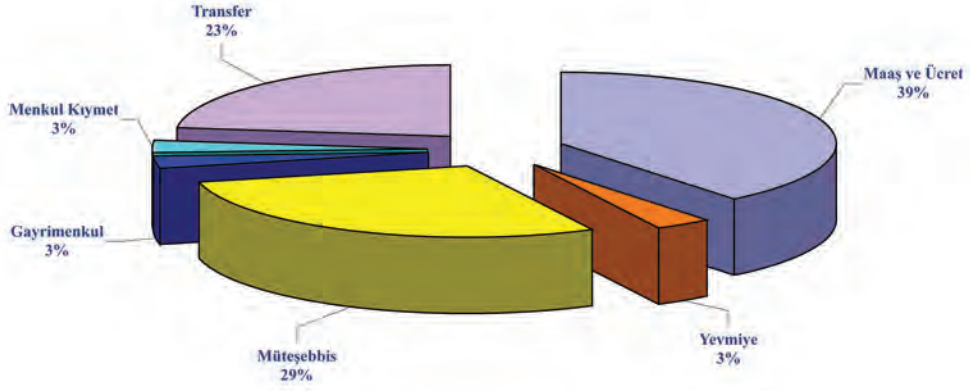
Diğer taraftan Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarına göre, 2005 yılı itibariyle yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin yüzde 39.2’sini maaş ve ücret gelirleri, yüzde 28.8’ini müteşebbis gelirleri, yüzde 23.0’ünü transfer gelirleri, yüzde 5.6’sını mülk ve menkul kıymet gelirleri ve yüzde 3.3’ünü ise yevmiye gelirleri oluşturmaktadır.

Gelir Türlerine Göre Yıllık kullanılabilir Fert Gelirlerinin Dağılımı* (15 ve daha yukarı yaşta kişiler için % olarak)

Gelir Türleri	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Maaş ve Ücret	38.7	39.2	44.5	45.6	23.9	23.4
Yevmiye	3.5	3.3	2.9	2.8	5.0	4.7
Müteşebbis	31.8	28.8	25.7	22.2	47.5	44.8
Gayrimenkul	2.7	2.9	3.2	3.6	1.3	1.2
Menkul Kıymet	2.2	2.7	2.3	2.9	2.0	2.2
Transfer	21.2	23.0	21.6	22.8	20.2	23.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Toplam gelire izafi kira dahil değildir.

Kullanılabilir Fert Gelirlerinin Gelir Türlerine Göre Dağılımı (2005 Yılı)

Anket sonuçlarına göre 2005 yılında esas işten elde edilen yıllık gelir ortalaması 6 264 YTL. olarak bulunurken, en yüksek ortalama yıllık gelir 16 035 YTL. ile mali sektör aracı kuruluş faaliyetlerinde, en düşük yıllık ortalama gelir ise 2 467 YTL. ile tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe tespit edilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu 2002-2005 döneminde her yıl yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarından hareketle “Yoksulluk Çalışması” da yürütmüştür. 2005 yılı Anket sonuçlarına göre Türkiye’de fertlerin yüzde 0.87’si sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, yüzde 20.5’i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Satınalma gücü paritesine(1) göre toplam nüfusun yüzde 0.01’i günlük 1 Doların altında, yüzde 1.55’i günlük 2.15 Doların altında ve yüzde 16.36’sı da günlük 4.3 doların altında gelir elde etmektedir.

(1) Satınalma gücü paritesine göre 1 Doların karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL., 2003 yılı için 732 480 TL. , 2004 yılı için 780 121 TL. ve 2005 yılı için de 0.830400 YTL. kullanılmıştır.

TABLO II.2.16.
YOKSULLUK SINIRI YÖNTEMLERİNE GÖRE
FERT YOKSULLUK ORANLARI

(Fert Yoksulluk Oranı (%))

Yöntemler	Türkiye			Kent			Kır		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Gıda Yoksulluğu (açlık)	1.29	1.29	0.87	0.74	0.62	0.64	2.15	2.36	1.24
Yoksulluk (gıda + gıda dışı)	28.12	25.60	20.50	22.30	16.57	12.83	37.13	39.97	32.95
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	0.01	0.02	0.01	0.01	0.01	0.00	0.01	0.02	0.04
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı*	2.39	2.49	1.55	1.54	1.23	0.97	3.71	4.51	2.49
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı*	23.75	20.89	16.36	18.31	13.51	10.05	32.18	32.62	26.59
Görelî yoksulluk	15.51	14.18	16.16	11.26	8.34	9.89	22.08	23.48	26.35

* 1 \$ 'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL., 2003 yılı için 732 480 TL. ve 2004 yılı için 780 121 TL. ve 2005 yılı için ise 0.830400 YTL. kullanılmıştır. kullanılmıştır.

2005 yılı araştırma sonuçlarına göre ülkemizde 623 bin kişi açlığı gidermeye yetmeyen gelir elde ediyor, bunların 54'ü kırsal kesimde, geri kalanı kentsel yerlerde yaşıyor. Daha açık bir ifade ile Türkiye nüfusunun yüzde 0.87'si açlık sınırının altında yaşamını sürdürüyor. Yaklaşık 15 milyon kişi ise daha geniş tanımlı gıda + gıda dışı yoksulluk sınırı altında yaşıyor. Diğer bir ifade ile yaklaşık her 4.5 kişiden biri geniş tanımlı yoksulluk kapsamı içinde kalıyor. Son dört yıla ilişkin araştırma sonuçları, gıda yoksulluğu oranlarının kentsel alanlarda 2005 yılına kadar olan dönemde azalma gösterdiğini, 2005 yılında az da olsa yükseldiğini, buna karşılık kırsal alanlarda 2002-2004 döneminde belirgin bir artış ortaya koyduktan sonra 2005 yılında dikkat çeken keskin bir düşüş gösterdiğini ortaya koymaktadır. Son iki yıla ilişkin veriler "gıda + gıda dışı" yoksulluk oranının Türkiye genelinde ve hem kentsel hem kırsal alanlarda belirgin şekilde düştüğünü göstermektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı Yüzde 32.95 iken kentsel yerlerde yaşayanlarda yoksulluk oranı yüzde 12.83'tür.

2005 yılı araştırma sonuçlarına göre ücretli – maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 6.57 iken yevmiyeli çalışanlarda bu oran yüzde 32.12'dir. 2005 yılı için yoksulluk oranı işverenler için yüzde 4.8 ve kendi hesabına çalışanlar için yüzde 22.26

olarak saptanmıştır. 2004 yılında tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 40.88, sanayi sektörü çalışanlarında yüzde 15.64 ve hizmet sektörü çalışanlarında yüzde 12.36 olarak tahmin edilmişken, 2005 yılında bu oranların sırasıyla yüzde 37.24'e, yüzde 9.85'e ve yüzde 8.68'e gerilediği tespitinde bulunulmuştur.

Yoksulluk çalışması;

- kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların, kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha büyük bir yoksulluk riski ile karşı karşıya olduklarını,
- hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin yükseldiğini
- eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığını (burada ilişkinin iki yönlü olduğu hatırdta tutulmalıdır) ve
- fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riskinin de değiştiğini

ortaya koymaktadır.

Ülke - içi gelir dağılımı adaletsizliğinin dünyada bir bölgeden diğerine önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. Genel anlamda Latin Amerika ve Sahra Güneyi Afrika'sında gelirin çok adaletsiz bir biçimde dağıldığı gözlemlenirken, Güney Asya'da ve OECD üyesi ülkelerde ulusal gelirin vatandaşlar arasında görece olarak daha az adaletsiz şekilde dağıtıldığı görülmektedir.

Bu alanda hernekadar çok iyi ve belirgin şekilde tanımlanmış kıstas bulunmamakta ise de, 0.50'nin üzerinde Gini Katsayısına sahip olan ülkelerde gelirin, kabul edilemez ölçüde gayri adil biçimde dağıtılmış olduğu kanaatine varılabilir. Diğer taraftan bir ülkede ortalama gelir düzeyi ile medyan⁽¹⁾ gelir düzeyi arasındaki farklılık ta o ülkede gelir dağılımı adaletsizliği konusunda güvenilir bir fikir vermektedir. Ortalama gelir düzeyi ile medyan gelir düzeyi arasındaki fark büyüdükçe o ülkede gelir dağılımı adaletsizliği de büyümektedir. Örneğin gelirin adaletsiz dağıtılmış olduğu Meksika'da medyan gelir düzeyi, ortalama gelir düzeyinin yüzde 51'i kadarken, gelirin daha adaletli biçimde dağıtılmış olduğu Viet Nam'da bu oran yüzde 77'dir.⁽²⁾

Gelir dağılımı adaletsizliği tüm toplumlarda sosyal adalet ve sosyal yapının savun-

---

(1) Bir istatistikî nüfus genelinde, nüfusun yarısına ait değerleri altında, diğer yarısına ilişkin değerleri üstünde bırakan parametre (ör. Kişi başına gelir) değeri.

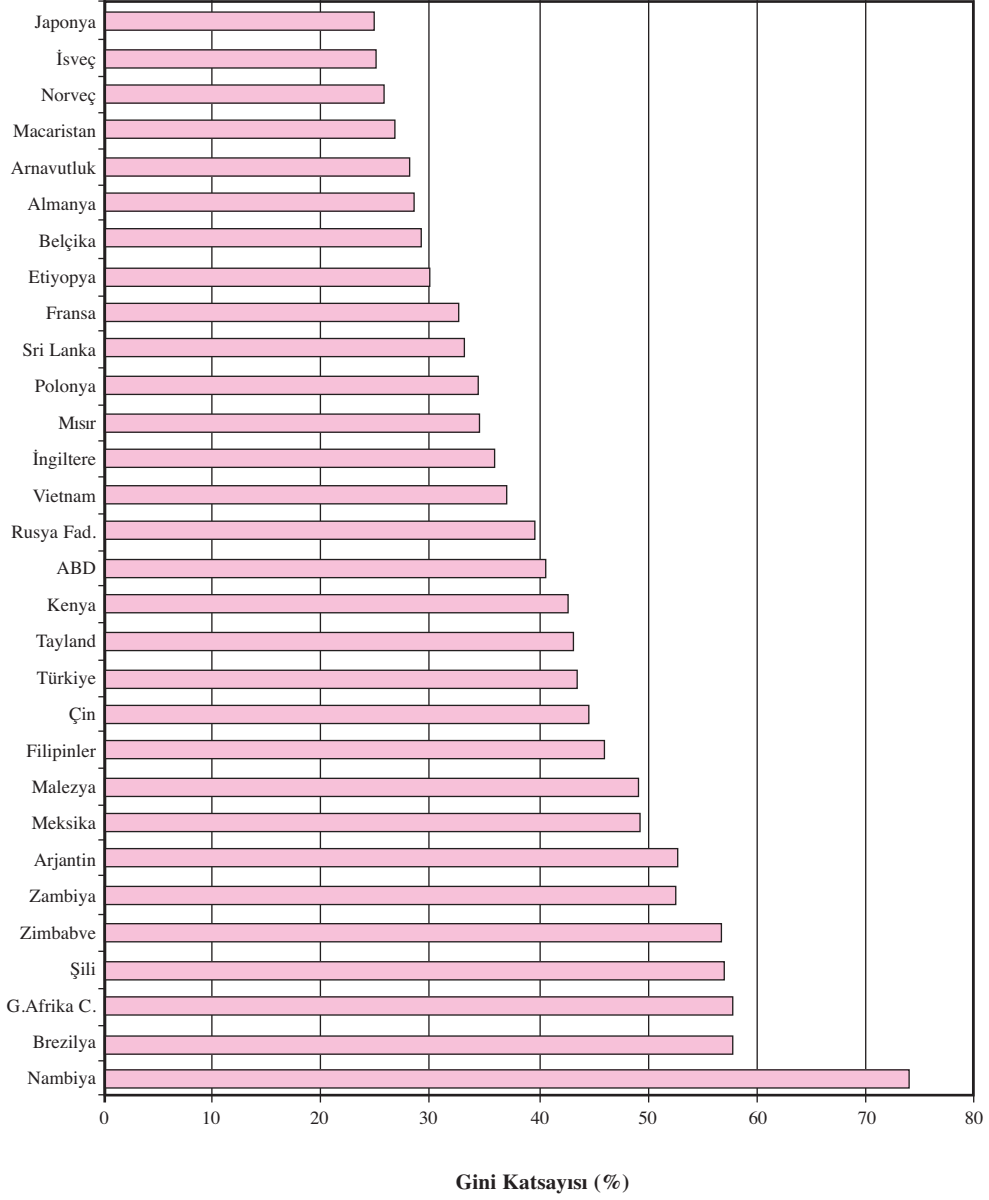
(2) UNDP, Human Development Report, 2006, S. 272. (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsanî Gelişme Raporu, 2006, S. 272.)

labilirliği gibi normatif idealler açısından önemli meseleler ortaya çıkarmaktadır. Zira gelirin nasıl biçimde dağıtıldığı hususu toplum bireylerinin beslenme, sağlık ve eğitim olanaklarına sahip olma ırsatını da doğrudan etkilemektedir.

Ulusal gelirin ülke vatandaşları arasında dağılımındaki adalet ülkeden ülkeye büyük farklar göstermektedir. Örneğin Gini katsayısı Güney Asya'da 0.33 iken, Latin Amerika'da 0.57 ve gelirin çok adaletsiz biçimde dağıtılmış olduğu Sahra Güneyi Afrika'sında 0.70'dir. Gelir dağılımındaki adalet fakirliğin azaltılması alanındaki çalışmaların başarısı açısından da büyük önem taşımaktadır. Gelir daha adaletli dağıtılmış ise ekonomik büyümenin nimetleri fakirlere daha fazla yansıyacaktır. Örneğin ulusal gelirin yüzde 1 oranında büyümesi Viet nam'da fakirliği yüzde 1.5 azaltmakta iken, gelirin adfaletsiz dağıtıldığı Meksika'da fakirliği sadece yüzde0.75 kadar azaltacaktır.

Gelir dağılımı adaletsizliğinin görel olarak az olduğu Endonezya ve Vietnam gibi ülkelerde nüfusun en fakir yüzde 20'lik diliminin ulusal gelirlerinden aldıkları pay, Guatemala veya Peru gibi adaletsizliğin ağır olduğu ülkelerdeki aynı nüfus gruplarının aldığı ulusal gelir payının , dört katını bulmaktadır.

Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Türkiye'ye ilişkin Gini katsayısı değeri olan 0.436 UNDP, HDR, 2006'da 2003 yılı için verilen rakamdır.

Ülkeler arasındaki gelir farklılıkları küresel düzeydeki gelir dağılımı farklılıklarının ana nedenini oluştururken, bazı ülkelerin kendi içlerindeki adaletsizlik, ülkeler arası adaletsizlikle yarışır durumdadır. Örneğin Brezilya'da nüfusun en fakir yüzde 10'luk diliminin ulusal gelirden aldığı pay sadece yüzde 0.8 iken, nüfusun en zengin yüzde 10'luk dilimi toplam ulusal gelirin yüzde 46.8'ini götürmektedir.

Gelir dağılımı adaletsizliği sadece gelişmekte olan ülkelere has bir sorun olmayıp, dünyanın en zengin ülkeleri için de söz konusu olabilmektedir. Son çeyrek asırlık dönemde A.B.D.'nde gelir dağılımında en alt tabaka ile orta tabaka ve en zengin tabaka arasındaki gelir düzeyi farklılığı dramatik biçimde yükselmiştir. A.B.D.'nde 1980 ile 2004 yılları arasındaki dönemde, hane halklarının en zengin yüzde 1'lik bölümünün geliri (2004 yılında ortalama hane geliri 721 000 Dolardan yüksek idi) yüzde 135 oranında yükselmiştir. Aynı dönemde bu ülkede imalat

sanayiindeki reel ücretler yüzde 1 oranında gerilemiştir. Bu dönem zarfında en zengin yüzde 1'lik nüfus kesiminin ulusal gelirden aldığı pay iki katı artarak yüzde 16'ya yükselmiştir. Diğer bir ifade ile A.B.D.'ndeki ekonomik büyümenin temelinde yatan verimlilik artışının yarattığı nemanın çok önemli bölümü toplumun en zengin bölümüne akmıştır.⁽¹⁾

Aşağıda Eylül 2006'da yayınlanmış olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2006 Yılı İnsani Gelişme Raporu'nda (UNDP Human Development Report 2006) verilen ve ülkeler itibariyle nüfusun en fakir ve en zengin yüzde 10 ve yüzde 20'lik dilimlerinin toplam ulusal gelirden aldığı gelir veya tüketim payını gösteren Tablodan derlenen ve gelir dağılımı en adaletsiz ülkelerle en az adaletsiz ülkelere bir bölümü verilmektedir.

**Nüfusun en fakir ve zengin yüzde yirmilik
nüfus dilimlerinin toplam gelirden aldıkları pay**

Gelir dağılımı adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20	Gelir dağılımı az adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20
Şili	2000	3.3	62.2	Slovak Cumhur.	1996	8.8	34.8
Bolivia	2002	1.5	63.0	Japonya	1993	10.6	35.7
Paraguay	2002	2.2	61.3	İsveç	2000	9.1	36.6
Brezilya	2003	2.6	62.1	Çek Cumhuriyeti	1996	10.3	35.9
Zwaziland	1994	2.7	64.4	Norveç	2000	9.6	37.2
Arjantin	2003	3.2	56.8	Finlandiya	2000	9.6	36.7
Meksika	2002	4.3	55.1	Türkiye	2000	6.1	46.7

Ülkeler itibariyle, ülke nüfusunun değişik gelir dilimlerinin toplam gelirden aldıkları payı ve Gini katsayısını gösteren ve Birleşmiş Milletler kalkınma Programı'nın Human Development Report (İnsani Gelişme Raporu) 2006'dan alınmış olan aşağıdaki tablo, ülkemizde gelir dağılımının görece olarak adaletsiz olduğunu; ancak geçmişteki yüksek enflasyon düzeyi, sıcak para ve ekonomik krizler gibi ekonomik alanlarda adı sık, sık birlikte anılan Brezilya veya Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerine göre çok daha kabul edilebilir durumda olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

TABLO II.2.17.
ÜLKELER İTİBARIYLA GELİR DAĞILIMI
(Nüfus Gelir Gruplarının Toplam Ulusal Gelirden Aldığı Pay)

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Norveç 2000	3.9	9.6	37.2	23.4	6.1	25.8
İsveç 2000	3.6	9.1	36.6	22.2	6.2	25.0
Avustralya 1994	2.0	5.9	41.3	25.4	12.5	35.2
Hollanda 1999	2.5	7.6	38.7	22.9	9.2	30.9
Belçika 2000	3.4	8.5	41.4	28.1	8.2	33.0
A.B.D. 2000	1.9	5.4	45.8	29.9	15.9	40.8
Kanada 2000	2.6	7.2	39.9	24.8	9.4	32.6
Japonya 1993	4.8	10.6	35.7	21.7	4.5	24.9
Danimarka 1997	2.6	8.3	35.8	21.3	8.1	24.7
İngiltere 1999	2.1	6.1	44.0	28.5	13.8	36.0
Finlandiya 2000	4.0	9.6	36.7	22.6	5.6	26.9
Avusturya 2000	3.3	8.6	37.8	23.0	6.9	29.1
Fransa 1995	2.8	7.2	40.2	25.1	9.1	32.7
Almanya 2000	3.2	8.5	36.9	22.1	6.9	28.3
İspanya 1990	2.8	7.5	40.3	25.2	9.0	32.5
İtalya 2000	2.3	6.5	42.0	26.8	11.6	36.0
Portekiz 1997	2.0	5.8	45.9	29.8	15.0	38.5
Yunanistan 2000	2.5	6.7	41.5	26.0	10.2	34.3
Kore 1998	2.9	7.9	37.5	22.5	7.8	31.6
Çek Cumh. 1996	4.3	10.3	35.9	22.4	5.2	25.4
Polonya 2002	3.1	7.6	41.9	26.7	8.6	34.1

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Macaristan 2002	4.0	9.5	36.5	22.2	5.5	34.1
Uruguay 2003	1.9	5.0	50.5	34.0	17.9	44.9
Meksika 2002	1.6	4.3	55.1	39.4	24.6	49.5
Bulgaristan 2003	2.4	6.1	46.6	30.6	12.7	39.9
Rusya Fed. 2002	3.3	8.2	39.3	23.8	7.1	31.0
Kolombiya 2003	0.7	2.5	62.7	46.9	63.8	58.6
Brezilya 2003	0.8	2.6	62.1	45.8	57.8	58.0
Venezuela 2000	1.6	4.7	49.3	32.8	20.4	44.1
Romanya 2003	3.3	8.1	39.2	24.4	7.5	31.0
Türkiye 2003	2.0	5.3	49.7	34.1	16.8	43.6
Türkiye 2005*	2.19	6.05	44.44	28.65	13.08	38.0

* TÜİK 2005 yılı Hanehalkı Bütçe Araştırması sonuçları

Kaynak: UNDP, Human Development Report, Eylül 2006, S. 335 - 338.

Yukarıdaki tablodan izlenebileceği gibi Danimarka 24.7 olan Gini katsayısıyla dünyada ulusal gelirini en adil biçimde dağıtan ülke konumunda bulunuyor, Japonya ise 24.9 olan Gini katsayısıyla onu izliyor.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2006 Yılı İnsani Gelişme Raporu verilerine göre OECD üyesi olan ülkeler arasında Türkiye 43.6 olan Gini katsayısıyla, Gini katsayısı 49.5 olan Meksika'dan sonra gelir dağılımı en adaletsiz olan ülke konumunda bulunuyor.

II.3. MİLLİ HASILA VE EKONOMİK BÜYÜME

En son 2001 yılında yaşanan derin ekonomik kriz ertesinde 2002 yılı ilk yarısında başlayan ekonomik büyüme kesintisiz biçimde günümüze değin sürmüştür. Ancak geçen yüzyılın son 20 yıllık dönemine göz atıldığında; 1980 yılında yaşanan küçülmenin ardından ekonominin dalgalanmalar göstermekle beraber 1994 yılına kadar kesintisiz biçimde büyüme gösterdiği ancak daha sonra 1994, 1999 ve 2001 yıllarında finansal kesimde ve reel ekonomide sarsıntılar yaratan derin krizlerle karşı, karşıya kaldığı görülmektedir. Bu krizler ekonomik alanda o güne kadar sağlanmış olan geçmiş kazanımların büyük ölçüde kaybedilmesine neden olacak şekilde şiddetli seyretmiştir.

Yüksek petrol fiyatlarının yol açtığı dışsal şok, döviz darboğazı ve siyasi alandaki istikrarsızlık sonucu milli hasılanın yüzde 2.8 oranında küçülmüş olduğu 1980 yılı gözardı edilirse 80'li yıllar genelde Türk ekonomisinin istikrarlı ve görece olarak hızlı bir büyüme performansı sergilediği bir dönem olmuştur. 1980 yılında göstermiş olduğu yüzde 2.8 oranındaki küçülmenin ardından, dalgalanmalar göstermekle beraber, sürekli bir büyüme ortaya koyan ve 1981-1993 döneminde de yıllık ortalama yüzde 5.2 oranında genişleme göstermiş olan Türkiye Gayrisafi Milli Hasılası bu uzun dönemli ve kesintisiz büyüme döneminin ardından ilk kez 1994 yılında derin bir daralma sergilemiştir. Finansal piyasalarda başlayan dalgalanma, daha sonra yapılan yüksek oranlı devalüasyonun yarattığı arz şoku sonucu, reel sektörü etkisi altına alan derin bir ekonomik krizi tetiklemiş ve ekonomi 1994 yılında yüzde 6.1 oranında küçülmüştür. O yılın sonbaharından itibaren alınan genişletici mali ve parasal politikaların etkisiyle, ekonomi, yılın son çeyreğinden itibaren belirgin bir büyüme dönemi içine girmiş ve esas itibarıyla iç talep genişlemesine bağlı bu eğilimini, güçlü bir şekilde 1998 yılının ikinci çeyreğine kadar sürdürmüştür.

GSMH ve GSYİH BÜYÜME HIZLARI
(Sabit Fiyatlarla % Olarak)

Yıl	GSMH	GSYİH	Yıl	GSMH	GSYİH
1980	- 2.8	- 2.4	1993	8.1	8.6
1981	4.8	4.9	1994	- 6.1	- 5.5
1982	3.1	3.6	1995	8.0	7.2
1983	4.2	5.0	1996	7.1	7.0
1984	7.1	6.7	1997	8.3	7.5
1985	4.3	4.2	1998	3.9	3.1
1986	6.8	7.0	1999	- 6.1	- 4.7
1987	9.8	9.5	2000	6.3	7.4
1988	1.5	2.1	2001	- 9.5	- 7.5
1989	1.6	0.3	2002	7.9	7.8
1990	9.4	9.3	2003	5.9	5.8
1991	0.3	0.9	2004	9.9	8.9
1992	6.4	6.0	2005	7.6	7.4
			2006	6.0	6.1

Önceki iki yıla göre biraz yavaşlamış olmakla beraber Türkiye ekonomisi hızlı büyümesini, ilerki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde verildiği üzere 2006 yılında da sürdürmüş ve geçen yıl GSMH yüzde 6.0 ve GSYİH yüzde 6.1 oranında büyüme göstermiştir.

1998 yılı başında Hükümet tarafından uygulamaya konulan enflasyonu düşürmeye yönelik para ve maliye politikaları, ayrıca vergi gelirlerinde sağlanan yüksek oranlı artış, özel sektör tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde daraltıcı bir etki doğurmuş, bu durumun yanısıra 1997 yılında başlayarak 1998 yılında daha da derinleşen ve yayılan Güney-Doğu Asya krizi ile Ağustos ayındaki Rusya krizi, neden oldukları yoğun sermaye kaçıışı ve ihrac talebindeki gerilemeyle, bu olumsuz tabloyu daha da kötüleştirmiş ve neticede giderek yavaşlama süreci içine giren ekonomide, GSMH büyümesi, 1998 yılının tamamı itibariyle sadece yüzde 3.9 olarak gerçekleşmiştir.

Olumsuz iç ve dış etkenlerin yanısıra yaşanan deprem felaketleri 1999 yılında özellikle yatırım harcamaları olmak üzere özel kesim talebinde önemli bir daralmaya yol açmış ve kamu tüketim harcamalarındaki genişlemeye rağmen, toplam iç talep yüzde 4.0 oranında daralmış ve yılın tamamı itibariyle sabit fiyatlar üzerinden Gayrisa-

fi Yurtiçi Hasıla yüzde 4.7 oranında düşerken, Net Dış Alem Faktör Gelirlerindeki önemli küçülme, GSMH'daki daralmanın yüzde 6.1 oranında gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

1999 yılının Aralık ayında IMF ile yapılan 17 nci Stand-by Anlaşması doğrultusunda 2000 yılı başında uygulanmasına geçilen ve kur çapasına dayalı enflasyon hedeflemesi sistemi, faiz hadlerinde çarpıcı bir gerilemenin meydana gelmesine olanak sağlamış, faizlerdeki bu düşme tüketim talebinde dikkat çekici bir sıçramaya neden olmuştur. Diğer taraftan, gerçek enflasyonun, hedeflenenin üstünde seyretmesi sonucu, hedeflenen enflasyona göre belirlenen kurların, TL'nin giderek aşırı değerli duruma gelmesine yol açması, ithal talebinde hızlı bir genişlemeye neden olmuştur. Sonuçta, 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır. 2000 yılında Gayrisafi Milli Hasıla cari fiyatlar üzerinden yüzde 60.9 oranında, reel anlamda ise yüzde 6.3 oranında bir büyüme ortaya koymuştur.

Bir likidite krizi şeklinde başlayıp bankacılık kesimini derinden sarsan ve yoğun bir sermaye kaçışına neden olan Kasım 2000 krizi ile ardından dalgalı kur rejimine geçilmesi ile ekonomik politikada önemli bir değişiklik yapılması zorunluluğunu ortaya çıkaran Şubat krizi, 2001 yılında para piyasalarındaki krizin hızla reel ekonomiye yansması sonucunu getirmiştir. Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH'daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde (-) 9.5 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi 2001 yılında yaşamıştır. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamalarında görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken, toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur.

Dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından, TL.'nin değerinde, iktisat teorisinde atıfta bulunulduğu veçhile, olması gerekenin üstünde bir değer kaybı meydana gelmiştir (over shooting).

Bu gelişme sonucu TL.sının değerinde meydana gelen ciddi reel kayıp, dış rekabet gücünün artmasını sağlamış ve ayrıca iç talebin daralmış olmasının etkisiyle, 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

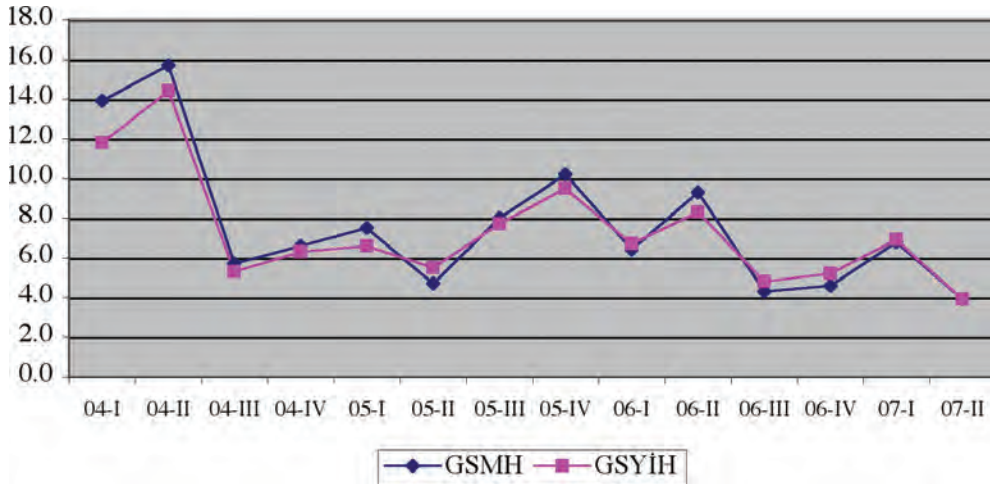
Türkiye ekonomisi, bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın ardından 2002 yılın-

da yeniden ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Ekonominin büyüme sürecine girilmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

2002 yılında GSMH büyümesi; özellikle tarım ve ticaret sektörlerinde gerçekleşen büyüme hızlarının beklenenin üstünde tutturulmuş olmaları nedeniyle, tahmin edilenden daha hızlı gerçekleşmiş ve yüzde 7.8 oranına ulaşmıştır. Şüphesiz 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen bu hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yolaçtığı ve GSMH'nin sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından, 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini, biraz yavaşlamış olmakla beraber, 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi, ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

ŞEKİL II.3.1.
Üçer Aylık Dönemler İtibariyle
GSMH ve GSYİH Büyüme Hızları (%)

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2003 yılında bir önceki yıla göre 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 5.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.7 oranında yükselmiştir. GSYİH değeri ise bir önceki yıla göre, sabit fiyatlar üzerinden yüzde 5.8, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.6 oranında bir büyüme göstermiş, sektörler itibariyle en hızlı büyüme oranları, sırasıyla ithalat vergisinde, ulaştırma ve haberleşme sektöründe, ticaret sektöründe ve sanayi sektöründe gerçekleşmiştir.

Önceki iki yılda olduğu gibi 2003 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir.

Irak savaşının olumsuz etkilerini geride bırakan Türkiye ekonomisi 2004 yılında çok hızlı bir büyüme sergilemiştir. Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüştür.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 11.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan önlemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir.

Önceki üç yılda olduğu gibi 2004 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir. 2004 yılında GSYİH değeri bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 19.7 oranında bir büyüme göstermiş ve sektörler itibariyle en hızlı büyüme sırasıyla ithalat vergisi, ticaret, sanayi, serbest meslek hizmetleri ile ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde gerçekleşmiştir.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ertesinde 2002 yılı ilk çeyreğinde başlamış olan büyüme süreci 2005 yılında da kesintisiz biçimde sürmüştür. 2005 yılında sektörler itibariyle en hızlı büyüme sırasıyla inşaat, ulaştırma ve haberleşme, ticaret, serbest meslek ve hizmetler ile sanayi sektörlerinde gerçekleşmiştir. Gayrisafi milli hasıla (GSMH) 2005 yılında, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden, bir önceki yıla göre yüzde 7.6 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 13.4 oranında büyümüş ve 486 milyar 401 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. GSYİH ise yüzde 7.4 oranında bir reel büyüme ile 487 milyar 202 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Geçmiş yakın dönemde gözlemlendiği gibi, net dış alem faktör

gelirleri 2005 yılı genelinde de negatif bakiye vermiş ve GSMH, GSYİH'nın altında gerçekleşmiştir.

Ekonomik krizlerden olumsuz yönde etkilenerak daralma süreci içine giren inşaat sektörü 2003 yılının son çeyreğinden itibaren büyümeye başlamış ve devamlı biçimde ivme kazanarak, 1987 yılından sonraki en yüksek hıza ulaşmış ve 2005 yılı genelinde yüzde 21.5 oranında çarpıcı bir büyüme sergilemiştir. GSMH içinde yüzde 13.6 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörü yakın geçmiş dönemdeki hızlı genişlemesini sürdürmüş ve 2005 yılında yüzde 8.8 oranında büyüme göstermiştir. Canlı iç talep ve ithalatın etkisiyle ticaret sektörü, önceki yıla göre biraz yavaşlamış olmakla beraber, dikkat çekici büyümesini devam ettirmiş ve söz konusu yılda yüzde 7.4 oranında genişlemiştir. İhracat hacmi büyümesindeki yavaşlamanın ve aşırı değerli YTL.'nin mamul ve ara malı ithalatını çekici kılması nedeniyle sanayi sektöründeki büyüme hızı 2005 yılında yavaşlayarak yüzde 6.5'e gerilemiştir. İmalat sanayii büyüme hızı ise, daha da düşük düzeyde, yüzde 6.1 olarak gerçekleşmiştir.

Tarım sektörü katma değerinin yüzde 5.6 oranında dikkat çekici bir artış göstermesi 2005 yılında ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunmuştur.

2005 yılı genelinde yüzde 7.6 oranında gerçekleşen GSYİH büyümesine, tarım sektörünün katkısı 0.7 puan, sanayi sektörünün katkısı 1.9 puan ve hizmetler sektörünün katkısı 4.9 puan olmuştur.

2006 TILI HASILA BÜYÜMESİ

GSYİH, GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları

2005 yılının tamamında cari fiyatlar üzerinden gerçekleşen GSMH 486 401 milyon YTL. tutarında iken, 2006 yılında gerçekleşen GSMH 575 784 milyon YTL. olmuştur. 2005 yılı ve 2006 yıllarına ilişkin GSMH değerlerinin Dolar karşılıkları sırasıyla 360 876 milyon Dolar ve 399 673 milyon Dolar olmuştur.

TABLO II.3.1.
2006 YILI GSMH BÜYÜMESİ
Sabit Fiyatlarla (%) Değişim

Sektörler	2005	2006	2006			
	Yılı	Yılı	I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem
Tarım	5.6	2.9	7.6	-0.4	0.5	9.7
Sanayi	6.5	7.4	4.5	11.1	7.2	6.5
İnşaat	21.5	19.4	27.1	14.9	21.3	16.1
Ticaret	7.4	5.9	7.1	8.0	5.0	4.0
Ulaştırma ve Haberleşme	8.8	3.1	3.6	5.8	2.1	1.5
Mali Kuruluşlar	-0.2	2.2	1.0	-0.5	1.5	6.9
Konut Sahipliği	1.5	2.2	2.0	2.1	2.3	2.3
Serbest Meslek Hizmetler	7.5	5.2	5.1	5.2	4.7	6.0
(-) İzaft Banka Hizmetleri	1.0	2.1	0.5	-1.0	1.1	7.7
Sektörler Toplamı	7.3	6.0	6.1	8.0	4.9	5.6
Devlet Hizmetleri	0.8	2.0	1.9	2.3	2.2	1.5
Kar Amacı Olm. Kurul.	-0.2	0.8	1.0	1.1	0.2	1.1
İthalat Vergisi	12.2	9.0	15.4	14.1	5.0	2.7
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	7.4	6.1	6.7	8.3	4.8	5.2
Gayrisafi Milli Hasıla	7.6	6.0	6.4	9.3	4.3	4.6

2006 yılında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ve Gayrisafi Milli Hasıla sabit fiyatlar üzerinden sırasıyla yüzde 6.1 ve yüzde 6.0 oranında büyüme göstermiş, bu şekilde, yaşanan ekonomik krizler ertesinde 2002 yılının ilk çeyreğinde başlayan ekonomik büyüme süreci aralıksız 20 dönem boyunca devam etmiştir. 2005 yılının tamamında cari fiyatlar üzerinden gerçekleşen GSMH 486 401 milyon YTL. tutarında iken, 2006 yılında gerçekleşen GSMH 575 784 milyon YTL. olmuştur. 2005 yılı ve 2006 yıllarına ilişkin GSMH değerlerinin Dolar karşılıkları sırasıyla 360 876 milyon Dolar ve 399 673 milyon Dolar olmuştur.

GSYİH ise yüzde 6.1 oranında bir reel büyüme ile 576 milyar 322 milyon YTL. ola-

rak gerçekleşmiştir. Geçmiş yakın dönemde gözlemlenen durumun 2006 yılında da devam etmesiyle, net dış alem faktör gelirleri yine negatif bakiye vermiş ve GSMH, GSYİH'nın altında gerçekleşmiştir.

Derin bir daralma döneminin ardından 2003 yılının son çeyreğinden başlayarak büyüme süreci içine girmiş olan inşaat sektörü bu canlılığını 2006 yılında da sürdürmüş ve reel anlamda yüzde 19.4 oranında genişlemiştir. Bu şekilde 2006 yılında sektörel bazda en hızlı büyüme inşaat sektöründe gerçekleşirken onu yüzde 9.0 ile ithalat vergisi, yüzde 7.4 ile sanayi sektörü, yüzde 5.9 ile ticaret sektörü ve yüzde 5.2 ile serbest meslek ve hizmetler izlemiştir. GSMH içinde yüzde 13.6 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektöründe yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı genişleme biraz yavaşlamış ve bu sektördeki reel büyüme 2006 yılında yüzde 3.1 düzeyinde kalmıştır.

Özel tüketim ve ithalat talebindeki yavaşlamaya paralel olarak ticaret sektöründeki büyüme, önceki yıla göre biraz yavaşlamış ve yüzde 5.9 oranında gerçekleşmiştir. İhracat hacmindeki büyümenin 2006 yılında da sürmesi ve özel kesim yatırım harcamalarındaki canlılık, sanayi sektöründeki büyüme hızının 2006 yılında, önceki yıla göre ivme kazanarak yüzde 7.4'e yükselmesinde başlıca etkenler olmuştur. İmalat sanayii büyüme hızı ise, aynı düzeyde, yüzde 7.4 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik gelişme paralelinde toplam GSMH içindeki payı sürekli bir biçimde daralarak 2006 yılı itibariyle yüzde 9.2'ye kadar gerilemiş olan tarım sektörü katma değerindeki artış hızı yavaşlamış ve bir önceki yıla göre dikkat çekici bir azalışla yüzde 2.9 oranında gerçekleşmiştir.

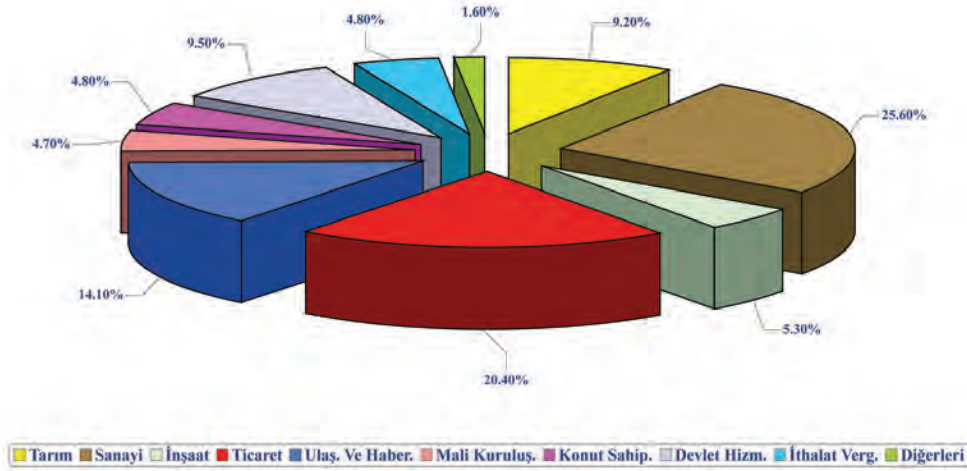
2006 yılı genelinde yüzde 6.1 oranında gerçekleşen GSYİH büyümesine, tarım sektörünün katkısı 0.3 puan, sanayi sektörünün katkısı 2.2 puan ve hizmetler sektörünün katkısı 3.6 puan olmuştur.

TABLO II.3.2.
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA
(Üretici Fiyatlarıyla Bin YTL)

Faaliyet Kolu	Değer (1987 Fiyatları İle)		Değer Cari Fiyat	Pay* (%)	Reel Büyüme (%)		
	2005	2006	2006	2006	2004	2005	2006
Tarım	16.756	17 241	53 084 044	9.2	2.0	5.6	2.9
Sanayi	42.840	46 027	147 264 087	25.6	9.4	6.5	7.4
İnşaat	6.189	7 390	30 575 807	5.3	4.6	21.5	19.4
Ticaret	35.01	37 090	117 718 805	20.4	12.8	7.4	5.9
Ulaştırma ve Haberleşme	19.79	20 412	80 903 234	14.1	6.8	8.8	3.1
Mali Kuruluşlar	2.339	2 391	26 811 016	4.7	1.1	-0.2	2.2
Konut Sahipliği	6.160	6 294	27 501 581	4.8	1.8	1.5	2.2
Serbest Meslek ve Hizmetler	3.257	3 426	19 981 992	3.5	8.0	7.4	5.2
(-) İzafi Banka Hizmetleri	1.830	1 869	14 702 269	2.6	1.7	1.0	1.2
Sektörler Toplamı	130.520	138 403	489 138 297	85.0	8.2	7.3	6.0
Devlet Hizmetleri	5.225	5 329	54 945 368	9.5	1.2	0.8	2.0
Kar Amacı Olm. Öz. Hizmetler	410	414	4 686 121	0.8	0.2	-0.2	0.8
İthalat Vergisi	10.626	11 587	27 552 444	4.8	26.2	12.2	9.0
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	146.781	155 732	576 322 231	100.1	8.9	7.4	6.1
Net Dış Alem Faktör Gelirleri	-1.130	-1 390	-538 269			-40.3	-
GSMH (Alıcı Fiyatlarıyla)	146.651	154 343	575 783 962	100.0	9.9	7.6	6.0

* Cari Fiyatlar Üzerinden

GSMH SEKTÖREL DAĞILIMI (2006 Yılı Cari Fiyatlar Üzerinden)

Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

2006 yılında bir önceki yıla göre, özel kesim tüketim ve özel kesim yatırım talebi artış hızlarının biraz yavaşladığı, buna karşılık kamu kesimi tüketim talebi artış hızında belirgin bir sıçrama meydana geldiği gözlemlenmektedir. Yine 2006 yılında mal ve hizmet ihracat talebi büyüme hızı yüzde 8.5 ile bir önceki yıl düzeyini korurken, mal ve hizmet ithalatı talebi artışı 2005 yılındaki yüzde 11.5 düzeyinden 2006 yılında yüzde 7.1'e gerilemiştir.

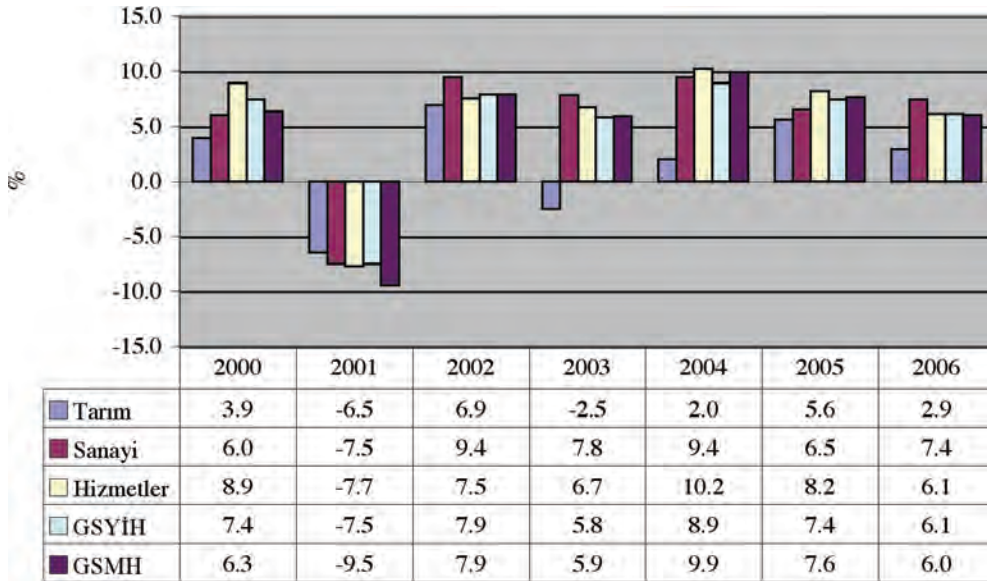
2006 yılı geneli itibarıyla yüzde 6.1 oranında bir genişleme gösteren GSYİH'nın büyümesinin kaynakları incelendiğinde, bu önemli orandaki büyümede, yüzde 17.4 oranında büyüyen özel kesim sabit sermaye yatırımlarının, yüzde 5.4 oranında artan özel tüketimin ve yüzde 8.5 oranında büyüyen ihracat talebinin belirleyici bir etkide bulunduğu görülmektedir. 2006 yılında mal ve hizmet ihracatı yüzde 8.5 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı daha yavaş bir şekilde yüzde 6.1 oranında artış göstermiştir. 2004 yılında yüzde (-) 4.9 puan ve 2005 yılında da yüzde (-) 1.7 pu-

an olarak gerçekleşen net mal ve hizmet ihracatının GSYİH büyümesine olan katkısı, 2006 yılının ikinci yarısından itibaren olumlu bir seyir içine girerek pozitif nitelik kazanmış ve sonuçta 2006 yılı geneli itibariyle net mal ve hizmet ihracatı ekonomik büyümeye, dört yıllık bir dönemin ardından ilk kez pozitif katkıda bulunmuştur. 2006 yılında stok değişmelerinin büyümeye katkısı (-) yüzde 2.1 puan olarak gerçekleşmiştir.

2006 yılında toplan yurtiçi talebin büyüme hızı, bir önceki yıla göre belirgin bir yavaşlama ile, yüzde 5.6 oranında gerçekleşirken, toplam yurtiçi talebin büyüme hızı ise yüzde 8.0 olmuştur.

Tüketim harcamalarında özellikle yılın ikinci yarısında gözlemlenen bu yavaşlamada, Mayıs-Haziran döneminde yaşanan finansal dalgalanmanın gecikmeli olarak hissedilen etkisi önemli rol oynamıştır.

GSMH ve GSYİH Büyüme Hızı
(Sektörler İtibariyle Bir Önceki Yıla Göre % Değişme)

Milli Hasıla Harcama Bileşenleri Dönemsel ve Yıllık Gelişme Hızları
(Sabit Fiyatlar Üzerinden)

Harcama Grupları	2005 Yılı	I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	2006 Yılı
Toplam Tüketim Harcamaları	8.1	8,3	12.2	3.3	0.2	5.6
Özel	8.8	8.1	11.5	2.3	0.1	5.2
Kamu	2.4	10.1	18.3	14.8	0.7	9.6
Gayrisafi sabit Sermaye Oluşumu	24.0	32.1	14.0	11.3	4.4	14.0
Özel	23.6	32.1	18.4	15.0	5.6	17.4
Kamu	25.9	32.8	-11.9	-4.1	1.8	-0.2
Mal ve Hizmet İhracatı	8.5	6.8	9.1	11.5	6.2	8.5
Mal ve Hizmet İthalatı	11.5	10.0	13.7	3.6	1.0	7.1

Harcama bileşenlerinde yıl içi gelişmeler gözden geçirildiğinde; özel tüketim harcamaları ve gayrisafi sabit sermaye oluşumu (yatırım) harcamalarının ve mal ve hizmet ithalatı talebinin yılın ilk yarısında giderek ivme kazandığı ancak daha sonra yılın ikinci yarısında, Mayıs-Haziran aylarında karşı, karşıya kalınmış olan finansal dalgalanmanın olumsuz etkisi altında belirgin bir yavaşlama süreci içine girdiği, üçüncü dönemde hızlanma gösteren ihracat talebinin yıl içinde daha istikrarlı bir genişleme gösterdiği görülmektedir.

2006 yılında elde edilen gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYİH) özel tüketim, yatırım, kamu tüketimi, stok değişimi, ihracat ve ithalat alt kalemleri itibariyle dağılımı ile yurtiçi hasıla içindeki ağırlıkları aşağıda cari fiyatlar üzerinden verilmektedir:

TABLO II.3.3.
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA
(Üretici Fiyatlarıyla Bin YTL.)

Harcama Alanı	2005 Bin YTL.	2006 Bin YTL.	Büyüme %	
			% Pay	2006/2005
Özel Nihai Tüketim Harcamaları	328.560.589	382.757.062	69.4	16.5
Gıda ve İçki	101.447.967	112.676.188	29.4	11.1

Harcama Alanı	2005 Bin YTL.	2006 Bin YTL.	Büyüme %	
			% Pay	2006/2005
Dayanıklı Tüketim Malları	53.595.388	61.631.464	16.1	15.0
Yarı Dayanıklı ve Dayanaksız Tük. Mal.	49.083.800	63.699.321	16.6	29.8
Enerji, Ulaştırma, Haberleşme	62.653.632	70.732.280	18.5	12.9
Hizmetler	37.542.900	44.255.564	11.6	17.9
Konut Sahipliği	24.236.902	29.762.245	7.8	22.8
Kamu Nihai Tüketim Harcamaları	63.653.258	75.636.787	13.7	18.8
Maaş, Ücret	47.719.600	54.945.368	72.6	15.1
Diğer Cari Harcamalar	15.933.658	20.691.419	27.4	29.9
Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu	95.307.113	121.093.003	13.7	18.8
Kamu Sektörü	20.700.374	24.766.514	20.5	19.6
Makine-Teçhizat	5.207.398	4.540.526	18.3	-12.8
Bina İnşaatı	4.208.332	4.709.496	19.0	11.9
Bina Dışı İnşaat	11.284.645	15.516.492	62.7	37.5
Özel sektör	74.606.738	96.326.489	79.5	29.1
Makine-Teçhizat	46.016.134	53.469.099	55.5	16.2
Bina İnşaatı	28.590.604	42.857.390	44.5	49.9
Stok Değişimleri	25.394.479	16.511.090	3.0	
Mal ve Hizmet İhracatı	133.575.227	162.609.619	29.5	21.7
Mal ve Hizmet İthalatı	165.567.880	206.747.973	37.5	24.9
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	480.922.787	551.859.589	100.0	14.8
İstatistik Hata	6.279.575	24.462.642		
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Üretim Yoluyla)	487.202.362	576.322.231		18.3

Mal ve hizmet ithalatından, mal ve hizmet ihracatının çıkarılması ile bulunan net ihracat GSYİH'nin oranı olarak yüzde 6.6 bulunmaktadır. Bu oran, GSYİH'nin yüzdesi olarak ifade edildiğinde, özel kesim tasarruf açığı (özel kesim tasarrufları – özel kesim yatırımı) ile kamu kesimi tasarruf açığının (kamu gelirleri – kamu tüketim harcaması – kamu yatırımı) toplamına eşittir.

2006 yılında Gayrisafi Milli Hasıla değeri cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre yüzde 18.4 oranında bir artışla 575 783 962 bin YTL.'na (yüzde 10.8 oranında artışla 399 673 milyon Dolar) yükselmiş, Dolar cinsinden kişi başına gelir de yüzde 9.4 (Doların uluslararası piyasada değer yitirmesi ve TL.'nin aşırı değerli hale gelmesinin de etkisiyle) oranında bir tırmanmayla 2005 yılındaki 5 008 Dolar düzeyinden 2006 yılında 5 482 Dolara çıkmıştır. Satınalma Gücü Paritesine (SAGP) göre ise Dolar cinsinden kişi başına reel gelir 2006 yılında bir önceki yıla göre, yüzde 5.6 oranında bir artışla 8 600* Dolar düzeyine yükselmiştir. 2006 yılı için GSMH Deflatörü yüzde 5.3* olarak hesap edilmiştir.

* Dünya Bankası tahmini

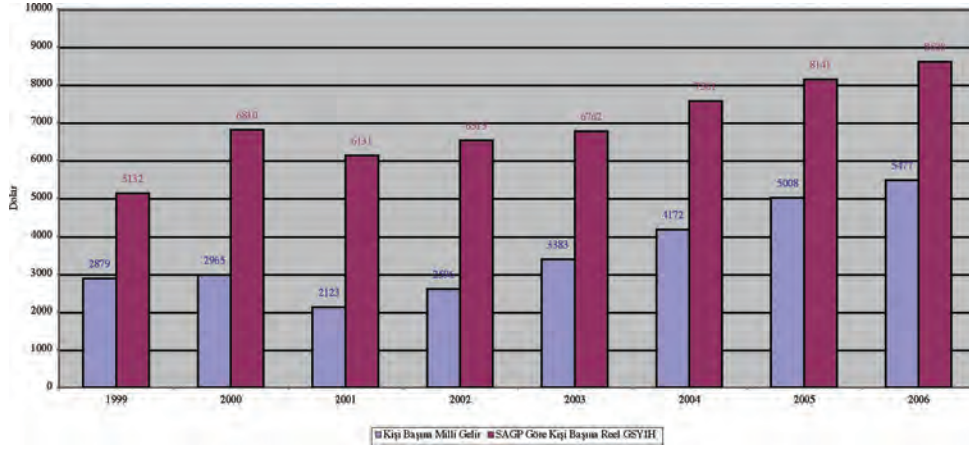
TABLO II.3.4.
KİŞİ BAŞINA GELİR

Yıllar	Cari Fiyatlarla				1987 Fiyatlarıyla		SAGP Göre	
	YTL	Değişim (%)	Dolar	Değişim (%)	YTL	Değişim (%)	Kişi Başın GSYİH Dolar	Değişim (%)
2000	1 862	53.0	2 965	3.0	1.77	1.7	5 810	11.1
2001	2 572	38.1	2 123	-28.4	1.57	-11.3	6 131	-10.0
2002	3 950	53.6	2 596	22.4	1.67	6.4	6 519	6.3
2003	5 044	27.7	3 383	30.2	1.74	4.2	6 762	3.7
2004	5 975	18.5	4 172	23.3	1.88	8.0	7 561	11.8
2005	6 749	13.0	5 008	20.0	2.02	7.4	8 141	7.7
2006	7 890	16.9	5 477	9.4	2.11	4.5	8 600(1)	5.6

Kaynak: TÜİK

(1) Geçici

GRAFİK II.3.1. KİŞİ BAŞINA GELİR

SAGP: Satınalma Gücü Paritesi

Harcama grupları halinde GSYİH'ı oluşturan talep unsurlarında 2004, 2005 ve 2006 yılları ile 2006 yılının üçer aylık dönemlerinde sabit fiyatlar üzerinden gerçekleşen gelişmeler, aşağıda Tablo halinde verilmektedir:

TABLO II.3.5.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % değişme)

	2004 Yılı	2005 Yılı	2006 Yılı	2006 Yılı			
				I.Çeyrek	II.Çeyrek	III.Çeyrek	IV. Çeyrek
Toplam Tüketim	9.0	8.1	5.6	8.3	12.2	3.3	0.2
Kamu	0.5	2.4	9.6	10.1	18.3	14.8	0.7
Özel	10.1	8.8	5.2	8.1	11.5	2.3	0.1
Sabit sermaye yatırımları	32.4	24.0	14.0	32.1	14.0	11.3	4.4
Kamu	-4.7	25.9	-0.2	32.8	-11.9	-4.1	1.8
Özel	45.5	23.6	17.4	32.1	18.4	15.0	5.6
Stok Değişimi(*)	1.1	-2.5	-2.1	-4.9	-0.9	-3.8	1.3
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	14.1	12.1	8.0	14.1	12.7	5.3	1.4
Toplam Yurtiçi Talep	14.1	8.8	5.6	8.2	10.6	1.4	2.7
Net Mal ve Hizmet İhracatı(*)	-4.9	-1.7	0.3	-2.2	-3.5	3.4	2.4
Mal ve Hizmet İhracatı	12.5	8.5	8.5	6.8	9.1	11.5	6.2
Mal ve Hizmet İthalatı	24.7	11.5	7.1	10.0	13.7	3.6	1.0
GSYİH (Harcama)	9.0	7.4	6.1	6.7	8.3	4.8	5.2

(*) GSYİH Büyümesine katkı

Aşağıda verilen Grafikte Toplam Yurtiçi Talep düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki yakın ilişki-korelasyon ve bu ilişkiye net dış talebin etkisi açık biçimde görülmektedir. Toplam yurtiçi talebin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi, yurtiçi talebin dışarıya yönelen kısmı (Net mal ve hizmet İthalatı) büyüdükçe (net dış talep ya da net mal ve hizmet ihracatı daha büyük negatif bakiye verdikçe) azalmaktadır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ertesinde yeniden büyüme sürecine girilen dönemde, sadece Net Dış Talebin (Net Mal ve Hizmet İhracatı) pozitif olduğu 2002 yılı birinci üç aylık döneminde Toplam Yurtiçi Talep büyümesi negatif olduğu halde, GSYİH büyümüştür. Bu durum, bu dönemde büyümenin salt pozitif net mal ve hizmet ihracatından kaynaklandığını göstermektedir. Yine 2006 yılının son iki

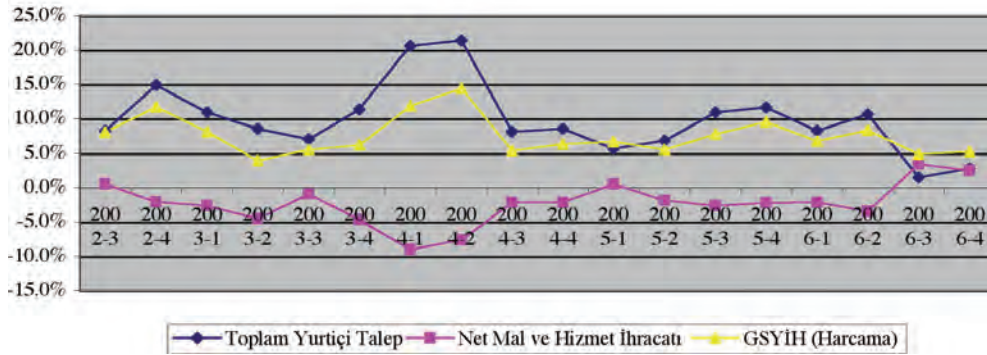
çeyreğinde toplam yurtiçi talepte keskin bir düşüş meydana geldiği halde net mal ve hizmet ihracatının dikkat çekici bir canlanmayla pozitif bakiye vermesi sonucu GSYİH'daki yavaşlama daha ılımlı bir seyir izlemiştir. Buna karşılık inceleme konusu diğer dönemlerde ise (2005 yılı birinci üç aylık dönemi dışında), net dış talep (net mal ve hizmet ihracatı) sürekli eksi bakiye verdiği için (toplam mal ve hizmet ithalatı, toplam mal ve hizmet ihracatından daha büyük olduğu için), Toplam Yurtiçi Talebin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi, yurtiçi talebin dışarıya yönelen kısmı (Net Mal ve Hizmet İthalatı) büyüdükçe (net dış talep ya da net mal ve hizmet ihracatı daha büyük negatif bakiye verdikçe) azalmaktadır. Grafikten görüleceği üzere Toplam Yurtiçi Talep ve GSYİH büyüme çizgileri arasındaki yükseklik farkı, negatif net mal ve hizmet ihracatı büyüdükçe artmaktadır. Bu saptamayı 2005 yılı birinci üç aylık dönem ile 2006 yılı üçüncü ve dördüncü üç aylık dönem sonuçları da doğrulamaktadır. 2005 yılı ilk döneminde toplam yurtiçi talep sadece yüzde 5.6 oranında büyüdüğü halde, GSYİH, net mal ve hizmet ihracatı pozitif olduğu için daha yüksek oranda yüzde 6.6 oranında büyümüştür. 2004 yılı üçüncü üç aylık dönemindeki gelişmeler de açık şekilde yukarıdaki saptamayı doğrular biçimdedir. Eksi yüzde 2.2 düzeyindeki net mal ve hizmet ihracatı, yüzde 8.1 oranındaki toplam yurtiçi talep büyümesinin GSYİH büyümesine ancak yüzde 5.3 olarak yansımaları sonucunu doğurmuştur. Buna karşılık yine 2006 yılı üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerinde toplam yurtiçi talep sırasıyla yüzde 1.4 ve 2.7 oranında genişlediği halde, GSYİH; bu dönemlerde net mal ve hizmet ihracatının pozitif olması ve sırasıyla yüzde 3.4 ve yüzde 2.4 oranında büyümüş olması sonucu, toplam yurtiçi talep artışından daha hızlı (Yüzde 4.8 ve yüzde 5.2) bir büyüme sergilemiştir. Daha açık bir deyişle, net mal ve hizmet ithalatı büyüdükçe yurtiçi üretim ve istihdam dışarıya kaymakta ve doğrudan yatırımlar da yetersiz düzeyde seyrettiğinden dış borçlanmaya dayalı tüketim sözkonusu olmaktadır.

Şüphesiz burada gerek tüketim gerek yatırım talebi olsun yurtiçi talebin büyümesi ihraç edilebilir mal miktarını azaltarak ihracatı olumsuz yönde etkilediği gibi, üretim girdisi ve yatırım malı talebini arttırmak suretiyle de ithal hacmini genişletici ve bu şekilde net mal ve hizmet ithalatını artırıcı bir rol oynamaktadır. Düşük döviz kuru ve yüksek faiz ortamında sıcak para ile veya varlık satışı ve iltizam (Gelecekteki kamu gelirlerinin peşin satışı) yoluyla finanse edilen bir tüketim talebinin kalkınma üzerindeki olumsuz etkisi ve ekonomi üzerinde yarattığı kırılganlık gayet açıktır ve bu sürecin, daha evvelce birkaç kez maruz kaldığı gibi, en sonunda, döviz kurunda ani bir yükselmeye kendini gösterecek bir krizle son bulma olasılığı hayli yüksektir.

Nitekim “para Politikası” bölümünde geniş şekilde üzerinde durulduğu gibi,

FED'in faizleri yükseltmesi ve Japonya'nın "sınırsız para arzı" politikasını sona erdirerek likiditeyi kısma yönünde politika değişikliğine gitmesi ve dünyada likiditenin azalması ile başlayan sermaye çıkışı ile birlikte Mayıs-Haziran 2006 aylarında Türkiye'de döviz kurları hareketlenmiş, kısa süre içinde yüzde yirmiye bulan bir ulusal para değer erimesi olmuş ve faizler yükselme eğilimi içine girmiştir. Bu durum bu güne kadar enflasyonun ve faizlerin düşürülmesinde YTL.'nin aşırı değerli hale getirilmesinin makroekonomik bir araç olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Değerli YTL. ihracatı olumsuz yönde etkilerken mamul ve ara malı ithalatını özendirilmiş, üretimin ve istihdam olanaklarının yurtdışına yönelmesine yol açmış, ihracata dayalı bir büyüme yerine, kısa vadeli ve sıcak parayla ve/veya varlık satışı finanse edilen tüketime dayalı bir ekonomik genişlemeye yol açmıştır.

Toplam Yurtiçi Talep - Net Dış Talep - GSYİH İlişkisi (Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

2007 Yılı I. ve II. Üç Aylık Dönemlerinde GSMH ve GSYİH Büyümesi

Yaşanmış olan derin ekonomik krizlerin ardından 2002 yılının ilk çeyreğinde başlamış olan büyüme süreci 2007 yılı ilk iki üç aylık dönemlerinde de devam etmiştir. 2006 yılının aynı dönemlerine göre GSMH 2007 yılının I. ve II. üç aylık dönemlerinde sırasıyla sabit fiyatlar üzerinden yüzde 6.8 ve yüzde 3.9 oranında büyürken, bu yılın ilk altı aylık döneminde geçen yılın ilk yarısına göre yüzde 5.3 oranında genişlemiştir. GSYİH ise I. ve II. Üç aylık dönemler itibariyle geçen yılın aynı dönemlerine göre sırasıyla yüzde 6.9 ve yüzde 3.9 oranında artmış, bu yılın ilk altı aylık dönemi itibariyle GSYİH büyüme oranı yüzde 5.3 olarak gerçekleşmiştir..

2007 yılının ilk altı aylık döneminde GSYİH bir önceki yılın aynı dönemine göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 14.9 oranında genişleyerek 277 milyar 588 milyon YTL. olarak, 1987 yılı fiyatları üzerinden ise 73 milyon 280 bin YTL. olarak gerçekleşmiştir. Bu yılın ilk yarısında GSMH ise 2006 yılının aynı dönemine göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 14.9 oranında büyümüş ve 277 milyar 431 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde GSMH 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 5.2 oranında artmış ve 72 milyon 695 bin YTL. düzeyinde gerçekleşmiştir.

2006 yılının ikinci yarısında gözlemlenen büyümeye katkı kompozisyonu 2007 yılı ilk iki üç aylık döneminde de sürmüş, iç talebin ekonomik büyümeye olan katkısı sınırlı kalırken, dış talep gelişmesi büyümenin ana kaynağı olmuştur.

2007 yılının ilk çeyreğinde sanayi sektörü katma değeri 2006 yılının aynı dönemine göre reel anlamda yüzde 7.5 oranında yüksek bir büyüme hızı sergilemiş, ancak ikinci üç aylık dönemde sanayi sektörü büyüme hızı yüzde 3.2'ye gerilemiş ve altı aylık dönem itibariyle sanayi sektörü büyüme hızı yüzde 5.2 olarak gerçekleşmiştir. Dış talep sanayi üretimini desteklerken, iç talep genişleme hızındaki yavaşlama sanayi sektörü üretim hacmini kısıtlayıcı bir etkide bulunmuştur. Geçen yılın aynı dönemine göre 2007 yılı ilk yarısında sabit fiyatlar üzerinden tarım sektörü yüzde 0.9 oranında düşük bir oranda büyürken, inşaat sektörü her iki üç aylık dönemde de ekonomik büyümeyi destekleyen sektörlerin ilk sırasında yer almıştır. İnşaat sektörü katma değeri reel anlamda 2007 yılı ilk üç aylık dönemde yüzde 16.5, ikinci üç aylık dönemde de hızını koruyarak yüzde 15.7 oranında büyüme sergilemiş ve ilk altı aylık dönemde inşaat sektörü büyüme hızı yüzde 16.1 olmuştur..Ticaret ve ulaştırma sektörleri katma değerleri de, sanayi sektörü katma değerindeki büyümeye paralel bir biçimde genişlemelerini sürdürmüşlerdir.

Bu sektörlerde ilk altı aylık dönem itibariyle büyüme hızı sırasıyla yüzde 4.6 ve yüzde 5.1 olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılı ilk üç aylık dönemi itibariyle GSMH içinde yüzde 26.6 oranında bir ağırlığa sahip olan sanayi sektörünün dönemsel büyüme katkısı 2.0 puan olurken, ikinci üç aylık dönemde yüzde katkısı 1.0 puana düşmüş ve ilk altı ay itibariyle katkısı 1.4 puan olmuştur. İlk altı ay itibariyle ticaret sektörünün katkısı 0.9 puan, inşaat sektörünün katkısı 0.9 puan ve ulaştırma sektörünün katkısı da 0.7 puan olmuştur.

TABLO II.3.6.
DÖNEMLER İTİBARIYLA GSMH DEĞİŞİMİ

GSMH Büyümesi	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
I. Üç Aylık Dön.	8.5	9.5	-7.9	4.2	-3.3	0.6	7.4	13.9	7.5	6.4	6.8
II. Üç Aylık Dön.	9.1	4.5	-3.7	5.4	-12.3	10.4	3.6	15.7	4.7	9.3	3.9
III. Üç Aylık Dön.	8.5	2.6	-7.6	7.2	-9.1	8.0	5.6	5.7	8.0	4.3	
IV. Üç Aylık Dön.	8.3	3.9	-6.1	6.3	-9.4	11.8	5.9	6.6	10.2	4.6	

2007 yılı ilk yarısında sabit fiyatlar üzerinden imalat sanayii katma değeri yüzde 4.5, enerji sektörü katma değeri yüzde 8.7 ve madencilik sektörü katma değeri yüzde 10.5 oranında artmıştır. Aynı dönemde ithalat vergisi yüzde 9.2 oranında artmış ve GSYİH büyümesine katkısı yüzde 0.4 puan olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılı ilk altı aylık döneminde yüzde 5.3 oranında gerçekleşen GSYİH büyümesine sanayi sektörünün katkısı yüzde 1.4 puan olmuştur.

TABLO II.3.7.
SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemlerine Göre % Değişme)

	2004	2005	2006	2006				2007		
				I.	II.	III.	IV.	I.	II.	I.Yarı
Tarım	2.0	5.6	2.9	7.6	-0.4	0.5	9.7	4.4	-1.1	0.9
Sanayi	9.4	6.5	7.4	4.5	11.1	7.2	6.5	7.5	3.2	5.2
İmalat	10.1	6.1	7.4	4.0	11.3	6.8	6.9	7.4	2.1	4.5
Hizmetler	10.2	8.2	6.1	7.7	7.8	5.3	3.9	6.8		
İnşaat	4.6	21.5	19.4	27.1	14.9	21.3	16.1	16.5	15.7	16.1
Ticaret	12.8	7.4	5.9	7.1	8.0	5.0	4.0	6.6	3.0	4.6
Ulaştırma	6.8	8.8	3.1	3.6	5.8	2.1	1.5	5.5	4.7	5.1
İthalat Vergisi	26.2	12.2	9.0	15.4	14.1	5.0	2.7	9.8	8.6	9.2
GSYİH	8.9	7.4	6.1	6.7	8.3	4.8	5.2	6.9	3.9	5.3
GSMH	9.9	7.6	6.0	6.4	9.3	4.3	4.6	6.8	3.9	5.2

Talep Unsurlarındaki gelişmeler

GSYİH’da talep yönünden en büyük paya sahip olan özel tüketim harcamalarındaki yavaşlama 2007 yılı birinci üç aylık döneminde de devam etmiş ve bu dönemde yüzde 2.0 oranında büyüyen özel nihai tüketim harcamaları, ikinci üç aylık dönemde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0.3 oranında daralmıştır. Özel nihai tüketim harcamaları GSYİH içinde 2007 yılı ilk altı aylık dönem itibariyle yüzde 68.8 oranında bir ağırlığa sahip olmuştur. Kamu tüketim ve yatırım harcamaları yüksek oranda genişleme göstererek büyümeyi desteklemiştir. Devletin nihai tüketim harcamaları ilk çeyrekte yüzde 9.0, ikinci çeyrekte ise yüzde 7.4 oranında genişlemiş, bu şekilde yılın ilk yarısı itibariyle, ulusal gelir artış hızının belirgin şekilde üstünde, yüzde 8.1 oranında genişlemiştir. Cari fiyatlar üzerinde kamu sektörü gayrisafi sabit sermaye yatırımları ilk çeyrekte yüzde 24.6, ikinci çeyrekte yüzde 20.1 oranında genişleyerek reel anlamda hızlı büyüme göstermiştir. Kamu yatırım harcamaları kapsamında bina yatırımlarında her iki çeyrekte de hızlı bir genişleme gözlemlen-

miştir. Özel kesim yatırım hacmindeki artış aynı dönemler itibariyle sırasıyla yüzde 23.9 ve yüzde 15.5 olmuştur. Mevsimsellikten arındırıldığında ilk çeyrekte sınırlı bir toparlanma gösteren dayanıklı tüketim malları talebi, yüksek baz etkisi nedeniyle yıllık olarak ele alındığında gerilemeye devam etmiştir. Yarı dayanıklı ve dayanıksız mallar ile gıda maddeleri talebinde ilk çeyrekte gözlenen düşük oranlı artış ikinci çeyrekte daralmaya dönüşmüştür.

İç talepteki yavaşlamayla birlikte ithalat artışı ilk üç aylık dönemde yüzde 4.3 oranında düşük düzeyde bir büyüme göstermiş, ikinci çeyrekte biraz hızlanarak 8.4 oranında genişlemiş ve ilk yarı itibariyle yüzde 6.5 oranında büyümüştür. Buna karşılık bir önceki yılın aynı dönemlerine göre reel anlamda birinci çeyrekte yüzde 14.7, ikinci çeyrekte yüzde 12.7 oranında ve yılın ilk yarısı itibariyle yüzde 13.6 oranında büyüyen mal ve hizmet ihracatı büyümeye önemli katkıda bulunmuştur.

2007 yılı ilk altı aylık döneminde ekonomik büyümeye özel nihai tüketim harcamaları 0.055 puan, kamu tüketim harcamaları 1.16 puan, gayrisafi sabit sermaye oluşumu 1.55 puan, ve mal ve hizmet ihracatı da 4.1 puan katkıda bulunmuştur. Mal ve hizmet ithalatı ise büyümeye negatif 2.6 puan negatif katkıda bulunmuştur.

TABLO II.3.8.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

	Yıllık		2006 Yılı				2007 Yılı		
	2005	2006	I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	I. Çeyrek	II. Çeyrek	I. Yarı
Toplam Tüketim	8.1	5.6	8.3	12.2	3.3	0.2	3.2	1.0	2.0
Kamu	2.4	9.6	10.1	18.3	14.8	0.7	9.0	7.4	8.1
Özel	8.8	5.2	8.1	11.5	2.3	0.1	2.0	-0.3	0.8
Sabit sermaye yatırımları	24.0	14.0	32.1	14.0	11.3	4.4	3.0	10.0	6.9
Kamu	25.9	-0.2	32.8	-11.9	-4.1	1.8	9.1	33.9	25.1
Özel	23.6	17.4	32.1	18.4	15.0	5.6	2.5	6.9	4.9
Mal ve Hizmet İhracatı	8.5	8.5	6.8	9.1	11.5	6.2	14.7	12.7	13.6
Mal ve Hizmet İthalatı	11.5	7.1	10.0	13.7	3.6	1.0	4.3	8.4	6.5
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Harc.)	7.4	6.1	6.7	8.3	4.8	5.2	6.9	3.9	5.3

II.4. SEKTÖREL GELİŞMELER

II.4.1. TARIM

Tarım sektörü katma değeri 2006 yılında, bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 6.3, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden ise reel anlamda yüzde 2.9 oranında büyüme göstermiştir.

TARIM SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ

Cari Üretici Fiyatlarıyla	Değer (Bin YTL)			Değişim (%)		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Tarım Sektörü Toplamı	48.394.672	49.957.330	53 084 044	14.9	3.2	6.3
Çiftçilik ve Hayvancılık	44.905.361	46.141.237	48 754 324	13.5	2.8	5.7
Ormancılık	1.702.823	1.756.925	1 917 299	34.3	3.2	9.1
Balıkçılık	1.786.488	2.059.168	2 412 420	36.6	15.3	17.2
1987 Yılı Fiyatlarıyla	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Tarım Sektörü Toplamı	15.863	16.756	17 241	2.0	5.6	2.9
Çiftçilik ve Hayvancılık	14.683	15.624	16 002	1.3	6.4	2.4
Ormancılık	793	735	803	15.1	-7.3	9.3
Balıkçılık	387	397	437	7.8	2.6	10.0

2006 yılında iklim koşullarının genelde olumlu bir seyir izlemesi ve sağlanan verimlilik artışları tarımsal üretimde gerçekleşen artışta önde gelen unsurlar olmuştur. 2006 yılında en yüksek üretim artışları bir önceki yıla göre yüzde 62.1 ile soyada, yüzde 33.3 ile fiğde, yüzde 16.0 ile çeltik üretiminde gerçekleşmiştir. Üretim alanlarındaki genişleme, yağış artışı ve üretimin kayıt altına alınması çeltik üretim artışında etkili olmuştur. Mısır üretimindeki düşüşte ekim alanlarının daralması etkili olmuştur. Buna karşılık 2005 yılına göre tütün üretiminde yüzde 12.6, buğday üretiminde yüzde 6.9 oranında daralma yaşanmıştır.

TABLO II.4.1.
SEÇİLMİŞ BAZI BİTKİLERDE ÜRETİM DURUMU

Üretim (Bin Ton)					
	2002	2003	2004	2005	2006
Buğday	19.500	19.000	21.000	21.500	21 010
Arpa	8.300	8.100	9.000	9.500	9 661
Mısır	2.100	2.800	3.000	4.200	3 811
Çeltik	360	372	490	600	696
Tütün	153	112	134	135	118
Şeker Pancarı	16.523	12.623	13.517	14.723	14 452
Pamuk (kütü)	2.542	2.346	2.455	2.240	2 550
Ayçiçeği	850	800	900	975	1 118
Soya	75	85	50	29	49
Fındık	600	480	350	530	661
Zeytin	1.800	850	1.600	1.200	1 767
Portakal	1.250	1.250	1.300	1.445	1 536
İncir	250	280	275	285	290
Üzüm	3.500	3.600	3.500	3.850	4 000
Patates	5.200	5.300	4.800	4.090	4 397

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO II.4.2.
TARIMSAL DESTEKLEME ÖDEMELERİ

	Tutar (Milyon YTL.)				Pay (%)		Değişim (%)
	2003	2004	2005	2006*	2005	2006*	2006/2005
Doğrudan Gelir Desteği	2.360	2.480	2.352	2.670	63.9	54.8	13.5
Hayvancılık Dest. Ödeme.	126	209	345	660	9.4	13.5	91.3
Tarım Reformu Uyg. Projesi	51	31	3	30	0.1	0.6	-90.3
Prim Desteği Ödemeleri	269	294	656	950	17.7	19.5	46.2
Çay primi ve Budama Desteği	39	70	110	150	3.1	3.1	32.7
Diğer Sübvansiyonlar	-	-	209	395	5.9	8.1	89.0
Toplam	3.015	3.84	3.680	4.875	100.0	100.0	32.5

* Geçici

Yukarıdaki Tablodan görüldüğü gibi tarımsal destek ödemeleri 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 32.5 oranında bir artışla 4 milyon 875 bin YTL. olarak gerçekleşmiş, bu tutar içerisinde doğrudan gelir desteği ödemelerinin payı yüzde 54.8 olurken, prim desteği ödemeleri yüzde 46.2 oranında bir artış göstermiş ve toplam destek ödemeleri içindeki payı yüzde 10.5e yükselmiştir.

II.4.2. SANAYİ

90'lı yılların ortalarından 2000'li yılların başına kadar olan dönemde ekonomik konjonktörde yaşanmış olan dalgalı seyir doğal olarak sanayi sektörü katma değerindeki gelişmelerde de etkisini derinden göstermiştir. 1994 yılındaki ekonomik kriz sürecinde yüzde 5.7 oranında önemli bir daralma gösteren sanayi sektörü katma değeri, 1994'ü izleyen üç yıl boyunca hızlı bir genişleme göstermiş ve sırasıyla yüzde 12.1, yüzde 7.1 ve yüzde 10.4 oranında bir büyüme ortaya koymuştur. Uzak Doğu Asya ve daha sonra Rusya'da meydana gelen ekonomik krizin de etkisiyle 1998 yılı ikinci yarısından başlayarak tekrar yavaşlama süreci içine giren sanayi sektörü katma değer artışı, 1998 yılının tümü itibariyle yüzde 2.0'de kalmıştır. 1998 yılının son çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5.4 oranında küçülme gösteren sanayi sektöründeki daralma, yılın ikinci çeyreğinde yaşanan hafif bir to-

parlanma dışında yıl boyunca devam etmiştir. 17 Ağustos depreminin doğrudan ve dolaylı etkileri ve tüketim ve yatırım talebindeki daralmalar ayrıca ihrac talebinin düşmesi sanayi sektöründeki olumsuz gidişi daha da derinleştirmiş ve sanayi sektörü katma değeri yılın tamamı itibariyle yüzde 5.0 oranında düşmüştür.

1999 yılı Aralık ayında IMF ile girilen Stand-by düzenlemesinin ekonomide yarattığı iyimser beklentiler, faiz hadlerinde meydana gelen, beklenenin ötesinde düşüş ve tüketici kredileri elverişliliğindeki iyileşmeler, 2000 yılı ilk üç aylık döneminden itibaren, tüketim ve yatırım talebinde ve dolayısıyla sanayi üretiminde yeniden büyüme eğilimine girilmesinde temel etkenler olmuşlardır. 2000 yılında oniki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla göre toplam sanayi üretimi yüzde 6.1 artış göstermiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 aylarında yaşanan ve önce para piyasalarında etkili olan krizler daha sonra reel ekonomiye de yansımıştır. Oniki aylık ortalamalar bazında bir önceki yıla göre, 2001 yılında toplam sanayi üretimi yüzde 8.7 oranında şiddetli bir daralma göstermiştir.

TABLO II.4.3.
SANAYİ SEKTÖRÜ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI

Yıl	Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
1998	2.0	9.3	11.5	5.0
1999	-5.0	-7.3	1.2	5.3
2000	6.1.	-2.8	6.5	7.4
2001	-8.7	-8.0	-9.5	-1.8
2002	9.4	-8.3	10.8	5.4
2003	8.7	-3.4	9.3	8.5
I. Dönem	9.3	-13.1	10.6	8.0
II. Dönem	4.6	-14.7	5.1	7.2
III. Dönem	10.4	10.3	10.5	10.0
VI. Dönem	10.7	3.5	11.1	8.4

Yıl		Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
2004		9.9	4.0	10.4	8.5
	I. Dönem	10.6	-9.8	12.0	6.5
	II. Dönem	16.2	10.1	17.2	8.4
	III. Dönem	8.5	6.9	8.7	7.0
	IV. Dönem	4.7	7.7	4.5	5.6
2005		5.3	13.8	4.8	7.6
	I. Dönem	6.1	24.6	5.6	5.7
	II. Dönem	3.1	16.8	2.2	7.5
	III. Dönem	4.5	2.3	7.4	8.4
	IV. Dönem	7.8	16.6	7.4	8.8
2006		5.8	4.4	5.6	9.1
	Kamu	6.7	9.3	3.4	14.5
	Özel	5.6	-11.0	5.9	4.4
	I. Dönem	3.4	4.1	2.8	8.4
	Kamu	0.3	8.0	-5.8	13.6
	Özel	4.2	-10.9	4.3	4.1
	II. Dönem	8.2	9.5	8.1	9.3
	Kamu	8.8	15.0	6.0	13.9
	Özel	8.1	-7.3	8.4	5.3
	III. Dönem	5.7	9.0	5.1	9.8
	Kamu	9.2	14.4	6.4	14.4
	Özel	4.8	-6,7	4.8	5.5
	IV. Dönem	5.8	-4.6	6.0	8.8
	Kamu	7.3	0.1	5.8	16.2
	Özel	5.5	-19.1	6.0	8.8

Madencilik sektörü dışında kalan toplam sanayi, imalat ve enerji sektörlerinin 2002 yılı başından itibaren tekrar bir toparlanma dönemine girdiği ve bu sürecin yıl boyunca bu sektörlerde hızlanarak devam ettiği gözlenmiştir. İmalat, enerji ve toplam sanayi sektörlerinde 2002 yılında gerçekleşen bu hızlı üretim genişlemesinde bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın baz rakamlarını düşürmüş olmasının yanısıra stok yenileme faaliyetleri ve ihracat artışı da önemli etkenler olmuşlardır.

Madencilik sektörü dışında alt sektörler olan imalat sanayii ve enerji sektörlerinde 2003 yılında gerçekleşen hızlı büyüme, 2002 yılında sanayi sektörü katma değerinde gerçekleşen genişlemenin sözü edilen yılda da ivme kazanarak devam etmesini sağlamıştır. Canlı iç talebin yanısıra ihracat hacminde sağlanan dikkat çekici artış sanayi sektörü katma değerinin büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki yıllara göre sanayi sektörü üretim endeksi 2003 yılında yüzde 8.7 oranında artarken, bu sektörün katma değeri yüzde 7.8 oranında yükselmiştir.

1999 – 2003 döneminde kesintisiz biçimde küçülme eğilimi göstermiş olan madencilik sektörü üretimi 2004 yılında tekrar büyümeye başlamıştır. Sanayi sektörü katma değerinde 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleşen hızlı büyüme 2004 yılında da devam etmiştir. Süregelen ekonomik büyüme, geleceğe yönelik beklentilerdeki iyileşme ve faiz hadlerindeki belirgin düşüş ile canlı bir seyir izleyen iç talep ve ihracat hacminde tanık olunan hızlı genişleme 2004 yılında sanayi sektörü katma değerinin yüzde 9.4 düzeyinde hızlı bir büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur.

TABLO II.4.4.
SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
(1987 Yılı Fiyatları İle Bir Önceki Yıla Göre % Değişim)

Sektörler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Madencilik	-1.1	-8.8	-4.4	-2.9	2.6	12.8	4.8
İmalat Sanayi	6.4	-6.1	10.4	8.6	10.1	6.1	7.4
Elektrik, Gaz, Su	6.5	-2.1	8.0	5.7	6.1	7.5	8.7
Toplam Sanayi	6.0	-7.5	9.4	7.8	9.4	6.5	7.4

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Tüketim ve yatırım talebinin canlı olmasına karşılık YTL.'nin aşırı değer kazanmış olmasının bir sonucu olarak tüketim talebinin ithal mallarına kayması, ihracat hacmi büyüme hızının yavaşlaması ve ithal ara malı ve girdi ithalatının daha çekici hale gelmesi gibi nedenlerle sanayi katma değeri büyüme hızında 2005 yılında belirgin bir yavaşlama meydana gelmiştir. Yukarıda verilen tablodan görüleceği üzere, önceki üç yıllık dönemde ortalama büyüme hızı yüzde 8.9 olan sanayi sektörü katma değeri büyüme hızı 2005 yılında yüzde 6.5'e gerilemiştir.

TABLO II.4.5.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2002	95.5	106.4	103.4	-	-	-
2003	91.2	120.5	112.4	-4.5	13.3	8.7
2004	92.7	135.2	123.5	1.6	12.2	9.9
2005	97.7	142.4	130.0	5.4	5.3	5.3
2006	104.2	150.4	137.6	6.7	5.6	5.8

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Ancak sanayi sektörü katma değerindeki büyüme 2006 yılında tekrar hızlanarak yüzde 7.4'e yükselmiştir. Bu gelişmede şüphesiz toplam sanayi sektörü içinde yüzde 86.92 oranında ağırlığa sahip olan imalat sanayindeki büyümenin bir önceki yıla ilişkin yüzde 6.1 düzeyinde 2006 yılında yüzde 7.4'e çıkması esas etken olmuştur.

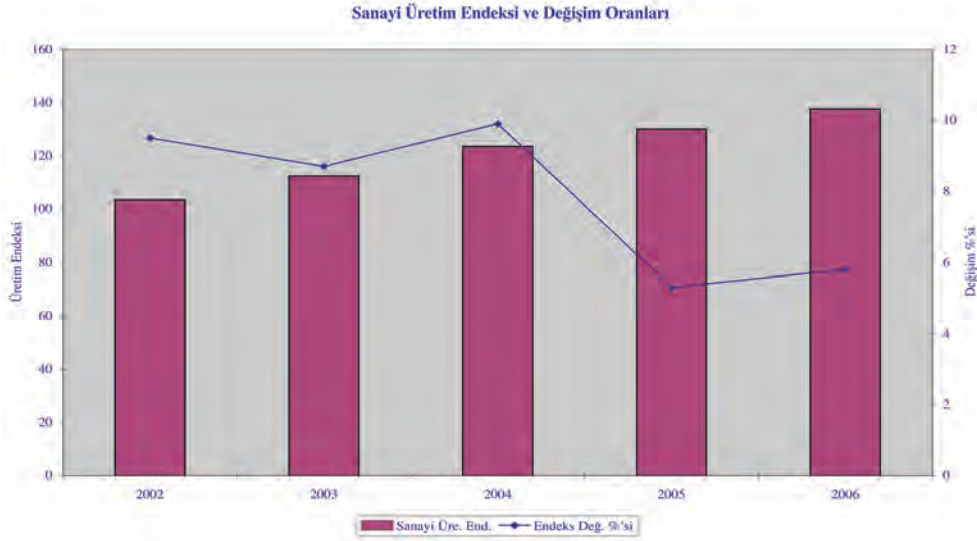
Diğer taraftan sanayi sektörü⁽¹⁾ alt sektörleri ile imalat alt sektörünün başlıca dallarına ilkin üretim endekslerinde son beş yıllık dönemde gözlemlenen gelişmeler aşağıdaki tabloda verilmektedir:

(1) Sanayi sektörü madencilik, imalat ve elektrik, gaz, su olmak üzere üç ana alt sektörden oluşmakta olup, toplam sanayi sektörü içinde madencilik sanayii yüzde 4.89, imalat sanayii yüzde 86.92 ve elektrik, gaz ve su sanayii de yüzde 8.19 oranında ağırlığa sahiptir.

TABLO II.4.6.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör	2002	2003	2004	2005	2006
Sanayi	9.4	8.8	9.9	5.3	5.8
Madencilik	-8.3	-3.4	4.0	13.8	4.3
İmalat	10.9	9.3	10.4	4.8	5.6
Gıda, İçecek	2.9	7.6	-0.4	6.1	6.0
Tekstil	12.5	2.1	-1.4	-11.9	-1.0
Giyim	3.3	1.7	3.7	-12.5	-4.9
Petrol Ürünleri	9.1	3.1	-4.6	-0.1	2.3
Kimyasal Ürünler	14.2	8.8	16.1	5.6	7.0
Toprak San. Ürünl.	10.9	10.0	9.4	10.0	4.4
Ana Metal Sanayii	10.1	11.9	11.6	3.4	10.6
Metal Eşya Sanayii	0.5	3.2	9.6	31.7	18.9
Makine – Teçhizat	21.4	22.4	31.1	1.1	22.0
Taşıt Araçları	27.1	47.6	53.3	9.6	9.6
Enerji	5.4	8.5	6.8	7.6	9.1

2002 – 2004 döneminde tanık olunan canlı bir genişlemenin ardından 2005 yılında imalat sanayii üretiminde meydana gelen yavaşlama 2006 yılında görece olarak hafiflemiştir. Çin’den yapılan ithalat üzerindeki kotaların kaldırılmasının da etkisiyle özellikle dış piyasalardaki daralma sonucu, 2005 yılında tekstil ve giyim sanayii üretim endekslerinde önemli bir daralma ile karşı karşıya kalmış bu eğilim 2006 yılında da etkisini sürdürmüştür.

İmalat sanayii alt sektörlerinde 2006 yılı içinde tanık olunan gelişmeler incelendiğinde, bir önceki yıla göre en hızlı üretim artışlarının yüzde 120.9 ile ‘büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri’nde, yüzde 58.8 ile ‘diğer ulaşım araçları’nda, yüzde 22.2 ile ‘tütün ürünleri’nde, yüzde 22.0 ile ‘makine ve teçhizat’ta, yüzde 20,5 ile ‘elektrikli makine ve cihazlarda’ yüzde 18.9 ile ‘metal eşya sanayii’nde, ve yüzde 14.3 ile ‘derinin işlenmesi, bavul, çanta’ üretiminde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Buna mukabil geçtiğimiz yıl bir önceki yıla göre, ‘radyo, tv ve haberleşme cihazları’ üretimi yüzde 15.9, ‘plastik ve kauçuk ürünler’ üretimi yüzde 11.7, ‘giyim eşyası’ üretimi yüzde 4.9 oranında daralma sergilemiştir.

Diğer taraftan madencilik sektörü kapsamında ‘ham petrol ve doğal gaz’ üretimi 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 13.0 oranında azalma göstermiştir.

Sanayi sektörü katma değerinin GSYİH içerisindeki payında genelde gözlemlenen uzun dönemli büyüme eğilimi 2005 ve 2006 yıllarında da sürmüştür ve 2004 yılında yüzde 24.9 olan toplam sanayi sektörü payı 2005 yılında yüzde 25.4'e ve 2006 yılında da yüzde 25.6'ya yükselmiştir.

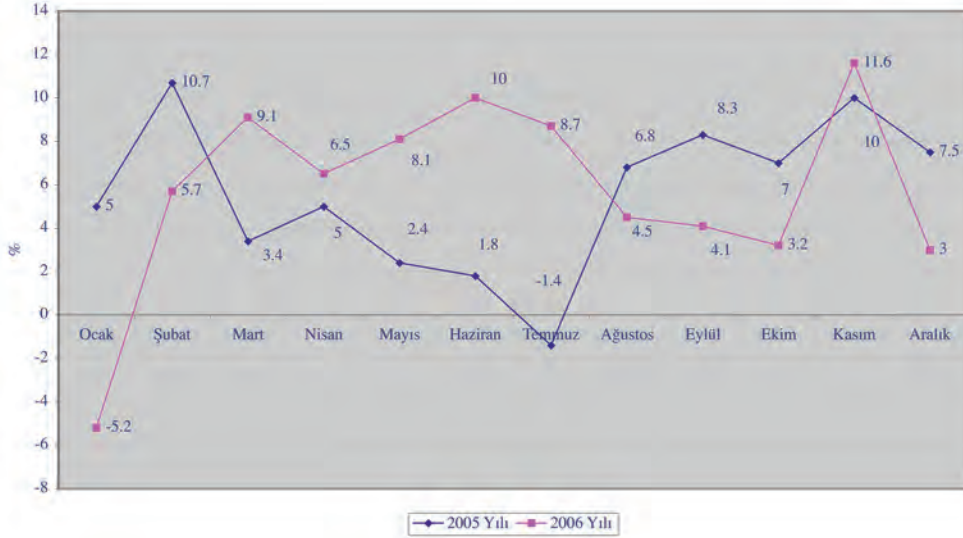
TABLO II.4.7.
GSYİH İÇİNDE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ PAYI
(Cari Üretici Fiyatlarıyla % Olarak)

Sektörler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Madencilik	1.1	1.2	1.0	1.1	1.2	1.4	1.4
İmalat Sanayi	19.2	20.6	20.1	20.0	20.4	20.8	21.1
Elektrik, Gaz, Su	3.0	3.9	4.1	3.6	3.3	3.2	3.0
Toplam Sanayi	23.3	25.7	25.2	24.7	24.9	25.4	25.6

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Sanayi üretim endeksinde 2005 ve 2006 yıllarında aylar itibariyle, önceki yılın aynı ayına göre meydana gelen gelişmeler aşağıda Grafik halinde verilmektedir:

Toplam Sanayi Aylık üretim Endeksi Değişim (% Olarak)

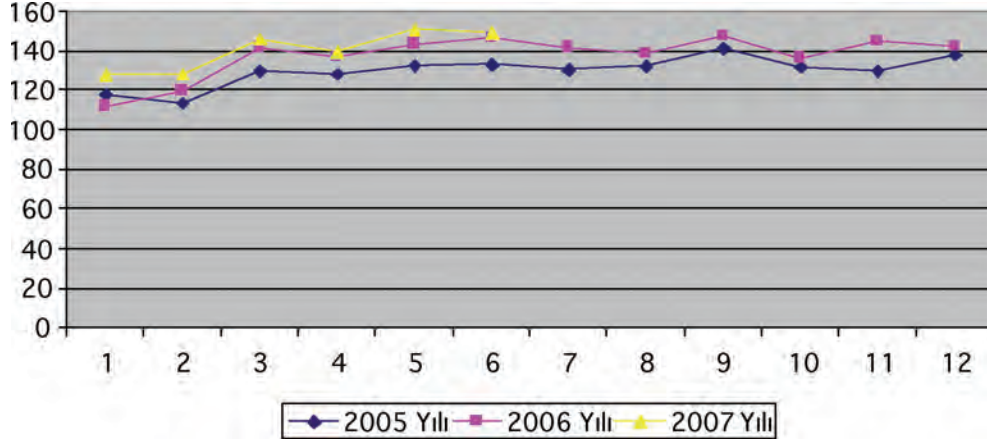

II.4.2.1. SANAYİ SEKTÖRÜNDE 2007 YILI GELİŞMELERİ

2007 yılı Ocak-Haziran döneminde altı aylık ortalamalar itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre sanayi sektörü yüzde 5.3 ve alt sektörler olan madencilik yüzde 10.3, imalat sanayii yüzde 4.7, elektrik, gaz ve su yüzde 9.2 oranında artış göstermişlerdir.

Aşağıda son üç yıllık dönemde aylık sanayi üretim endeksinde meydana gelen gelişmeler Grafik halinde verilmektedir. Görüldüğü gibi 2007 yılının ilk yarısında, tüm aylarda sanayi üretim endeksi önceki iki yıla ilişkin endeks değerlerinin üstünde gerçekleşmiştir.

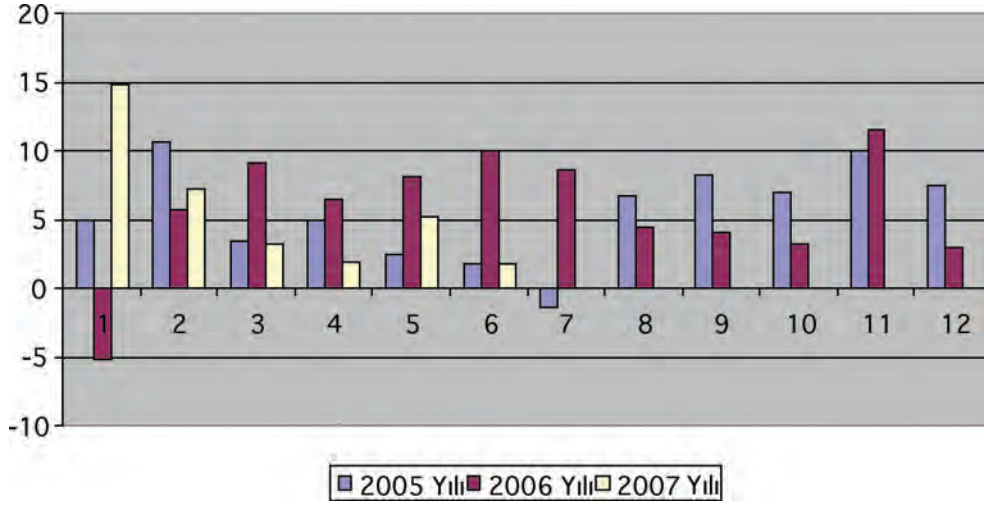
AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ
(1997 = 100.0)

TABLO II.4.8.
AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör	2004	2005	2006	2007					
				Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Sanayi	9.8	5.4	5.8	14.9	7.3	3.2	2.0	5.2	1.8
Madencilik	4.0	13.8	4.3	16.5	4.3	4.1	17.4	18.0	2.9
İmalat	10.4	4.8	5.5	15.1	7.5	2.7	0.4	4.2	1.1
Gıda, İçecek	0.5	6.2	6.0	5.3	3.4	8.9	3.2	3.2	-0.1
Tekstil	-1.5	-11.8	-1.0	12.7	4.2	4.4	7.8	9.3	1.8
Giyim	3.5	-12.4	-4.8	0.4	-7.3	-10.6	5.6	0.3	1.7
Petrol Ürünleri	-4.6	-0.1	2.4	10.1	37.7	-0.2	-15.0	7.6	4.3
Kimyasal Ürünler	16.1	6.3	6.3	17.8	0.9	3.4	-3.5	3.9	0.8
Toprak San. Ürünü.	9.2	10.3	4.3	9.8	4.4	-0.6	-3.8	0.1	1.0
Ana Metal Sanayii	11.6	3.4	10.7	27.1	14.9	9.9	12.2	9.6	8.5
Metal Eşya Sanayii	9.4	32.0	18.9	47.4	15.8	8.4	13.0	17.2	-5.0
Makine – Teçhizat	31.0	1.2	22.0	44.2	23.2	10.5	-1.0	8.4	7.7
Taşıt Araçları	53.3	9.6	9.7	19.4	0.7	0.3	5.9	4.4	-0.9
Enerji	6.8	7.6	9.1	12.1	6.8	7.9	11.6	9.0	8.2

AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ
(Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre % Değişme)

Aşağıda verilen Tabloda son dört yıla ilişkin yıllık ortalama ve 2007 yılı Ocak – Haziran dönemi aylık kapasite kullanım oranları verilmektedir.

TABLO II.4.9.
KAPASİTE KULLANIM ORANI
(% Olarak)

	Yıllık			2007					
	2004	2005	2006	Ocak	şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
İmalat sanayii	81.5	80.3	81.0	78.5	80.3	81.9	81.8	83.3	83.5
Kamu	84.3	86.2	89.4	83.1	88.9	84.8	84.0	87.9	92.5
Petrol Ürünleri	88.1	90.9	93.0	81.7	90.5	83.6	82.0	94.1	94.1
Gıda	71.6	79.2	79.9	89.6	74.8	80.1	76.9	56.8	89.3
Kimya	87.5	73.6	89.1	97.8	95.3	95.5	89.0	59.3	91.7
Ana Metal	87.7	90.2	89.4	84.1	88.6	88.9	95.8	95.8	95.5
Özel	79.9	78.0	79.6	77.7	78.9	81.4	81.4	82.6	82.6
Gıda-İçecek	71.1	70.	70.8	72.0	73.0	73.3	70.5	73.0	73.3
Tekstil	81.4	80.9	80.6	81.4	83.1	83.2	82.3	82.1	83.2

	Yılık			2007					
	2004	2005	2006	Ocak	şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Giyim	82.7	81.8	82.5	82.4	85.1	84.9	83.3	85.1	84.9
Petrol Ürünleri	60.3	65.3	64.0	66.4	72.0	72.9	67.2	72.8	72.9
Kimya	76.6	75.7	74.5	75.8	74.6	75.9	70.8	74.6	75.9
Toprak ürünleri	82.0	82.5	83.4	82.9	84.6	86.8	84.2	84.0	86.8
Ana Metal	80.1	80.2	82.7	85.3	66.0	86.8	85.7	88.0	86.8
Makine-Teçhizat	86.9	75.6	79.8	81.1	79.5	77.7	75.7	79.5	77.7
Taşıt Araçları	79.0	83.8	85.5	88.8	91.4	91.8	89.9	91.4	91.8

Kaynak : DPT, Aylık Ekonomik gelişmeler, Haziran 2007, S. 6.

II.4.2.2. MADENCİLİK

Madencilik sektörü katma değerinde 2006 yılında, ulusal hasıla artış hızının altında, yüzde 4.8 oranında bir büyüme olmuştur. Bir önceki yıl yüzde 13.8 olan toplam madencilik sektörü üretim artış hızında 2006 yılında gözlenen yavaşlamada, özel sektör üretim genişleme hızındaki yavaşlama etkili olmuştur. Madencilik sektöründe 2006 yılında kamu kesimi üretim endeksi yüzde 9.3 oranında artış gösterirken, özel kesim endeksi yüzde 11.0 oranında daralmıştır.

TABLO II.4.10.
MADENCİLİK SEKTÖRÜ ÜRETİM ENDEKSİ
(1997 = 100.0)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2003	75,2	92,9	79,4	-	-	-
2004	74,9	107,3	82,6	-0,4	15,5	4,0
2005	93,8	94,7	94,0	25,2	-11,7	13,8
2006	102,5	84,3	98,1	9,3	-11,0	4,4

Kaynak: TÜİK

Madencilik sektörü 2006 yılı gelişmelerine alt üretim alanları itibariyle bakıldığında, üretim endeksinin ‘kömür madenciliği’nde yüzde 6.1, ‘metal cevheri madenciliği’nde yüzde 21.9, ‘diğer madencilik’te yüzde 4.0 oranında arttığı, buna karşılık ‘ham petrol ve tabii gaz’ üretimi alanında yüzde 13.0 oranında düştüğü gözlenmiştir.

TABLO II.4.11.
ÜRETİM ALANLARI İTİBARIYLA
MADENCİLİK ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİMİ
(1997 = 100.0) (%)

Alt Sektör	2004			2005			2006		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Madencilik	-0,4	15,5	4,0	25,2	-11,7	13,8	9,3	-11,0	4,4
Kömür Madenciliği	-9,0	18,5	-6,7	36,1	9,7	33,3	10,1	-35,1	6,1
Ham Petrol-Tabii Gaz	1,5	-2,4	0,5	12,5	-3,2	8,6	-13,9	-9,7	-13,0
Metal Cevheri Madenciliği	-7,2	35,4	0,6	4,2	23,2	8,9	37,5	-18,1	21,9
Diğer Madencilik	23,5	17,4	20,1	20,7	-20,6	-2,0	14,0	-4,1	6,0

Kaynak: TÜİK

II.4.2.3. İMALAT SANAYİİ

Ekonomik büyümenin canlı seyretmesine, tüketim ve yatırım talebinin yüksek olmasına karşılık YTL.’nin aşırı değer kazanmış olmasının bir sonucu olarak tüketim talebinin ithal mallarına kayması, ihracat hacmi büyüme hızının yavaşlaması ve ithal ara malı ve girdi ithalatının daha çekici hale gelmesi gibi nedenlerle 2005 yılında imalat sanayii katma değeri büyüme hızında belirgin bir yavaşlama meydana gelmişti. 2006 yılında ise canlı ekonomik büyümenin ve ihracat talebinin etkisiyle imalat sanayii katma değeri büyüme hızının belirgin bir biçimde yükselerek cari fiyatlarla yüzde 20.1, sabit fiyatlarla yüzde 7.4’e yükseldiği gözlemlenmiştir.

Toplam imalat sanayii üretim endeksi artış oranı ise 2005 yılındaki yüzde 4.8 oranından 2006 yılında yüzde 5.6’ya yükselmiştir.

TABLO II.4.12
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100.0)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2003	95.8	116.3	112.0	-	-	-
2004	95.5	131.2	123.7	-0.3	12.8	10.4
2005	97.0	138.2	129.6	1.6	5.3	4.8
2006	100,3	146,4	136,8	3,4	5,9	5,6

Kaynak: TÜİK

İmalat sanayiine alt üretim alanları itibariyle bakıldığında 2006 yılında en yüksek üretim endeksi artışlarının yüzde 14.3 ile 'derinin işlenmesi, bavul, çanta' üretiminde, yüzde 10.6 ile 'ana metal sanayii'nde ve yüzde 9.6 ile 'taşıt araçları ve karoseri imalatı'nda gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşılık 2006 yılında üretim endeksi 'plastik-kauçuk ürünleri imalatı'nda yüzde 11.7 ve 'giyim eşyası' üretiminde yüzde 4.9 oranında gerilemiştir.

TABLO II.4.13.
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI (%)

İmalat Sanayii ve Bazı Alt Sektörler	2004			2005			2006		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Toplam İmalat Sanayi	95,5	131,2	123,7	97,0	138,2	129,6	100,3	146,4	136,8
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	60,1	118,6	112,2	42,5	128,3	119,0	43,0	136,3	126,1
Tekstil Ürünleri İmalatı	0,5	105,1	102,9	1,4	92,6	90,7	1,3	91,7	89,8
Giyim Eşyası İmalatı	0,0	114,8	114,8	0,0	103,5	100,4	0,0	98,5	95,5
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	0,0	92,9	92,9	0,0	80,4	75,0	0,0	91,9	85,7
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	0,0	133,9	133,9	0,0	165,9	154,9	0,0	170,1	158,7

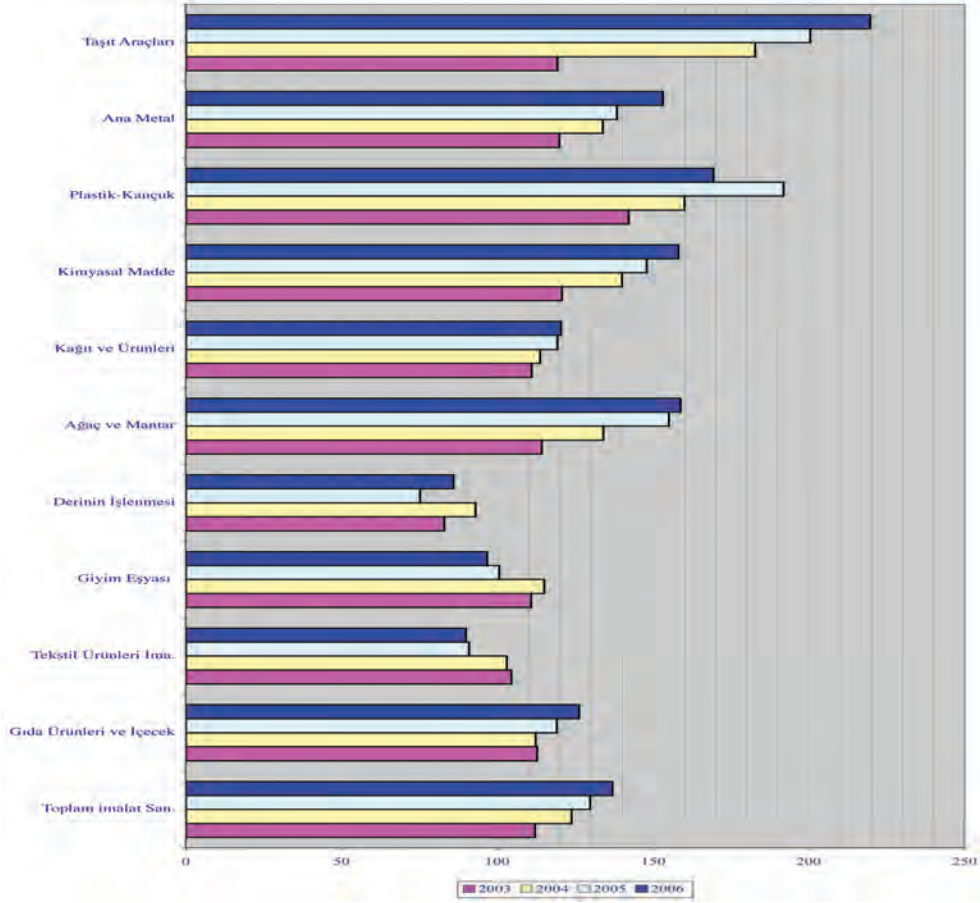
İmalat Sanayii ve Bazı Alt Sektörler	2004			2005			2006		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	8,9	127,0	113,6	5,0	133,8	119,1	5,9	134,9	120,2
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	86,6	150,9	139,9	78,3	161,9	147,7	89,2	172,1	158,0
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	0,0	159,9	159,9	0,0	193,2	191,6	0,0	170,6	169,1
Ana Metal Sanayi	112,3	147,2	133,7	111,9	154,9	138,2	115,0	177,0	152,9
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	0,0	182,6	182,6	0,0	200,2	200,2	0,0	219,5	219,5

Kaynak: TÜİK

Bir önceki yıla ilişkin yüzde 81.5 oranından 2005 yılında yüzde 80.3 oranına gerileyen imalat sanayii kapasite kullanım oranı 2006 yılında ılımlı bir artışla yüzde 80.0 olarak gerçekleşmiştir.

Bazı ülkelerce birtakım mevzii korumacılık önlemleri alınmış olmakla beraber, Çin'den yapılan tekstil ürünleri ithalatında uygulanagelmekte olan kotaların uluslar arası düzeyde kaldırılması veya yumuşatılması ve YTL.'nin aşırı değer kazanmış olması nedenleriyle iç piyasada ve dış piyasalarda karşı, karşıya kalınan rekabet gücü kaybı, 2005 yılında olduğu gibi 2006 yılında da imalat sanayii kapsamındaki tekstil, giyim eşyası ve deri ürünleri sanayii ürünleri üretimlerinde dikkat çekici boyutta üretim azalmalarına yol açmış olup bu durum aşağıda verilen Grafikte açık biçimde gözlenmektedir..

AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ (1997 = 100.0)

Aşağıda verilen Tabloda son üç yıllık dönem itibariyle imalat sanayiinde ve alt sektörlerinde gözlemlenen kapasite kullanım oranları verilmektedir.

TABLO II.4.14.
İMALAT SANAYİİ KAPASİTE KULLANIM ORANI GELİŞMELERİ

(Üretim Değeri Ağırlıklı, %)

Sektörler	2004			2005			2006		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Toplam İmalat Sanayi	84,3	79,9	81,5	86,0	78,8	80,3	89,4	79,6	81,0
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	71,6	71,1	71,4	79,2	70,1	71,0	77,9	70,7	71,2
Tekstil Ürünleri İmalatı	24,3	81,4	81,3	41,8	80,8	80,8	74,9	80,5	80,5
Giyim Eşyası İmalatı	0,0	82,7	82,7	0,0	81,7	81,7	0,0	82,5	82,5
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	10,4	67,8	67,8	0,0	66,4	66,4	0,0	67,8	67,8
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	0,0	90,0	90,0	0,0	83,9	83,9	0,0	85,9	85,9
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	63,1	89,4	88,6	83,3	84,6	84,7	44,3	83,3	83,3
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	87,5	76,6	80,7	73,6	75,6	75,1	89,0	74,9	76,9
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	0,0	84,3	84,3	0,0	80,9	80,9	0,0	80,3	80,3
Ana Metal Sanayi	87,7	80,1	83,4	90,2	80,1	82,2	86,4	82,8	83,6
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	0,0	79,0	79,0	0,0	83,6	83,6	0,0	85,4	85,4

Kaynak: TÜİK

Yukarıda verilen Tablodan açık biçimde görüldüğü gibi yakın geçmiş dönemde kapasite kullanım oranında en hızlı büyümenin gerçekleştiği imalat sanayii alt sektörü ‘taşıt araçları ve karoseri imalatı’ olmuştur. Buna karşılık ‘plastik-kauçuk ürünleri imalatı’ ile ‘tekstil ürünleri imalatı’nda kapasite kullanım oranı sürekli bir düşüş eğilimi sergilerken, diğer alanlarda dalgalı bir seyir izlemiştir.

Aşağıdaki Tablolarda, 2004 – 2006 yılları itibariyle, seçilmiş dayanıklı tüketim ve yatırım malları ile başlıca sanayi aramaddeleri üretim düzeyleri ve yıllık değişim oranları verilmektedir:

TABLO II.4.15.
SEÇİLMİŞ DAYANIKLI TÜKETİM VE YATIRIM MALLARI ÜRETİMİ

Madde Adı	Adet			Değişim (%)	
	2004	2005	2006	2005	2006
Fırın	1.823.429	5.859.311	6.787.670	221,3	15,8
Buzdolabı	4.863.762	5.098.866	6.223.555	4,8	22,1
Bulaşık Makinesi	660.753	783.278	1.192.314	18,5	52,2
Çamaşır Makinesi	4.057.729	4.433.810	5.410.212	9,3	22,0
Dikiş Makinesi	22.511	0	0	-	-
Televizyon	20.345.757	20.908.706	18.283.948	2,8	-12,6
Video	97.647	1.540	11.518	-98,4	647,9
Müzik Seti	178.604	0	0	-	-
Elektrik Süpürgesi	1.017.318	1.206.693	1.486.638	18,6	23,2
Otomobil	617.771	635.137	755.743	2,8	19,0
Otobüs	4.837	5.160	5.837	6,7	13,1
Midibüs-Minibüs	59.169	59.070	46.510	-0,2	-21,3
Kamyon	31.125	39.324	35.142	26,3	-10,6
Kamyonet	105.855	128.426	136.594	21,3	6,4
Traktör	38.240	38.155	42.496	-0,2	11,4

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablodan görüleceği üzere 2006 yılında dayanıklı tüketim malları ve yatırım malları kapsamında en hızlı üretim artışları yüzde 647.9 ile videoda (bir önceki yıla ilişkin düşük üretim düzeyinin baz etkisiyle), yüzde 52.2 ile bulaşık makinesinde, yüzde 23.2 ile elektrik süpürgesinde, yüzde 22.0 ile çamaşır makinesinde ve 22.1 ile buzdolabında gerçekleşmiştir. Buna karşılık bir önceki yıla göre 2006 yılında üretim daralması en çok yüzde 21.3 ile midibüs-minibüs, yüzde 12.6 ile televizyon ve 10.6 ile kamyon üretiminde gözlenmiştir.

Aşağıda verilen Tabloda ise son üç yıllık dönemde başlıca sanayi ara maddeleri üretiminde gözlemlenen gelişmeler verilmektedir.

Başlıca sanayi ara maddeleri üretiminde en dikkat çekici artış yüzde 438.5 ile CAN (Kalsiyum Amonyum Nitrat) % 26 gübresinde gerçekleşmiş onu, yüzde 40.6 ile polietilen izlemiştir. İnşaat sektöründeki canlılık çimento üretiminde yüzde 15.0 oranında, dayanıklı tüketim malları ve otomotiv sektöründeki üretim artışları da levha üretiminde yüzde 18.1 oranında yükselmeye yol açan unsurlar olmuştur.

TABLO II.4.16.
BAŞLICA SANAYİ ARA MADDELERİ ÜRETİMİ

Madde Adı	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2004	2005	2006	2005	2006
Taşkömürü	2.843.010	3.049.699	3.070.793	7,3	0,7
Linyit (Bin Ton)	39.223	55.626	61.006	41,8	9,7
Ham Petrol	2.275.529	2.280.764	2.175.353	0,2	-4,6
Doğalgaz (m ³)	344.196	483.525	307.136.244	40,5	-36,5
Krom	379.363	443.925	457.893	17,0	3,1
Buğday Unu	1.158.748	2.296.341	2.198.802	98,2	-4,2
Kristal Şeker	1.921.294	1.923.890	1.801.210	0,1	-6,4
Küp Şeker	2.273	4.013	4.267	76,6	6,3
Rakı (45) (Litre)	41.990.470	44.061.955	37.839.165	4,9	-14,1
Bira (Litre)	824.542.554	893.556.701	905.885.384	8,4	1,4
Normal Benzin	77.115	64.898	64.189	-15,8	-1,1
Kurşunsuz Benzin	2.851.015	3.313.107	3.695.380	16,2	11,5
Gazyağı	90.943	57.238	36.257	-37,1	-36,7
Motorin	7.673.207	7.549.248	7.616.527	-1,6	0,9
Fuel Oil 6	6.979.167	6.388.568	6.192.261	-8,5	-3,1
LPG	774.998	767.290	800.674	-1,0	4,4
Boraks	428.094	552.827	610.913	29,1	10,5
Üre % 46 N	498.876	517.139	147.188	3,7	-71,5
Can % 26	80.730	154.208	830.482	91,0	438,5
T.S.P.	108.692	94.715	114.200	-12,9	20,6
Kompoze Gübre	1.452.928	1.599.527	1.272.600	10,1	-20,4

Madde Adı	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2004	2005	2006	2005	2006
Polietilen	191.683	273.588	384.656	42,7	40,6
PVC + PCC Kompound	156.584	133.266	135.097	-14,9	1,4
Binek Oto Dış Lastiği (Adet)	16.632.945	17.535.209	17.489.150	5,4	-0,3
Kamyon Oto Dış Las. (Adet)	3.525.185	4.860.462	5.369.351	37,9	10,5
Düz Cam	770.193	817.519	734.250	6,1	-10,2
Karo Fayans (m ²)	160.679.270	477.008.524	493.011.348	196,9	3,4
Çimento	38.019.112	41.669.151	47.934.860	9,6	15,0
Pik	213.210	178.395	159.733	-16,3	-10,5
Blum+Slab	4.781.920	15.201.088	14.246.196	217,9	-6,3
Levha	53.612	335.505	396.114	525,8	18,1
Teneke Rulo Sac	2.515.351	140.906	133.042	-94,4	-5,6
Teneke	219.438	250.836	160.964	14,3	-35,8
Köşebentler+Profil	66.168	1.200.679	1.468.685	1714,6	22,3
Alümina	169.991	112.558	140.089	-33,8	24,5
Bakır Teller	101.141	94.920	110.201	-6,2	16,1
Elektrik (Milyon kws)	149.881	161.741	175.405	7,9	8,4

Kaynak: TÜİK

II.4.2.4. ENERJİ

Enerji sektörü üretimi artışı 2005 yılında olduğu gibi 2006 yılında da biraz ivme kazanarak, bir önceki yıldaki yüzde 7.6 düzeyinden yüzde 9.1'e yükselmiştir. 2006 yılında kamu sektörü enerji üretiminde yüzde 14.5 oranında bir artış olurken, özel kesim enerji üretimi biraz daha yavaş büyümüş ve yüzde 4.4 olarak gerçekleşmiştir. GSMH içinde yüzde 3.0 oranında bir ağırlığa sahip olan enerji sektörü katma değeri 2006 yılında bir önceki yıla göre reel anlamda yüzde 8.7 oranında büyüme kaydetmiştir.

Elektrik enerjisi üretimi 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 8.5 oranında bir artışla 161 975 Gwh'dan, 175 666 Gwh'a yükselmiştir.

TABLO II.4.17.
ENERJİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100.0)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim Oranları % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2003	86,9	252,1	136,0	-	-	-
2004	95,6	262,9	145,3	10,0	4,3	6,8
2005	102,5	283,7	156,3	7,2	7,9	7,6
2006	117,4	296,2	170,6	14,5	4,4	9,1

Kaynak: TÜİK

2006 yılında gerçekleşen elektrik enerjisi üretiminin yüzde 45.1'i doğal gaz yakıtlı santrallerden, yüzde 24.1'i hidrolik santrallerden, yüzde 19.1'i ilinyite dayalı, yüzde 6.9'u taşkömürüne dayalı, yüzde 4.6'sı akaryakıtı dayalı ve yüzde 0.1'i de biogaz ve diğer yakıtlara dayalı santrallerden üretilirken, kalan cüzi yüzde 0.1'lik bölümü de jeotermal-rüzgar santrallerinden elde edilmiştir. Bu şekilde 2005 yılında ülkemizde üretilen toplam elektrik enerjisinin yüzde 75.7'si termik santrallerden üretilmiştir. Toplam elektrik enerjisi üretimi içinde ısrarlı bir azalma eğilimi ile 2001 yılında yüzde 19.6'ya kadar düşmüş olan hidrolik santraller elektrik enerjisi üretimi payının, dalgalanma göstermekle beraber, sonraki yıllarda tekrar yükseldiği görülmektedir.

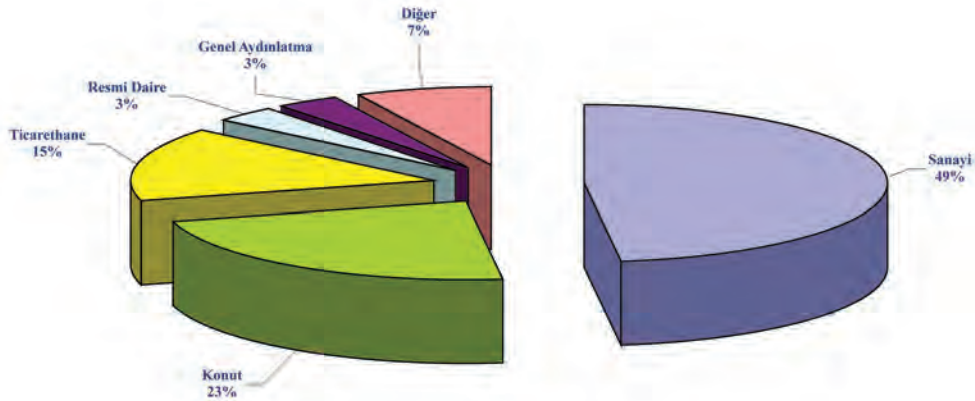
TABLO II.4.18.
ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN KAYNAK DAĞILIMI
(Gwh Olarak)

	Termik		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar		Toplam	
	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%
1999	81.661	70.1	34.677	29.8	102	0.1	116.440	100.0
2000	93.934	75.2	30.879	24.7	109	0.1	124.932	100.0
2001	98.563	80.3	24.010	19.6	152	0.1	122.725	100.0
2002	95.563	73.9	33.684	26.0	153	0.1	129.400	100.0
2003	105.101	74.8	35.329	25.1	150	0.1	140.580	100.0
2004	104.463	69.3	46.084	30.6	151	0.1	150.698	100.0
2005	121.550	74.8	40.800	25.1	150	0.1	162.500	100.0
2006*	121.606	74.8	44.158	25.1	129	0.1	175.893	100.0

* Geçici

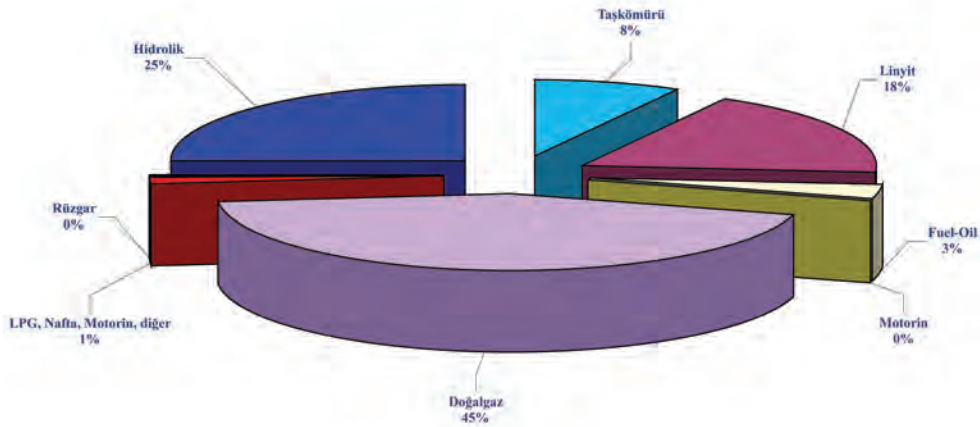
Kaynak: TÜİK

ELEKTRİK ENERJİSİ TÜKETİMİNİN KULLANIM ALANLARINA GÖRE DAĞILIMI
(2006 Yılı)

2005 yılına göre yüzde 6.7 oranında artarak 2006 yılında 171.500 Gwh'a yükselen toplam elektrik enerjisi tüketiminin yüzde 18.7'si konutlarda, yüzde 12.4'ü ticaret-hanelerde, yüzde 2.8'i resmi dairelerde, yüzde 2.7'i genel aydınlatmada, yüzde 39.4'ü sanayi sektöründe ve kalan yüzde 5.9'u da diğer alanlarda tüketilirken, kayıp-kaçak elektrik tüketimi oranı yüzde 18.0 olmuştur.

ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN ENERJİ KAYNAKLARINA GÖRE DAĞILIMI 2006 Yılı

Enerji sektörü katma değeri 2007 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde sırasıyla yüzde 8.5 ve yüzde 9.0 oranında artış göstermiştir.

II.4.3. HİZMETLER

II.4.3.1. TİCARET

Son beş yıllık dönemde ulusal hasılanın kesintisiz biçimde ve yüksek hızda büyüme göstermiş olmasının yanısıra dış ticaret hacminde gerçekleşen dikkat çekici boyutaki genişleme doğal olarak etkisini ticaret sektörü üzerinde de göstermiştir. 2002 yılında yüzde 11.0, 2003 yılında yüzde 8.1 ve 2004 yılında da 12.8 oranında reel büyüme göstermiş olan ticaret sektörü katma değeri 2005 yılında, GSYİH büyüme hızı düzeyinde, yüzde 7.4 oranında artmıştır. 2006 yılı Mayıs- Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın ardından para politikasının sıkılaştırılması ve

bunun faiz hadleri yoluyla tüketim ve ithal talebi üzerinde yarattığı daraltıcı etki ticaret sektörü katma değeri genişleme hızının 2006 yılında biraz yavaşlamasına neden olmuştur. Ticaret sektörü katma değeri 2006 yılında sabit fiyatlar üzerinden, önceki yılın aynı dönemlerine göre, 2006 yılının ilk çeyreğinde yüzde 7.1, ikinci çeyreğinde yüzde 8.0, üçüncü çeyreğinde yüzde 5.0 ve dördüncü çeyreğinde de yüzde 4.0 oranında reel anlamda genişlemiştir. Cari fiyatlar üzerinden ticaret sektörü katma değeri 2006 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 18.0 oranında bir artışla, 117 718.8 milyon YTL.'na yükselmiş ve yine cari fiyatlar üzerinden büyüme hızı genel ekonomideki büyüme hızının yaklaşık 1 puan altında kaldığı için, GSMH içindeki payı da, bir önceki yıldaki yüzde 20.5 düzeyinden az bir gerileme ile yüzde 20.4'e düşmüştür.

Ticaret borsaları işlem hacmi, 2006 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 11.0 oranında bir artışla, bir önceki yıldaki 48.157.8 milyon YTL.'ndan, 53 470.4 milyon YTL.'na yükselmiş ve yüzde 1.6 oranında reel bir büyüme göstermiştir. 2006 yılında işlem hacminin en yüksek olduğu borsa, 6,257.6 milyon YTL. ile İstanbul Ticaret Borsası olmuş, onu 3.138.5 milyon YTL. ile İzmir, 2.137.5 milyon YTL. ile Adana ve 1.965.4 milyon YTL. ile Konya Ticaret Borsaları izlemiştir. Ticaret borsaları arasında işlem hacmi bir önceki yıla göre en çok yükselen borsalar yüzde 57.0 ile Bursa, yüzde 44.0 ile Afyonkarahisar, yüzde 42.6 ile Gaziantep ve yüzde 36.1 ile Denizli Ticaret Borsaları olmuştur.

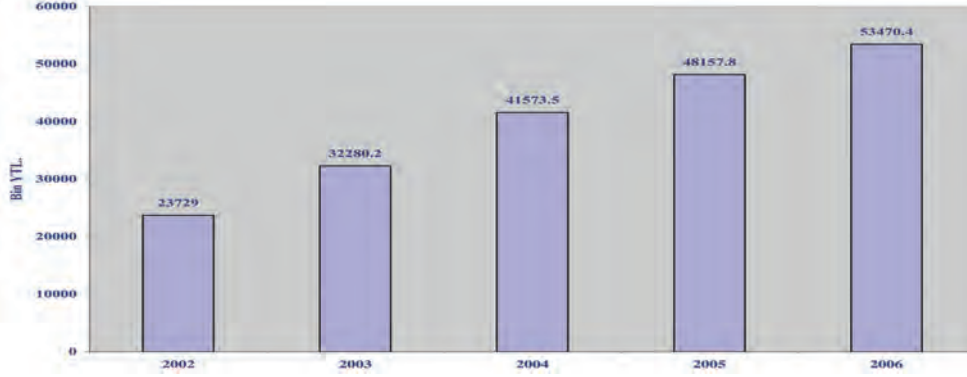
TABLO II.4.19.
TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Yıllar	İşlem Hacmi		TEFE/ÜFE	İşlem Hacmi
	(Bin YTL)	Değişim (%)	Değişim (%) ⁽¹⁾	Reel Değişim (%)
2002	23.728.985	-	-	-
2003	32.280.218	36,0	25,6	8,3
2004	41.573.499	28,8	14,6	12,4
2005	48.157.807	15,8	5,9	9,4
2006	53.470.422	11,0	9,3	1,6

(1) 2002 ve 2003 yılları 1994 temel yılı TEFE, 2004 ve sonraki yıllar için 2003=100 temel yılı ÜFE, 12 aylık ortalama yüzde değişim.

Kaynak: TOBB

TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Bir önceki yıla göre 2006 yılında kurulan şirket sayısında yüzde 11.2 oranında, konulan sermaye tutarında yüzde 23.6 oranında bir artış olurken, kapanan şirket sayısında ise yüzde 6.6 oranında bir yükselme meydana gelmiştir. 2006 yılında 22'si kolektif, 1'i komandit, 48.012'si limited, 2.918'i anonim şirket ve 1 746'sı kooperatif olmak üzere toplam sermayesi 9.534.7 milyon YTL. olan 52 699 şirket kurulmuştur. Buna mukabil 2006 yılında 178'i kolektif, 9'u komandit, 7 898'i limited, 1 008'ianonim şirket ve 378'i kooperatif olmak üzere toplam 9 471 şirket kapanmıştır.

Gerçek kişilerde tescil sayısı önceki yıla göre yüzde 8.2 oranında bir artış göstererek 49 525'ten 53 568'e yükselirken, ticareti terk edenlerin sayısı yüzde 27.8 oranında önemli bir artış göstererek 17 774'ten 22 719'a yükselmiştir.

2006 yılında protesto edilen senetlerin sayısı yüzde 27.9 oranında bir artışla 1 milyon 178 bine çıkarırken, protesto edilen senetlerin toplam parasal tutarı da yüzde 44.7 oranında bir tırmanmayla 4.055 milyon YTL.'na yükselmiştir. Karşılıksız çıkan çeklerin sayısı da yüzde 10.0 oranında artış göstererek 1 213 bine yükselmiştir.

TABLO II.4.20.
PROTESTO EDİLEN SENETLER VE KARŞILIKSIZ ÇEKLER

Yıl	Protesto Edilen Senetler			Karşılıksız Çekler ⁽¹⁾		
	Adet (Bin)	Değişim (%)	Cari Fiyatlarla Bin YTL	Değişim (%)	Adet (Bin)	Değişim (%)
2000	860	-	629.803	-	838	-
2001	805	-6,4	1.114.794	77,0	1.199	43,1
2002	499	-38,0	816.175	-26,8	748	-37,6
2003	480	-3,8	907.941	11,2	850	13,6
2004	590	22,9	1.652.306	82,0	965	13,5
2005	921	56,1	2.803.142	69,7	1.103	14,3
2006	1.178	27,9	4.054.905	44,7	1.213	10,0

(1) Bankalar, katılım bankaları ve mahkemelerce Merkez Bankası'na yapılan bildirimler esas alınmıştır.

Kaynak: TCMB

II.4.3.2. TURİZM

2006 yılında ülkemize gelen yabancı-turist sayısında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Bu olumsuz gelişmede tanık olunan kuş gribi vakalarının yarattığı kaygı ve Almanya'da yapılan Olimpiyatlar başta gelen etkenler olmuştur. 2006 yılında gelen yabancı sayısı yüzde 6.2 oranında bir azalışla 19 milyon 819 833 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılında yurt dışına çıkan vatandaş sayısı ise cüzi sayıda, yüzde 0.4 oranında bir artışla, 8 milyon 275 bin olmuştur.

TABLO II.4.21.
GELEN YABANCI VE ÇIKAN VATANDAŞ SAYISI

(Bin Kişi)

Yıllar	Gelen Yabancı	Değişim (%)	Çıkan Vatandaş	Değişim (%)
2000	10.428	-	5.279	-
2001	11.620	11,4	4.857	-8,0
2002	13.248	14,0	5.130	5,6
2003	13.956	5,3	5.892	14,9
2004	17.548	25,7	7.289	23,7
2005	21.125	20,4	8.246	13,1
2006	19.820	-6,2	8.275	0,4

Kaynak: DPT, TÜİK

Turizm amaçlı yurt dışına çıkışlarda 2004, 2005 yıllarında gözlemlenmiş olan ve yavaşlamış olmakla beraber 2006 yılında da tanık olunan hızlı büyümede, TL.'nin yabancı paralar karşısındaki aşırı değerli konumunu sözkonusu dönem boyunca sürdürmüş olması ve hızlı ekonomik büyüme nedeniyle gelir düzeylerinin belirgin şekilde yükselmesi etkili olmuştur.

TABLO II.4.22.
TURİZM GELİR – GİDER HESABI
(Milyon Dolar Olarak)

	Gelir⁽¹⁾	Gider	Net Turizm Geliri
1999	5.203	1.471	3.732
2000	7.636	1.713	5.923
2001	8.090	1.738	6.352
2002	8.479	1.880	6.599
2003	13.203	2.113	11.090
2004	15.888	2.524	13.364
2005	18.152	2.872	15.280
2006	16.853	2.743	14.110

(1) Turizm gelirlerine, yurt dışında yerleşik Türk vatandaşlarının daha önce işçi gelirleri olarak hesaplanan, ancak 2003 yılından itibaren yurda girişte turizm geliri olarak değerlendirilen harcamaları dahil edilmiştir.

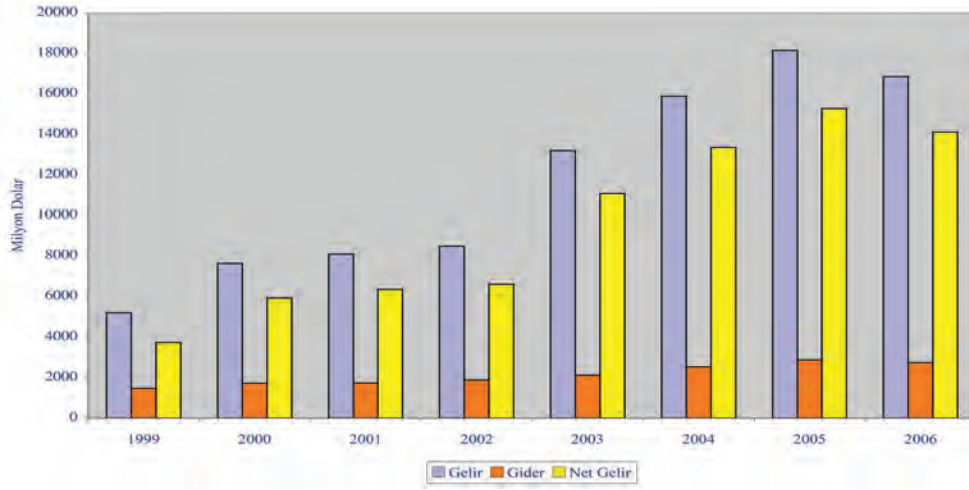
Kaynak: DPT, Devlet İstatistik Enstitüsü

Gelen turist sayısındaki daralmaya paralel olarak 2006 yılında turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 7.2 oranında bir azalışla 16 milyar 853 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşirken, turizm giderleri de yüzde 4.5 oranında düşerek 2 milyar 743 milyon Dolara gerilemiştir..

2006 yılında yurtdışına çıkan vatandaş başına ortalama harcama 331 Dolar olarak yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken, gelen yabancı başına ortalama harcama da 850 Dolarla yine bir önceki yıl düzeyinde gerçekleşmiştir.

2007 yılının Ocak-Mayıs döneminde gelen turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre dikkat çekici bir artışla yüzde 12.3 oranında artmış ve 4 milyon 697 bin olmuştur.

TURİZM GELİR VE GİDERLERİ (Milyon Dolar Olarak)

II.4.3.3. ULAŞTIRMA

2005 yılında, istikrar kazanan üretim artışına ve dört yıldır kesintisiz devam eden ekonomik büyümeye paralel şekilde, bir önceki yıla göre reel yüzde 8.8 oranında (1987 yılı sabit fiyatları ile) hızlı bir genişleme göstermiş olan ulaştırma ve haberleşme sektörü katma değeri 2006 yılında belirgin şekilde yavaşlama sergileyerek yüzde 3.1 oranında büyümüştür. GSMH içinde yüzde 14.1 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörü katma değeri cari fiyatlar üzerinden 2006 yılında 80 903 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Ulaştırma ve haberleşme sektörünün 2006 yılı reel büyüme hızı GSMH’da gerçekleşen büyüme hızının altında gerçekleştiği için, bu sektörün 2006 yılında, toplam GSMH içersinde taşıdığı pay az bir daralma ile, bir önceki yıla ilişkin yüzde 14.7 düzeyinden yüzde 14.1’e gerilemiştir.

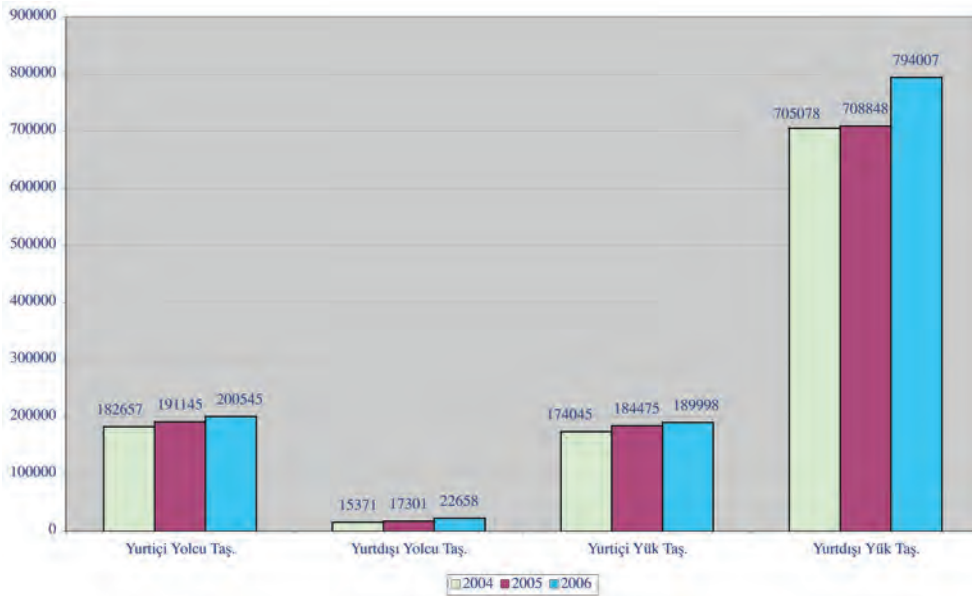
2006 yılında önceki yıla göre, yurt içi yolcu taşımada yüzde 4.9, yurt içi yük taşımada yüzde 3.0 oranında bir artış gerçekleşirken, yurt dışı yolcu ve yük taşımalarında yüksek oranlı artışlar gerçekleşmiştir. Yurt dışı yolcu taşımada yüzde 31.0 oranında ve yurt dışı yük taşımacılığında da yüzde 12.0 oranında dikkat çekici bir büyüme meydana gelmiştir. 2006 yılında toplam

200 545 milyon yolcu-Km.'ye ulaşan yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 94.9'u karayolu, yüzde 2.5'i demir yolu, ve yüzde 2.8'i de hava yoluyla yapılmıştır.

Karayolu taşımacılığı yük taşımalarında da ağırlığını korumuş ve toplam 189.998 milyon Ton-Km.'ye ulaşan toplam yurtiçi yük taşımacılığının yüzde 90.4'ü karayolu ile yapılırken, demir yolu yüzde 5.4, deniz yolu yüzde 2.8, ve boru hatları da yüzde 1.4 pay almıştır. Yurt dışı yolcu taşımalarında havayolu yaklaşık yüzde 100.0 düzeyindeki ağırlığını korumuştur. Yurt dışı yük taşımalarında ise doğal olarak deniz yolu taşımacılığı önemli bir yer tutmuştur. Toplam 794.007 milyon Ton-Km. olan yurt dışı yük taşımalarının yüzde 95.3'ü deniz yolu, yüzde 4.7'si ise boru hatları ile gerçekleştirilmiştir.

YOLCU VE YÜK TAŞIMACILIĞI (Milyon Yolcu-Km.) (Milyon Ton-Km.)

II.5. KAMU MALİYESİ

Ülkemizde doksanlı yılların ortalarından itibaren yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve krizlerin altında yatan temel etken, sürekli ve yüksek boyutlu kamu finansman açıkları olmuştur. Israrlı kamu finansman açıkları borçlanma yapısını hızla bozar ve reel borçlanma faizini yükseltirken, başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıklı yapı ve özellikle sosyal güvenlik sistemi, tarımsal destekleme ve kamu ürünleri fiyatlandırma politikası alanındakiler olmak üzere diğer yapısal sorunların bir türlü kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olması, ekonomik krizlere yol açan diğer önemli faktörler olmuştur

Yapısal sorunlara çözüm getirilememesi ve popülist politika uygulamaları sonucu süreklilik ve derinlik kazanan kamu finansman açığı, giderek kamu kesimi toplam borç stokunun artan bir hızla büyümesi sonucunu getirmiş ve 1990 yılında yüzde 29.0 olan kamu kesimi toplam borç stokunun GSMH'ya oranı, 2001 yılında tavan yaparak yüzde 107.5'e kadar yükselmiştir. Yaşanan ekonomik krizler ertesinde benimsenmiş olan istikrar politikaları doğrultusunda izlenen sıkı maliye politikaları olumlu etkisini kamu borç stoku üzerinde göstermiş ve 2002 yılından itibaren, her ne kadar yavaşlamış olmakla beraber borç stoku nominal bazda yükselmesini sürdürmüşse de, iç ve dış kamu kesimi borçlarının brüt ve net olarak GSMH'ya olan oranları gerilemeye başlamıştır. 2004 yılı sonu itibariyle toplam kamu brüt ve net borç stoklarının GSMH'ya olan oranları sırasıyla yüzde 77.4 ve yüzde 63.5'e, 2005 yılı sonu itibariyle de yüzde 71.6 ve yüzde 55.3'e ve 2006 yılı sonu itibariyle de yüzde 63.1 ve yüzde 44.8'e gerilemiş bulunmaktadır.

TABLO II.5.1
KAMU BORÇ STOKU
(Milyon YTL.)

	2003	2004	2005	2006
I. Toplam Kamu Borç Stoku	296 900	331 749	348 442	363 205
A. İç Borç	201 319	233 864	257 535	265 915
B. Dış Borç	95 581	97 885	90 907	97 290
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	24 733	27 891	30 793	45 685
Net Dış Varlıklar	17 262	23 048	49 480	67 138
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	7 471	4 843	-18 687	-21 451
III. Kamu Mevduatı	12 393	16 144	30 496	35 961
Merkezi Yönetim	4 800	7 918	18 701	24 745
Diğer Kamu	7 593	8 227	11 795	11 216
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	8 929	13 317	18 029	23 748
Top. Kamu Net Borç Stoku (I-II-III-IV)	250 844	274 396	269 124	257 811
Kamu Borç Stoku / GSMH (% Olarak)				
	2003	2004	2005	2006
I. Toplam Kamu Borç Stoku	83.4	77.4	71.6	63.1
A. İç Borç	56.4	54.5	52.9	46.2
B. Dış Borç	26.9	22.9	18.7	16.9
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	6.9	6.5	6.3	7.9
Net Dış Varlıklar	4.8	5.4	10.2	11.7
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	2.1	1.1	-3.8	-3.7
III. Kamu Mevduatı	3.5	4.4	5.8	6.2

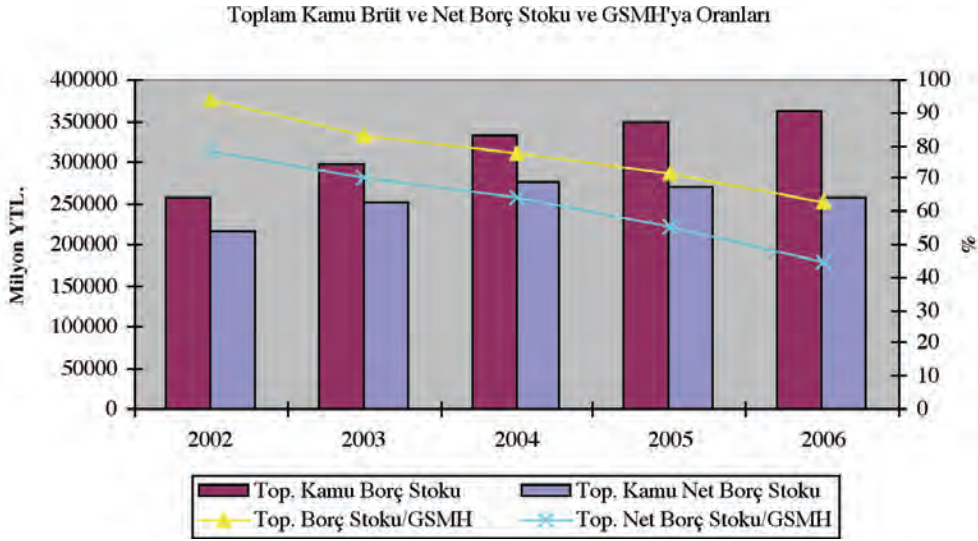
	2003	2004	2005	2006
Konsolide Bütçe	1.4	2.4	3.8	4.3
Diğer Kamu	2.1	1.9	1.9	1.9
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	2.5	3.1	3.7	4.1
Top. Kamu Net Borç stoku (I-II-III-IV)	70.3	64.0	55.3	44.8
Net Dış Borç stoku	22.1	17.5	8.5	5.2
Net İç Borç stoku	48.3	46.5	46.8	39.5
Bilgi İçin: GSMH (000 YTL.)	356 681	428 932	486 401	575 784

Ekonomik istikrar programları ile düşürülmesi amaçlanan yüksek kamu finansman açığı, açığın monetizasyonu veya zorunlu kıldığı kamu ürünleri fiyat artışları yoluyla enflasyonu yükseltici etki doğurmuş , açığın borçlanma ile finansmanı durumunda yüksek reel faizlere, dolayısıyla kamu borç yükünde sarmal bir artışa ve yüksek faiz servisi ile açığın daha da büyümesine yol açmış, ayrıca özel kesim yatırım talebinin azalmasına (crowding out) ve ekonomik büyüme kayıplarına neden olmuş, bunun yanısıra yüksek reel faizler, işletmelerin finansman ve üretim maliyetlerini şişirerek yüksek enflasyonu besleyen bir diğer önemli unsur haline gelmiştir. Bu nedenle 1989 yılından buyana uygulamaya konulmuş olan ve enflasyonla mücadeleli temel politika hedefi olarak almış olan beş istikrar programından özellikle son dördü, kamu mali dengesinin kurulmasını öngören sıkı bir maliye politikasını temel almıştır. İstikrar programları kapsamında alınması öngörülen önlemlerle kamu harcamalarının GSMH içindeki payı düşürülürken, kamu gelirlerinin arttırılmasına çalışılmıştır.

Kamu borç stokunda 90'lı yılların başından itibaren gözlemlenen bu artış, dönemin ilk yıllarında yüksek oranlarda seyreden faiz dışı kamu açıklarından kaynaklanmış, daha sonraki dönemde ise süregiden finansman açıkları ile biriken borç stokunun getirdiği yüksek reel faizler, borç stoku birikiminin ivmesini arttıran temel bir unsur olma niteliğini kazanmıştır. Borçlanma - yüksek faiz - yüksek borç stoku sarmal faiz ödemelerini giderek tırmandırmış ve genel bütçenin parasal olanaklarının hemen tümünü emen bir boyuta tırmandırmıştır. Nitekim 1994-1997 döneminde genelde yüzde 7-8 düzeyinde oluşan konsolide bütçe faiz ödemelerinin GSMH'ya olan oranı, 1998 yılından itibaren hızlı bir tırmanma eğilimi içine girmiş ve 2001 yılında yüz-

de 23.3'e kadar yükseldikten sonra azalmaya başlamış ve 2004 yılı itibariyle yüzde 13.2'ye ve 2005 yılı itibariyle de yüzde 9.4'e ve 2006 yılı sonu itibariyle de yüzde 8.0'e düşmüştür.

Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranında da benzer bir süreç yaşanmış ve faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranı 2001 yılında yüzde 103.3'e yükseldikten sonra düşmeye yüz tutmuştur. Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine oranı 2002 yılında yüzde 86.9, 2003 yılında yüzde 69.4, 2004 yılında yüzde 62.7, 2005 yılında yüzde 42.7 ve 2006 yılında da yüzde 33.4 düzeyine gerilemiştir. Faiz ödemelerindeki hızlı tırmanma, finansman açığını azaltmak üzere izlenmeye çalışılan sıkı maliye politikalarının da sonuçsuz kalmasına yol açmış ve Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı dikkat çekici bir hızla yükselerek 1995 yılındaki yüzde 21.8 düzeyinden, sürekli ve ısrarlı bir biçimde artarak, 2000 yılında yüzde 37.4'e ve 2001 yılında da –özellikle faiz ödemelerindeki tırmanma nedeniyle- yüzde 46.0'ya yükselmesine neden olmuştur. 2002 yılından başlayarak azalma eğilimi içine giren Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı anılan yılda 42.6 olarak gerçekleşmiş daha sonra 2003 yılında yüzde 39.4'e, 2004 yılında da yüzde 32.9'a ve 2005 yılında yüzde 29.7'ye gerilemiş, ancak 2006 yılında da cüzi bir artışla yüzde 30.4 (Merkezi Bütçe) olarak gerçekleşmiştir.

Konsolide bütçe harcamalarında 2002 yılına kadar süregelen bu hızlı yükselme, konsolide bütçe gelirlerinin aynı paralelde artırılması olanaksız olduğu cihetle, etkisini doğal olarak kamu kesimi borçlanma gereği üzerinde de göstermiştir. 2001 yılı itibariyle yüzde 16.5 düzeyine kadar tırmanan Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH'ya olan oranı, daha sonra izlenmekte olan daraltıcı maliye politikası ve programlanan yüksek düzeydeki faiz dışı fazla tutarlarının önemli ölçüde gerçekleştirilmesi sonucu, düşme eğilimi içersine girmiş ve 2002 yılında yüzde 12.7'ye, 2003 yılında yüzde 9.4'e ve 2004 yılında da yüzde 4.7'ye gerilemiş, 2005 ve 2006 yıllarında henekadar merkezi yönetim açısından borçlanma gereği devam etmişse de, özellikle özelleştirme gelirlerinde sağlanan dikkat çekici artışların katkısıyla, kamu kesimi genelinde borçlanma gereği ortadan kalkmıştır.

TABLO II.5.2.
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ

	(Cari Fiyatlarla Milyon YTL.)				GSMH'ya Oranı (%)			
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
Toplam Gelir	108 623	122 279	151 740	182 140	30.5	28.5	31.2	32.4
Vergi ve Diğer gelirler	108 194	120 588	147 756	169 708	30.3	28.1	30.4	30.2
Özelleştirme gelirleri	429	1 691	3 984	12 432	0.1	0.4	0.8	2.2
Toplam Harcama	141978	142 646	149 733	164 847	39.8	33.3	30.8	29.3
Borçlanma Gereği	33 355	20 367	-2 007	-17 294	9.4	4.7	-0.4	-3.1
Konsolide Bütçe	40 204	30 300	8 117	3 048	11.3	7.1	1.7	0.5
KİT	-2 646	-2.451	-813	16	-0.7	-0.6	-0.2	-0.4
İşletmeciler	-1 274	- 1.723	- 619	-2 212	-0.4	-0.4	-0.1	0.0
Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	-1 372	- 728	-1.194	- 446	-0.4	-0.2	-0.0	-0.4
Mahalli İdareler	1.357	-295	-397	-1 445	0.4	0.1	0.1	-0.1
Döner Sermaye	-1 122	-1 076	-1.252	- 777	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	133	203	138	0.0	0.0	0.1	-0.1	
İşsizlik Sigortası Fonu	-3 956	-4 379	-4 713	-5 621	-1.1	-1.0	-1.0	-1.0
Fonlar	-615	-1 935	-3 087	-9 854	-0.2	-0.5	-1.8	-1.8

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Uzak-Doğu Asya’da baş gösteren daha sonra Rusya’yı ve Brezilya’yı etkisi altına kriz, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye’yi de olumsuz yönde etkileyerek sermaye kaçışına yol açmış ve reel sektörde krize ve ekonomik küçülmeye neden olmuş ve giderek kamu finansman yapısının daha da bozulması, borçlanma gereğinin yükselmesi sonucunu doğurmuş ve bu olumsuz gelişmeler nominal ve reel faiz hadlerini yükseltmiştir.1999 yılında ekonominin ciddi bir darboğazla karşılaşması, Hükümeti, IMF ile Aralık 1999 ayında 3 yıl süreli bir “Stand-by” düzenlemesine taraf olmaya zorlamıştır.

Sözkonusu düzenleme üç temel esasa dayanmıştır;

- (1) Önceden de bir takım önlemlerin alınmış olduğu mali uyum,
- (2) Sterilizasyona yer vermeyen, dövizin “çapa” olarak kullanıldığı ve bir “para kurulu”uygulamasını çağrıştıran bir para politikası, ayrıca kısmi bir gelirler politikası,
- (3) Önemli yapısal reform düzenlemeleri.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile genel çerçevesi oluşturulan enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde kayda değer bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Ne var ki istikrar programının temel politika araçlarından birisi olan “döviz kuru çapası” giderek program dengelerinin sürdürülebilirliğini ve başarısını tehdit eden önemli bir unsur niteliği kazanmıştır. 2000 yılı başından itibaren dikkat çekici biçimde büyümeye başlayan cari işlemler açığı Kasım ayı sonu itibariyle 9.8 milyar Dolara yükselmiştir.

“Döviz kuru çapası”nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki önemli tehdidi oluşturmuştur.

Bir likidite sıkıntısı olarak algılanan Kasım 2000 bankacılık kesimi krizi, risk alma düşüncesi ile yabancı bankaların bankacılık kesimine olan kredilerini kesme olayına yol açarken, aşırı değerlenmiş TL.nin gündeme getirdiği devalüasyon riski, yabancıların sermaye ihracına yönelmelerine yol açmıştır.

Kasım ayında ortaya çıkan likidite sıkıntısı faizlerde hızlı bir yükselmeyi beraberinde getirmiş, bu yüksek faizlerle bilançolarındaki yüksek hacimli DİBS’leri taşımak-

ta yerli bankaların acze düşmeleri, yabancıların, ellerindeki Hazine kağıtlarını satıp dövize dönmelerini teşvik etmiş bu durum piyasadaki likiditeyi daha da daraltarak faizlerin fırlamasına yol açmıştır.

Ancak bankacılık yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime , Hükümetin, TL.nın aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrarı ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan kamu finansman açığı ile olası bir devalüasyon riskinin bankaları döviz talebine yöneltmesi, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuştur.

Şubat 2001 krizinin hemen ertesinde, yine önemli boyuttaki bir sermaye çıkışının ardından, Hükümet “döviz kuru çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçildiğini deklare etmiştir.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmış ve daha sonra, IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanan Niyet Mektubu 15 Mayıs 2001 tarihinde adı geçen Kurumca onaylanmıştır.

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmıştır.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadeleye değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

2002 yılı Bütçesi, borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüştür.

2003 Yılı Bütçesi de, bir önceki yıl Bütçesinde olduğu gibi, mali disiplinin sağlanmasını ve borçların döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış, yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın tutturulmasını öngören sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır.

İzlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2004 yılında da sıkı maliye politikası izlenmiş ve konsolide bütçe harcamaları 2003 yılına göre 2004 yılında nominal yüzde 8.3 oranında bir artışla, reel anlamda yüzde 1.0 oranında bir küçülme sergilemiştir. Harcamalarda meydana gelen reel daralma esas itibariyle faiz hadlerindeki dramatik düşmenin etkisiyle faiz giderlerinde oluşan 2.1 katrilyon TL. tutarındaki azalma ile yatırım harcamalarının yüzde 6.0 oranında bir nominal artışla reel yüzde 3.3 oranında küçülme göstermesinden kaynaklanmıştır.

2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırması (ABS) olarak adlandırılan yeni sistem, fonksiyonel sınıflandırmaya, uluslar arası karşılaştırmaların yapılmasına, mali saydamlığın artırılmasına, hesap verilebilirliğin geliştirilmesine ve detaylı bir kurumsal kodlama ile program sorumlularının saptanmasına olanak vermektedir. 10.12.2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol kanunu 2006 yılı başından itibaren tam olarak uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede, önceki yıllarda uygulanmış olan konsolide bütçe sistemi terk edilerek, merkezi bütçe sistemine geçilmiş ve bütçenin kapsamı hem kapsanan kurumlar hem gelir ve harcama ayrıntıları açısından genişletilmiştir. Uygulamaya konulmuş olan merkezi yönetim bütçesi;

- I. Genel bütçe; devlet tüzel kişiliğine sahip olan kamu idarelerinin,
- II. Özel bütçe: bir bakanlığa bağlı veya ilgili olarak belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere kurulan, gelir tahsis edilen, bu gelirlerden harcama yapma yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları özel kanunla düzenlenen kamu idarelerinin,
- III. Düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi; özel kanunlarla kurul, kurum veya üst kurul şeklinde örgütlenen kurumların bütçelerinden

oluşmaktadır. Diğer taraftan merkezi yönetim bütçesi, gelirlerden mahalli idarelere, fonlara veya diğer kurum ve kuruluşlara aktarılacak pay tahminleri ile gerçekleştirmelerini de içermektedir.

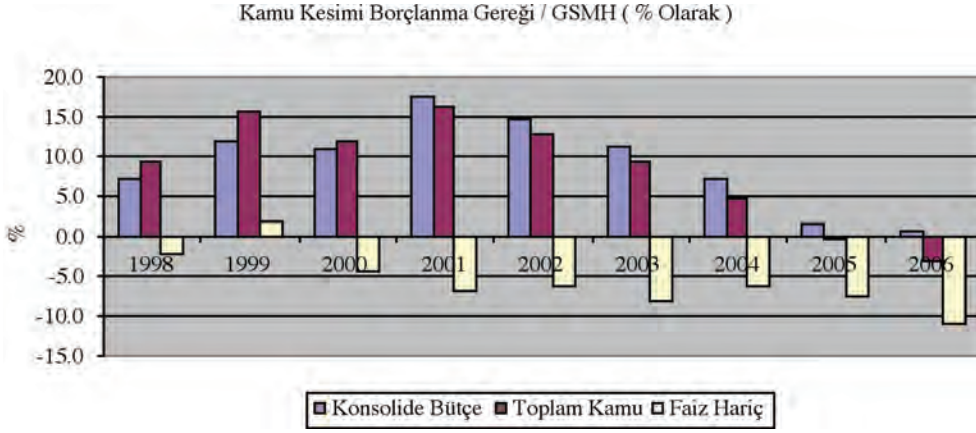
Yıllar itibariyle konsolide bütçe ve finansmanının verildiği aşağıdaki TABLO. II.5.3'te bu yöntem benimsenmiştir.

TABLO II.5.3.
YILLAR İTİBARIYLA KONSOLİDE BÜTÇE VE FİNANSMANI
(Milyon YTL.)

	2001	2002	2003	2004 ⁽¹⁾	2005 ⁽¹⁾
Harcamalar	80.579	115.682	140.455	152.170	158.579
Cari	20.448	31.050	38.514	44.737	46.633
Pe Personel	15.212	23.089	30.209	36.466	39.873
Diğer Cari	5.236	8.019	8.304	8.270	8.960
Yatırım	4.150	6.892	7.180	7.608	9.174
Transfer	55.981	87.316	94.761	99.825	100.572
Gelirler	51.543	75.592	100.250	121.870	150.463
Genel Bütçe	50.890	74.604	98.559	120.089	148.238
Vergi Gelirleri	39.736	59.632	84.316	101.039	119.251
Vergi Dışı Gelirler	7.418	10.875	10.223	16.813	27.034
Özel Gelir ve Fonlar	3.736	4.097	4.020	2.238	1.953
Katma Bütçe	652	989	1.692	1.781	2.225
Bütçe Dengesi	-29.036	-40.090	-40.204	-30.300	-8.117
Emanet ve Avans Net Değ.	-1.894	4.988	-2.872	-1.324	-602
Nakit Dengesi	-30.930	-35.102	-43.076	-31.624	-8.719

Kaynak: Maliye Bakanlığı, DPT

(1) Geçmiş yıllar verileri ile mukayese edilebilmesi için Analitik Bütçe Sınıflandırmasına göre düzenlenmiştir. Özel Gider indirimi ödemeleri dahildir.

Not: Grafikte pozitif değerler "borçlanma gereği"ni gösterirken negatif değerler kamu kesimi toplamı ile faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'ya olan oranını yansıtmaktadır.

2004 yılında GSMH'nın programlananın çok üstünde yüzde 9.9 oranında büyümesine rağmen, yıl içinde gerçekleştirilen konsolide bütçe faiz dışı dengesinin GSMH'ya olan oranı yüzde 5.4 olmuş ve Bütçe ile öngörülmesi olan yüzde 5.0 hedefinin üstünde gerçekleşmiştir.

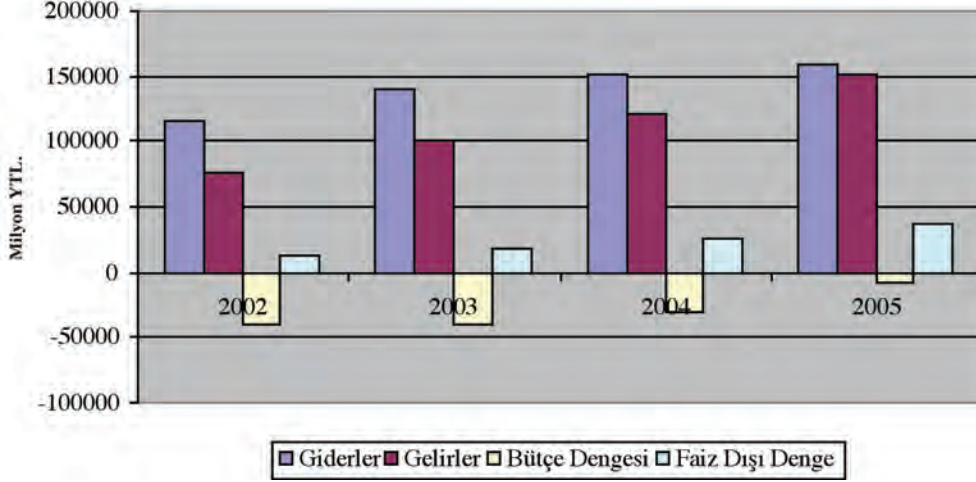
Bir tarafta sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı sağlanırken öte yanda ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan istikrar programı çerçevesinde uygulanmakta olan sıkı maliye politikası 2005 yılında da, ön planda göz önünde tutularak sürdürülmüştür.. Bu kapsamda henüz kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi yükünün daha adil bir şekilde daha geniş bir halk kesimi üzerine yayılması alanında somut bir ilerleme sağlanılmamış olmakla beraber, vergi kaçaklarının azaltılmasına ve gelirlerinin artırılmasına çalışılmış ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yatırımlarda kısıntıya gidilmiş, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de öngörülen enflasyona göre arttırılmıştır.

Aşağıdaki Tabloda 2004 ve 2005 yılları konsolide bütçe gerçekleştirmeleri 'analitik bütçe sınıflandırması' (ABS) bazında verilmektedir:

TABLO II.5.4.
BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARI
(Milyar TL.)

	2004	2005	% Değişim
Gelirler	110 720 859	137 980 944	24.8
1. Genel Bütçe gelirleri	108 940 174	135 756 182	24.6
Vergi gelirleri	90 076 861	106 929 227	18.7
Vergi Dışı Gelirler	17 500 089	25 468 472	45.5
Sermaye Gelirleri	161 194	2 025 121	1156.3
Alınan bağış ve yardımlar	1 202 030	1 333 362	10.9
2. Katma Bütçe Öz geliri	1 780 685	2 224 762	24.9
Harcamalar	141 020 860	146 097 573	3.6
1. Faiz Hariç Harcama	84 532 370	100 418 041	18.8
Personel Giderleri	28 947 995	31 855 941	10.0
Sosyal Güv. Kur. Devlet Primi	4 024 011	4 533 029	12.6
Mal ve Hizmet Alımları	12 583 651	14 446 291	14.8
Cari transferler	27 682 899	35 222 709	27.2
Sermaye Giderleri	8 050 334	9 805 447	21.8
Sermaye Transferleri	437 298	1 545 598	253.4
Yedek Ödenekler	37 224	-	-
2. Faiz Harcamaları	56 488 490	45 679 532	-19.1
Bütçe Dengesi	-30 300 001	-8 116 629	-
Faiz Dışı Denge	26 188 489	37 562 903	43.4

Bütçe Uygulama Sonuçları

Üç yıl süreli yeni bir Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulması amacıyla Hükümetçe 26 Nisan 2005 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF İcra Kurulu'nca 11 Mayıs tarihinde imzalanmasıyla, Türkiye ile IMF arasında üç yıl süreli ve 6.662 milyon SDR (Özel Çekme Haddi) (yaklaşık 10 milyar A.B.D. Doları) tutarında bir mali desteği içeren yeni bir Stand-by düzenlemesi (19. Stand – by) yürürlüğe konulmuştur. Anlaşmanın IMF tarafından onaylandığına ilişkin basın açıklamasında, hem makroekonomik değişkenlere ilişkin en son gerçekleştirmeler ile 2005 yılı hedeflerine hem önümüzdeki dönemde uygulanması öngörülen ekonomi politikasının genel çerçevesine yer verilmiştir.

26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye gönderilen Niyet Mektubunda kamu maliyesi hedefleri olarak, 'konsolide kamu sektörü faiz dışı dengesi' ile 'konsolide kamu sektörü genel dengesi' için öngörülen parasal tutarlar, performans kriteri ve gösterge niteliğinde hedef olarak verilmişlerdir;

IMF İcra Kurulunca onaylanarak 11 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe giren Stand-by Anlaşmasına dayanak oluşturan 26 Nisan tarihli Niyet Mektubunda kamu maliyesi alanında, yüksek seviyede faiz dışı fazla üretilmesi suretiyle borcun azaltılması üzerine odaklanmaya devam edileceği, ayrıca mali uyumun sürdürülebilirliğini ve eko-

nomi üzerinde yarattığı etkinin güçlendirilmesini temin etmek amacıyla bütçenin kompozisyonunun ve kalitesinin geliştirileceği hususları vurgulanmıştır.

Hükümetçe I. ve II. Gözden Geçirmeye ilişkin olarak IMF'ye 24 Kasım 2005 tarihinde yeni bir Niyet Mektubu sunulmuştur. Mektupta 2005 ve 2006 yıllarına ilişkin makroekonomik çerçeve tanımlanmış izlenecek para ve maliye politikalarına yer verilmiştir..

24 Kasım 2005 tarihli mektup ile programlandığı belirtilen yapısal kamu maliyesi reformları kapsamında Kurumlar Vergisi oranının, vergi indirim ve muafiyetlerinin aşamalı olarak kaldırılması suretiyle indirilmesine gidileceği, Gelir Vergisi alanında ise, ücret ve ücret dışı gelirlere uygulanan vergi tarifelerinin birleştirileceği, vergi dilimi sayısının düşürüleceği ayrıca faiz ve sermaye kazançlarının 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yüzde 15 oranında stopaja tabi tutulacağı hususlarına yer verilmiştir. Hükümetçe 3. ve 4. Gözden geçirme çalışmaları ile ilgili olarak IMF'ye 7 Temmuz 2006 tarihinde bir Niyet Mektubu daha verilmiştir.

7 Temmuz 2006 tarihli Niyet Mektubunda maliye politikası ile ilgili olarak esas itibariyle daha önceki Niyet Mektuplarında yer verilen, mali disiplin, öngörülenin üzerinde gerçekleşen gelirlerin muhafaza edilmesi, kamu maliyesinde şeffaflığın artırılması gibi konularda alınması öngörülen önlemler belirtilmekte ,ve vergi yapısının basitleştirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve gelir idaresinin güçlendirilmesi gibi kamusal mali reform alanlarında ek olarak yapılacak yapısal düzenlemeler için taahhütte bulunmaktadır.

24 Kasım 2005 tarihli Niyet mektubunda 2006 yılı ile ilgili olarak belirlenen Sayısal Performans Kriterleri ile Gösterge Niteliğindeki Hedeflerle 3. ve 4. Gözden geçirmeye ilişkin olarak 7 temmuz 2006 tarihinde verilen Niyet Mektubu ile revize edilen kriterler ve hedefler aşağıda verilmektedir:

	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Mart	Alt Sınır / Üst Sınır 30 Haziran	Alt Sınır / Üst Sınır 30 Eylül	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Aralık
I. Sayısal Performans Kriterleri (Milyon YTL.)				
1. Konsolide kamu Sektörü Kümülatif Faiz Dışı Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	7.550	17.250	28.550 29.250	33.500 34.050
2. KİT'ler Hariç Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif faiz Dışı Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	7.250	16.350	26.950 27.550	30.800 31.350
3. Net Uluslar arası Rezervlerin Seviyesine İlişkin Alt Sınır (Milyar Dolar)	17.2	19.9	20.3	22.6
II. Enflasyona İlişkin İştişari Çerçeve				
Dış Bant (Üst limit)	9.4	8.5	7.8	7.0
İç Bant (Üst Limit)	8.4	7.5	6.8	6.0
Merkez Noktası	7.4	6.5	5.8	5.0
İç Bant (Alt Limit)	6.4	5.5	4.8	4.0
Dış Bant (Alt Limit)	5.4	4.5	3.8	3.0
III. Gösterge Niteliğindeki Hedefler				
1. Konsolide kamu Sektörü Kümülatif Genel Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	-3.650	-4.050	-6.900 -5.900	-7.800 -6.900
2. Özelleştirme gelirleri (Milyon Dolar) Revize*	1.900 2.800	2.800 3.700	3.200 4.200	4.200 5.200

* 7 Temmuz 2006 tarihinde IMF'ye verilen Niyet Mektubu ile revize edilen değerler

Aşağıda 'analitik bütçe sınıflandırması' (ABS) sistemine göre düzenlenmiş olan 2006 yılına ilişkin merkezi yönetim bütçe giderleri ve gelirleri, bütçe tahminleri ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

TABLO II.5.5.
2006 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ GERÇEKLEŞMELERİ
(Bin YTL.)

	Bütçe Tahmini	Gerçekleşme	Gerçekleşme %'si
Harcamalar			
Faiz Hariç Harcama	128 061 592	129 358 763	101.0
Personel Giderleri	36 491 335	37 732 718	95.54
Sos. Güv. Kur. Devl. Primi	5 010 896	5 067 252	101.12
Mal ve Hizmet Alımları	24 669 799	18 646 449	75.58
Cari Transferler	49 107 865	49 603 306	101.0
Sermaye Giderleri	12 451 981	11 934 206	95.8
Sermaye Transferleri	1 834 421	2 637 056	143.8
Borç Verme	4 256 200	3 737 776	87.8
Yedek Ödenekler	295 000	263 500	89.3
Faiz harcamaları	48 260 025	45 945 232	99.3
Harcama Toplamı	174 321 617	175 303 995	100.6
Gelirler			
Genel Bütçe Gelirleri	156 213 516	166 620 169	106.7
Vergi Gelirleri	132 199 000	137 474 325	104.0
Vergi Dışı Gelirler	21 371 516	26 435 076	123.7
Sermaye Gelirleri	2 269 000	1 841 105	81.1
Alınan Bağış ve Yardımlar	374 000	869 663	232.5
Özel Bütçeli İdare Öz Gelirleri	2 962 935	3 291 509	111.9
Düzen. Ve Denet. Kurum gelirleri	1 149 075	1 397 653	121.6
Gelirler Toplamı	160 325 526	171 309 331	106.9
Bütçe Dengesi	-13 996 091	-3 994 664	28.5
Faiz Dışı Denge	32 263 934	41 950 568	130.0

2006 yılı Merkezi yönetim Bütçesi uygulama sonuçları 2007 yılı bazında düzenlenmiş olan harcama ve gelir kalemleri açısından incelendiğinde aşağıda ana çizgileri ile belirtilmiş olan hususlar dikkat çekmektedir.

2006 yılında bir önceki yıla göre özel bütçeli idareler öz gelirleri ve düzenleyici ve denetleyici kurum gelirleri dahil, bütçe gelirlerinin yüzde 24.2 oranında artmasına karşılık harcamalar toplamının sadece yüzde 20.0 oranında yükselmiş olması sonucu bütçe açığının yüzde 50.8 oranında bir daralmayla 8 milyar 117 milyon YTL.'ndan 3 milyar 995 milyon YTL.'na düşmüş olması bütçe performansı alanında ilk planda göze çarpmaktadır. Harcama toplamının, toplam gelirlerdeki artış hızının daha altında olsa da önemli bir oranda artmasında en önemli etken; 2006 yılında kamu borçlanma gereksiniminde azalma meydana geldiği halde Mayıs-Haziran aylarında mali piyasalarda yaşanan dalgalanma sonucu nominal ve reel faizlerdeki yükselme nedeniyle faiz harcamalarının yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde kalmasına karşılık, özellikle cari transferlerde bir önceki yıla göre yüzde 40.8 oranında, yaklaşık 14.4 milyar YTL. düzeyinde bir artışın meydana gelmiş olması olmuştur. Faiz harcamaları dışında diğer tüm harcama kalemlerinde reel artışlar gözlemlenmiştir. Bu kapsamda faiz harcamaları ve cari transferlerden sonra en önemli harcama kalemini oluşturan personel giderlerinde 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 18.4 oranında 5 milyar 877 milyon YTL. düzeyinde bir artış meydana gelmiştir. Harcamalardaki en hızlı büyüme, faiz harcamalarından sonraki en önemli harcama kalemi olan cari transferlerde gerçekleşmiştir. Cari transferler kapsamında yer alan başlıca harcama kalemleri ile yıl içinde gerçekleşen harcama tutarları aşağıda verilmektedir:

	Başlangıç Ödeneği	2006 Yılı Harcaması	Başlangıç Ödeneği
	(Bin YTL. Olarak)		
Cari Transferler	49 107 865	49 603 306	101.00
Görev Zararları	5 318 653	7 242 238	136.16
Kamu Teşebbüslerine		728 239	
TCDD		275 472	
TKİ		250 000	
TMO		166 000	
Sosyal Güvenlik kurumlarına		6 269 410	

	Başlangıç Ödeneği	2006 Yılı Harcaması	Başlangıç Ödeneği
	(Bin YTL. Olarak)		
Emekli Sandığı'na		5 028 058	
SSK		932 571	
Bağ-Kur		287 642	
Hazine Yardımları	22 074 358	21 739 476	98.48
Sosyal Güvenlik Kurumlarına		18 610 611	
Emekli Sandığı'na		5 696 330	
SSK'na		8 526 000	
Bağ – Kur'a		4 330 000	
Mahalli İdarelere		1 678 375	
Hane Halkına Yapılan Transferler	6 804 493	5 900 728	86.72
Tarımsal amaçlı Transferler		4 784 231	
Ürün Destekleme Ödemeleri		1 359 272	
Hayvancılık Dest. Ödemeleri		660 975	
Gelirden Ayrılan Paylar	14 164 557	13 943 575	
Mahalli İdarelere		10 906 194	
Fonlara		2 474 483	

Merkezi yönetim bütçesi harcamaları içinde 49 milyar 603 milyon YTL. ile, toplam personel harcamalarının da üstünde, en büyük paya sahip olan cari transferler içinde, 7 milyar 242 milyon YTL. harcama ile 'görev zararları' yüzde 14.6, 21 milyar 739 milyon YTL. harcama ile 'özel bütçeli idarelere, sosyal güvenlik kurumlarına ve mahalli idarelere' yapılan 'hazine yardımı' başlığı altındaki transferler yüzde 43.8, 5 milyar 901 milyon YTL. harcama ile 'hanehalklarına' yapılan transferler yüzde 11.9 oranında bir ağırlığa sahip olmuşlardır. 7 milyar 242 milyon YTL. tutarındaki 'görev zararları' başlığı altında verilen transferlerin 728 milyon YTL. bölümü kamu teşebbüslerine yönelirken, 6 milyar 269 milyon YTL. bölümü sosyal güvenlik kurumlarına tahsis edilmiştir. Bu tutarın yüzde 80.2'sini oluşturan 5 milyar 28 milyon YTL. bölümü T.C. Emekli Sandığı'na ayrılırken, 933 milyon YTL. Bölümü SSK'na kalan 288 milyon YTL. bölüm de Bağ-Kur'a tahsis edilmiştir. Özel büt-

çeli idarelere, sosyal güvenlik kurumlarına ve mahalli idarelere 2006 yılı içinde yapılmış olan 21.7 milyar YTL tutarındaki 'hazine yardımları' kapsamında yer alan transferlerin 18 milyar 610 milyon YTL. bölümünü sosyal güvenlik kurumlarına yapılmış olan transferler oluşturmuştur. Yukarıda da görüldüğü üzere bu tutarın üç kurum arasındaki dağılımı şu şekildedir:

Emekli Sandığı	5 milyar 687 milyon YTL.
Sosyal sigortalar Kurumu	8 milyar 526 milyon YTL.
Bağ-Kur	4 milyar 330 milyon YTL.

Bu şekilde görev zararı başlığı altında yapılan 5 028 milyon YTL. tutarındaki 'görev zararı' transferi de hesaba katıldığında Hazine tarafından Emekli Sandığına yapılan transfer 10.7 milyar YTL.'na ulaşmaktadır.

Bu tablo ülkemizde sosyal güvenlik sisteminde yapılması gereken reformun önemini ve aciliyet durumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2006 yılı merkezi yönetim harcamalarında 5.9 milyar YTL. tutarında önemli bir ağırlığa sahip olan 'hanehalkına yapılan transferler'in başlıca kalemlerini, 4 milyar 784 milyon YTL. ile tarımsal amaçlı transferler, 378 milyon YTL. ile burslar ve harçlıklar, 266 milyon YTL. ile eğitim amaçlı diğer transferler oluşturmuştur.

2006 yılı konsolide bütçe harcamaları içinde 11 milyar 934 milyon YTL. tutarında bir paya sahip olan 'sermaye giderleri' içinde başlıca kalemler olarak 8 milyar 994 milyon YTL. ile gayrimenkul sermaye üretim giderler (yatırım), 1 milyar 195 milyon YTL. ile mamul mal alımları, 639 milyon YTL. ile gayrimenkul alımları ve kamulaştırmaları, ve 770 milyon YTL. ile gayrimenkul büyük onarım giderleri göze çarpmaktadır. 2006 yılı merkezi yönetim harcamaları kapsamında sermaye giderlerinde bir önceki yıla göre yüzde 21.7 (reel yüzde 11.0, 2006 12 aylık ortalamalara göre TÜFE artışı = % 9.60) oranında bir genişleme gerçekleşmiştir.

2006 yılı konsolide bütçe harcamaları kapsamında yer alan 2 milyar 637 milyon YTL. tutarındaki sermaye transferlerinin yüzde 93.2 bölümünü oluşturan 2 milyar 459 milyon YTL. yurtiçi sermaye transferlerine tahsis edilirken, borç verme başlığı altında yer verilen 3 milyar 738 milyon YTL. tutarındaki harcamaların yüzde 93.0'ünü teşkil eden 3 milyar 474 milyon YTL. ise yurtiçi borç verme alanında kullanılmıştır. Yurtiçi borç verme alanında DDY 1 milyar 249 milyon YTL., Sümer hali A.Ş. 571 milyon YTL. ile başta gelen kuruluşlar olmuştur.

Aşağıda 2005 ve 2006 yıllarında Konsolide Bütçenin finansmanının ne şekilde gerçekleştirildiği ayrıntılı olarak gösterilmektedir:

Genel Bütçe ve Merkezi Yönetim Bütçesi Finansmanı
(Milyon YTL.)

	Genel Bütçe		Merkezi Yönetim Bütçesi
	2005	2006	2006
Bütçe Faiz Dışı Dengesi	37 562 903	40 438 187	41 950 568
Bütçe Dengesi -8 116 629	-5 507 045	-3 994 664	
Bütçe Emanetleri	512 428	-602 823	-1 354 517
Diğer Emanetler	2 263 492	1 393 255	1 538 455
Avanslar -3 969 756	-1 701 584	-1 730 222	
Bütçe Nakit Dengesi	-9 310 065	-6 418 197	-5 540 948
Finansman	9 310 065	6 418 197	5 540 948
Borçlanma (Net)	19 309 351	2 732 566	2 739 630
Dış Borçlanma (Net)	-2 009 034	-1 728 659	-1 721 596
Kullanım	13 759 789	16 747 479	16 754 542
Ödeme	-15 768 823	-18 476 138	-18 476 138
İç Borçlanma (Net)	21 318 385	4 461 225	4 461 225
Hazine Bonusu (YTL.)(Net)	-12 454 627	-8 224 015	-8 224 015
Satış	40 116 237	18 529 577	18 529 577
Ödeme	-52 570 863	-26 753 592	-26 753 592
Devlet tahvili (YTL.)(Net)	33 773 012	18 171 433	18 171 433
Satış	111 412 904	95 403 564	95 403 564
Ödeme	-77 639 893	-77 232 130	-77 232 130
Devlet Tahvili (Döviz) (Net)	-5 486 193	-5 486 193	
Satış		2 297 433	2 297 433
Ödeme		-7 783 626	-7 783 625
Devirli ve Garantili Borç Geri Dönüşü	669 252	526 680	518 364
Özelleştirme Geliri	1 772 940	7 159 451	7 159 451
TMSF Geri Ödemeleri	1 215 416	84 457	84 457
Borç Verme (-)	930 929	0	0
Kasa/Banka ve Diğer İşlemler	-12 725 965	-4 084 958	-4 960 954

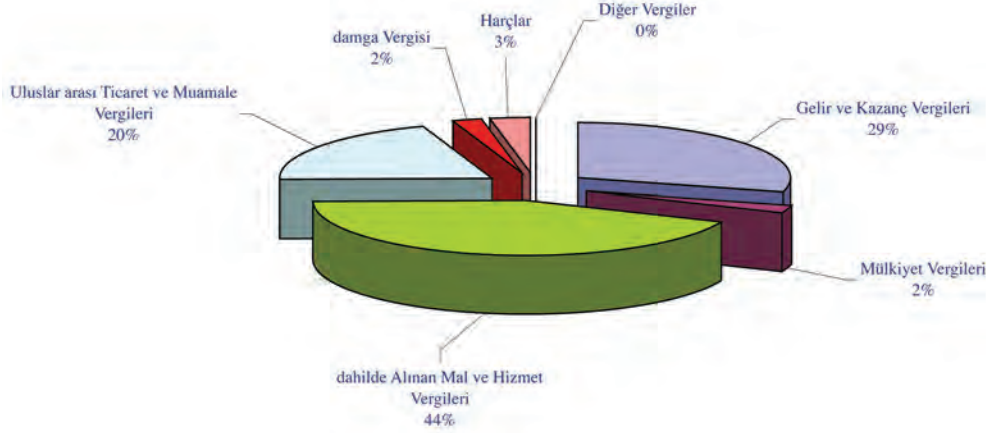
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Merkezi yönetim bütçesi gelir kalemlerinin 2006 yılı gerçekleştirmelerine bakıldığında, 2006 yılında merkezi yönetim bütçesi gelirlerinin programa göre yüzde 106.8 oranında bir gerçekleşme ile 171 milyar 309 milyon YTL. düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamda merkezi yönetim bütçesi vergi gelirleri bir önceki yıl genel bütçe vergi gelirlerine göre nominal yüzde 28.6 oranında nominal, yüzde 17.3 oranında da (2006 12 aylık ortalamalara göre TÜFE artışı = % 9.6) reel artış göstermiştir. Vergi dışı gelirlerde ise yüzde 3.8 oranında bir artışla reel küçülme meydana gelmiştir. 2006 yılı merkezi yönetim bütçesi vergi gelirlerinin yüzde 29.2'sini 'gelir ve kazanç üzerinden alınan', yüzde 2.3'ünü mülkiyet üzerinden alınan', yüzde 43.2'sini 'mal ve hizmetler üzerinden dahilde alınan' ve kalan yüzde 20.0'sini ise 'uluslar arası ticaret ve muamelelerden alınan' vergiler oluşturmuştur. Toplam vergi gelirleri içinde 3 milyar 149 milyon YTL. ile 'damga vergisi' yüzde 2.3 ve 'harçlar' 3 milyar 952 milyon YTL. ile yüzde 2.9 oranında bir ağırlığa sahip olmuştur. Toplamı 40 milyar 141 milyon YTL. olan gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerin 28 milyar 983 milyon YTL. bölümünü gelir vergisi oluştururken bu tutarın yüzde 90.9'unu teşkil eden 26 milyar 348 milyon YTL. gelir vergisi tevfikatı ile elde edilmiş, sadece yüzde 5.0'i beyan yoluyla toplanmıştır. Basit usulde toplanan gelir vergisi toplamı ise 166 milyon YTL. düzeyinde kalmıştır.

2006 yılında 'dahilde alınan mal ve hizmet vergileri' toplamı 59 milyar 420 milyon YTL. olurken bu tutarın yüzde 26.8'ini 'katma değer vergisi', yüzde 62.1'ini 'özel tüketim vergisi', yüzde 4.4'ünü 'banka ve sigorta muameleleri vergisi' ve yüzde 6.0'sını da 'özel iletişim vergisi' oluşturmuştur.

2006 yılı merkezi yönetim bütçesi gelirleri kapsamında toplam 26 milyar 435 milyon YTL.'na ulaşan 'vergi dışı gelirler'in başlıca kalemlerini 3 milyar 825 milyon YTL. ile 'devlet payları ile KİT ve kamu bankaları gelirleri', 3 milyar 436 milyon YTL.'ni 'hazine portföyü ve iştirak gelirleri' ve 5 milyar 788 milyon YTL.'sını da 'diğer mülkiyet gelirleri' oluşturmuştur.

2006 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Vergi Gelirlerinin Bileşimi

Bütçe gelirleri ve harcamaları ile ilgili önemli kalemlerin GSMH'ya olan oranlarında geçmiş yakın dönemde meydana gelen gelişmeler aşağıda verilmektedir;

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bütçe Gelirleri/GSMH	24.2	26.6	29.2	28.1	28.1	28.2	28.7	29.8
Vergi Gelirleri/GSMH	18.9	21.1	22.5	22.0	23.6	23.6	22.0	23.9
Bütçe Giderleri/GSMH	35.9	37.2	45.7	42.6	39.5	35.3	30.0	30.4
Faiz Hariç Gider/GSMH	22.2	20.9	22.4	23.4	23.1	22.1	20.6	20.9
Yatırım Giderleri/GSMH	2.0	2.0	2.4	2.5	2.0	1.8	2.0	2.1
Transfer Harcamaları/GSMH	22.2	24.4	31.7	28.6	26.5	23.1	16.6*	16.6*
Bütçe Dengesi/GSMH	-11.7	-10.6	-16.5	-14.4	-11.2	-7.1	-1.7	-0.6
Faiz Hariç Denge/GSMH	2.0	5.7	6.8	4.7	5.3	6.1	7.7	7.3

* Faiz harcamaları + cari transferler

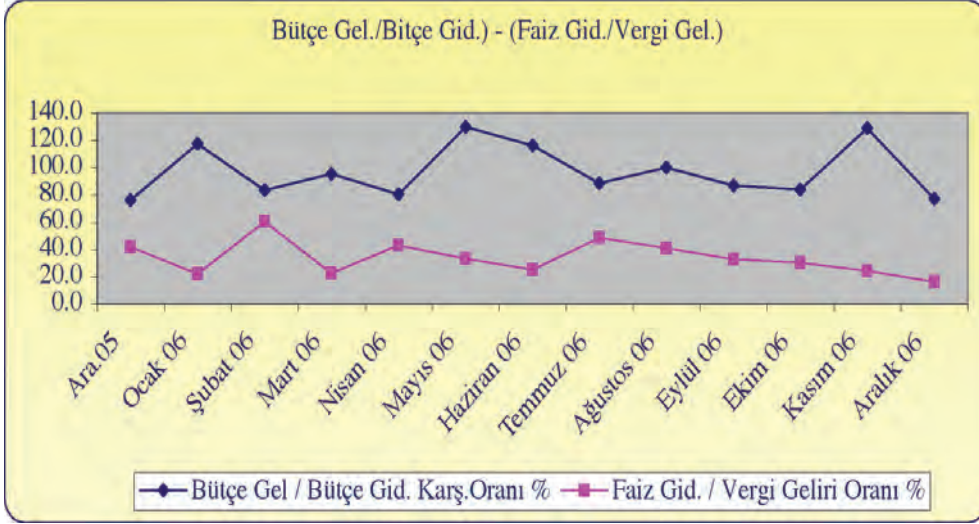
Tahsil edilen genel bütçe gelirlerinin, red ve iadeler dahil, tahakkuk ettirilen tutara olan oranı 2004 yılında yüzde 86.8 iken bu oran 2005 yılında yüzde 86.0'ya gerilemiş 2006 yılında ise biraz yükselerek yüzde 86.4 olmuştur. 2006 yılında vergi gelirlerinde tahsil edilen tutarın, tahakkuk eden tutara olan oranı yüzde 91.45 olmuştur.

TABLO II.5.6.
GELİRLERDE TAHAKKUK VE TAHSİLAT DURUMU
(Red ve İadeler dahil)

	2005			2006		
	Tahakkuk	Tahsilat	Karşılama Oranı %	Tahakkuk	Tahsilat	Karşılama Oranı %
Genel Bütçe	166.786.547	145.140.232	87.0	193.721.865	167.373.227	86.4
Vergi gelirleri	129.563.115	119.253.669	92.0	150.304.839	137.474.325	91.46
Vergi Dışı Gelirler	34.616.632	23.355.410	67.5	40.637.030	27.188.134	66.90
Sermaye Gelirleri	2.120.186	2.044.564	96.4	1.910.266	1.841.105	96.38
Öz.Gel.Alın.Bağ.ve Ya.	486.614	486.589	100.0	869.730	869.663	99.99

Aşağıdaki Tablo ve Grafikte 2006 yılında bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılama oranı ile vergi gelirlerinden faiz ödemelerine ayrılan pay, aylar itibarıyla verilmektedir.

	2005	2006											
	Aralık	Oc.	Şub.	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağu.	Eyl.	Ekim	Kas.	Aral.
Büt.Gel/Büt.Gid. Karş.Oranı %	76	117,3	83,6	95,5	80,3	130	116	88,3	100,1	87,0	83,8	128,8	77,0
Faiz Gid./Vergi Gelir Oranı %	41,5	22,3	60,4	22,7	42,8	33,3	25,2	48,4	40,8	32,7	30,1	24,3	16,3

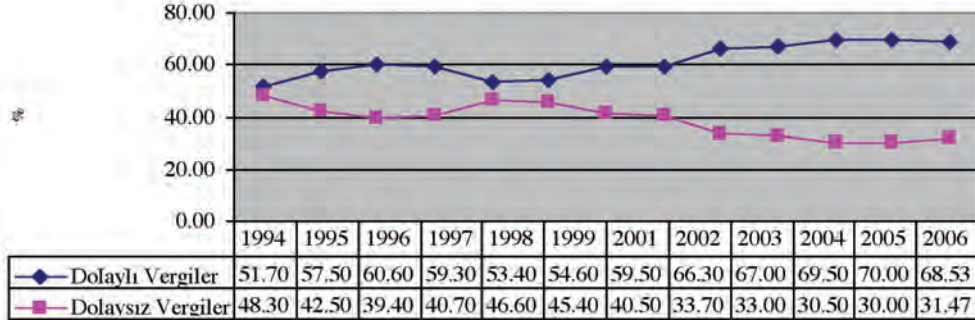
Kaynak: Maliye Bakanlığı

Vergi gelirleri ile ilgili olarak işaret edilmesi gereken bir önemli nokta da toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığının yıllar geçtikçe arttığı konusudur. Gerçekten gelirden ve servetten alınan dolaysız vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payında aşağıda verilen grafikten açık biçimde görülebileceği gibi 90'lı yılların başından buyana 20 puanın üzerinde bir gerileme meydana gelmiştir;

1991 yılında her yüz liralık vergi gelirinin 52.3 lirasını dolaysız vergiler oluştururken, 2005 yılı itibariyle dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yüzde 30.0'a gerilemiş 2006 yılında ise olumlu yönde bir gelişme sergileyerek yüzde 31.47'ye yükselmiştir.

Vergilerin Dağılımı

Diğer taraftan 27 Kasım 2006 tarihinde IMF'ye verilen Niyet Mektubunda halen izlenmekte olan ve 2007 yılında izlenecek olan maliye politikası ana çizgileriyle ortaya konulmuş,ve 2006 yılı sonu ile 2007 yılına ilişkin 'sayısal performans kriterleri' ile 'gösterge niteliğindeki hedefler' belirtilmiştir.

Aşağıda 27 Kasım 2006 tarihli Niyet Mektubunda belirtilen performans kriterleri ile gösterge niteliğindeki hedefler verilmektedir:

	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Ar1.06	Alt Sınır / Üst Sınır 30 Nisan 07	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Ağıs.07	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Ara.07
I. Sayısal Performans Kriterleri (Milyon YTL.)				
1. Konsolide kamu Sektörü Kümülatif Faiz Dışı Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	34.050	10.450	30.450 32.338	37.850 39.738
2. KİT'ler Hariç Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif faiz Dışı Dengesine İlişkin Revize*	31.350	9.850	29.250 31.138	35.350 37.238
3. Merkezi Bütçe veSG Kuruluşları Kon. Faiz dışı harcamalarına İlişkin Üst Sınır Revize*	174.000	58.250	122.000 119.000	194.22 190.600
4. 1 Yıldan Uzun Vadeli Kamu Dış Borç Sözleşme ve Garanti Verme Üst Sınırı (Milyon Dolar)	21.500	9.000	15.000	22.000

	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Ar1.06	Alt Sınır / Üst Sınır 30 Nisan 07	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Ağs.07	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Ara.07
5. 1 Yıdan kısa Vadeli Kamu Dış Borç Stoku (Milyon Dolar)	1.000	1.000	1.000	1.000
6. Net Uluslar arası Rezervlerin Seviyesine İlişkin Alt Sınır (Milyar Dolar)	22.8	28.0	28.0	29.0
Revize*			31.3	31.8
7. SG Kurumları Kümülatif Genel Dengesi	-24.300	-5.000	-8.850	-12.850
Revize*			-15.300	-24.200
2. Gösterge Niteliğindeki Hedefler				
1. Konsolide Kamu Sektörü Küm. Genel Dengesine İlişkin Alt Sınır	-6.900	-8.500	-5.500	-6.440
Revize*			-3.612	-6.512
2. Özelleştirme Gelirleri	+200			

IMF'ye verilen 1 Temmuz 2007 tarihli Niyet Mektubunda da maliye politikası alanında benimsenen tutum tekrarlanmış, alınması öngörülen önlemler belirtilmiş ve 7 Kasım tarihli Niyet mektubunda belirtilmiş olan 'Sayısal Performans Kriterleri' ile 'Gösterge Niteliğindeki Hedefler'de bazı revizyonlar yapılmıştır. Revize edilmiş olan kriter ve hedefler 31 Ağustos ve 31 Aralık 2007 tarihleri itibariyle yukarıdaki Tabloda verilmektedir.

2007 Yılı Bütçesi

19 Ekim 2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmış olan 16 Ekim 2006 Gün ve 2006/11105 sayılı 2007 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı eki "2007 Yılı Programı" doğrultusunda hazırlanan Bütçe tasarısı makro ekonomik değişkenlerde kayda değer bir değişikliğe gidilmeksizin TBMM'nce kabul edilerek 2007 yılı başında yürürlüğe konulmuştur.

2007 Yılı Bütçesinde Merkezi Yönetim giderleri 204 988 546 bin YTL. Merkezi Yönetim gelirleri 188 158 954 bin YTL. olarak belirlenmiş ve bu büyüklükler çerçevesinde Bütçe açığının 16 829592 bin YTL. ve faiz dışı fazlanın da 36 116 432 bin YTL. olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bütçe Yasası'na göre 2007 yılında bek-

lenen vergi gelirleri toplamı 158 267 374 bin YTL'dir. 2007 Yılı Bütçesindeki 205 milyar YTL. ödeneğin 152 043 milyon Yeni Lirası faiz dışı harcamalara, kalan 52 946 milyon YTL. bölümü ise faiz harcamalarına tahsis edilmiştir. 2007 Yılı Bütçesi ile yeni uygulamaya konulan gider sınıflandırmasına (ABS) göre, faiz dışı harcamalar için ayrılan toplam 152 042.5 milyon YTL.'nden, 43 669.8 milyon YTL. personel giderleri, 10 101.8 milyon YTL. sosyal güvenlik kurumları devlet primleri, 15 587.4 milyon YTL. mal ve hizmet alımları, 60 863.0 milyon YTL. cari transferler, 12 103.9 milyon YTL. sermaye giderleri, 3 647.4 milyon YTL. sermaye transferleri için tahsis edilmiş, ayrıca 3 694.6 milyon YTL. borç verme amaçlı ve 2 374.6 milyon YTL. da yedek ödenek amaçlı olarak öngörülmüştür.

Bütçede 188 159.0 milyon YTL. olarak öngörülen Merkezi hükümet Bütçe Gelirlerinin, 184 242.5 milyon YTL. bölümünü Genel Bütçe Gelirleri, 12 552.1 milyon YTL. bölümünü Özel bütçe gelirleri, 1 435.2 milyon YTL. bölümünü Düzenleyici, Denetleyici Kurumlar gelirleri oluşturmaktadır. Diğer taraftan Merkezi Yönetim Bütçesi gelirleri kapsamında (-) 9 288.4 milyon YTL. Hazine yardımı ve (-) 782.4 milyon YTL. tutarında Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar gelir fazlası kalemleri bulunmaktadır. Yine, yeni Bütçe kalemleri sınıflandırmasına göre 188 159.0 milyon YTL. tutarındaki Genel Bütçe Gelirleri, 158 267.4 milyon YTL. tutarındaki 'vergi gelirleri', 11 240.3 milyon YTL. tutarındaki 'teşebbüs ve mülkiyet gelirleri', 589.7 milyon YTL. tutarındaki 'alınan bağışlar ve yardımlar ile özel gelirler', 15 454. 1 milyon YTL. tutarındaki 'faizler, paylar ve cezalar', ile 2 607.4 milyon YTL. tutarındaki 'sermaye gelirleri'nden oluşmaktadır.

2007 yılı Bütçesi ile elde edilmesi öngörülen 158 267.4 milyon YTL. tutarındaki vergi gelirlerinin; 45 342.5 milyon YTL. bölümü 'gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler' ile, 3 639.7 milyon YTL. bölümü ise 'mülkiyet üzerinden alınan' vergiler gibi 'dolaysız vergiler'den oluşmakta, buna karşılık, kalan 109 385.2 milyon YTL. bölümü ise dahilde alınan mal ve hizmet vergileri ile uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan 'dolaylı vergiler'le tahsil edilmektedir. Dolayısıyla 2007 yılı Bütçesi ile elde edilmesi öngörülen toplam vergi gelirlerinin yüzde 69.1'ini 'dolaylı vergiler' oluştururken, kalan yüzde 30.9 oranındaki bölümün 'dolaysız vergiler'le elde edilmesi öngörülmektedir. Bu durum ülkemizde vergi yapısında var olan adaletsiz yapının 2007 yılında da süreceği anlamını taşımaktadır.

II.5.1. KAMU MALİYESİ ALANINDA 2007 YILI GELİŞMELERİ

Yoğun kamu kesimi borçlanması ile sonuçta aşırı yüksek reel faiz hadlerine, yüksek faiz haddi-kamu gelirlerinin hemen tamamını gerekli kılan borç ödemeleri-bütçe açığı-borçlanma sarmalının oluşumuna yol açan kamu açıklarının kapatılması ve yüksek faiz dışı fazla düzeyleriyle kamu borç stokunun düşürülmesi son on yılı aşan dönemde ülkemizde temel bir makroekonomik politika olmuştur.

Bir tarafta sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı sağlanırken öte yanda ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan sıkı maliye politikası 2007 yılında da, seçim yılı olmasına rağmen, olanaklar ölçüsünde ön planda göz önünde tutularak sürdürülmektedir. Bu kapsamda henüz kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi yükünün daha adil bir şekilde daha geniş bir halk kesimi üzerine yayılması alanında somut bir ilerleme sağlanılamamıştır. Bununla beraber, vergi kaçaklarının azaltılmasına ve gelirlerinin arttırılmasına çalışılmakta ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yakın geçmiş döneme göre daha fazla kaynak ayrılmakla beraber, yatırımlar kısıtli tutulmakta, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de öngörülen enflasyona göre arttırılmakta ve kamu varlıklarının satışı ve gelecekteki gelirlerinin ciro edilmesi suretiyle kamu gelirleri desteklenmektedir.

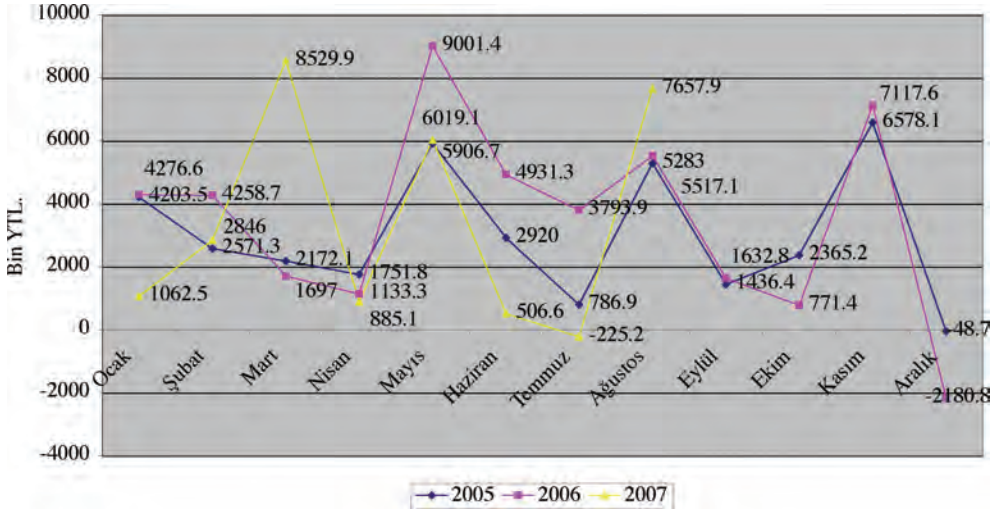
2007 yılının Ocak-Ağustos dönemi itibariyle Genel Bütçe gerçekleştirmelerine bakıldığında, sözkonusu sekiz aylık dönemde kümülatif olarak 9 697.1 milyon YTL. Bütçe açığı verilmiş olup, bu tutar yılın tamamı için öngörülen 16 829.6 milyon YTL:nin yüzde 57.6'sına eşdeğer gelmektedir. Bu yılın ilk sekiz aylık dönemi itibariyle birikimli 27 281.9 milyon YTL. 'faiz dışı fazla' (FDF) sağlanmış olup, bu FDF değeri yılın tamamı için planlanmış olan 36 116.4 milyon YTL.'nın yüzde 75.5'ine tekabül etmektedir.

2007 Yılı Genel Bütçe Gerçekleşmeleri
(Ağustos ayı sonu itibariyle)
(Bin YTL. olarak)

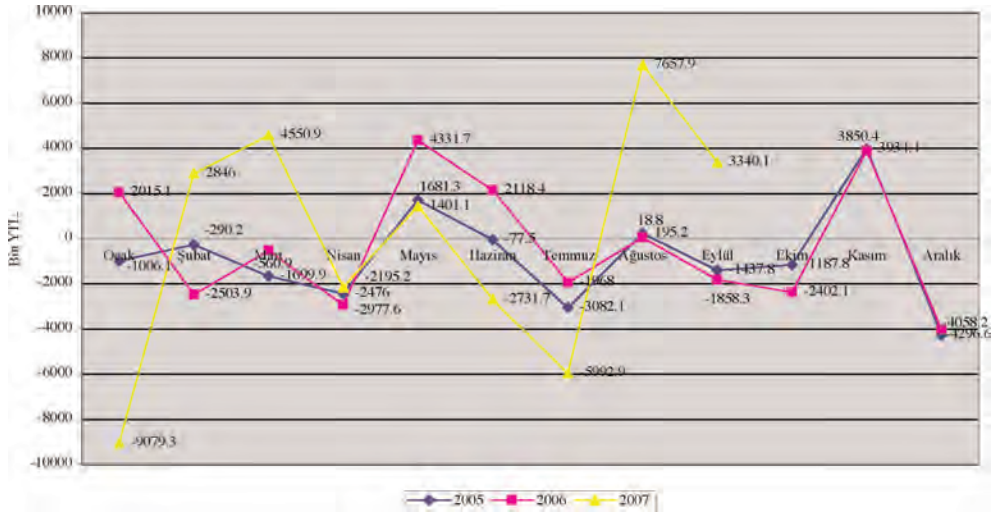
	Ocak-Ağustos 2007	2007 Bütçe Tahmini	Gerçekleşme % 'si
Harcamalar	134.638.412	204.988.546	65.7
1. Faiz Hariç harcama	97.659.448	152 042 522	64.2
Personel Giderleri	26.149.364	43 660 799	59.9
Sosyal Güv. Kur. Devl. Primi	3.220.533	10 101 779	31.0
Mal ve Hizmet Alımları	10.824.868	15 587 406	69.4
Cari Transferler	46.657 182	60 862 989	76.7
Sermaye Giderleri	5.731.954	12 103 930	47.4
Sermaye Transferleri	3.533.407	3 647 400	96.9
Borç Verme	1.542.141	3 694 600	41.7
Yedek Ödenekler	0	2 374 619	--
2. Faiz Harcamaları	36.978.963	52 946 024	69.8
Genel Bütçe Gelirleri	124.941.301	183 460 083	66.4
1. Vergi Gelirleri	99.322.090	158 152 898	62.8
2. Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	6.600.764	7 817 781	84.4
3. Alınan Bağış, Yard. Öz. Gel.	1 565.587	480 118	226.2
4. Faizler Paylar Cezalar	11.461.138	14 443 470	79.3
5. Sermaye Gelirleri	5.991.722	2 565 816	133.5
Bütçe Dengesi	-9.697.111	-16 829 592	57.6
Faiz Dışı Denge	27.281.852	36 116 432	75.5

Bütçe harcamaları açısından öngörülen hedefin tutturulabilmesini olanaksız kılması beklenen başlıca kalemi cari transferler oluşturmaktadır. Toplam harcama ödenek tutarının üçte birini oluşturan ‘Cari Transferler’de yılın ilk sekiz aylık dönemi itibariyle yıllık ödeneğin yüzde 76.7’si kullanılmış bulunmaktadır. Bu kapsam içinde 31.6 milyar YTL. Ödenekle yer alan ‘Sağlık, Emeklilik ve Sosyal Yardım Giderleri’nde yıl ödeneğinin yüzde 70.9’u ilk sekiz ay içinde kullanılmıştır. Bu başlık altında 12.8 milyar YTL. ödenekle yer alan Sosyal Güvenlik Açık Finansmanı ödeneğinin tamamı kullanılmış ve yüzde 41.2 oranında aşılmıştır. Diğer taraftan 5.2 milyar YTL. Ödenekle yer alan ‘Tarımsal Amaçlı Transferler’de ise Ağustos ayı sonu itibariyle yıl ödeneğinin yüzde 97.5’i kullanılmış durumdadır.

**2005-2006-2007 YILLARI
OCAK-AĞUSTOS DÖNEMİ FAİZ DIŞI FAZLA GELİŞMELERİ
(Bin YTL.)**

**2005-2006-2007 YILLARI OCAK-AĞUSTOS DÖNEMİ
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE DENGESİ GELİŞMELERİ
(Bin YTL.)**

2007 yılı ilk sekiz aylık dönemde Merkezi Yönetim Bütçesi gelirleri gelişmelerine bakıldığında bazı önemli vergi türlerinde hedeflenmiş olan yıl sonu düzeylerine ulaşılması olasılığının düşük olduğu izlenimi elde edilmektedir.

Başta gelen vergi geliri kaynaklarından birisi olan ‘Dahilde Alınan KDV’nde yılın sekizinci ayı sonu itibariyle yıl için hedeflenen tutarın ancak yüzde 53.9’u tahsil edilebilmiş durumdadır. Benzer bir durum ‘İthalde alınan KDV’ için de sözkonusudur. Bu vergide Ağustos sonu itibariyle elde edilen gelir yıl için hedeflenen tutarın ancak yüzde 57.3’ü kadar olmuştur. Özel Tüketim Vergisindeki tahsilat ise yine sekizinci ay sonu itibariyle yüzde 60.8’de kalmıştır.

Bu üç vergi türünde öngörülen yıllık toplam hasılat, toplam vergi gelirlerinin yüzde 57.4’ünü oluşturduğu cihetle, bu vergi türlerinde karşı, karşıya kalınabilecek bir gelir eksikliği Bütçe performansını olumsuz yönde etkileyebilecektir.

II.5.2. KAMU BORÇLANMASI

II.5.2.1. İÇ BORÇLANMA

1990'lı yılların başlarından itibaren kamu kesiminin finansman gereksiniminin karşılanmasında iç borçlanma giderek önem kazanmış, kamu kesimi, başlangıçta sermaye piyasasında tasarrufların giderek önemli bir müşterisi olurken, daha sonraki yıllarda fonların hemen tümünü talep eder konuma gelmiş ve iç borç stoku önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu yaklaşımda kamu kesiminin finansmanında “vergi alma borç al” şeklinde özetlenebilecek bir finansman politikasının benimsenmiş olması önemli rol oynamıştır. Yoğun ve hacimli kamu kesimi borçlanması, kısa sayılabilecek bir zaman süreci içerisinde, faiz düzeyini yükseltici yönde yarattığı baskı ve giderek logaritmik hızla büyüyen borç stoku ile, birikmiş eski borçların faizlerinin dahi yeni borçlanmalarla ödenebilir hale geldiği bir büyüklüğe erişmiştir. Bu durum personel harcamaları ve faiz ödemeleri dışında hemen tüm kamu harcama kalemlerinde, sabit sermaye birikimini ve kamu hizmet ve sosyal görevlerini aksatacak ölçüde reel kesintilere gidilmesine rağmen, kamu açığının genişlemesine, reel faizlerin yükselmesine, yükselen reel faizlerin kamu finansman açığını daha da arttırmasına ve yüksek reel faiz - yüksek finansman açığı – yüksek borçlanma gereği ve yüksek faiz sarmalının oluşmasına yol açmış ve neticede kamu bankaları bilançolarına gizlenmiş olan görev zararı biçimindeki ilave finansman açıkları, Şubat 2001 krizini tetikleyen başlıca faktör olmuştur.

Yoğun ve sürekli kamu kesimi borçlanmasının doğal bir sonucu olarak yükselen reel faiz hadleri, fiziki sermaye yatırımlarını ciddi biçimde düşürerek ülkenin kalkınmasını olumsuz yönde etkilemiş, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da kötüleştirmiş ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin olanaklı kıldığı kısa vadeli yabancı sermaye akışıyla yabancılara, önemli düzeyde servet transferi olanağı yaratan bir temel araç haline gelmiştir. 90'lı yılların sonlarında yüzde 25.2 gibi çok aşırı bir seviyeye kadar tırmanan reel faizler 2000 yılı başında uygulamaya konulan istikrar programına duyulan güven ile hedeflenen enflasyon paralelinde dramatik bir düşüş göstermiş ve 2000 yılı genelinde enflasyon haddinin altında kalarak negatif reel faiz oluşumuna yol açmış, ancak Kasım 2000 krizinin ardından tekrar yükselmiştir. 2001 yılı başında görece olarak biraz gerileyen faiz hadleri Şubat krizi ile birlikte yeniden yükselmiştir.

Şubat krizi ertesi uygulamaya konulan istikrar programı ile makul düzeye gerileyen reel faizler, bu yılın ortasına doğru ortaya çıkan siyasi bunalım sonucu ve rating firmalarının Türkiye notunu düşürmelerinin de etkisiyle tekrar, orta vadede sürdürülmesi olanaksız ve istikrar programının devamını tehdit edici bir seviyeye çıkmıştır.

(Ocak 2002 ayında net satışla ağırlıklandırılmış ortalama bileşik ihale faizi yüzde 74.5 iken, bu oran Mayıs ayında yüzde 56.6'ya gerilemiş ancak daha sonra siyasi belirsizlik algılamasının etkisiyle Haziran 2002 ayında yüzde 72.1'e yükselmiş ve borçlanma vadeleri kısalmıştır. Aşağıda verilen Tabloda görülebileceği üzere 2002 yılı genelinde yapılmış olan hazine ihalelerinde ortalama faiz haddi yüzde 63.8 olarak gerçekleşmiştir.)

Şubat krizi ertesinde Mayıs 2001 ayında kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan birikmiş görev zararlarının karşılanması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bu bankalara devlet iç borçlanma senetleri verilmiştir.

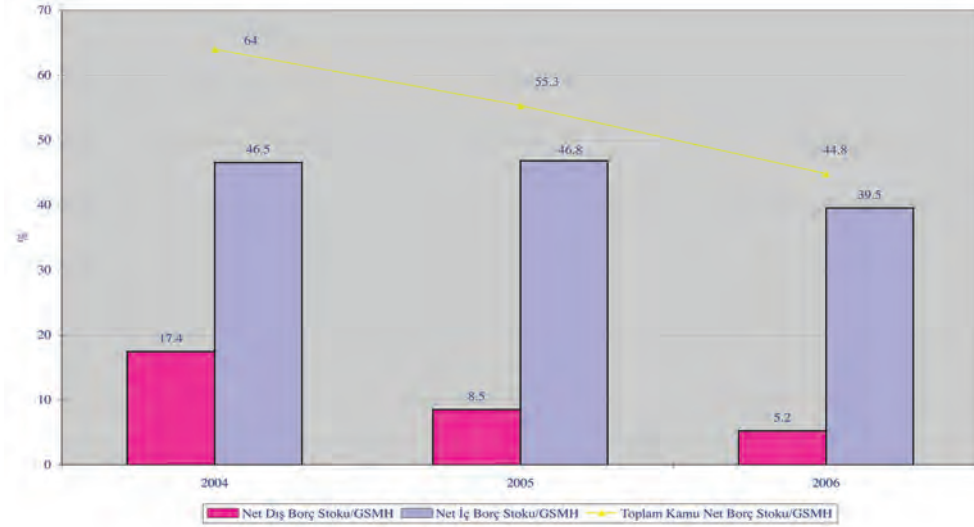
İç borçlanma gereğini düşürmek ve iç borcun vadesini uygun maliyetlerle azaltmak ve bankacılık kesiminin döviz kuru riskinin azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla Haziran 2001 ayında iç borç takas işlemi yapılmıştır.

Yaşanan krizler sonrası faiz hadlerinde meydana gelen hızlı tırmanma, bankacılık kesiminde yaşanan sorunların kamu maliyesine getirdiği ek yük ve bütçe açığının finansmanında süregelen kaynak ihtiyacı iç borç stokunun, 2001 yılında olduğu gibi, 2002 yılında önemli ölçüde artması sonucunu doğurmuş ve 2001 yılı sonu itibarıyla 122.2 katrilyon olan kamu iç borç stoku 2002 yılı sonunda 149.9 katrilyon TL.'na yükselmiştir.

Kararlı biçimde sürdürülen sıkı maliye politikasına ve nominal faiz hadlerindeki gerilemeye rağmen iç borç stokundaki tırmanma biraz yavaşlamakla beraber 2003 ve 2004 yıllarında da sürmüştür. Merkezi yönetim İç borç stoku 2002 yılı sonundaki 149.9 katrilyon TL. düzeyinden 2003 yılı sonunda 194.4 katrilyon TL. düzeyine 2004 yılı sonunda ise 224.5 katrilyon TL düzeyine çıkmıştır.

2005 yılında istikrar programları uyarınca uygulanmakta olan sıkı maliye politikasının özenle sürdürülmesi ve nominal ve reel faiz hadlerindeki gerilemelerin etkisiyle kamu kesimi borçlanma gereğinde bir önceki yıla göre önemli bir düşme gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.7 oranından 2005 yılı sonunda yüzde (-) 0.4'e düşmüştür. 2005 yılı sonu itibarıyla merkezi yönetim toplam iç borç stoku 244.8 milyar YTL. olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı sonu itibarıyla merkezi yönetim dış borç stoku bir önceki yıl sonuna göre yüzde 7.9 oranında bir artışla 93 milyar 573 milyon YTL. eşdeğerine yükselirken, toplam borç stoku yüzde 4.7 oranında bir artışla 331 milyar 520 milyon YTL.'na çıkmıştır.

Toplam Kamu Net Borç Stoku⁽¹⁾ ve Kompozisyonu (%)

(1) Kamu net borç stoku, kamu brüt borç stokundan Merkez bankası net varlıkları, kamu mevduatı ve işsizlik sigortası fonu net varlıkları düşülerek hesaplanmaktadır.

Kaynak: TCMB

Sıkı maliye politikası uygulaması 2006 yılında da sürdürülmüş, özelleştirme gelirlerindeki dikkat çekici artışın da etkisiyle konsolide bütçe borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı yüzde 0.5'e, toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı ise yüzde (-) 3.1'e gerilemiştir.

Merkezi Yönetim 2006 Yılı Net Borçlanması (Milyon YTL.)

Net Borçlanma	2 739.6
Net İç Borçlanma	4 461.2
Kullanım	116 230.6
Ödeme	(-) 111 589.3
Net Dış Borçlanma	(-) 1 721.6
Kullanım	16 754.5
Ödeme	(-) 18 476.1

Uygulanan istikrar programı doğrultusunda gerek enflasyon haddinin istikrarlı bir düşüş sergilemesi gerek risk algılamalarının iyileşmeye yüz tutması sonucu 2003 ve 2004 yılları boyunca belirgin bir düşme gösteren nominal ve reel faiz hadlerindeki bu gerileme eğilimi 2005 yılı boyunca ve 2006 yılı ilk dört aylık döneminde de sürmüştür. Ancak Mayıs-Haziran 2006 aylarında uluslar arası finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanma Türkiye’de diğer ülkelere göre daha şiddetli bir biçimde hissedilmiş ve borçlanma faiz hadlerinde önemli bir yükselme meydana gelmiştir.

Aşağıdaki Tablodan görüleceği üzere 2002 yılında sırasıyla yüzde 63.8 ve yüzde 26.3 olan bileşik nominal ve reel faiz hadleri 2003 yılında yüzde 45.0 ve yüzde 22.5’e, 2004 yılında ise sırasıyla yüzde 25.7’ye ve yüzde 15.0’e, 2005 yılında ise yine sırasıyla yüzde 16.9 ve yüzde 8.5’e gerilemiştir.

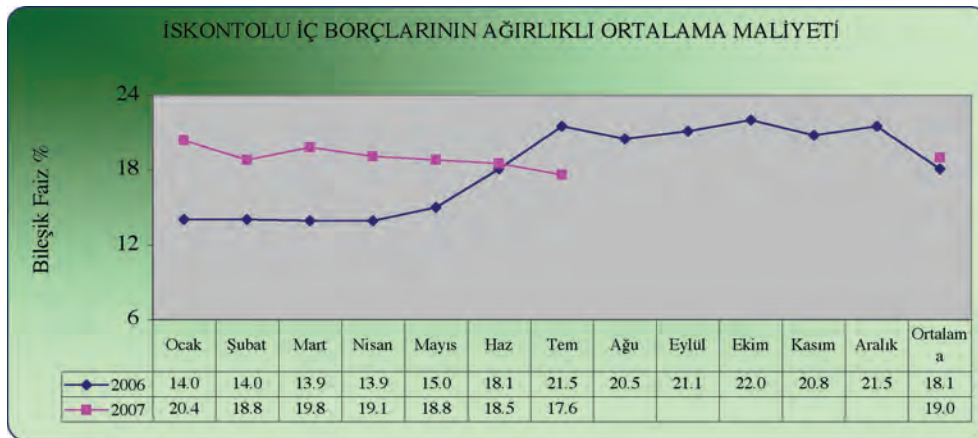
2006 yılında iç borçlanma alanında meydana gelen gelişmeler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

TABLO II.5.7.
HAZİNE İÇ BORÇ İHALELERİ

	Vade Gün	Net Borçlanma (Milyon YTL)	Bileşik Faiz Oranı %	12 Aylık TÜFE Beklentisi (%)	12 Aylık TÜFE Değişim Oranı (%)	Reel Faiz Oranı (%)
2002 Ocak-Aralık	253	67.791	63.8		29.7	26.3*
2003 Ocak-Aralık	302	82.560	45.0		18.4	22.5*
2004 Ocak-Aralık	372	114.941	25.7		9.3	15.0*
2005 Ocak-Aralık	560	134.241	16.9		7.7	8.5*
2006 Yılı						
Ocak	1 070	10.512	14.5	5.5	7.9	8.5
Şubat	873	12.810	14.5	5.5	8.2	8.5
Mart	792	7.629	14.2	5.4	8.2	8.3
Nisan	810	11.243	14.1	5.5	8.8	8.2
Mayıs	941	6.990	15.0	5.8	9.9	8.6
Haziran	558	5.123	17.6	7.9	10.1	9.0

	Vade Gün	Net Borçlanma (Milyon YTL)	Bileşik Faiz Oranı %	12 Aylık TÜFE Beklentisi (%)	12 Aylık TÜFE Değişim Oranı (%)	Reel Faiz Oranı (%)
Temmuz	422	12.731	22.8	8.1	11.7	13.6
Ağustos	427	10.583	21.3	7.9	10.3	12.3
Eylül	617	12.844	21.6	7.5	10.6	13.5
Ekim	973	7.057	22.0	7.3	10.0	13.7
Kasım	1088	10.280	22.1	7.2	9.9	14.0
Aralık	550	4.514	22.5	7.1	9.7	14.4
2006 Ocak-Aralık	756	112.316	18.2		9.7	7.7
2007 Yılı						
Ocak	495	13.372	20.3	6.8	9.9	12.7
Şubat	645	8.343	18.9	6.8	10.2	11.4
Mart	1.140	10.774	20.1	6.8	10.9	12.5
Nisan	720	6.901	18.9	6.6	10.7	11.4
Mayıs	1.781	9.615	19.9	6.6	9.2	12.6
Haziran	958	11.303	19.0	6.6	8.6	11.7

* Geride kalan 12 aylık dönemdeki 12 aylık fiili enflasyona göre reel (ex post) faiz

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Ağustos Ayı Borç Yönetim Raporu

2006 yılında iç borçlanmalarda ihale yöntemi kullanılmış ve bu dönemde 50 adet ihaleyle toplam net 112.6 milyar YTL. karşılığı nominal 129.5 milyar YTL. tutarında borçlanma gerçekleştirilmiştir. Bu ihalelerde teklif karşılama oranı yüzde 48 olmuş ayrıca piyasa yapıcılığı sistemi çerçevesinde ihale sonrasında değişim işlemleri kapsamında da net 2.3 milyar YTL. karşılığı nominal 2.8 milyar YTL. tutarında DİBS ihracı yapılmıştır. Bunların dışında değişim ihaleleri yoluyla net 2.4 milyar YTL. karşılığı nominal 3.2 milyar YTL. tutarında DİBS ihracı gerçekleştirilmiştir. Böylece 2006 yılında gerçekleştirilen toplam iç borçlanma tutarı net 117.3 milyar YTL. nominal olarak ta 135.6 milyar YTL. olmuştur.

112.6 milyar YTL. tutarındaki toplam iç borçlanmanın yüzde 98'i YTL., yüzde 2'si ise döviz cinsinden sağlanmıştır. YTL. cinsi değişken faizli borçlanmaların toplam YTL. cinsi borçlanma içindeki payı yüzde 27.9 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2006 yılında gerçekleştirilen ihale sonrası değişim ve senet değişim ihaleleri dahil olmak üzere toplam nominal 135.6 milyar YTL. tutarındaki iç borçlanmanın yüzde 98.3'ü YTL., kalan yüzde 1.7'si ise döviz cinsinden sağlanmıştır. YTL. cinsi değişken faizli borçlanmaların toplam YTL. cinsi borçlanma içindeki payı ise yüzde 22.9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Ayrıca aktif borç yönetimi kapsamında 2006 yılında geri alım ve değişim ihaleleri gerçekleştirilmiştir.

2006 yılında gerçekleştirilen Hazine ihalelerinde oluşan faiz oranlarının aylık gelişimi incelendiğinde Ocak-Nisan döneminde yüzde 14 düzeyinde seyreden aylık ortalama bileşik faiz haddinin, Mayıs ayında döviz kurlarında meydana gelen tırmanmayla birlikte yükseliş eğilimine girdiği ve giderek yükselerek Temmuz ayında yüzde 22.8'e kadar tırmandığı görülmektedir. Uluslar arası likidite koşullarında meydana gelen değişimin başta ülkemiz olmak üzere gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkilemesi ve bu olumsuz gelişmenin döviz kurları üzerinde yukarı yönde baskı yaratması, TCMB'ni, enflasyon haddi üzerinde oluşan baskıyı kontrol altında tutabilmek amacıyla, faiz oranlarını yükseltme zorunluluğunda bırakmıştır.⁽¹⁾ Merkez Bankasının Haziran ve Temmuz aylarında borçlanma faiz oranlarını 425 baz puan arttırmasıyla birlikte, hazine ihalelerinde oluşan ortalama faiz oranı Haziran ayında yüzde 17.6'ya, temmuz ayında ise yüzde 22.8'e yükselmiştir. Uluslar arası likiditede tanık olunan dalgalanmayla birlikte döviz kurlarında yaşanan hızlı artışın Temmuz ayından itibaren tekrar düşme eğilimi içine girmesine rağmen , Hazine iha-

---

(1) PPK 13 Eylül 2007 tarihinde politika faiz oranlarında 25 baz puan indirimine gitmiştir.

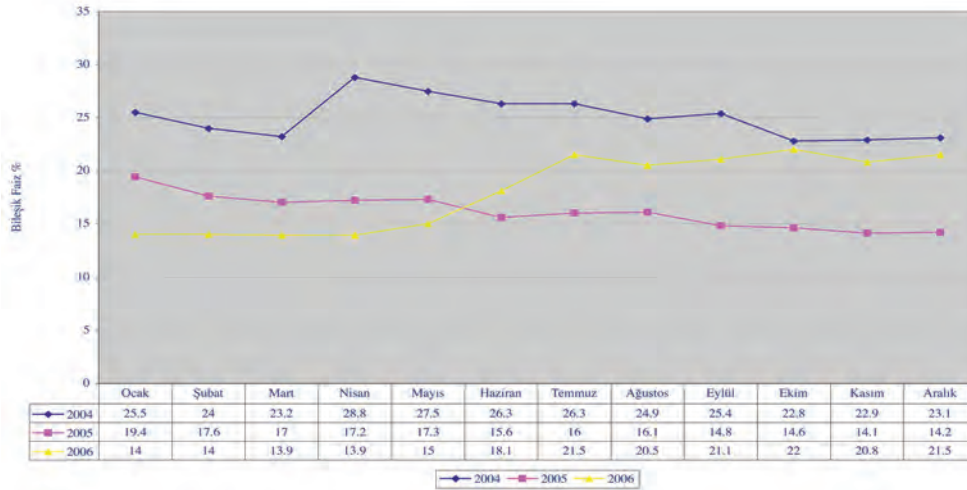
lelerinde oluşan faiz hadleri yıl sonuna kadar yüzde 22'ler düzeyinde ısrarlı bir kalıcılık sergilemiştir.

Nominal faiz oranlarındaki artışa paralel olarak 2006 yılı ikinci yarısında reel faiz hadlerinde de önemli bir artış yaşanmıştır. Merkez Bankası beklenti anketinde yer alan 12 aylık TÜFE beklentisi kullanılarak hesaplanan gelecek döneme ilişkin reel faiz oranları Ocak-mayıs döneminde yıllık yüzde 8 dolayında iken, risk priminde gerçekleşen yükselmeye birlikte dikkat çekici bir tırmanma eğilimi içine girmiş ve yıl sonunda yüzde 15'e yaklaşmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda bir önceki yıla göre yaklaşık yarı yarıya azalarak 2004 yılında ortalama yüzde 24.7'ye ve 2005 yılında da belirgin düşüşünü sürdürerek ortalama yüzde 16.1'e düşen YTL cinsi iskontolu borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyeti, Mart-Nisan 2006 aylarında yüzde 13.8'e kadar gerilemiş ancak daha sonra uluslararası piyasalarda yaşanan ve Türkiye'yi de fazlasıyla etkileyen dalgalanmanın ardından tekrar yükselişe geçmiş ve 2006 yılı ağırlıklı ortalaması bir önceki yıla göre belirgin şekilde yükselerek yüzde 18.1 olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında 27.7 ay seviyesinde olan nakit iç borçlanmanın ortalama vadesi 2006 yılında 28 ay olmuştur.

YTL Cinsi İskontolu İç Borçlanmanın Ağırlıklı Ortalama Maliyeti

Toplam iç borç stokunun yıllık bileşik reel faiz yükü ise 2003, 2004, 2005 yılları geneli ve 2006 yılı için de aylar itibariyle aşağıda Tablo halinde verilmektedir:

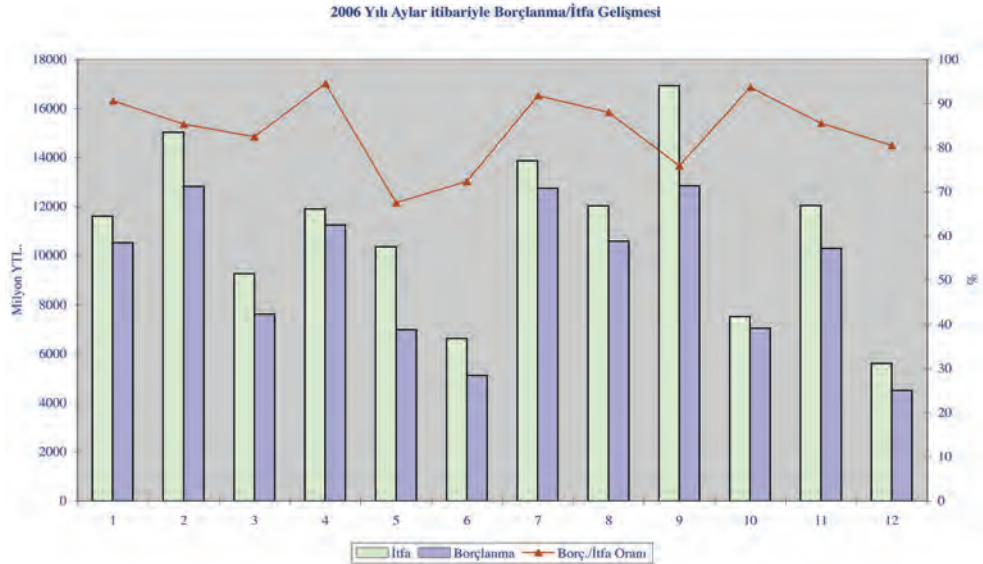
İç Borç Stokunun Yıllık Bileşik Reel Faizi⁽¹⁾ (% Olarak)

	2003	2004	2005	2006											
				Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Toplam İç Borç Stoku	11,91	9,49	7,96	8,01	7,95	8,10	7,57	8,21	12,87	10,91	7,69	8,21	7,83	7,76	7,79
Kamu	6,53	7,50	5,61	6,67	6,72	6,79	5,89	8,52	12,29	9,24	5,53	6,88	6,77	6,15	6,82
TL	7,66	9,01	6,35	7,35	7,39	7,16	6,17	7,48	7,90	7,32	6,39	7,44	6,81	6,75	7,66
Döviz Cinsi/Endekli	1,50	-2,60	-2,08	-1,16	-1,18	2,49	2,71	18,67	54,41	30,44	-5,37	-0,02	6,14	-0,86	-3,66
Piyasa	16,45	10,66	9,02	8,60	8,49	8,67	8,30	8,07	13,13	11,63	8,61	8,78	8,28	8,39	8,17
TL	22,35	14,55	10,55	10,56	10,52	10,29	9,49	8,26	8,48	7,94	8,28	9,24	9,29	9,54	9,89
Döviz Cinsi/Endekli	0,04	-4,59	2,24	-0,10	-0,78	1,25	2,40	7,31	33,49	29,27	10,28	6,58	3,11	2,72	-0,68
Enflasyon Beklentisi ⁽²⁾	13,90	8,70	5,80	5,50	5,50	5,40	5,47	5,83	7,48	8,07	7,94	7,54	7,31	7,16	7,11

(1) Geçici

(2) TCMB tarafından yapılan "Gelecek 12 Aylık TÜFE Enflasyon Beklentisi Anketi" verileri esas alınmıştır.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2006 Yılı İç ve Dış Borç Ödemeleri
(Milyon YTL.)

	Anapara Gider	Faiz Gideri	Genel Gider	İskonto Prim	
				Gideri	Geliri
İç Borç	111 769	38 659	-	296	1 635
Dış Borç	18 508	6 662	85	346	-
Toplam	130 277	45 321	85	642	1 635

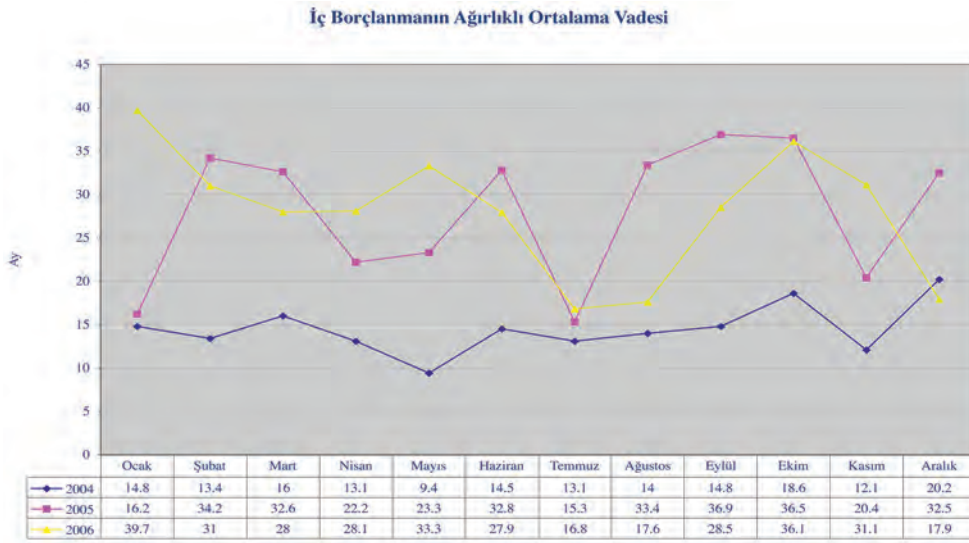
2006 yılında piyasalardan yapılan borçlanmanın yüzde 69.1'lik bölümü sabit faizli ve kalan yüzde 30.9'luk bölümü ise değişken faizli finansal araçlarla gerçekleştirilmiş iken 2006 yılında yüzde 71.3 bölümü sabit, kalan 28.7 bölümü ise değişken faizli finansal araçlarla gerçekleştirilmiştir. 2006 yılında sözkonusu borçlanmanın yüzde 2.0'si döviz ve yüzde 98.0'i ise YTL. cinsinden gerçekleştirilmiştir.

İç Borçlanmanın Para Cinsi ve Faiz yapısı
(% Olarak)

	2004	2005	2006
Toplam Borçlanma	100.0	100.0	100.0
Sabit Faizli	84.0	69.1	71.3
Değişken faizli	16.0	30.9	28.7
Toplam Borçlanma	100.0	100.0	100.0
YTL. Cinsi	90.3	87.2	98.0
Sabit Faizli	78.7	65.8	70.1
Değişken Faizli	11.6	21.4	27.9
Döviz Cinsi	9.7	12.8	2.0
Sabit faizli	5.4	3.3	0.7
Değişken faizli	4.4	9.5	1.3

2004 yılında 14.7 ay olan nakit iç borçlanmanın kümülatif ortalama vadesi 2005 yılında önemli bir yükselmeye 27.7 ay düzeyine çıkmış, ancak 2006 yılında borçlanma vadesi yaklaşık aynı düzeyi korumuş ve 28 ay olmuştur..

İç borç stokunun alıcılara göre dağılımı 2004, 2005, 2006 yıl sonları ve 2006 yılı Nisan ayı itibariyle aşağıda verilmektedir: (% olarak)

	2004	2005	2006	Nisan 2007
Bankacılık Kesimi	44.9	47.0	49.1	48.2
Kamu Bankaları	25.6	23.7	24.2	23.2
Özel Bankalar	17.9	21.2	21.5	21.2
Yabancı Bankalar	1.0	1.5	2.9	3.1
Kalk. ve Yat. Bankaları	0.4	0.7	0.6	0.6
Banka Dışı kesim ⁽¹⁾	47.5	46.1	44.0	42.3
Gerçek Kişiler	14.4	10.5	8.8	7.3
Tüzel Kişiler	19.0	17.3	18.1	16.0
MKYF ⁽²⁾	6.9	8.0	3.5	3.4
Y. Dışı Yerleşikler	7.1	10.3	13.6	15.7
TCMB (Nakit Dışı-TÜFE Endeksli)	7.6	6.8	6.9	6.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

(1) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu dışındaki tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.

(2) Menkul kıymet yatırım fonları

Görüldüğü üzere iç borç stokunun alıcılara göre dağılımında son üç yıllık dönemde bankacılık kesiminde payı küçük olmakla beraber yabancı bankaların ve banka dışı kesimde de yurt dışı yerleşiklerin paylarında istikrarlı bir yükselme olurken gerçek ve tüzel kişiler ile menkul kıymet yatırım fonlarının payında gerileme meydana gelmektedir. Bankacılık kesiminin payı ise banka dışı kesimin aleyhine genişlemektedir.

2004 yılı sonunda 316.5 Milyar YTL. olan merkezi yönetim toplam borç stoku 2005 yılı sonu itibarıyla 331.5 Milyar YTL., 2006 yılı sonu itibarıyla ise 345.0 Milyar YTL. düzeyine yükselmiştir. 2005 yılında bir önceki yıl sonuna göre azalma gösteren dış borç stokunda 2006 yılında tekrar cüzi bir tırmanma meydana gelmiştir. Önceki yıllara göre yavaşlamakla beraber, nominal anlamda büyüme göstermiş olan merkezi yönetim iç borç stoku, kararlı biçimde uygulanan sıkı maliye politikasının ve faiz hadlerindeki belirgin gerilemenin katkısıyla, 2004-2006 döneminde reel anlamda ve GSMH'ya olan oran itibarıyla küçülmüştür.

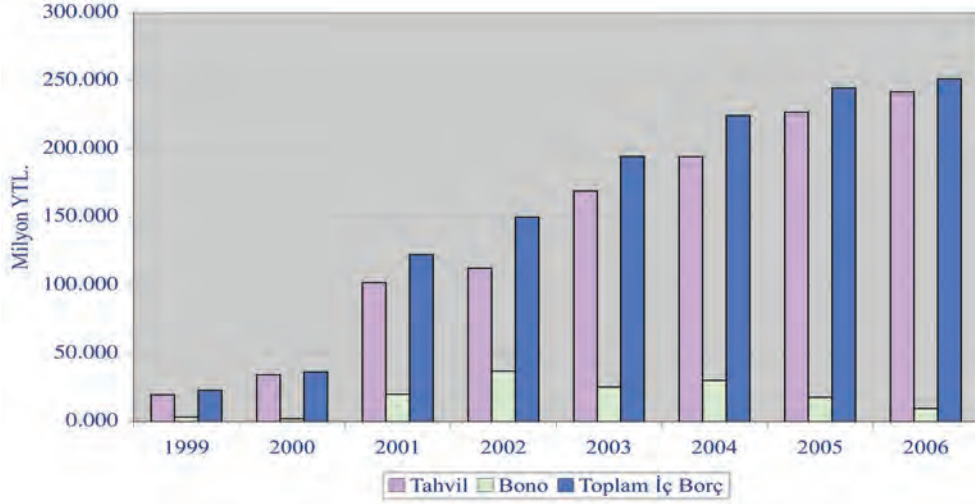
TABLO II.5.8.
MERKEZİ YÖNETİM BORÇ STOKU

	Milyon YTL			Milyon Dolar*		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
Toplam	316 528	331 520	345 043	235 846	245 477	247 841
YTL. cinsi	185 020	206 852	216 800	137 859	154 160	154 240
Döviz cinsi	122 067	119 098	126 562	90 952	88 760	90 041
Döviz endeksli	9 441	5 570	1 681	7 035	4 151	1 196
İç Borç Stoku	224 483	244 782	251 470	167 262	182 428	178 906
YTL. cinsi	185 020	206 852	216 800	137 859	154 160	154 240
Döviz cinsi	30 021	32 360	32 989	22 389	24 117	23 470
Döviz endeksli	9 441	5 570	1 681	7 035	4 151	1 196
Dış Borç Stoku	92 046	86 738	93 573	68 583	64 643	66 571

* Yıl sonu TCMB Döviz Kurları esas alınarak hesaplanmıştır.

Merkezi yönetim borç stokunun Dolar karşılığının yavaş artmış olmasında Türk Lirasının değerinde meydana gelen görece artış da etkili olmuştur.

İç Borç Stoku (Milyon YTL.)

Yukarıda 1999-2006 döneminde iç borç bileşimindeki ve stokundaki gelişmeleri veren Grafikte yakın geçmiş dönemde stok artış hızının yavaşladığı ve bono/tahvil oranının düşmesi ile birlikte vadesinin uzadığı görülmektedir. Grafikte de izlendiği gibi 2001 yılında kamu borç stokunda 3 mislini aşan bir katlanma meydana gelmiştir. Bu olumsuz gelişmede; 2001 Şubat ekonomik krizini takiben, kamu ve TMSF bünyesine alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi faaliyetleri kapsamında yapılan işlemler ile 29 katrilyon TL'na ulaşan Bütçe açığı, bunun yanısıra iç kaynaklardan yapılan yaklaşık 5 milyar Dolarlık dış borç geri ödemesi başta gelen faktörler olmuş ve sonuçta kamu kesimi iç borç stoku çarpıcı bir biçimde, 2000 yılı sonundaki 36,4 katrilyon TL tutarından, 2001 yılı sonunda 122,2 katrilyon TL'na fırlamıştır.

TABLO II.5.9.
İÇ BORÇ ÖDEMELERİ VE KULLANIMI
(Yıl Sonları İtibariyle Milyon YTL. Olarak)

Yıllar	Borçun Türü	Ödemeler			Borçlanma		Borç Stoku Anapara
		Anapara	Faiz	Toplam	Brüt	Net	
1999	Tahviller	6.116	4.889	11.006	20.028	13.911	19.683
	Bonolar	9.453	5.005	14.458	6.859	-2.604	3.237
	Avanslar	4	4	4	0	0	0
	Toplam	15.571	8.899	25.478	26.886	11.307	22.920
2000	Tahviller	12.006	16.967	28.973	26.686	14.680	34.363
	Bonolar	6.962	1.640	8.602	5.783	-1.179	2.058
	Avans	3	3	3	0	0	
	Toplam	18.968	18.609	37.577	32.469	13.500	36.421
2001	Tahviller	96.418	34.608	131.027	164.183	67.765	102.128
	Bonolar	27.458	5.876	33.334	45.430	17.972	20.029
	Toplam	123.877	40.484	164.361	209.613	85.737	122.157
2002	Tahviller	48.178	30.991	79.169	58.900	10.722	112.850
	Bonolar	49.413	12.477	61.890	66.403	16.991	37.020
	Toplam	97.591	43.469	141.059	125.303	27.712	149.870
2003	Tahviller	45.653	35.495	81.149	101.777	56.124	168.974
	Bonolar	68.068	17.141	85.209	56.461	-11.607	25.413
	Toplam	113.721	52.637	166.348	158.238	44.517	194.387
2004	Tahviller	76.803	39.171	115.974	102.040	25.237	194.211
	Bonolar	56.698	10.882	67.580	61.567	4.859	30.272
	Toplam	133.501	50.053	183.554	163.596	30.096	224.483
2005	Tahviller	82.651	33.088	115.739	115.404	32.754	226.964
	Bonolar	52.571	6.181	58.752	40.116	-12.555	17.818
	Toplam	135.222	39.270	174.492	155.520	20.299	244.782
2006	Tahviller	92.139	36.207	128.346	107.052	14912	241.876
	Bonolar	26.754	2.451	29.205	18.030	-8.224	9.594
	Toplam	118.893	38.659	186.757	125.581	6.688	251.470

Aşağıda iç borç stokunun 2006 yılı Aralık ve 2007 yılı Haziran ayları sonu itibariyle döviz-faiz yapısı dağılımı verilmektedir: (Milyon YTL. Olarak)

	Aralık 2006	Yüzde	Haziran 2007	Yüzde
Nakit	208.376	82.9	212.725	83.8
Sabit getirili	111.457	44.3	109.441	43.1
Değişken faizli	63.993	25.4	73.529	29.0
Döviz cinsinden	32.527	13.1	29.755	11.7
Nakit Dışı	50.629	20.7	49.422	19.7
Sabit getirili	-	0.0	-	0.0
Değişken faizli	41.350	16.4	39.345	15.5
Döviz cinsinden	-	0.0	-	0.0
Döviz endeksli	1.744	0.7	1.648	0.6
Toplam Stok	251.470	100.0	253.718	100.0

II.5.2.2. DIŞ BORÇLANMA

Konsolide bütçe toplam dış borç stoku 2002-2004 döneminde hızlı bir büyüme göstermiş ve 2001 yılındaki 38 730 milyon Dolar eşdeğeri tutarından 2004 yılı sonu itibariyle 68 584 milyon Dolar eşdeğeri tutara yükselmiş, ancak daha sonra biraz düşerek oldukça durağan bir görünüm kazanmıştır. 2006 yılı sonu itibariyle toplam kamu kesimi orta-uzun vadeli dış borç stoku 69 585 milyon Dolar, konsolide bütçe dış borç stoku ise 66 576 milyon Dolar düzeyindedir. Türkiye'nin dış borç stoku ise 2001 yılını izleyen dönemde gerçekten hızlı bir genişleme sergilemiş ve 2001 yılı sonundaki 113 milyar 560 milyon Dolar düzeyinden 2006 yılsonu itibariyle 206 471 milyon Dolara yükselmiştir. Söz konusu dönemde kısa vadeli dış borç stoku 16 milyar 403 milyon Dolardan 41 milyar 984 milyon Dolara çıkarken orta-uzun vadeli dış

borç stoku 97 milyar 157 milyon Dolardan, 164 milyar 487 milyon Dolara tırmanmıştır. 2001 yılında yüzde 16.2 olan kısa vadeli dış borçların toplam dış borç stokuna olan oranı 2006 yılı sonu itibariyle yüzde 20.3'e yükselmiştir. 2001-2006 döneminde Türkiye'nin net dış borç stoku ise 78 milyar 517 milyon Dolar tutarından 109 milyar 657 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır.

TABLO II.5.10.
TÜRKİYE DIŞ BORÇ STOKU
(Milyon A.B.D. Doları)

	2002	2003	2004	2005	2006
I. Dış Borç Stoku, bankacılık					
Sektörü Hariç (A – a - b)	97 349	106 296	118 456	123 091	148 713
A. Toplam Dış Borç Stoku	129 701	144 280	160 789	168 808	206 471
a. TCMB (-)	21 995	24 364	21 401	15 418	15 669
b. Bankalar (-)	10 358	13 600	20 932	30 300	42 089
II. Bankacılık Net dış Varl.	8 755	9 918	15 628	24 366	39 056
A. Parasal Dueum	9 565	11 078	17 097	26 105	41 335
B. Kal. Ve Yat. Bankaları	-811	-1 161	-1 469	-1 739	-2 279
III. Net Dış Borç Stoku(I – II)	88 594	96 378	102 829	98 725	109 657
Net Dış Borç Stoku/GSMH %	49.0	40.3	34.3	27.4	27.4
GSMH	180 892	239 235	299 475	360 876	399 673

2006 yılında uluslar arası sermaye piyasalarından üç adet yeni tahvil ihracı ve dört adet tahvil artırımını yöntemi ile yaklaşık 5.8 milyar Dolar eşdeğeri tutarında borçlanma yapılmıştır. Bu tahvil ihraçlarının yüzde 85.5'i Dolar kalan yüzde 14.5'i Euro cinsinden gerçekleştirilmiştir.

TABLO II.5.11.
2006 Yılında Gerçekleştirilen Yurt Dışı Tahvil İhraçları

İhraç Tipi	İhraç Tarihi	Vade Sonu	Deviz Cinsi	Miktar (Milyon)	Miktar (Milyon ABD \$)	Kupon (%)	Yatırımcıya Getiri (%)	Yatırımcıya Getiri (Spread)
Global \$ yeni ihraç	17.01.2006	17.03.2036	USD	1.500	1.500	6,875	7,13	UST + 282,3 bp
Euro yeni ihraç	01.03.2006	01.03.2016	EUR	750	891	5,000	5,05	Bund + 157 bp
Global \$ artırım ⁽¹⁾	19.07.2006	15.01.2014	USD	500	500	9,500	7,95	UST + 284,6 bp
Global \$ yeni ihraç ⁽²⁾	26.09.2006	26.09.2016	USD	1.500	1.500	7,000	7,12	UST + 233 bp
Euro Euro artırım ⁽³⁾	19.10.2006	16.02.2017	EUR	500	627	5,500	5,91	Bund + 209,6 bp
Global \$ artırım ⁽⁴⁾	01.11.2006	05.02.2025	SUD	1.250	1.250	7,375	7,40	UST + 249,4 bp
Global \$ artırım ⁽⁵⁾	14.11.2006	17.03.2036	USD	750	750	6,875	7,38	UST + 265,2 bp
Toplam (Milyon ABD Doları)				5.848				

- (1) 24.09.2003 tarihinde ihraç edilen 1.250 milyon ABD Doları tutarındaki ihracın artırımındır.
(2) Değişim işlemi kapsamında ihraç edilen senedin nakit karşılığı satılan 330,3 milyon ABD Dolarlık kısmı toplama dahil edilmiştir.
(3) 16.02.2005 tarihinde ihraç edilen 1.000 milyon Euro tutarındaki ihracın artırımındır.
(4) 24.01.2005 tarihinde ihraç edilen 2.000 milyon ABD Doları tutarındaki ihracın artırımındır.
(5) 17.01.2006 tarihinde ihraç edilen 1.500 milyon ABD Doları tutarındaki ihracın artırımındır.
UST : ABD Hazine tahvili getirisi
Bund : Alman Hazine tahvili getirisi
bp : baz puan (100 bp = % 1.00)

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

2006 yılında TCMB tarafından Uluslar arası para Fonuna 7 milyar 661 milyon Doları anapara olmak üzere toplam 8 milyar 441 milyon Dolar tutarında ödeme yapılmıştır. Bu şekilde 2006 yılı içerisinde IMF'den yapılan net kredi kullanımı (-) 5 milyar 434 milyon Dolar olurken faiz hariç net kullanım (-) milyar 654 milyon Dolar olmuştur. Diğer bir ifade ile 2006 yılında IMF'ye yapılan net geri ödeme 4 milyar 654 milyon Dolar ya da 3 milyar 94 milyon SDR (özel çekme haddi) olmuştur.

IMF (Uluslar arası Para Fonu) Kredi Kullanımları ve Geri Ödemeleri

Milyon ABD Doları ⁽¹⁾	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 Ocak-Aralık	Toplam
I. Kullanım ⁽²⁾	800	3,416	11,184	13,494	1,770	1,233	2,381	3,007	37,284
II. Borç Servisi ⁽³⁾	300	137	1,517	7,535	2,769	5,910	8,448	8,441	35,056
Anapara	288	85	1,091	6,682	1,819	4,905	7,528	7,661	30,059
Faiz	11	52	426	853	949	1,005	920	780	4,997
III. Net Kullanım (I-II)	500	3,278	9,667	5,960	-998	-4,677	-6,067	-5,434	2,228
Faiz Hariç Net Kullanım	511	3,330	10,093	6,813	-49	-3,672	-5,147	-4,654	7,225

- (1) Dönem sonu (31.12.2006) kurları itibarıyla.
(2) 30.12.2006 tarihinde 1 SDR = 1,5044 ABD doları olarak alınmıştır.
(3) Hazine Müsteşarlığı ve TACMB toplamını içermektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin toplam dış borç stokunun vade durumuna, borçlanan sektöre ve kreditorlere göre dağılımı 2002 - 2006 dönemi yıl sonları itibarıyla aşağıda Tablo halinde verilmektedir:

TABLO II.5.13.
DIŞ BORÇ STOKU
(Milyon Dolar Eşdeğeri Olarak)

	2002	2003	2004	2005	2006
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	129 701	144 260	160 789	168 808	206 471
Vadesine Göre					
Orta-Uzun Vadeli	113 277	121 247	128 909	131 705	164 487
Kısa Vadeli	16 424	23 013	31 880	37 103	41 984
Borç Alana Göre					
Orta-Uzun Vadeli	113 277	121 247	128 909	131 705	164 487
A. Kamu	63 619	69 504	73 831	68 247	69 585
1.Genel Yönetim	58 855	65 165	70 100	65 869	67 804
2.Finansal Kuruluşlar	984	765	656	320	205
3.Finan. Olma. Kurul.	3 780	3 574	3 075	2 058	1 576

	2002	2003	2004	2005	2006
B. TCMB	20 340	21 504	18 114	12 654	13 106
1. TCMB Kredileri	8 068	7 272	2 995	-	-
2. Kredi Mekt. DTH	12 272	14 232	15 119	12 654	13 106
C. Özel	29 319	30 238	36 964	50 804	81 796
1.Finansal Kuruluşlar	4 716	5 152	8 418	15 890	28 761
2.Finan. Olma. Kurul.	24 603	25 086	28 546	34 914	53 035
Kısa Vadeli	16 424	23 013	31 880	37 103	41 984
A. TCMB	1 655	2 860	3 287	2 764	1 563
1.TCMB Kredileri	15	11	1	1	1
2.Kredi Mek. DTHM	1 640	2 849	3 286	2 763	1 562
B.Özel	14 769	20 153	28 593	34 339	39 421
1.Bankalar	6 344	9 692	14 529	17 740	19 830
2. Diğer Sektörler	8 425	10 461	14 064	16 599	19 591
Borç verene Göre					
Orta-Uzun Vadeli	113 277	121 247	128 909	131 705	164 487
A. Resmi Kreditörler	39 980	42 563	40 971	32 009	29 089
1. Hükümet Kuruluş.	9 253	9 426	8 754	7 159	6 556
2. Uluslar arası Kur.	30 727	33 137	32 217	24 850	22 533
B. Özel Kreditörler	73 297	78 684	87 938	99 696	135 398
1. Borç	49 702	51 572	57 859	68 136	99 051
2.Tahvil	23 595	27 112	30 079	31 560	36 347
Kısa Vadeli	16.403	16.424	23.013	31.792	38.439
A. Ticari Banka Kredi.	5.187	8.260	12 661	16 363	18 612
B. Özel Kesim Kredi.	11.237	14.753	19 219	20 740	23 372

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Türkiye toplam dış borç stoku 2007 yılı birinci çeyrek dönem sonu itibariyle 213 441 milyon Dolar olup, bunun 36 898 milyon Dolarını kısa vadeli borçlar, kalan 176 543 milyon Dolarını ise uzun vadeli borçlar oluşturmaktadır.

Merkezi Yönetimin 2006 Yılı sonu ve Temmuz 2007 itibariyle dış borç stoku bilgileri aşağıda verilmektedir. (Milyon Dolar)

Merkezi Yönetim Dış Borç Stoku	Aralık 2006	Temmuz 2006
Sabit Faizli	46.326	49.081
Değişken faizli	20.250	18.634
Toplam	66.576	67.715
ABD Doları	35.029	36.837
Japon Yeni	2.179	2.155
Euro	18.107	19.979
SDR	10.764	8.266
Diğer	498	484
Toplam	66.576	67.715

Proje Finansmanı

2006 yılı Ocak – Aralık döneminde dış proje kredisi finansmanı çerçevesinde 2 380 milyon Doları hizmet sektörü, 487 milyon Doları enerji sektörü ve 120 milyon Doları da tarım sektörüne yönelik olmak üzere toplam 3 milyar 987 milyon Dolar tutarında kullanım yapılmıştır. Hizmet sektörü kapsamında özellikle ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri için yapılan kredi kullanımları ağırlık taşımıştır.

2006 Yılı Dış Proje Kredi Kullanımlarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	Tutar (Milyon Dolar)	% Dağılım
Hizmet Sektörü	2 380	79.7
Sanayi Sektörü	-	-
Tarım Sektörü	120	4.0
Enerji Sektörü	487	16.3
Toplam	2 987	100.0

Ülkemiz kredi notlarında 2004 yılında ülkemiz lehine meydana gelmiş olan olumlu gelişmeler 2005 yılında da devam etmiştir. 2005 yılının ilk çeyreğinde ülkemiz kredi notlarında gözlemlenen olumlu değişikliklerin sonrası , ikinci ve üçüncü çeyrekte kredi derecelendirme kuruluşlarından Moody's ve Fitch'in not artırımları ile kredi değerliliği yükselmiştir. Her iki kuruluş da kredi notunun artışında, başta gelen unsurların, güdülen istikrarlı ekonomik politika ile AB üyeliğine ilişkin olarak sürdürülen çalışmalar olduğunu ifade etmişlerdir. 2006 yılında ise Moody's, Fitch ve JCR ülkemize verdikleri rating derecelerinde bir değişikliğe gitmezlerken, Standard & Poor's 27.06.2006 tarihinde ülkemize vermiş olduğu kredi notunu # BB – (pozitif) # ten, # BB – (durağan) # a düşürmüştür.

TABLO II.5.14.
TÜRKİYE KREDİ NOTUNUN GELİŞİMİ

(Yabancı Para)				
	Standard & Poor's	Moody's	Fitch	JCR
2003 Sonu	B + (durağan)	B1 (durağan)	B (pozitif)	B + (durağan)
09.02.2004	“	“	B + (durağan)	“
08.03.2004	B + (pozitif)	“	“	“
12.03.2004	“	“	“	B + (pozitif)
17.08.2004	BB- ((durağan)	“	“	“
25.08.2004	“	“	B + (pozitif)	“
2004 Sonu	BB - (durağan)	B1 (durağan)	B + (pozitif)	B + (pozitif)
13.01.2005			BB – (durağan)	
11.02.2005		B 1 (pozitif)		
10.03.2005				BB – (pozitif)
06.12.2005			BB – (pozitif)	
14.12.2005		Ba 3 (durağan)		
2005 Sonu	BB – (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB – (pozitif)	BB – (pozitif)

	Standard & Poor's	Moody's	Fitch	JCR
23.01.2006	BB – (pozitif)			
27.06.2006	BB- (durağan)			
2006 Sonu	BB – (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB – (pozitif)	BB – (pozitif)
Uzun Vadeli YTL.				
2006 Sonu	BB (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB – (pozitif)	BB – (pozitif)
Mayıs 2007	BB (durağan)	Ba3 (durağan)	BB – (durağan)	BB – (pozitif)

II.6. ÖZELLEŞTİRME

Ülkemizde 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teőebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Kanunla getirilmiştir.

Daha sonra 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı Kanunda, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Nisan 1990'da yürürlüğe giren 412 sayılı KHK ve 6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 sayılı KHK ile özelleştirme uygulamaları alanında bazı kurumsal düzenlemeler yapılmıőtir.

Özelleőtirmede karşılaşılan sorunların giderilmesi ve programa hız kazandırılması amacı ile uygulamalar konusundaki yasal ve yönetsel yapının değiştirilmesine yönelik ilk somut adım 1992 yılında atılmıőtir. Bu tarihte başlayan mevzuat deđiőtikliđi çalışmaları 1994 yılında tamamlanmıőt ve konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içeren bir dizi kararname çıkarılmıőtir. 11 Mayıs 1994 tarihinde yürürlüğe giren ve Hükümete özelleştirme uygulamaları konusunda düzenleme yapma yetkisi veren 3987 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 530, 531, 532 ve 533 sayılı Kanun Hükümünde Kararnameler (KHK) 6 Haziran 1994, 546 sayılı sayılı KHK ise 7 Temmuz 1994 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ancak söz konusu 5 KHK'nın dayanağı olan 3987 sayılı yetki kanunu 7 Temmuz 1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiőt, aynı mahkemenin söz konu-

su 5 KHK'nin iptaline ilişkin gerekçeli kararı da 5 Ağustos 1994 sayılı Resmi Gazetenin mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu durum karşısında özelleştirmeye ilişkin esasların, üzerinde fikri ve siyasi açıdan uzlaşma sağlanabilecek bir kanun çerçevesinde yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalara başlanmış ve neticede siyasi partilerin ve sendikaların önerilerinin de dikkate alınması ile hazırlanan 4046 sayılı “Özelleştirme uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun” 27 Kasım 1994 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla “Özelleştirme Yüksek Kurulu” ve “Özelleştirme İdaresi başkanlığı” kurulmuştur.

Daha sonra çıkarılan 4105 ve 4108 sayılı kanunlarla 4046 sayılı kanunda bir takım değişiklik ve düzenlemeler yapılmış, ayrıca 4046 sayılı kanunun Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilen 9 Nisan 1997 tarihinde iptal edilen 18 nci maddesi 4232 sayılı kanunla yeniden Anayasaya uygun olarak düzenlenmiş ve 8 Nisan 1997 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Özelleştirme çalışmalarının hızlandırılması amacıyla hazırlanan 4971 sayılı Yasa 15 Ağustos 2003 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe konulmuş daha sonra çıkarılan 5148, 5189 ve 5234 sayılı Kanunlarla 4046 sayılı Kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla çıkarılan ve 3 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5398 sayılı Kanun ile 4046 sayılı Kanunun adı “Özelleştirme uygulamaları Hakkında kanun” olarak değiştirilmiş ve anılan Kanunda başka bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Özelleştirme çalışmaları 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır.

1985 yılından 2006 yılı sonuna kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 25.8 milyar Dolar tutarındadır.⁽¹⁾

2006 Yılı Özelleştirme Uygulamaları

2006 yılında “Blok Satış” yoluyla toplam 7 milyar 178 milyon Dolar, “Tesis ve Varlık Satış veya Devri” yoluyla 626.2 milyon Dolar “Halka Arz” yoluyla toplam 207.8 milyon Dolar ve “Bedelli Devir” suretiyle de 84.1 milyon Dolar tutarında özelleştirme gerçekleştirilmiştir.

---

(1) 2007 yılı Haziran ayı itibarıyla 29.9 milyar Dolar eşdeğeri tutarındadır.

Özelleştirme faaliyetleri kapsamında 2006 yılında Blok Satış konusu olan kuruluşlar ve satış bedelleri aşağıda verilmektedir:

Tesis	Sözleşme tarihi	Satış Bedeli (Milyon Dolar)
Tüpraş	26.01.2006	4 140.0
Erdemir	27.02.2006	2 770.0
Başak Sigorta A.ş.	16.05.2006	204.4
Başak Emeklilik A.Ş.	16.05.2006	63.6
Toplam		7 178.0

Tesis ve Varlık Satış veya Devri suretiyle özelleştirilen başlıca varlıklar ile satış veya devir bedelleri ise şu şekildedir:

Tesis ve Varlık	Sözleşme Tarihi	Satış veya Devir Bedeli (Milyon Dolar)
THY-USAŞ (%3)	19-25.01.2006	5.2
TEKEL-Kavacık Tuzlası	26.01.2006	42.2
TEKEL kaldırım tuzlası	26.01.2006	40.7
Büyük Ankara Oteli	26.01.2006	36.8
TEKEL Başmüdürlük Binası	31.01.2006	100.0
TEKEL Yavşan Tuzlası	02.03.2006	37.3
Büyük Efes Oteli	07.03.2006	121.5
Kızılay Emek İşhanı	08.03.2006	55.5
Büyük Tarabya Oteli	30.06.2006	145.3
KBİ Murgul İşletmesi	06.07.2006	37.6
TEKEL Bodrum Sos.Tes.	18.10.2006	1.8
Diğerleri		2.3
Toplam		626.2

2006 yılında Türk Hava Yolları A.O. hisselerinin 16-17-18.05.2006 tarihlerinde Halka Arzı yoluyla ise 207.8 milyon Dolar bedelli özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Yine 2006 yılı içerisinde hemen tümü TEKEL'e ait taşınmazların bedelli devir işlemleri yapılmış ve toplam 84.1 milyon Dolar tutarında özelleştirme geliri elde edilmiştir.

Bu şekilde 2006 yılında toplam 8 milyar 96 milyon Dolar tutarında özelleştirme geliri elde edilmiştir.

Aşağıda yıllar itibariyle uygulamaya konulan özelleştirme işlemleri sonuçları verilmektedir:

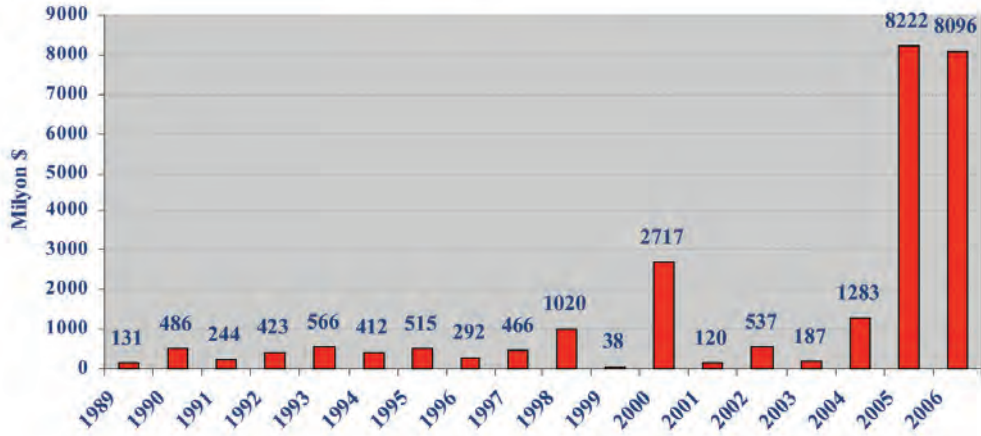
**1986 – 2006 DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN
ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ
(Bin Dolar olarak)**

Özelleştirme Yöntemi	1986 – 2004	2005	2006	Toplam
Blok satış	3.926.793	7.054.000	7.178.000	18.158.793
Tesis/Varlık Satışı	1.493.143	404.273	626.196	2.523.612
Halka Arz	2.860.020	273.720	207.820	3.341.560
İMKB'nda Satış	800.819	460.235	0	1.261.054
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.369	0	0	4.369
Bedelli Devirler	377.823	30.013	84.150	491.986
Toplam	9.462.968	8.222.240	8.096.165	25.781.374

Özelleştirme faaliyetleri kapsamında 1985-88 döneminde toplam 29 milyon Dolar tutarında özelleştirme yapılmış olup, 1989 – 2006 döneminde gerçekleştirilen özelleştirmeler yıllar itibariyle aşağıda verilen Grafikte gösterilmektedir:

Yıllar İtibariyle Özelleştirme

2007 Yılı Özelleştirme Uygulamaları

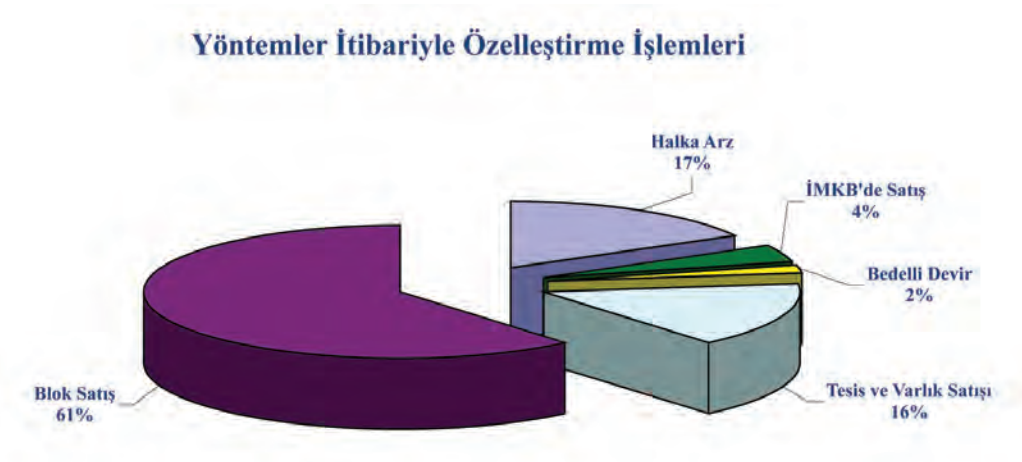
2007 yılı ilk yarısında gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları toplam tutarı 3 milyar 477 milyon Dolar olmuştur.

Yılın ilk yarısında “Tesis ve Varlık satış veya Devri yoluyla toplam tutarı 1 milyar 578 milyon Dolar olan özelleştirme uygulaması yapılmış olup bunların başlıcaları şu şekildedir:

Tesis	Sözleşme tarihi	Satış Bedeli (Milyon Dolar)
TDÇİ Deveci Maden sahası	08.02.2007	21.5
TCDD Mersin Limanı	30.05.2007	755.0
KGM İstanbul Levent Arsası	30.05.2007	800.0
Diğerleri		1.4
Toplam		1 577.9

2007 yılı ilk yarısında Halkbank'ın 4 Mayıs tarihinde halka arzı suretiyle toplam 1 milyar 839 milyon Dolar tutarında gelir elde edilmiş ayrıca değişik tarihlerde yapılan "Bedelli Devir" işlemleri yoluyla 60.7 milyon Dolar tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

2007 yılı ilk yarısında satış ve devir işlemi tamamlanmış olan özelleştirme işlemlerinin toplam tutarı 3 milyar 477 milyona ulaşmıştır.

II.7. YATIRIMLAR

Geçmiş dönemin en şiddetli ekonomik daralmasının yaşandığı 2001 yılı krizi istihdam ve reel gelir azalmasına ve kapasite kullanım oranlarında düşüşe yol açarken, talep daralmasına ve iş aleminin ve tüketicilerin geleceğe dönük beklentilerinde kötüleşmeye neden olmuş, dolayısıyla özel kesim yatırım talebini olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer taraftan istikrar programı çerçevesinde uygulanan sıkı maliye politikası ve kamu kaynaklarının hemen yarısının faiz ödemelerine tahsis edilmesi zorunluluğu da, kamu yatırım harcamaları üzerine kısıtlama getirmiştir. Krizlerin ardından reel faiz hadlerinde meydana gelen yükselme yatırım talebini daha da azaltan bir diğer önemli etken olmuştur. 2001 yılında hem kamu hem özel kesim yatırımları ciddi bir daralma gösterirken, 2002 yılında özel sektör yatırımlarındaki daralma hafif-

lemekle beraber devam etmiş, buna karşılık kamu kesimi yatırımları çok cüzi bir artış göstermiştir.

2001 yılında toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre nominal yüzde 19.7 oranında bir yükselme gösterirken, reel anlamda yüzde 24.12 (2001 yılı GSMH Deflatörü = % 57.8) oranında keskin bir daralma ortaya koymuştur. Kamu kesimi yatırım harcamalarında 2001 yılında meydana gelen reel gerileme yüzde 23.5 olurken, özel kesim sabit sermaye yatırımları reel yüzde 24.4 oranında daralma göstermiştir.

Özel kesim yatırım harcamalarındaki reel daralma eğilimi 2002 yılında da sürmüştür ve yüzde 38.7 oranında nominal bir büyüme gösteren özel kesim sabit sermaye yatırımları, reel anlamda yüzde 5.1 oranında daralma göstermiştir. (2002 yılı GSMH Deflatörü = % 43.8) Toplam kamu sektörü yatırımları ise yüzde 44.6 oranında nominal büyüme göstermiş ve reel anlamda bir önceki yıla göre yüzde 6.6 oranında büyümüştür. Ancak toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 41.8 oranında bir genişleme göstermiş ve bu şekilde reel olarak yüzde 1.4 oranında küçülmüştür.

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 1995 yılından itibaren gözlemlenen düşme eğilimi 2002 yılında da sürmüştür ve 1995 yılında yüzde 82.5 olan özel sektör yatırımlarının toplam sabit yatırımlar içindeki payı, 2002 yılında yüzde 63.5'e gerilemiştir.

Ancak 2003 yılında ekonomik büyüme eğiliminin istikrar kazanması, tüketici ve iş aleminin beklentilerinde süregelen iyileşme, ayrıca TL.'nin değer kazanmasına rağmen ihracat hacminin hızlı artışını sürdürmesi ve elverişli koşullarla dış kredi temini olanakları, özel sektör yatırımlarına uzun bir dönemdir tanık olunmayan bir canlanma getirmiştir. 2003 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gözlemlenen bu hızlı genişlemeye karşılık, izlenmekte olan sıkı maliye politikasının bir sonucu olarak kamu sektörü yatırımları nominal bazda küçülürken, reel anlamda ciddi bir daralma sergilemiştir.

2003 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları nominal anlamda yaklaşık bir önceki yıl düzeyini koruyup 17.288 trilyon TL. olarak gerçekleşirken, özel sektör sabit sermaye yatırımları yüzde 33.0 oranında çarpıcı bir genişleme ile bir önceki yıldaki 30.175 trilyon TL.'nden 40.136 trilyon TL.'na yükselmiştir. 2003 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı ise, bir önceki yıla göre nominal yüzde 20.9 oranında bir artışla 57.423 trilyon TL.'na ulaşmıştır. 2003 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları reel olarak yüzde 22.6 oranında daralma göstermiş,

buna karşılık özel sektör yatırımları yüzde reel bazda 8.6 oranında genişlemiştir. Ancak özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gerçekleşen reel genişleme, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen ciddi reel daralmayı telafi etmeye yetmemiş ve 2003 yılında, toplam sabit sermaye yatırımları reel yüzde 1.3 oranında daralma göstermiştir. (2003 yılı GSMH Deflatörü = % 22.5)

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının 1995 yılından itibaren toplam sabit yatırımlar içindeki payında süregelen düşme eğilimi ilk kez 2003 yılında tersine dönmüş ve 2002 yılı itibariyle yüzde 63.5'e kadar gerilemiş olan özel sektör payı 2003 yılında belirgin bir artışla yüzde 69.9'a yükselmiştir.

Canlı iç ve dış talep, güven ortamının pekişmesi ve faiz hadlerindeki önemli düşüş, diğer taraftan değer kazanmış TL.'nin ithal makine ekipman maliyetlerini daha elverişli kılması, 2004 yılında sabit sermaye yatırımlarının kamu kesiminde nominal bazda özel sektörde ise reel anlamda büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuşturlardır.

2004 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları nominal yüzde 4.4 oranında genişlemişse de reel anlamda yüzde 4.6 oranında daralmış, özel sektör sabit sermaye yatırımları çok hızlı ve dikkat çekici bir büyüme sergilemiş ve nominal yüzde 51.3 ve reel anlamda yüzde 38.2 oranında artmıştır. (2004 yılı GSMH Deflatörü = % 9.5) 2004 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları ise nominal yüzde 37.2 ve reel yüzde 25.3 oranında bir büyüme ortaya koymuştur..

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 2003 yılından itibaren başlayan büyüme eğilimi 2004 yılında hızlanarak devam etmiş ve bir önceki yıldaki yüzde 69.9 düzeyinden yüzde 77.1 seviyesine çıkmıştır.

Sabit sermaye yatırımlarında 2004 yılında başlayan reel anlamda genişleme eğilimi 2005 yılında daha da ivme kazanarak devam etmiştir. 2005 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı nominal bazda bir önceki yıla göre yüzde 23.9 oranında artarken reel anlamda yüzde 17.7 oranında genişlemiştir. (2005 yılı GSMH Deflatörü = % 5.3) Bir önceki yıla göre 2005 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki genişleme özel kesim yatırımlarına göre daha hızlı gerçekleşmiştir. Anılan yılda kamu sektörü yatırım harcamaları yüzde 36.0 oranında bir artış ile 24 444 milyon YTL. olarak gerçekleşirken, özel sektör yatırımları önceki yıla göre yüzde 20 4 oranında bir yükselme ile 73 204 milyon YTL.'na çıkmıştır. Bu şekilde 2004 yılı gerçekleşmelerine göre 2005 yılında reel anlamda, kamu kesimi yatırım harcamalarında yüzde 29.2 oranında, özel sektör yatırımlarında ise yüzde 14.3 oranında bir genişleme meydana gelmiştir.

Sabit sermaye yatırımlarında 2004 ve 2005 yıllarında tanık olunan hızlı reel genişleme eğilimi, hafif bir yavaşlama olsa da, 2006 yılında da sürmüştür. 2006 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı nominal bazda 24.1 oranında, yaklaşık bir önceki yıl genişleme oranı düzeyinde, artarken, reel anlamda yüzde 13.2 oranında genişlemiştir (2006 yılı 12 aylık ortalama TÜFE değişim oranı = % 9.6). Dolayısıyla toplam sabit sermaye yatırımlarında 2006 yılında gerçekleşen reel büyüme yüzde 17.7 olan 2005 yılı reel büyüme oranının altında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre 2006 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki genişleme özel kesim yatırımlarına göre çok daha yavaş gerçekleşmiştir. Anılan yılda kamu sektörü yatırım harcamaları nominal yüzde 13.9 ve reel anlamda yüzde 3.9 oranında bir artış ile 27 833 milyon YTL. olarak gerçekleşirken özel sektör yatırımları önceki yıla göre nominal yüzde 27.5 ve reel anlamda yüzde 16.3 oranında bir yükselme ile 93 300 milyon YTL.'na çıkmıştır. Kamu sektörü yatırım harcamalarındaki reel genişleme yüzde 29.2 olan 2005 yılı reel artışının çok gerisinde kalırken, özel sektör yatırımlarında 2006 yılında gerçekleşen reel genişleme, cüzi bir artışla yüzde 14.3 olan önceki yıl düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir. (2005 yılında kamu kesimi yatırım harcamalarında meydana gelen yüksek oranlı reel büyümede 2004 yılına ilişkin yatırım değerinin düşük olmasının baz etkisi not edilmelidir.)

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında en önemli artış, yüzde 31.9 ile, toplam kamu yatırımları içinde yüzde 37.1 oranında ağırlığa sahip olan mahalli idareler yatırımlarında gerçekleşmiştir.

2006 yılında kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde, önceki yıllarda olduğu gibi, ulaştırma sektörü yüzde 33.1 pay ile en ağırlıklı sektör olmuş onu, yüzde 11.2 ile eğitimi ve yüzde 10.8 ile enerji sektörü yatırımları izlemiştir. 2006 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları kapsamında, eğitim alanındaki yatırımların payı yaklaşık aynı düzeyini korurken ulaştırma sektörünün payı yüzde 34.4'ten yüzde 33.1'e ve enerji sektörünün payı da yüzde 12.4'ten yüzde 10.8'e gerilemiştir.

Özel sektörün 2006 yılında gerçekleştirdiği sabit sermaye yatırımları içerisinde en ağırlıklı sektör, bir önceki yıl olduğu gibi, yüzde 41.9 payla imalat sektörü olmuş, onu yüzde 16.6 ile ulaştırma ve yüzde 15.7 ile konut sektörü yatırımları izlemiştir. Özel sektör yatırımlarında tarım, enerji, konut ve sağlık sektörleri yatırımlarının payında artış meydana gelirken, diğer tüm sektörlerin paylarında düşüş gözlenmiştir.

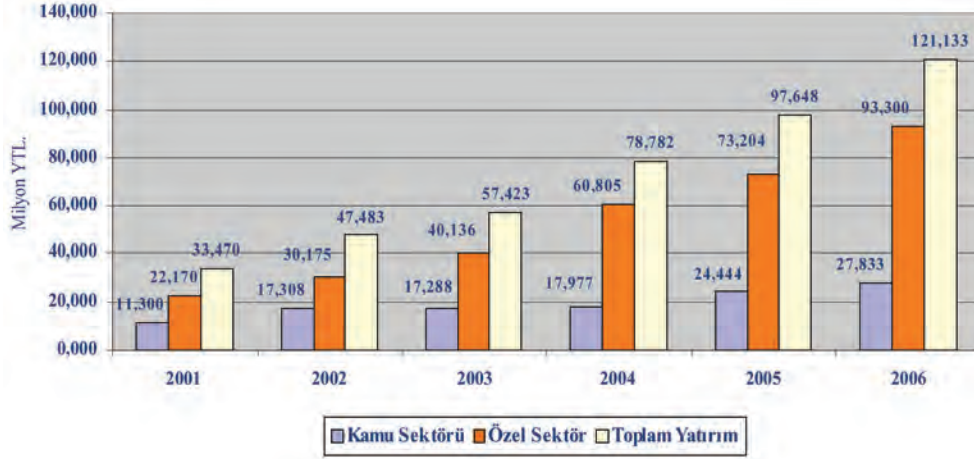
TABLO II.6.1
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL.)

	2004		2005		2006	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
Konsolide Bütçe	9.667	7.6	12.133	25.5	12.864	6.0
KİT	2.488	0.0	3.593	44.4	3.841	6.9
İller Bankası	414	-10.1	526	27.1	457	-11.2
Mahalli İdareler	5.156	- 4.9	7.834	54.2	10.336	31.9
Döner Sermayeli Kuruluşlar	200	22.0	280	40.0	283	1.0
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	117	27.2	66	-43.6	-39.4	
Fonlar	10	67.0	12	20.0	2	-83.3
Toplam Kamu Sektörü	17.977	4.4	24,444	36.0	27.833	13.9
Top. Sabit Sermaye Yat.	78.782	51.3	97.648	23.9	121.133	24.1
Kamu Sektörü	17.977	4.4	24.444	36.0	27.833	13.9
Özel Sektör	60.805	51.3	73.204	20.4	93.300	27.5

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Bir önceki yıla ilişkin yüzde 77.2 oranından 2005 yılında yüzde 75.0'e gerileyen özel sektörün toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2006 yılında yükselmiş ve yüzde 77.0 olarak gerçekleşmiştir.

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Milyon YTL.)

TABLO II.6.2
SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ
SEKTÖRLER İTİBARIYLA DAĞILIMI
(% olarak)

Sektörler	2003		2004		2005		2006	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
Tarım	7.7	2.7	9.1	4.1	8.0	3.1	6.9	3.5
Madencilik	1.0	2.2	1.5	2.0	1.5	1.9	2.2	1.7
İmalat	3.3	39.5	2.6	42.2	1.7	42.0	1.6	41.9
Enerji	18.8	3.1	13.3	1.7	12.4	2.1	10.8	2.8
Ulaştırma-Haberleşme	26.1	17.0	33.5	18.8	34.4	17.4	33.1	16.6
Turizm	0.7	8.6	0.7	7.6	0.4	7.9	0.4	7.3
Konut	1.0	14.4	1.0	13.2	1.7	15.2	1.3	15.7
Eğitim	14.0	1.6	13.7	1.2	11.4	1.1	11.2	1.0
Sağlık	5.6	4.0	5.1	4.1	5.8	5.0	5.7	5.3
Diğer Sektörler	22.6	6.9	19.4	5.2	22.7	4.4	26.9	4.2

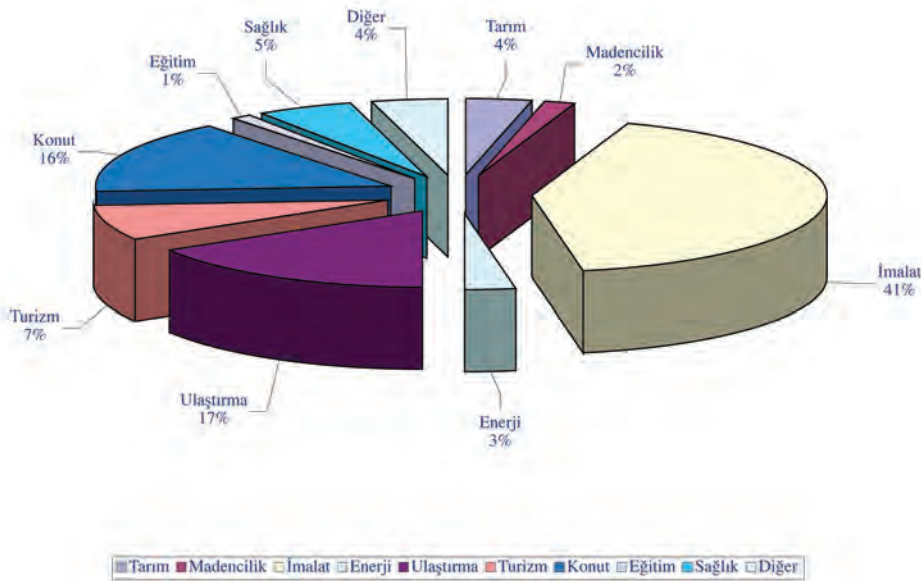
Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Toplam sabit sermaye yatırımları içinde imalat, konut ve sağlık sektörlerinin payları artarken, tarım ve madencilik sektörlerinin payları sabit kalmış, enerji, ulaştırma, turizm ve eğitim sektörlerinin paylarında azalma meydana gelmiştir.

Teşvik belgesine bağlanan yatırım harcamaları tutarı 2006 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 6.3 reel yüzde 14.5 oranında bir azalma ile 22.771.2 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılı içinde verilmiş olan yatırım teşvik belgelerinin yatırım proje tutarı itibariyle bölgesel dağılımına bakıldığında en büyük payı yüzde 30.0 ile Marmara Bölgesinin aldığı görülmektedir. Marmara Bölgesini yüzde 16.1 ile Akdeniz Bölgesi, yüzde 14.8 ile İç Anadolu Bölgesi ve yüzde 10.0 oranlarıyla Karadeniz ve Ege Bölgesi izlemektedir. Proje yatırım tutarı itibariyle 2006 yılı içinde verilen yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımında daha sonra gelen bölgeler sırasıyla yüzde 6.0 ile Güney Doğu Anadolu ve Karadeniz, yüzde 3.0 ile Doğu Anadolu Bölgesidir. Teşvik belgelerinin yüzde 0.3'ü çok bölgeli yatırım projelerine ilişkindir.

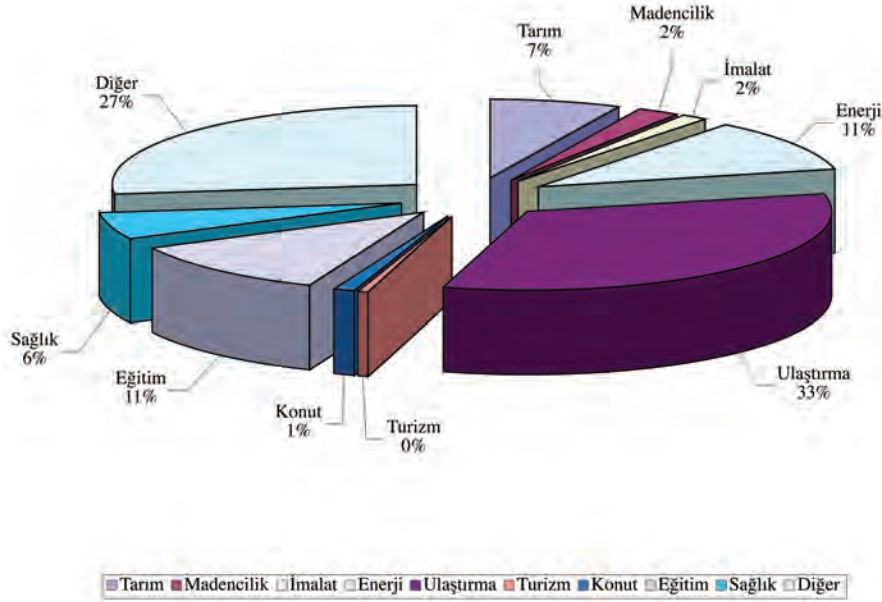
2006 YILI SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Özel Sektör

Kamu sektörü

TABLO II.6.3.
YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

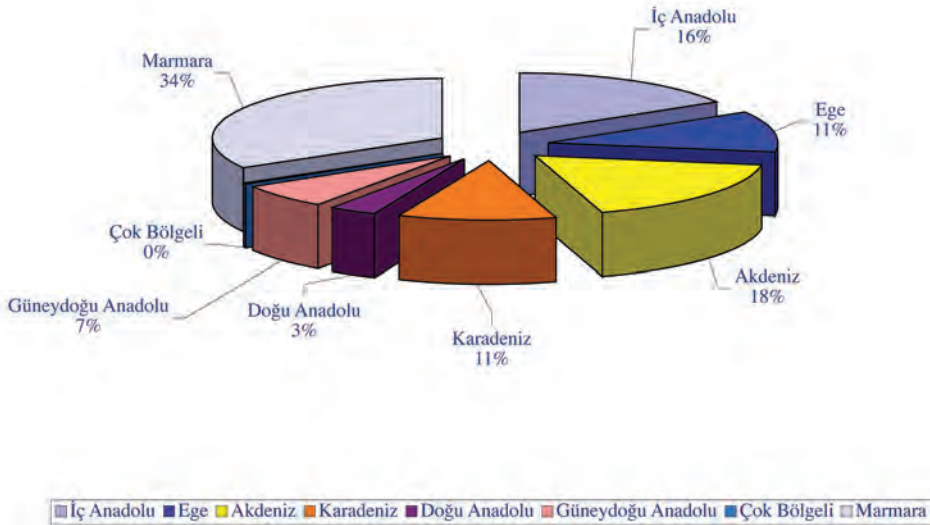
Bölgeler	Belge Sayısı		Toplam Yatırım (Bin YTL)					İstihdam (Kişi)	
	2005	2006	2005	% Pay	2006	Pay %	Değişim %	2005	2006
Tarım	96	94	524.527	2,2	523.417	2,3	-0,2	4.909	4.006
Madencilik	157	132	709.055	2,9	614.778	2,7	-13,3	8.247	4.406
İmalat Sanayii	2.305	1.615	12.991.461	53,5	11.989.730	52,7	-7,7	91.424	63.365
Enerji	84	55	2.116.890	8,7	1.888.399	8,3	-10,8	890	1.452
Hizmetler	1.661	1.194	7.958.581	32,8	7.755.423	34,1	-2,6	75.215	49.960
Toplam	4.303	3.090	24.300.514	100,0	22.771.747	100,0	-6,3	180.685	123.189

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

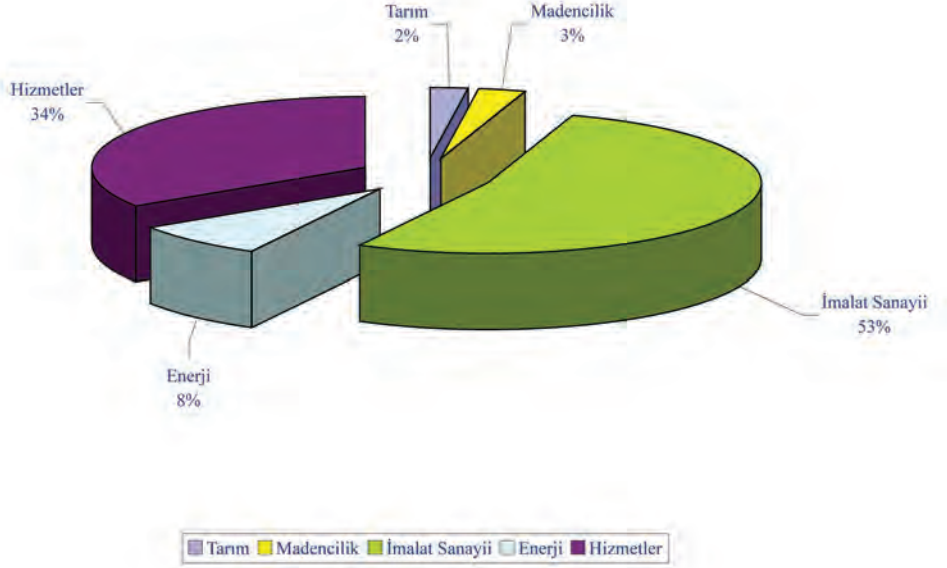
Verilen teşvik belgelerinin sayısı bir önceki yıla ilişkin 4.303'ten 3.090'a gerilemiştir. Teşvik belgesine bağlanan yatırımların yüzde 76.1'lik bölümünü komple yeni yatırımlar oluştururken, bunu yüzde 16.2 ile tevsi yatırımları, yüzde 2.1 ile finansal kiralama, yüzde 1.9 ile yenileme yatırımları, 1.4 ile modernizasyon ve 1.3 ile tamamlama yatırımları izlemiştir.

2006 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımında ise ilk sırayı yüzde 52.7 pay ile imalat sektörü alırken, onu yüzde 34.1 ile hizmetler sektörü, yüzde 8.3 ile enerji sektörü yüzde 2.7 ile madencilik sektörü ve yüzde 2.3 ile tarım sektörü izlemiştir. 2006 yılında verilmiş olan 3.090 adet yatırım teşvik belgesi ile toplam 123.189 kişiye istihdam olanağı yaratılması öngörülmüştür.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI (Yatırım Proje Tutarına Göre)

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanında 1998 yılında başlayan düşüş eğilimi yerini, 2003 yılında artışa bırakmıştır. 2004 yılında yüzde 53.2 oranında bir artışla 69.720 bin m²'ye yükselen yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı, büyüyen baz değeri nedeniyle biraz yavaşlamış gözükmeyle beraber, hızlı genişlemesini 2005 yılında da sürdürmüştür. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam alanı, bir önceki yıla göre yüzde 52.6 oranında bir artışla 2005 yılında 106 425 bin m² 'ye yükselmiştir. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanındaki büyüme , büyüyen baz değeri nedeniyle biraz yavaşlamış gözükmeyle beraber, 2006 yılında da sürmü ve 116 646 bin m²'ye çıkmıştır. 2006 yılında verilen yapı ruhsatlarında bir önceki yıla göre en hızlı artış yüzde 82.5 ile ofis (işyeri) binalarında gözlemlenmiş onu yüzde 22.4 ile toptan ve perakende ticaret binaları izlemiştir. 2006 yılında oteller için verilen yapı ruhsatları bir önceki yıla göre alan itibarıyla yüzde 27.3 oranında daralırken, iki dairesel ikamet amaçlı binalardaki gerileme yüzde 13.8 olmuştur.

TABLO II.6.4.
YAPI RUHSATI VERİLEN BİNA İNŞAATI
(m² olarak yüzölçümü)

Kullanım Amaçları	2004	2005	2006
Bir Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	4.212.588	6.392.661	5.513.418
İki ve Daha Fazla Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	46.867.563	75.705.337	83.032.594
Otel vb. Binalar	1.749.678	2.294.077	1.668.456
Ofis (İşyeri) Binaları	1.532.349	2.368.295	4.322.415
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	4.357.464	5.595.632	6.848.852
Sanayi Binaları ve Depolar	7.324.986	7.966.094	7.886.482
Diğerleri	3.674.983	5.902.491	7.374.181
Toplam	69.719.611	106.424.587	116.646.398

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

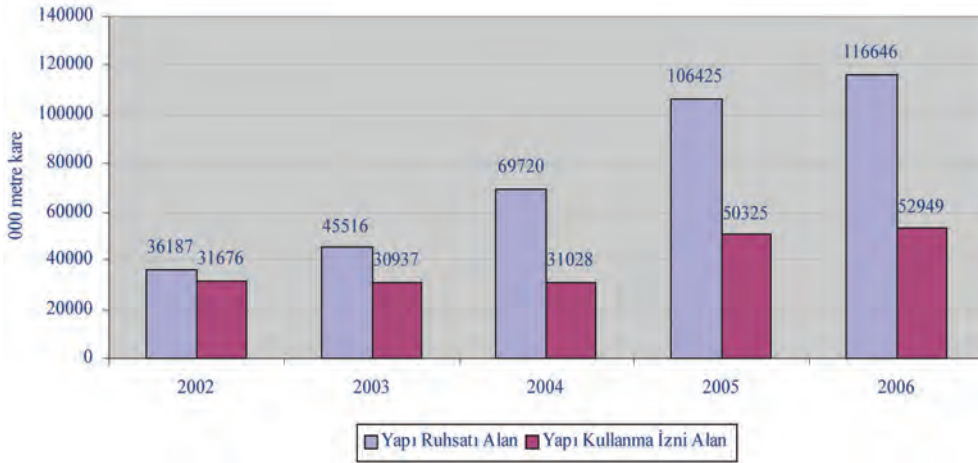
Bina inşaatı alanında 2003 yılında başlayan ve giderek canlılık kazanan toparlanmanın bir sonucu olarak, önceki yıllarda yaşanan durgunluğun aksine 2005 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların toplam inşaat alanı 2004 yılına göre yüzde 62.2 oranında dikkat çekici bir genişleme göstermiş ve önceki yıla ilişkin 31.028 bin m²'den 2005 yılında 50.324.6 bin m²'ye yükselmiştir. Yapı kullanma izin belgesi verilen inşaatların yüzölçümünde yakın geçmiş dönemde gözlenen artış, baz etkisi nedeniyle 2006 yılında keskin bir düşüş göstermiş ve yüzde 5.2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yapı kullanma izin belgesi verilen inşaatlarda 2006 yılında en hızlı artış yüzde 45.3 ile ofis binalarında gerçekleşmiş, onu yüzde 9.7 ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar izlemiş, ancak bir önceki yıla göre ticari binalarda yüzde 18.5, otellerde yüzde 14.5, bir daireli binalarda yüzde 11.7 ve sanayi binalarında yüzde 11.6 daralma meydana gelmiştir.

TABLO II.6.5.
YAPI KULLANMA İZİN BELGESİ VERİLEN BİNA İNŞAATI
(m² olarak yüzölçümü)

Kullanım Amaçları	2004	2005	2006
Bir Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	2.467.773	3.886.755	3.431.327
İki ve Daha Fazla Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	20.827.198	32.478.768	35.643.373
Otel vb. Binalar	689.495	972.862	831.114
Ofis (İşyeri) Binaları	739.860	1.374.206	1.996.408
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	1.826.962	4.247.349	3.463.007
Sanayi Binaları ve Depolar	3.387.522	5.807.237	5.133.060
Diğerleri	1.089.362	1.557.423	2.449.737
Toplam	31.028.172	50.324.600	52.949.026

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Alımına Göre İnşaat Yatırımları

Aşağıda son dört yıllık dönemde bina inşaat maliyetlerinde meydana gelen artışlar dönemsel olarak ve başlıca maliyet kalemleri itibariyle verilmektedir:

TABLO II.7.5.
BİNA İNŞAAT MALİYETLERİ

Yıl	Dönem	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre				Yıllık Ortalama % Değişme			
		Genel	İşçilik	Makine	Malzeme	Genel	İşçilik	Makine	Malzeme
2003	I	30.7	25.1	23.1	33.8	32.0	23.9	29.3	36.5
	II	22.6	24.3	17.2	21.9	28.1	23.6	24.2	30.5
	III	18.3	22.1	15.7	16.6	24.8	23.8	20.6	25.5
	IV	15.2	16.6	14.2	14.5	21.3	21.8	17.4	21.1
2004	I	12.8	13.1	8.3	12.5	17.0	18.7	13.7	16.2
	II	14.7	16.8	12.0	13.8	15.2	17.0	12.5	14.3
	III	16.1	17.0	10.3	15.8	14.7	15.9	11.2	14.1
	IV	16.0	17.2	7.1	15.5	14.9	16.1	9.4	14.4
2005	I	12.7	17.3	11.3	10.5	14.9	17.1	10.1	13.8
	II	10.8	13.7	8.1	9.1	13.8	16.2	9.2	16.2
	III	9.8	13.8	11.8	7.4	12.2	15.4	9.6	10.5
	IV	8.2	13.0	12.7	5.1	10.3	14.6	11.0	8.0
2006	I	9.2	15.2	11.3	6.0	9.5	14.2	11.0	6.9
	II	23.0	27.6	20.5	20.7	12.6	17.8	14.2	9.9
	III	20.7	18.4	16.2	15.4	15.4	20.7	15.9	12.6
	IV	20.5	24.0	21.0	18.5	18.4	23.2	17.9	15.9

Yukarıda verilen Tablodan izlenebildiği gibi, son dört yıllık dönemde bina inşaat maliyetlerinde meydana gelen artışların, genel enflasyon oranının dikkat çekici şekilde üstünde gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

II.8. DIŞ TİCARET

Hızlı ekonomik büyüme, TL.'nin yabancı paralar karşısındaki değeri kazanımı, giderek düşen faiz hadleri ile de desteklenen tüketim talebi canlılığı ve hızlanan özel kesim yatırımları, Türkiye dış ticaret hacminin 2001 yılını izleyen yakın geçmiş dönemde çok hızlı bir büyüme sergilemesinde etkili olan başlıca unsurlar olmuştur.

Derin bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında toplam ihracat tutarı, dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından reel efektif döviz kurunda meydana gelen şiddetli gerilemenin de olumlu etkisiyle yüzde 12.8 oranında büyürken, toplam ithalat tutarı, üretim hacmi, yatırımlar ve gelir düzeyindeki daralmanın etkisiyle yüzde 25.7 oranında dikkat çekici bir küçülme göstermiş ve dış ticaret toplam değeri, önceki yıla göre, 2001 yılında yüzde 12.2 oranında düşmüştür.

2002 yılında iç piyasadaki daralmanın üreticileri ihracata yöneltmesi, reel efektif döviz kurundaki yükselme eğilimine rağmen ihracat faaliyetini olumlu yönde etkilemiş, diğer taraftan yılın birinci çeyreğinden itibaren tekrar büyümeye başlayan ekonomi ithalat talebini tekrar canlandırmıştır. Yıl içinde Euro'nun Dolar karşısındaki değerinin ortalama yüzde 5.5 oranında değeri kazanması ihracat hacmini arttıran bir diğer etken olmuştur.

2002 yılında ihracat, bir önceki yıla göre, yüzde 15.1 oranında bir genişleme ile 36 milyar 59 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekrar ekonomik büyüme sürecine girilmesine, ılımlı talep genişlemesine ve özellikle üretici firmaların stok yenileme faaliyetine bağlı olarak 2002 yılında ithalat, hernekadar 2000 yılı düzeyinin altında kalmışsa da, bir önceki yıla göre yüzde 24.5 oranında önemli bir artış göstererek 51.6 milyar Dolara ulaşmıştır.

Türkiye dış ticaret hacmindeki hızlı büyüme 2003 yılında da devam etmiştir. 2003 yılında ihracat bir önceki yıla göre yüzde 31.0 oranında gerçekten dikkat çekici bir artışla 47 milyar 253 milyon Dolara yükselirken ithalat hacmi de, gerek ihracattaki hızlı genişlemenin ham madde ve yarı mamul ithalatı üzerine olan arttırıcı etkisi, gerek TL.'nin değeri kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi sonucu, ihracat hacmindeki artıştan da hızlı bir şekilde, yüzde 33.3 oranında çok yüksek hızda bir genişleme göstererek 69 milyar 340 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılından itibaren giderek artan bir hızla büyümesini sürdüren ihracat hacmi bu eğilimini 2004 yılında da korumuş ve bir önceki yıla göre yüzde 32.8 oranında çok dikkat çekici bir artışla 62 milyar 774 milyon Dolara yükselmiştir. İhracatın Dolar cinsinden verilen bu büyüme oranının değerlendirilmesinde, 2004 yılının son üç ay-

lık dönemi hariç tutulursa, yılın geri kalan bölümünde Dolar/Euro paritesinin yaklaşık 1.2 – 1.3 aralığında seyretmiş olması hususu dikkatte bulundurulmalıdır.

2004 yılı ihracatında gerçekleşen yüzde 32.8 oranındaki büyüme esas itibariyle imalat sektörü ihracatında meydana gelen 14 milyar 705 milyon Dolar tutarındaki artıştan kaynaklanmıştır.

2004 yılı ihracatı ana mal grupları itibariyle ele alındığında, sermaye malları ihracatının yüzde 50.1 oranında önemli bir artışla 6 milyar 518 milyon Dolara, ara malları ihracatının yüzde 35.8 oranında bir artışla 25 milyar 286 milyon Dolara, ağırlıklı grubu oluşturan tüketim malları ihracatının da, genel ihracat hacmi genişleme hızının biraz altında bir büyümeyle yüzde 28.2 oranında artarak 30 milyar 783 milyon Dolara yükseldiği görülmektedir.

Diğer taraftan Ekonomik büyüme sürecinin devam etmesi, özel sektör yatırımlarındaki belirgin canlanma, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması ve Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması, 2004 yılında ithalatın yüzde 40.1 gibi çok yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

2004 yılı toplam ithalat değerindeki artışın sektörel dağılımına bakıldığında en hızlı genişlemenin imalat sanayii ürünleri ithalatında meydana geldiği gözlemlenmektedir.

Yaşanan ekonomik krizler ve faiz hadlerinin yüksekliği nedeniyle yakın geçmiş dönemde önemli gerileme gösteren ve ancak 2003 yılında tekrar canlılık kazandığı görülen sermaye malları ithalatında 2004 yılında yüzde 53.2 oranında çok dikkat çekici bir büyüme meydana gelirken, ithal tüketim mallarına olan talepte patlama niteliğinde bir artış gözlemlenmiş ve bu gruptaki malların ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 84.8 oranında yükselme göstermiştir.

Aşağıda verilen Tabloda son on yıllık dönem itibariyle gerçekleşen yıllık ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, toplam dış ticaret hacmi Dolar cinsinden ve bir önceki yıla göre değişim oranları ile birlikte ayrıca, ihracatın ithalatı karşılama oranı % olarak verilmektedir:

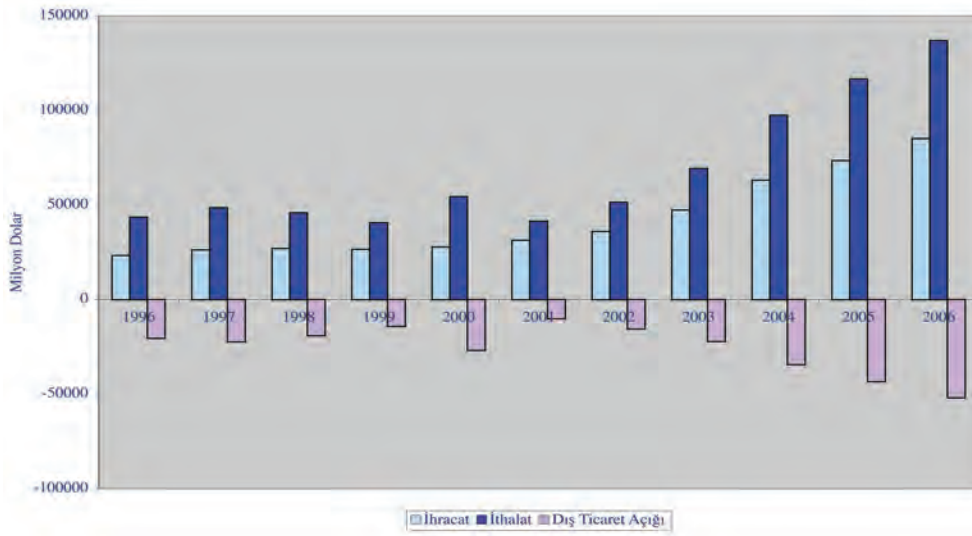
TABLO II.7.1.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar)

Yıl	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi		Dış Ticaret Hacmi		İhracat/ İthalat %
	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	
1996	23.224.5	7.3	43.626.6	22.2	-20.402.2	45.0	66.851.1	16.6	53.2
1997	26.261.1	13.1	48.558.7	11.3	-22.297.6	9.3	74.819.8	11.9	54.1
1998	26.974.0	2.7	45.921.4	-5.4	-18.947.4	-15.0	72.895.3	-2.6	58.7
1999	26.587.2	-1.4	40.671.3	-11.4	-14.084.0	-25.7	67.258.5	-7.7	66.4
2000	27.774.9	4.5	54.502.8	34.0	-26.727.9	89.8	82.277.7	22.3	51.0
2001	31.334.2	12.8	41.399.1	-25.7	-10.064.9	-62.3	72.733.3	-12.2	75.7
2002	36.059.1	15.1	51.553.8	24.5	-15.494.7	53.9	87.612.9	20.5	69.9
2003	47.252.8	31.0	69.339.7	34.5	-22.086.9	42.5	116.592.5	33.1	68.1
2004	63.167.2	33.7	97.539.8	40.7	-34.372.6	55.6	160.706.9	37.8	64.8
2005	73.476.4	16.3	116.774.2	19.7	-43.297.7	26.0	190.250.6	18.4	62.9
2006(1)	85.141.5	15.9	137.032.2	17.3	-51.890.7	19.8	222.173.7	16.8	62.1

(1) 2006 yılı dış ticaretine ilişkin ve TCMB ödemeler dengesi hesaplarında da baz olarak alınmış olan bu değerler daha sonra Türkiye İstatistik Kurumunca revize edilmiş, bu kapsamda ihracat hacmi 85 milyar 528 milyon 416 bin Dolar olarak, ithalat hacmi ise, özellikle Aralık ayı ithalat değerinde yapılan revizyon sonucu, 139 milyar 480 milyon 361 bin Dolar olarak düzeltilmiştir.

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ (Milyon Dolar)

Türkiye'nin dış ticaret hacminde yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı büyüme biraz yavaşlamakla beraber, 2005 yılında da devam etmiş ve yine 2001 kriz yılını izleyen yıllarda olduğu gibi ihracat hacmindeki büyüme hızı, ithalat hacmindeki büyüme hızının altında gerçekleşmiştir. Bu gelişme etkisini ihracatın ithalatı karşılama oranında da göstermiş ve 2001 yılında yüzde 75.7'ye kadar yükselmiş olan karşılama oranı giderek gerileyerek, 2004 yılındaki yüzde 64.8'den 2005 yılında yüzde 62.9'a düşmüştür. Cari işlemler hesabı sonuçlarına da yansıyan bu olumsuz gidişatta Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinde tanık olunan ve varolan politikalarla engellenemeyen değer kazanımı süreci, önde gelen bir unsur olmuştur.

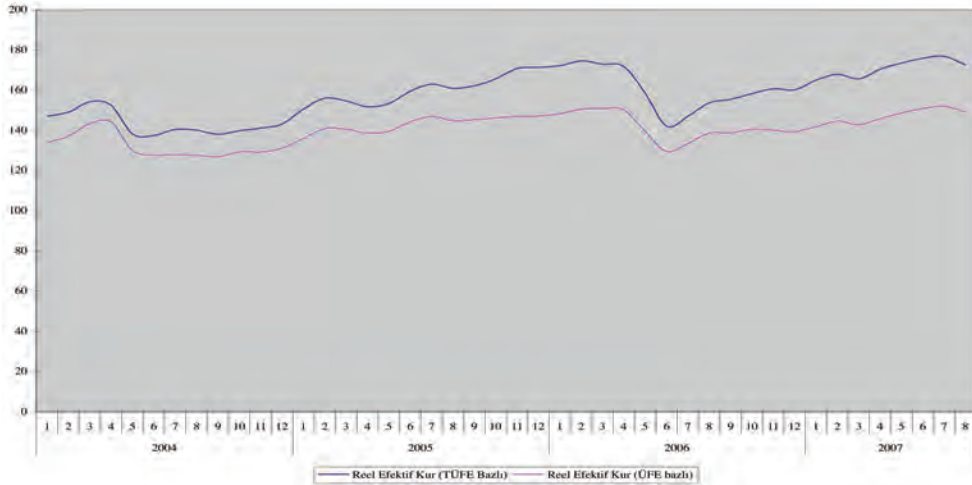
TABLO II.7.2.
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(TÜFE bazlı, 1995 = 100)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ocak	121.5	128.6	148.1	130.3	119.2	147.0	150.7	172.2	165.0
Şubat	121.2	131.5	138.4	135.8	122.7	149.1	156.0	174.6	167.9
Mart	121.8	132.4	113.5	138.4	123.5	154.2	154.7	173.0	165.6
Nisan	121.8	132.9	101.2	143.7	127.9	152.5	151.8	171.8	170.4
Mayıs	121.0	135.7	114.2	133.4	135.8	138.2	153.3	158.5	173.5
Haziran	121.5	132.3	111.8	118.9	140.6	137.5	159.5	142.1	175.9
Temmuz	122.4	133.5	105.1	107.6	145.1	140.5	163.0	147.1	176.9
Ağustos	122.1	135.9	98.9	112.2	147.2	140.1	160.9	153.7	172.6
Eylül	124.1	139.0	98.5	115.2	151.5	138.1	162.2	155.5	
Ekim	126.1	142.4	96.6	119.0	142.9	139.9	165.7	158.3	
Kasım	126.4	146.5	107.4	123.7	140.5	141.3	170.8	160.7	
Aralık	127.3	147.6	116.3	125.4	140.6	143.1	171.4	160,1	

Not: İtalik biçimde verilen rakamlar geçicidir.

Kaynak: TCMB

REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(1995 = 100)

Yukarıda verilen Tablodan da görüleceği üzere Türk Lirası, makroekonomik göstergelerin görece olarak iyileştiği Kasım 2001'den itibaren reel olarak güçlenme eğilimi içine girmiştir. Bu güçlenme süreci Mayıs ayına kadar devam etmiş, Ekim 2001-Nisan 2002 döneminde Türk Lirasında reel değer kazancı, tüketici fiyatları kullanılarak Merkez bankası tarafından oluşturulan endekse göre yüzde 48.8 olmuştur. Mayıs-Temmuz 2002 döneminde yaşanan yurtiçi siyasi gelişmeler sonucunda TL. yüzde 25.1 oranında reel değer kaybına uğramış, ancak erken seçim kararının alınmasının ardından tekrar güç kazanmaya başlamıştır. Ekim-aralık döneminde Türk lirasındaki reel değer kazanımı yüzde 20.4 olmuştur.

Böylelikle TL. 2002 yılında, tüketici fiyatları kullanılarak oluşturulan Endekse göre ortalama olarak yüzde 11.4, toptan eşya fiyatları kullanılarak oluşturulan endekse göre ise ortalama olarak yüzde 18.5 oranında değer kazanmıştır.

2004 yılı Nisan ayı başlarına kadar olan dönemde Türk Lirasının, Dolar ve Euro'ya karşı olan değerindeki yükselme süreci devam etmiştir. Ancak "Kur Politikası" bölümünde de yer verildiği üzere Nisan 2004 ayı başlarından itibaren A.B.D. Merkez Bankası FED'in faiz artırımına gidebileceği yolunda ortaya çıkan beklentiler, Türkiye'nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerden fon çıkışlarının olabileceği kaygılarını arttırmış, bu durum döviz kurlarının hızla yükselmesi ve dolayısıyla yukarıda verilen Grafikte de açık biçimde görüldüğü gibi, reel kur endeksinin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. 2003 yılı Aralık ayına göre yüzde 8.5 oranında artarak Nisan ayı itibarıyla 152.5 düzeyine tırmanan reel kur endeksi, Mayıs 2004 ayında 138.2 düzeyine gerilemiş ve yılın geri kalan bölümünde, beklentilerdeki, Dolar/Euro paritesindeki ve döviz likiditesindeki değişmelerin etkisiyle dalgalanmalar göstermekle beraber, yaklaşık bir önceki yıl sonu düzeyini korumuştur.⁽¹⁾

Türk Lirası 2005 yılı başından itibaren hızlı bir değer kazanım süreci içine girmiş, Mart ve Nisan ayları dışında giderek ivme kazanan bu eğilim sonucu TÜFE bazlı reel kur endeksi 2004 yılı Aralık ayındaki 143.1 düzeyinden, 2005 yılı Aralık ayında 171.3 seviyesine tırmanmıştır.

2006 yılının ilk dört aylık döneminde bu yüksek değerini koruyan reel kur endeksi, Mayıs ayında, faiz hadlerinin gelecekte göstereceği gelişim seyri üzerinde oluşan belirsizliğin, küresel piyasalarda yarattığı dalgalanmanın etkisiyle keskin bir düşüş eğilimi içine girmiştir. Japon Yeni ve İsviçre Frangı üzerinden düşük faizle borçla-

---

(1) 2006 ve 2007 yılları döviz kuru ve Dolar/Euro parite gelişmeleri aylar itibarıyla "Kur Politikası" bölümünde verilmektedir.

nılıp, yüksek faizli varlıklara yatırım yapılması şeklinde yürütülen “carry trade”in, Japonya’nın faiz artırımı süreci içine girmesiyle riskli hale gelmesi ve bu gelişmenin, gelişmekte olan ülkelere ilişkin risk algılamasını yükseltmesi ve sonuçta sözkonusu ülkelere yapılan portföy yatırımlarını ve sermaye girişlerini olumsuz etkilemesi, Mayıs Haziran aylarında döviz arzını düşürmüş ve döviz fiyatlarındaki tırmanma, reel kur endeksinin Mayıs-Haziran aylarında belirgin bir gerileme göstermesi sonucunu doğurmuştur. Merkez Bankasının hem kur artışının enflasyonist baskısının frenlenmesi hem dövize olan talebin azaltılması amacıyla politika faizlerinde yaptığı 400 baz puanlık artışın da etkisiyle, küresel dalgalanmadan en fazla etkilenmiş olan ülkemizde piyasalar Haziran ayı sonlarından itibaren sakinleşmeye başlamış ve reel kur endeksi tekrar yükselişe geçmiştir. Reel kur endeksi bu düzgün ve sürekli tırmanış eğilimini Mayıs 2007 ayına kadar sürdürmüştür.

II.8.1. 2006 YILI İHRACATI

2004 yılına göre yüzde 16.3 oranında bir büyüme ile 2005 yılında 73 milyar 476 milyon Dolara yükselmiş olan toplam ihracat hacmi 2006 yılında da büyüme hızını yaklaşık aynı düzeyde korumuş ve önceki yıla göre yüzde 15.9 oranında bir genişleme ile 85 milyar 142 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. .

TABLO II.7.3.
İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2004			2005			2006		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Tarım ve Ormancılık	2.541.8	4.0	3.2	3.328.8	4.5	30.7	3.347.7	4.0	3.6
Balıkçılık	103.1	0.2	27.8	139.5	0.2	34.2	130.1	0.2	-6.8
Maden ve Taşocak.	649.2	1.0	38.3	810.2	1.1	24.6	1.142.0	1.3	41.0
İmalat	59.579.1	94.3	35.5	68.813.4	93.7	15.4	79.886.6	93.8	16.1
Diğer+	294.0	0.5	14.4	384.4	0.5	30.8	535.1	0.9	39.2
Toplam	63.167.2	100.0	32.8	73.476.4	100.0	16.3	85.141.5	100.0	15.9

Not: 2002 yılı Ocak ayından itibaren para tabanlı altın dışında kalan tüm altın ticareti dış ticaret verilerine dahil edilmektedir.

2006 yılı ihracatının sektörel dağılımına bakıldığında toplam ihracat hacmi içerisinde çok önemli bir ağırlığa sahip olan imalat sektörü ihracatındaki artış hızının yine toplam ihracat hacmi artış hızını doğrudan belirlediği ve bir önceki yıla göre cüzi bir hızlanma ile yüzde 16.1 oranında büyüdüğü gözlemlenmektedir. 2006 yılında imalat sektörü ihracatı bir önceki yıla göre, toplam ihracat hacmi artış oranının üstünde yüzde 16.1 oranında bir artış göstermiş ve bu nedenle toplam ihracat içindeki payı da bir önceki yıla göre cüzi bir genişleme göstererek yüzde 93.8'e çıkmıştır. 2006 yılında tarım ve ormancılık sektörü ile balıkçılık sektörünün önceki yıla göre büyüme hızı dikkat çekici biçimde yavaşlarken, maden ve taşocakçılığı sektörü ihracat büyüme hızı belirgin bir yükselme göstermiştir.. Esas itibariyle toplam ihracat tutarı büyüme hızını imalat sektörü ihracatındaki gelişme eğiliminin belirlediği açık biçimde görülmektedir. Daha açık bir deyişle 2005 yılı ihracatında bir önceki yıla göre gerçekleştirilmiş olan 11.6 milyar dolar tutarındaki artışın tamamına yakın bölümü, 11 milyar Doları, imalat sektörü ihracatındaki büyümeden kaynaklanmıştır.

TABLO II.7.4.
ANAMAL GRUPLARINA⁽¹⁾ GÖRE İHRACAT
(Milyon Dolar Olarak)

Anamal Grupları	2004			2005			2006		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	6.530.1	10.4	50.3	7.997.7	10.9	22.4	9.264.6	10.9	15.8
Ara Malları	25.945.6	40.3	39.4	30.289.8	41.2	16.6	37.699.8	44.3	24.5
Tüketim Malları	30.501.9	49.0	27.1	34.835.4	47.4	14.1	37.644.2	44.2	8.1
Diğerleri	188.8	0.3	-35.6	353.5	0.5	87.2	532.8	0.6	50.7
Toplam	63.167.2	100.0	33.7	73.476.4	100.0	16.3	85.141.5	100.0	15.9

(1) BEC Mal Sınıflaması (Broad Economic Categories): Son kullanım alanları itibariyle 19 kategori halinde izlenmekte olan dış ticaret konusu mallar, burada 4 ana kategoriye indirgenmiştir.

Ana mal grupları itibariyle 2006 yılı ihracatına bakıldığında, toplam ihracat tutarı içinde yüzde 44.3 oranında bir paya sahip olan aramaları ihracatının, dikkat çekici ölçüde bir hızlanma ile yüzde 24.5 oranında bir genişleme gösterdiği, buna karşılık toplam ihracat geliri içinde aynı ağırlığa sahip olan tüketim malları ihracatında ise yavaşlama eğiliminin sürdüğü ve bu nedenle toplam ihracat hacmi içindeki payının da daraldığı gözlemlenmektedir. 2004 yılında yüzde 27.1, 2005 yılında yüzde 14.1 oranında büyüyen tüketim malları ihracatı 2006 yılında sadece yüzde 7.1 oranında büyümüş ve toplam ihracat hacmi içindeki payı 2004 yılındaki yüzde 49.0 oranından 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla yüzde 47.4'e ve yüzde 44.2'ye gerilemiştir. 2006 yılı ihracatında dikkat çeken önemli bir nokta, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla yüzde 50.3 ve yüzde 22.4 büyüme ile genel ihracat tutarı artış hızının belirgin biçimde üstünde bir büyüme hızı sergilemiş olan sermaye malları ihracatının, 2006 yılında yavaşlayarak ancak genel ihracat artış hızı düzeyinde bir genişleme sergilemiş olmasıdır. Bu şekilde sermaye malları ihracatının toplam ihracat tutarı içindeki payında önceki üç yılda tanık olunan büyüme 2006 yılında da değişmeyerek yüzde 10.9 ile bir önceki yıl ağırlığını muhafaza etmiştir.

2006 yılında gerçekleştirilen ihracat imalat sektörünün önemli fasılları olarak incelendiğinde, bir önceki yıla göre en hızlı büyümenin yüzde 41.5 ile örülmemiş giyim eşyasında gerçekleştiği, onu yüzde 35.2 ile mineral yakıt ve mineral yağların, yüzde 32.2 ile inci, kıymetli taş ve mamullerinin, yüzde 28.2 ile plastik ürünler ve mamullerinin, yüzde 26.2 ile demir ve çelik, yüzde 24.2 ile kara taşıtlarının ve yüzde 21.8 ile demir ve çelikten eşyanın izlediği görülmektedir. Toplam yıllık ihracat tutarı açısından 11 882 milyon Dolar ile kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları en önemli ihracat kalemini oluşturmakta, sonra bu kalemi sırasıyla 6 936 milyon Dolar ile örme giyim eşyası, 6 502 milyon Dolarla kazan, makine ve cihazları, 6 313 milyon Dolarla elektrikli makine ve cihazlar, 6 268 milyon Dolarla örülmemiş giyim eşyası izlemektedir. 2006 yılında metal eşya ihracatında dikkat çekici bir genişleme meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda geçen yıl, demir ve çelik eşya ihracatı yüzde 21.8 oranında bir artışla 3 327 milyon Dolara, bakır ve bakırdan eşya yüzde 59.5 oranında bir artışla 815 milyon Dolara, alüminyum ve alüminyumdan mamul eşya yüzde 40.5 oranında bir yükselmeye 1 230 milyon Dolara çıkmıştır. 2006 yılında 1 milyar 398 milyon Dolar tutarında gemi ve suda yüzen taşıt ihracatı gerçekleştirilmiştir. Ancak ihracatta en çarpıcı gelişme kara taşıtları ihracatındaki cesaret verici büyümenin 2006 yılında da devam etmiş olmasıdır. Gerçekten 2005 yılına göre yüzde 24.2 oranında, genel ihracat artış hızının belirgin bir şekilde üstünde bir büyüme gerçekleştirilen taşıt araçları ihracatı, 11 milyar 882 milyon Dolar ile imalat sanayii fasılları arasında ilk sıradaki yerini korumuştur.

İmalat sanayiinin önemli alt sektörleri itibariyle son üç yıllık dönemde gerçekleştirilmiş olan ihracat ise aşağıda tablo halinde verilmektedir.

TABLO II.7.5.
İMALAT SANAYİİ ÜRÜNLERİ İHRACATI

Sektör	Yıllık İhracat (milyon Dolar)			Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	
	2004	2005	2006	2005/2004	2006/2005
Örme Giyim Eşyası	6.259	6.590	6.936	5.3	5.2
Örülmemiş Giyim Eşyası	4.537	4.429	6.268	-0.2	41.5
Kara Taşıtları	8.289	9.566	11.882	15.2	24.2
Elektrikli Makine, Cihazlar	4.790	5.423	6.313	13.1	16.4
Demir ve Çelik	5.313	4.973	5.727	-6.7	15.2
Kazan, Makine, Mek. Cihaz	4.126	5.426	6.502	26.8	19.8

Tablodan görüldüğü üzere bir önceki yıl cüzi de olsa daralma sergileyen örülmemiş giyim eşyası ihracatında 2006 yılında, önceki yıldaki daralmayı telafi eden bir genişleme gerçekleştirilmiştir. Kazan, makine ve mekanik cihazlar ihracatındaki 2005 yılında gerçekleşen hızlı büyüme biraz yavaşlamış olmakla beraber 2006 yılında da sürmüş ve sermaye malları ihracatında gerçekleşen yüzde 15.8 oranındaki genişlemede temel bir rol oynamıştır.

TABLO II.7.6.
İHRACATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Bin Dolar Olarak)

	2005		2006		% Artış
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	
Genel toplam	73 476 408	100,0	85 141 517	100,0	15,9
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB)	38 400 240	52,3	43 936 116	51,6	14,4
1-Avrupa Birliği Ülkeleri (AB) (15)	35 872 413	48,8	40 873 689	48,0	13,9
2-Avrupa Birliği Ülkeleri (AB) (10)	2 527 826	3,4	3 062 428	3,6	21,1
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	2 973 224	4,0	2 963 829	3,5	-0,3
C-DİĞER ÜLKELER	32 102 945	43,7	38 241 572	44,9	19,1
1-Diğer Avrupa Ülkeleri	8 820 026	12,0	11 752 359	13,8	33,2
2-Afrika Ülkeleri	3 631 247	4,9	4 556 599	5,4	25,5
Kuzey Afrika Ülkeleri	2 544 398	3,5	3 089 501	3,6	21,4
Diğer Afrika Ülkeleri	1 086 849	1,5	1 467 097	1,7	35,0
3-Amerika Ülkeleri	5 960 234	8,1	6 227 531	7,3	4,5
Kuzey Amerika Ülkeleri	5 275 698	7,2	5 374 224	6,3	1,9
Orta Amerika ve Karayip Ülkeleri	410 753	0,6	512 715	0,6	24,8
Güney Amerika Ülkeleri	273 783	0,4	340 592	0,4	24,4
4-Asya Ülkeleri	13 213 108	18,0	15 186 088	17,8	14,9
Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	10 184 230	13,9	11 251 087	13,2	10,5
Diğer Asya Ülkeleri	3 028 878	4,1	3 935 001	4,6	29,9
5-Avustralya ve Yeni Zelanda	270 794	0,4	326 977	0,4	20,7
6-Diğer Ülke ve Bölgeler	207 536	0,3	192 018	0,2	-7,5

	2005		2006		% Artış
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	
Seçilmiş ülke grupları					
OECD Ülkeleri	44 354 995	60,4	50 367 561	59,2	13,6
EFTA Ülkeleri	820 849	1,1	1 168 738	1,4	42,4
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	8 619 516	11,7	11 635 480	13,7	35,0
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	2 669 869	3,6	3 324 088	3,9	24,5
Bağımsız Devletler Topluluğu	5 056 779	6,9	6 972 190	8,2	37,9
Türk Cumhuriyetleri	1 409 257	1,9	1 973 655	2,3	40,0
İslam Konferansı Teşkilatı	13 061 019	17,8	14 926 084	17,5	14,3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) üyesi ülkelerle, bu kapsamda yer alan Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki paylarında 2005 yılında gözlemlenen daralmanın 2006 yılında da sürdüğü görülmektedir. Buna karşılık OECD üyesi olmayan Avrupa ülkeleri ile Afrika ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat geliri içindeki paylarında yükselme olduğu gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelere 2006 yılında gerçekleştirilen toplam ihracatın payı bir önceki yıla ilişkin yüzde 52.3'den yüzde 51.6'ya gerilerken, Birlik üyesi ülkeler içinde İtalya'ya, Fransa'ya ve İspanya'ya yapılmış olan ihracatın payı yükselmiş, diğer Birlik üyesi ülkelere yapılan ihracattaki büyüme hızı toplam ihracatın büyüme hızının gerisinde kalmış ve dolayısıyla genel ihracat tutarı içindeki paylarında düşüş meydana gelmiştir. Söz konusu üç AB üyesi ülkeye yapılan yıllık ihracattaki artış 2006 yılında yüzde 20'nin üstünde gerçekleşmiştir. 2006 yılı ihracatında dikkat çeken bir diğer gelişme de, bir önceki yıla göre 2005 yılında yüzde 49.6 oranında büyümüş olan Irak'a yapılan ihracatın 2006 yılında yüzde 6.7 oranında daralması, ve bir önceki yıl yüzde 27.7 oranında büyüyen Rusya'ya yönelik ihracatın daha da hızlanarak yüzde 35.7 düzeyinde önemli artış göstermiş olmasıdır. '006 yılı ihracatında OECD üyesi ülkelerin payı bir önceki yıla ait yüzde 60.4 oranında belirgin bir daralmayla yüzde 59.2'ye gerilemiştir.

Seçilmiş Ülkeler İtibariyle İhracat

	Değer (000 \$)	Pay ½	Değer (000 \$)	Pay ½	Artış %
Genel toplam	73 476 408	100,0	85 141 517	100,0	15,9
Almanya	9 455 050	12,9	9 673 083	11,4	2,3
İngiltere	5 917 163	8,1	6 811 868	8,0	15,1
İtalya	5 616 755	7,6	6 748 915	7,9	20,2
Fransa	3 805 760	5,2	4 602 325	5,4	20,9
A.B.D.	4 910 715	6,7	4 995 801	5,9	1,7
İspanya	3 010 857	4,1	3 679 209	4,3	22,2
Rusya Federasyonu	2 377 050	3,2	3 226 467	3,8	35,7
Hollanda	2 469 582	3,4	2 536 457	3,0	2,7
Romanya	1 785 409	2,4	2 341 777	2,8	31,2
Irak	2 750 080	3,7	2 567 082	3,0	-6,7
B.A.E.	1 675 187	2,3	1 958 895	2,3	16,9
Bulgaristan	1 179 313	1,6	1 566 225	1,8	32,8
İsrail	1 466 913	2,0	1 527 329	1,8	4,1
Belçika	1 292 264	1,8	1 379 972	1,6	6,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

II.8.2. 2006 YILI İTHALATI

2001 yılını izleyen önceki yıllarda olduğu gibi 2006 yılında da, ithalat hacmindeki büyüme oranı ihracat hacmindeki büyüme oranından yüksek gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüme sürecinin devam etmesi, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması, Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması, biraz yavaşlamış olmakla beraber özel sektör yatırımlarında gözlemlenen canlılığın sürmesi ve bu faktörlere ek olarak yıl içerisinde petrol ve enerji fiyatları ile başta metaller olmak üzere temel mal fiyatlarında tanık olunan ve kalıcılık kazanan önemli artışlar, 2006 yılında ithalatın yüzde 17.3 gibi yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

TABLO II.7.7.
İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2004			2005			2006		
	Değer	% Pay	% Değişim	Değer	% Pay	% Değişim	Değer	% Pay	% Değişim
Tarım ve Ormancılık	2.757.4	2.8	6.7	2.801.4	2.4	1.4	2.871.9	2.1	2.5
Balıkçılık	7.9	-	221.6	24.2	-	-	32.5	-	34.0
Madencilik ve Taşoc.	10.980.9	11.3	21.6	16.321.2	14.0	48.6	21.952.3	16.0	34.5
İmalat	80.447.3	82.0	44.3	94.208.3	80.7	16.9	108.028.1	78.8	14.7
Diğer(1)	3.346.0	3.9	49.0	3.419.1	2.9	1.4	4.147.4	3.0	21.3
Toplam	97.539.8	100.0	40.7	116.774.2	100.0	19.5	137.032.2	100.0	17.3

(1) Önceki yıllarda ait olduğu sektörde gösterilen “hurda ve atıklar” 2003 yılından itibaren “diğer” grubunda gösterilmektedir.

2006 yılında gerçekleşen ithalatın sektörel dağılımına bakıldığında ilk dikkati çeken husus “madencilik ve taşocakçılığı” sektörü kapsamında yer alan malların ithalat tutarında görülen yüzde 34.5 oranındaki yükselme olmaktadır. Madencilik sektörü ithalatı bir önceki yıl da yüzde 48.6 oranında, çok hızlı bir büyüme sergilemişti. 2006 yılında petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan hızlı artış ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanması, mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı için 2005 yılında harcanmış olan 21 milyar 256 milyon Dolar düzeyindeki tutarın 2006 yılında 28 milyar 563 milyon Dolara tırmanmasına yol açmıştır. Petrol ve doğal gaz ithalat tutarının 2005 yılında yüzde 18.2 olan toplam ithalat hacmi içerisindeki payı, 2006 yılında yüzde 20.8’e tırmanmıştır. 2004 yılında yüzde 44.3 oranında çok hızlı bir büyüme gösteren imalat sektörü malları ithalatı artış hızı daha sonraki dönemde yavaşlamaya yüz tutmuş ancak yukarıda sayılan nedenlerle genişlemesini sürdürmüştü ve 2005 yılında yüzde 16.9 ve 2006 yılında da yüzde 14.7 oranında büyüme göstermiştir.

TABLO II.7.8.
ANAMAL GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Milyon Dolar Olarak)

Mal Grupları	2004			2005			2006		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	17.397.4	17.8	53.6	20.363.2	17.4	16.9	22.135.1	16.2	8.7
Ara Malları	67.549.4	69.3	35.1	81.863.3	70.1	20.9	98.276.0	71.7	20.0
Tüketim Malları	12.100.3	12.4	60.6	13.975.3	12.0	15.4	15.955.6	11.6	14.2
Diğerleri	492.6	0.5	0.6	567.3	0.5	15.2	665.5	0.5	17.3
Toplam	97.539.8	100.0	40.7	116.774.2	100.0	19.5	137.032.2	100.0	17.3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2006 yılı ithalatının ana mal grupları itibariyle dağılımına bakıldığında, sermaye malları ithalatı ile tüketim malları ithalatının toplam ithalat tutarı içindeki paylarında biraz daralma meydana geldiği, buna karşılık aramaları ithalatının ağırlığında artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak, toplam ithalat içinde temel ağırlığa sahip olan ara malları ithalatının artış hızı önceki yıllarda olduğu gibi, genel ithalat artış hızının üstünde gerçekleşirken özellikle tüketim malları olmak üzere diğer mal grupları ithalatları artış hızı toplam ithalat artış hızının altında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre 2004 yılında yüzde 60.6 oranında çok yüksek bir genişleme gösteren tüketim malları ithalatında 2005 yılında gözlemlenen belirgin yavaşlama 2006 yılında da sürmüş ve büyüme hızı cüzi bir yavaşlama ile yüzde 14.2'ye gerilemiştir. Sermaye malları grubu ithalatında 2005 yılında tanık olunan hızlı yavaşlama 2006 yılında da sürmüş ve bu malların ithalat tutarı bir önceki yıla göre sadece yüzde 8.7 oranında büyümüştür.

SEÇİLMİŞ FASILLARA GÖRE İTHALAT
Yıllık İthalat (milyon Dolar)

Fasıl	2004	2005	2006	Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	
				2005/2004	2006/2005
Mineral yakıt ve yağlar	14.354	21.256	28.563	47.9	34.3
Kazan, makine, meka. Cih.	13.419	16.400	18.711	21.8	14.1
Kara taşıtları	10.236	10.563	11.279	3.0	6.9
Elektrikli makine, cihazlar	8.354	9.664	10.769	15.3	11.4
Demir ve çelik	7.973	9.458	11.275	17.8	19.2
Plastik ve mamulleri	4.761	5.796	6.838	21.1	18.0
Kıy. taş ve metal mamulleri	3.763	4.227	4.356	12.3	3.1
Organik kimyasal ürünler	2.974	3.532	3.617	18.4	2.4
Eczacılık ürünleri	2.710	2.849	3.014	5.0	5.8
Optik alet ve cihazlar	1.928	2.473	2.698	27.4	9.1
Pamuk, pamuk ipliği	1.973	2.079	2.073	5.0	-0.3

Başta mineral ve yakıtlar olmak üzere kara taşıtları, demir ve çelik ve eczacılık ürünleri dışında, baz etkisinin de kalkmış olması nedeniyle, yukarıda yer verilen ve Türkiye ithalatı içinde önemli yer tutan fasılların tümünde, ithalat hacmi büyüme hızı 2006 yılında, bir önceki yıl büyüme hızlarına göre belirgin düşme sergilemiştir. Kazan, makine, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, demir ve çelik, plastik ve mamulleri ile optik alet ve cihaz ithalatının 2006 yılında da görece olarak canlı seyretmesi yatırım faaliyetindeki canlılığı yansıtmaktadır.

TABLO II.7.9.
İTHALATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Bin Dolar Olarak)

İ T H A L A T	Değer (000 \$)	Pay %	Değer (000 \$)	Pay %	% Artış
Genel toplam	116 774 151	100,0	137 032 202	100,0	17,3
A-AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ (AB)	49 220 122	42,1	53 850 067	39,3	9,4
1-Avrupa Birliği Ülkeleri (15)	45 468 445	38,9	49 565 243	36,2	9,0
2-Avrupa Birliği Ülkeleri (10)	3 751 677	3,2	4 284 824	3,1	14,2
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	760 060	0,7	934 808	0,7	23,0
C-DİĞER ÜLKELER	66 793 969	57,2	82 247 326	60,0	23,1
1-Diğer Avrupa Ülkeleri	23 861 577	20,4	29 541 499	21,6	23,8
2-Afrika Ülkeleri	6 047 234	5,2	7 331 962	5,4	21,2
Kuzey Afrika Ülkeleri	4 212 112	3,6	4 822 333	3,5	14,5
Diğer Afrika Ülkeleri	1 835 122	1,6	2 509 629	1,8	36,8
3-Amerika Ülkeleri	7 857 382	6,7	8 996 726	6,6	14,5
Kuzey Amerika Ülkeleri	5 822 698	5,0	6 522 802	4,8	12,0
Orta Amerika ve Karayip Ülkeleri	287 280	0,2	363 848	0,3	26,7
Güney Amerika Ülkeleri	1 747 404	1,5	2 110 077	1,5	20,8
4-Asya Ülkeleri	28 548 017	24,4	35 797 273	26,1	25,4
Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	7 966 854	6,8	10 497 072	7,7	31,8
Diğer Asya Ülkeleri	20 581 162	17,6	25 300 201	18,5	22,9
5-Avustralya ve Yeni Zelanda	321 399	0,3	474 761	0,3	47,7
6-Diğer Ülkeler	158 360	0,1	105 106	0,1	-33,6
Seçilmiş ülke grupları					
OECD Ülkeleri	66 106 955	56,6	71 755 667	52,4	8,5
EFTA Ülkeleri	4 439 552	3,8	4 473 109	3,3	0,8
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	20 480 090	17,5	26 565 942	19,4	29,7
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	5 108 258	4,4	8 036 226	5,9	57,3
Bağımsız Devletler Topluluğu	17 252 743	14,8	22 949 828	16,7	33,0
Türk Cumhuriyetleri	1 267 479	1,1	1 909 298	1,4	50,6
İslam Konferansı Teşkilatı	14 459 182	12,4	18 914 060	13,8	30,8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'nin 2006 yılında gerçekleştirdiği ithalatın ülkeler ve ülke grupları arasındaki dağılımı etkileyen iki önemli unsur, bir önceki yıl olduğu gibi, petrol fiyatlarındaki ısrarlı artış ile aşırı değerli YTL.'nin de katkısıyla başta Çin olmak üzere düşük maliyetli Uzak-Doğu Asya ülkeleri mallarının ithalatındaki çarpıcı tırmanma olmuştur. 2006 yılında da kabarmasını sürdüren petrol ve doğal gaz faturasına bağlı olarak, Türkiye'nin bu enerji girdilerini ithal etmekte olduğu ülke ve ülke gruplarından yaptığı ithalatın toplam ithalat tutarı içindeki payları dikkat çekici yükselişler gösterirken, yıl içinde Çin'den yapılan ithalatta yüzde 38.7 ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden yapılan ithalattaki yüzde 42.1 oranındaki olağandışı genişlemelere tanık olunmuştur. Özellikle petrol fiyatlarında gözlemlenen artışın ve tedarik kaynağındaki değişimlerin etkisiyle 2006 yılında İran'dan yapılan ithalat yüzde 62.1 ve Rusya'dan yapılan ithalatta da yüzde 35.6 oranında çarpıcı tırmanmalar meydana gelmiştir. Bu gelişmeler 2006 yılında OECD ülkelerinden ve AB üyesi ülkelere yapılan ithalatın toplam ithalat tutarı içindeki paylarında belirgin bir düşüşe neden olmuştur. 2006 yılında OECD üyesi ülkeler geneli ile Avrupa Birliğinden yapılan ithalatın toplam ithalat değeri içindeki payları bir önceki yıla göre sırasıyla, yüzde 56.6'dan yüzde 52.4'e ve 42.1'den yüzde 39.3'e gerilemiştir. Bulgaristan, Macaristan, Finlandiya, Yunanistan, ve Estonya dışında tüm AB üyesi ülkelerin toplam ithalat içindeki paylarında 2006 yılı içerisinde belirgin düşmeler meydana gelmiş, Hollanda, Çek Cumhuriyeti ve Portekiz'den yapılan ithalat tutarları ise hacim olarak dahi daralmıştır. Rusya, petrol fiyatlarındaki tırmanmanın ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanmasının etkisiyle bu ürünler için yapılan ödemelerde maruz kalınan tırmanma sonucu, ithalat yapılan ülkeler sıralamasında Almanya'yı da geride bırakarak birinci sıraya yükselmiştir.

Seçilmiş Ülkeler İtibariyle İthalat

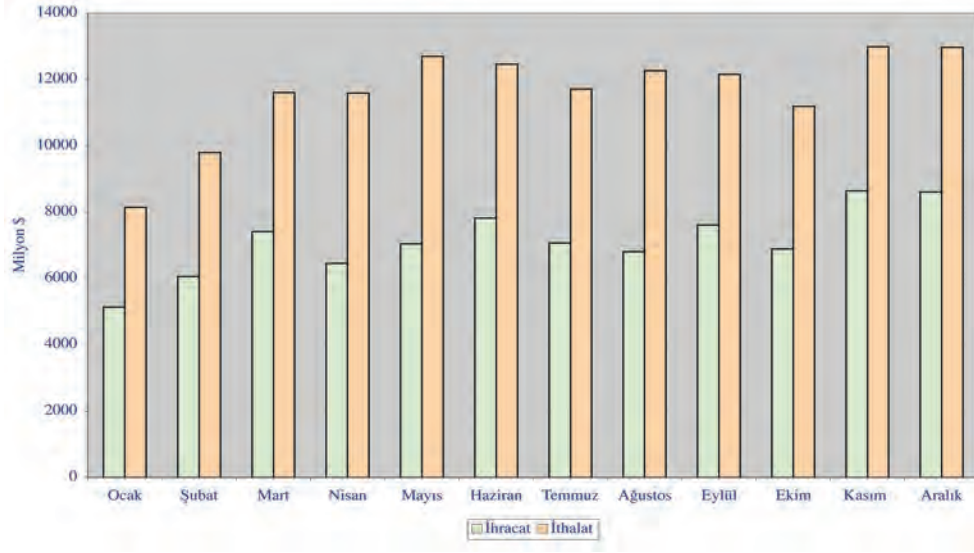
Genel toplam	116 774 151	100,0	137 032 202	100,0	17,3
Rusya Federasyonu	12 905 620	11,1	17 493 643	12,8	35,6
Almanya	13 633 888	11,7	14 554 336	10,6	6,8
Çin	6 885 400	5,9	9 553 487	7,0	38,7
İtalya	7 566 262	6,5	8 568 764	6,3	13,2
A.B.D.	5 375 548	4,6	5 920 393	4,3	10,1
Fransa	5 887 817	5,0	6 601 220	4,8	12,1
İngiltere	4 695 645	4,0	5 081 887	3,7	8,2
İran	3 469 706	3,0	5 623 461	4,1	62,1
Güney Kore	3 485 389	3,0	3 478 345	2,5	-0,2
İspanya	3 555 106	3,0	3 789 068	2,8	6,6
Japonya	3 109 218	2,7	3 172 575	2,3	2,0
İsviçre	4 053 977	3,5	3 997 449	2,9	-1,4
Belçika	2 241 112	1,9	2 451 998	1,8	9,4
Ukrayna	2 651 017	2,3	3 011 887	2,2	13,6
Cezayir	1 694 989	1,5	1 827 305	1,3	7,8
Güney Afrika	1 259 978	1,1	1 790 768	1,3	42,1
Romanya	2 285 592	2,0	2 618 308	1,9	14,6
Hollanda	2 151 585	1,8	2 137 042	1,6	-0,7
Suudi Arabistan	1 888 784	1,6	2 244 670	1,6	18,8
Libya	1 989 269	1,7	2 295 605	1,7	15,4

TABLO II.7.10.
AYLAR İTİBARIYLA DIŞ TİCARET GELİŞMELERİ
(Milyon Dolar)

	İhracat		Yüzde Değişme		İthalat		Yüzde Değişme		Dış Ticaret Dengesi	
	2005	2006	05/04	06/05	2005	2006	05/04	06/05	2005	2006
Ocak	4.997	5.132	8.4	2.7	7.220	8.140	14.6	12.7	-2.222	-3.008
Şubat	5.652	6.56	54.3	7.2	8.324	9.797	35.6	17.7	-2.672	-3.741
Mart	6.592	7.401	26.3	12.4	10.196	11.602	20.6	13.8	-3.604	-4.195
Nisan	6.128	6.439	20.8	5.1	9.595	11.581	21.0	20.7	-3.467	-5.142
Mayıs	5.977	7.020	15.7	17.4	9.812	12.464	22.8	27.0	-3.834	-5.444
Haziran	6.039	7.811	14.1	29.4	9.947	12.216	16.5	22.8	-3.909	-4.405
Temmuz	5.763	7.052	2.4	22.4	9.596	11.547	10.0	20.3	-3.832	-4.495
Ağustos	5.5523	6.786	18.3	22.2	10.272	11.978	30.3	16.6	-4.719	-5.193
Eylül	6.814	7.577	20.7	11.2	10.366	12.132	22.2	17.0	-3.551	-4.555
Ekim	6.772	6.852	15.7	1.2	10.089	11.298	24.9	12.0	-3.317	-4.445
Kasım	5.942	8.562	4.1	44.1	9.673	12.745	13.3	31.8	-3.731	-4.184
Aralık	7.246	8.447	15.3	16.6	11.683	11.530	13.5	-1.3	-4.436	-3.084
Toplam	73.476	85.142	16.9	15.9	116.774	137.032	19.5	17.3	-43.298	-51.891

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

2006 Yılı Aylar İtibariyle İhracat İthalat Tutarları (Milyon Dolar)

Yukarıdaki grafikten de gözlemlenebileceği gibi aylık ihracat ve ithalat tutarları dalgalı bir seyir izlemekle beraber aylar ilerledikçe giderek büyüyen bir eğilim sergilemekte olup, diğer taraftan aylık ihracat ve ithalat tutarları arasında belirgin bir korelasyon olduğu izlenimi edinilmektedir.

Yaşanan ekonomik kriz sonrası son dört yıllık dönemde Türkiye'nin yıllık toplam ithalat tutarının, yıllık ihracat tutarından daha hızlı büyümesi nedeniyle dış ticaret açığı sürekli bir biçimde büyümüş ve ihracat gelirinin ithalat harcamasını karşılama oranı sürekli bir düşüş göstermiştir. Son 11 yıllık dönemde 10 milyar 64 milyon Dolar düzeyi ile en düşük değerine ulaştığı 2001 yılından sonra dış ticaret açığı yıllık olarak 2002 yılında 15 495 milyon Dolar, 2003 yılında 22 087 milyon Dolar, 2004 yılında 34 373 milyon Dolar, 2005 yılında 43 298 milyon Dolar ve geçtiğimiz 2006 yılında da 63 952 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır.

TABLO II.7.11.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar Olarak)

	2004		2005		2006	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
İhracat ⁽¹⁾	63.167.2	33.7	73.476.4	16.2	85.528.4	16.4
İthalat	97.539.8	40.7	116.774.2	19.5	139.480.4	19.4
Dış Ticaret Hacmi	160.706.9	37.8	189.927.0	18.2	225.008.8	18.3
Dış Ticaret Açığı	34.372.6	55.6	43.297.7	25.5	53.951.9	24.6
İhracat / İthalat %	64.8		63.0		61.3	
Dış Ticaret Açığı/İhracat %	54.4		58.8		63.1	
İhracat / GSMH %	21.1		20.3		21.4	
Dış Ticaret Hacmi / GSMH %	53.7*		52.6		56.3	

(1) Bavul ticareti hariç

Ekonomik kriz nedeniyle ithalat hacminde büyük bir daralmanın yaşandığı 2001 yılında ulaştığı yüzde 75.7 oranı ile 1994 yılından sonraki en yüksek düzeyine erişmiş olan ihracatın ithalatı karşılama oranı daha sonra günümüze kadar süreklilik gösteren bir düşme eğilimine girmiş ve 2006 yılı itibarıyla yüzde 61.3'e gerilemiştir.

TABLO II.7.12.
İHRACAT VE İTHALAT FİYAT ENDEKSİ

Yıl	İhracat				İthalat			
	Fiyat Endeksi				Fiyat Endeksi			
	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim
(1994 = 100)								
1996	107.6	-4.4	109.1	-4.8	109.7	-6.1	107.5	-8.5
1997	102.5	-4.7	101.7	-6.7	100.2	-6.7	97.9	-8.9
1998	98.4	-4.0	96.9	-4.7	96.1	-4.1	98.1	0.2
1999	91.7	-6.8	90.5	-6.8	90.8	-5.5	90.7	-7.5
2000	87.8	-4.3	86.6	-4.3	94.9	4.5	88.5	-2.4
2001	85.5	-2.6	85.1	-1.7	94.6	-0.3	88.8	0.3
2002	84.0	-1.9	83.5	-1.9	93.5	-1.2	88.1	-0.8
2003	92.4	10.1	92.8	11.1	100.9	7.9	93.9	6.6
2004	107.1	15.9	106.7	15.0	113.5	12.5	105.0	11.8
(2003 = 100)								
2003	100.0	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
2004	116.3	16.3	115.6	15.6	115.1	15.1	113.0	13.0
2005	122.9	5.7	121.0	4.7	123.3	7.1	116.8	3.4
2006	132.6	13.9	141.0	16.5	141.4	9.1	141.8	21.4

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Dış ticaret fiyat endekslerine bakıldığında, 1994 yılı bazına göre 2004 yılına kadar olan dönemde ithalat fiyat endeksinin, ihracat fiyat endeksi düzeyinin üstünde seyrettiği, 2003 yılı bazına göre ise son üç yıllık dönemde özellikle 2006 yılında olmak üzere ithalat fiyat endeksinin daha hızlı bir yükselme sergilediği gözlenmiştir. İthalat fiyat endeksindeki bu hızlı tırmanmada yakın geçmiş dönemde petrol ve başta metaller olmak üzere temel mal fiyatlarında meydana gelen keskin yükselmeler etkili olmuştur.

Raporun Mal (Emtia) Piyasaları Bölümünde daha ayrıntılı biçimde üzerinde durulduğu gibi, uzunca bir dönem gerileme eğilimi içinde olan uluslar arası emtia fiyatları, 2003 yılında başlayan güçlenme eğilimini giderek ivme kazanan bir biçimde sürdürmüştür. Gerek genel mal grubu gerek sanayi ürünleri olarak ihraç ürünleri fiyatları ithal fiyatlarına göre daha hızlı bir büyüme sergilediği cihetle, 2004 yılında Türkiye'nin ticaret hadlerinde belirgin bir iyileşme gerçekleşmiştir. Ancak ticaret hadlerinde ülkemiz lehine yaşanan bu iyileşme 2005 yılında sanayi mallarında etkisini sürdürürken, genel mal grubunda yerini olumsuz yönde bir gelişmeye bırakmıştır. Bu gelişmelerde, şüphesiz 2005 yılında petrol ve metaller başta olmak üzere diğer temel mal fiyatlarında meydana gelen dikkat çekici artışlar büyük rol oynamıştır. 2006 yılında ise sanayi malları ithal fiyatları daha hızlı bir artışla önceki yıllarda bu ürünlerde ülkemiz lehine oluşmuş olan durumu ortadan kaldırırken, genel mal ithalat fiyatlarının, ihracat fiyat endeksinden belirgin bir şekilde daha hızlı artması sonucu, ticaret hadleri ülkemiz aleyhine bir gelişme göstermiştir.

II.8.3. DIŞ TİCARET ALANINDA 2007 YILI GELİŞMELERİ

2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma ve sonuçta ortaya çıkan likidite daralması ülkemizde diğer ülkelere göre daha derin etki yaratmıştır. Dalgalanma süreci içerisinde YTL.'nin değerinde meydana gelen gerilemenin enflasyonist etkilerini dikkate alarak Merkez Bankası'nın para politikasının sıkılaştırılması ve politika faizlerinin yükseltilmesi, gecikmeli bir biçimde tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde daraltıcı bir etki doğurmuştur.

Tüketim ve yatırım talebi artış hızlarında gözlemlenen yavaşlama etkisini ihracat ve ithalat hacmi üzerinde de göstermiş ve 2007 yılında ithalat hacmi büyüme hızı geçmiş döneme göre biraz yavaşlama gösterirken ihracat hacmi artış hızı yükselerek ithalat hacmi artış hızının üstünde gerçekleşmiştir. Nitekim 2006 yılında önceki yıla göre yüzde 24.6 oranında büyüme göstermiş olan ithalat hacmi 2007 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 18.6 oranında bir büyüme sergilemiştir. Buna karşılık 2005 yılına göre yüzde 16.4 olan 2006 yılı ihracat hacmi artış hızı, 2007 yılının Ocak-temmuz dönemi itibarıyla belirgin bir hızlanma göstermiştir. 2007 yılı ilk 7 aylık dönem ihracat hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre dikkat çekici bir hızda, yüzde 24.3 oranında genişlemiştir.

TABLO II.8.11.
OCAK-TEMMUZ DÖNEMİ DIŞ TİCARETİ

	Ocak - Temmuz		
	2006	2007	% Değişim
İhracat* (Bin Dolar)	46 982 981	58 413 341	24.3
İthalat (Bin Dolar)	78 002 998	92 511 994	18.6
Dış Ticaret Açığı (Bin Dolar)	31 020 017	34 098 653	9.9
İhracat / İthalat (%)	60.2	63.1	

* Bavul ticareti hariç

Sözü edilen gelişme sonucu 2006 yılında yüzde 24.6 oranında gerçekleşen dış ticaret açığındaki büyüme hızı 2007 yılı ilk 7 aylık dönem itibariyle yüzde 9.9'a gerilemiştir.

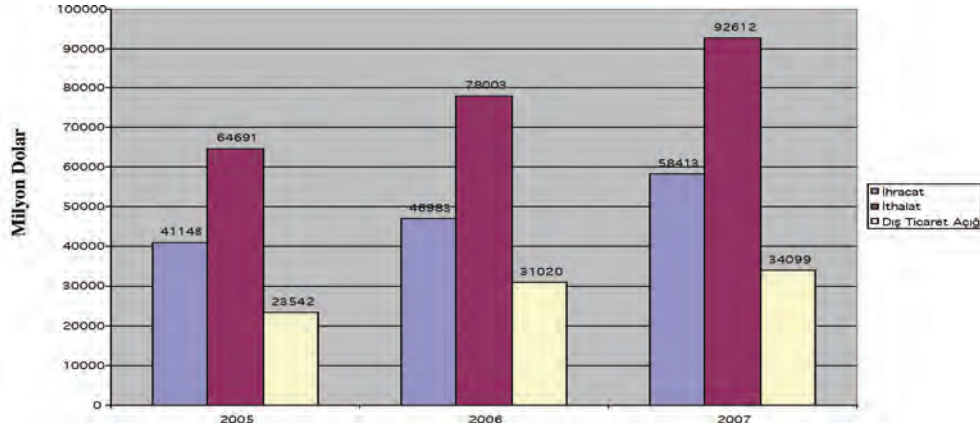
2007 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre, en yüksek artış oranı yüzde 47.1 ile sermaye malları ihracatında gözlemlenmiş, onu yüzde 31.2 ile aramaları ihracatı büyüme oranı izlemiştir. Aynı dönemler itibariyle en hızlı ithalat hacmi büyümesi yüzde 23.4 ile ara malları ithalatında gerçekleşmiştir.

Fasıllar itibariyle bakıldığında, 2007 yılı Ocak-Temmuz döneminde en büyük ihracat kalemi 8 976 milyon Dolar ile kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları olurken, bunu 5 023 milyon Dolarla demir ve çelik, 4 910 milyon Dolarla makineler, mekanik cihazlar, kazanlar, aksam ve parçaları ile 4 616 milyon Dolarla örme giyim eşyası izlemiştir. Aynı dönemde en büyük ithalat kalemini yakıtlar, mineral yağlar 17 520 milyon Dolar tutarla oluşturmuş, bu kalemi 12 279 milyon Dolarla mekanik cihazlar, kazanlar, aksam ve parçaları izlemiştir.

2007 yılı Ocak-Temmuz döneminde de Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin dış ticareti içindeki ağırlığı sürmüştür. Anılan dönemde Avrupa Birliği'ne yapılan ihracat hacmi yüzde 25.5 oranında büyümüş ve Birliğin toplam ihracat içindeki payı yüzde 57.1 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde en fazla ihracat yapılan ülke 6 605 milyon Dolar tutarla Almanya olmuştur.

Geçen yılın Ocak-Temmuz döneminde toplam ithalatın yüzde 40.6'sı AB üyesi ülkelerden yapılmıştır. Bu dönemde en fazla ithalatın yapıldığı ülke 2 025 milyon Dolarla Rusya olmuştur.

Ocak-Temmuz Dönemi Dış Ticareti
(Milyon Dolar)

TABLO II.7.12.
BEC* MAL SINIFLAMASINA GÖRE 2006 VE
2007 YILLARI DIŞ TİCARETİ
(Ocak-Temmuz)

	2006		2007		2006/2005
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişim
İhracat (Bin Dolar)	46 982 881	100.0	58 413 341	100.0	24.3
Sermaye Malları	5 155 446	11.0	7 582 452	13.0	47.1
Ara Malları	20 681 177	44.0	27 126 304	46.4	31.2
Tüketim Malları	20 786 746	44.2	20 509 158	40.2	13.1
Diğerleri	359 513	0.8	195 427	0.3	-45.6
İthalat (Bin Dolar)	78 002 998	100.0	92 511 994	100.0	18.6
Sermaye Malları	12 875 441	16.5	13 933 530	15.1	8.2
Ara Malları	55 453 169	71.1	68 427 166	74.0	23.4
Tüketim Malları	9 441 708	12.1	9 573 284	10.3	1.4
Diğerleri	232 680	0.3	578 014	0.6	148.4

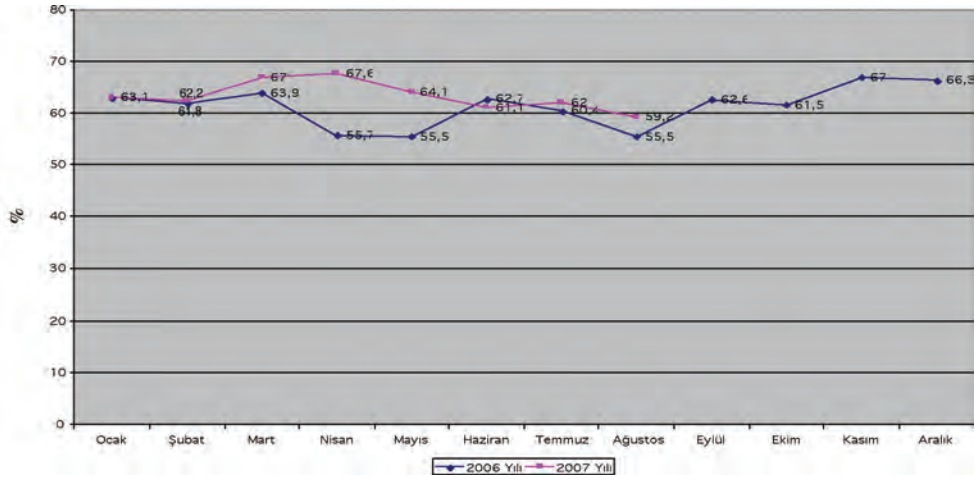
* Geniş Ekonomik Gruplar (Broad Economic categories)

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

2007 yılı ilk 7 aylık döneminde ihracat ve ithalat konusu olan mallar “Geniş Ekonomik gruplar” itibariyle değerlendirildiğinde, sermaye malları ve ara mallarında ihracat hacminin belirgin bir hızla genişlediği buna karşılık tüketim malları ihracatının toplam ihracat içindeki payında daralma meydana geldiği gözlemlenmektedir. İthalatta ise sermaye malları ithalatı yavaşlama gösterirken ara malları ithalatının hızlı bir artış gösterdiği ve toplam ithalat tutarı içindeki payının yükseldiği görülmektedir. İthalat için harcanan her 100 Doların 74 Doları ara malları için harcanmaktadır.

Aylar İtibariyle İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (% Olarak)

II.9. ÖDEMELER DENGESİ

Toplam efektif talebi oluşturan tüketim, yatırım talebi ile kamu harcamaları ve net ihracat talebi ekonomik büyümeyi belirlerken aynı zamanda dış ticaret kalemleri ile ödemeler dengesi üzerinde de doğrudan etkide bulunmaktadır. Ekonomik büyüme ile dış ticaret ve ödemeler dengesi gelişmeleri arasındaki bu sıkı ilişki, önemli dış ticaret kalemlerinin gerçekleşmelerine kısaca göz atıldığında açık biçimde görülmektedir. Bu çerçevede, ekonomik durgunluk ve kriz dönemlerinde daralan tüketim ve yatırım talebinin ve dolayısıyla üretim hacminin, ithalat hacmi ile dış ticaret açığında küçülmeye ve cari işlemler hesabında iyileşmeye yol açtığı, buna karşılık tüketim ve yatırım talebinin canlı ve büyümenin hızlı olduğu dönemlerde dış ticaret ve cari işlemler hesabı açığının büyüdüğü belirgin şekilde izlenebilmektedir.

Özellikle 90'lı yılların ortalarından itibaren ülkemiz gerek finansal piyasalarda ve gerek reel ekonomide yaşanan derin konjonktürel hareketlere ve krizlere sahne olmuştur. Efektif talep üzerinde doğrudan etkili olan bu ekonomik sarsıntılar etkisini, dış ticaret hacmi ve ödemeler dengesi üzerinde de etkin şekilde göstermiştir.

Esas itibarıyla iç talep genişlemesine bağlı olarak kesintisiz biçimde sürmüş dört yıllık bir ekonomik büyümenin ardından 1999 yılında ekonomi, Uzak-Doğu Asya'daki krizin gecikme ile gelen etkisi ile Rusya'daki finansal krizin neden olduğu sermaye çıkışı ve iç-dış talep daralması nedeni, ayrıca yaşanan yıkıcı iki depremin etkisi ile olumsuz biçimde etkilenmiş ve küçülmüştür. Derin bir ekonomik krizin yaşandığı ve GSMH'nin yüzde 6.4 oranında küçüldüğü 1999 yılında, ithalattaki azalmanın ihracattaki daralmadan daha fazla olması nedeniyle, dış ticaret açığı bir önceki yıldaki 14.220 milyon Dolardan 10.469 milyona düşmüştür. Dış ticaret açığındaki daralma sonucu, diğer mal ve hizmet gelirlerinde yıl içinde 7 milyar Doların üstünde ve karşılıksız transfer girişlerinde 755 milyon Dolar azalma olmasına rağmen, Cari İşlemler hesabındaki bozulma sınırlı kalmış ve 1998 yılında 1.984 milyon Dolar fazla veren Cari İşlemler hesabı 1999 yılında 1.344 milyon Dolar açıkla kapanmıştır.

İç talepte önemli bir genişlemenin yaşandığı 2000 yılında, ihracatın sadece yüzde 6.5 oranında yükselmesine karşılık ithalatın yüzde 34.0 oranında büyümesi sonucu, dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yüzde 113.8 oranında genişleyerek 22.410 milyon Dolara yükselmiştir. Dış ticaret dengesindeki önemli bozulma etkisini Cari İşlemler Hesabı üzerinde de göstermiş ve 2000 yılında cari işlemler açığı 9.8 milyar Dolar gibi, GSMH'nin yüzde 5'ini bulan çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Yine finans piyasalarının ve reel ekonominin derinden sarsıldığı ve yurtiçi talebin daraldığı buna karşılık ihraç talebinin, devalüasyona uğramış Türk lirasının da etki-

siyle canlılık kazanmış olduğu 2001 yılında dış ticaret dengesi, bavul ticareti dikkate alındığında, bir önceki yıla göre (-) 22 milyar 410 milyon dolardan, (-) 4 milyar 543 milyon Dolara önemli bir iyileşme göstermiş, ancak cari işlemler dengesi yine aynı yönde, ancak daha ılımlı bir düzelme ortaya koymuştur. Cari işlemler hesabı 2000 yılında rekor düzeyde 9 milyar 819 milyon Dolar açık vermişken, 2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla vermiştir.

Aşağıda son beş yıllık dönem itibariyle Cari işlemler hesabında yer alan başlıca kalemlerde meydana gelen gelişmeler verilmektedir: (Milyon dolar olarak)

	2002	2003	2004	2005	2006
Cari İşlemler dengesi	- 1 524	- 8 036	- 15 604	-22 768	-31 460*
Dış ticaret Dengesi	- 7 283	- 14 010	- 23 878	-31 627	-40 063
Toplam Mal ihracatı	40 124	51 206	67 047	76 950	91 689
Toplam Mal İthalatı	- 48 461	- 65 216	- 90 925	-110 477	-131 752
Hizmetler Dengesi	7 879	10 504	12 784	15 164	13 538
Gelir	14 025	17 945	22 928	26 531	24 369
Gider	- 6 145	- 7 441	- 10 144	-11 367	-10 831
Yatırım geliri Dengesi	- 4 556	- 5 557	- 5 637	- 5 703	-6 515
Gelir	2 486	2 246	2 651	3 684	4 473
Gider	- 7 042	- 7 803	- 8 288	- 9 387	-10 988
Cari Transferler	3 436	1 027	1 127	1 454	1 687
İşçi gelirleri	1 936	729	804	851	1 111

Ayrıntı Bilgileri

<i>Bavul ticareti</i>	4 065	3 953	3 880	3 473	6 408
<i>Parasal Olmayan altın (net)</i>	- 1355	- 2 522	- 3 407	- 3 754	-3 345
<i>Turizm geliri</i>	8 479	13 203	15 888	18 152	14 110
<i>Turizm Gideri</i>	- 1 880	- 2 113	- 2 524	- 2 872	-2 743
<i>Faiz Geliri</i>	784	634	697	1 005	1 453
<i>Faiz Gideri</i>	- 4 416	- 4 579	- 4 343	-5 050	-6 354

* 2006 yılı Cari İşlemler Hesabı açığı, TCMB tarafından, 2006 yılına ilişkin ihracat ve ithalat değerlerinin daha sonra TÜİK tarafından düzeltmeye tabi tutulması nedeniyle revize edilmiş ve 32 milyar 775 milyon dolar olarak yeniden belirlenmiştir.

2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla veren cari işlemler hesabı 2002 yılının Şubat ayından itibaren azalma eğilimi içine girmiş ve yılı 1 milyar 524 milyon Dolar açıkla kapatmıştır. Bir önceki yıla göre 2002 yılında dış ticaret açığının büyük ölçüde genişlemesi, cari işlemler hesabında açık oluşmasında en önemli etken olmuştur.

Hizmetler dengesi 2001 yılında 9.1 milyar Dolar fazla vermiş iken bu fazla 2002 yılında 7.9 milyar Dolara gerilemiştir. Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri dengesi 2001 yılında 5 milyar Dolar, 2002 yılında ise 4.6 milyar Dolar açık vermiştir.

Başlıca kalemi işçi gelirleri olan cari transferler 2002 yılında 3.4 milyar Dolar fazla vermiştir.

Sermaye ve finans hesapları 2002 yılında 1.4 milyar Dolar fazla vermiştir. IMF kredileri ve rezerv değişimleri dışarıda tutulduğunda net sermaye girişi 2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Cari işlemler hesabı açığı 2003 yılında, bir önceki yıla göre 5 katından fazla bir artışla 8 milyar 36 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önemli kısmı net turizm gelirlerindeki artıştan kaynaklanan 2 milyar 625 milyon Dolar tutarındaki net hizmet geliri artışına rağmen, dış ticaret açığında meydana gelen önemli yükselme, 2003 yılında cari açığın hızlı büyümesinde en önemli etken olmuştur.

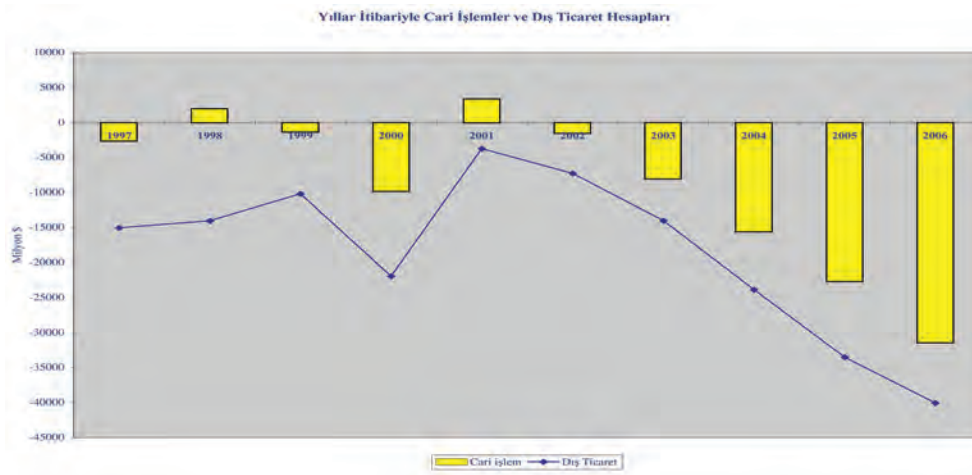
2002 yılı ile karşılaştırıldığında 2003 yılında dış ticaret açığı yüzde 67.1 oranında bir artışla 14 010 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Başlıca bileşenleri taşımacılık, turizm, inşaat, finansal ve diğer hizmetler olan hizmetler dengesi bir önceki yıla göre yüzde 13.4 oranında bir artışla 2003 yılında 10 504 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri (faiz) dengesi 2001 yılında 5.0 milyar Dolar, 2002 yılında 4 milyar 556 milyon Dolar ve 2003 yılında ise 5 milyar 557 milyon Dolar açık vermiştir..

Bir önceki yıla göre yüzde 62.3 oranında bir keskin düşüşle 1.2 milyar Dolar gerileyerek 729 milyon Dolar olarak gerçekleşen “İşçi Gelirleri”nin etkisiyle “Cari Transferler”, 2003 yılında, bir önceki yıla ilişkin 2 436 milyon Dolar düzeyinden 1 milyar 27 milyon Dolar düzeyine inmiştir.

2003 yılında “Sermaye ve Finans Hesapları” 3 milyar 95 milyon Dolar fazla vermiştir. Bu çerçevede, Finans hesapları kapsamında yer alan “doğrudan yatırımlar” kaleminde 1 253 milyon Dolar, portföy yatırımlarında 2 465 milyon Dolar ve “diğer yatırımlar”da 3 424 milyon Dolar net giriş gerçekleşmiş, “resmi rezervler” kaleminde 4 047 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

Ödemeler dengesi 2004 yılı gelişmeleri

Cari işlemler hesabı açığı 2004 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 93.8 oranında önemli bir artışla 15 milyar 604 milyon Dolar tırmanmıştır. Bu artışta en önemli etken dış ticaret açığındaki genişleme olmuştur. Esas itibariyle turizm gelirlerindeki yükselmeden kaynaklanan yaklaşık 2.2 milyar Dolar tutarındaki hizmet gelirleri artışı, dış ticaret dengesindeki önemli bozulma nedeniyle, cari işlemler açığındaki büyümenin sınırlı kalmasını sağlayamamıştır.

2004 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 20.3 oranındaki artışın etkisiyle 12 784 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

2003 yılında 5 milyar 557 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2004 yılında cüzi bir artışla 5 milyar 637 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri portföy yatırımları ve faiz giderleri olmuştur.

2003 yılında 729 milyon Dolar düzeyinde olan işçi gelirleri 2004 yılında yüzde 10.4 oranında bir büyüme ile 804 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında cari işlemler hesabında gözlemlenen 15 573 milyon Dolar düzeyindeki açığa karşılık, doğrudan yatırımlarda 1 709 milyon Dolar, portföy yatırımlarında 8 067 milyon Dolar ve diğer yatırımlarda ise 3 554 milyon Dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir. Yıl içinde resmi rezervler 824 milyon Dolar artış gösterirken, net hata ve noksan kalemi 3 067 milyon dolar fazla vermiştir.

2004 yılında “doğrudan yatırımlar” kaleminde bir önceki yıla göre yüzde 57.9 oranında bir artışla, net 1 milyar 978 milyon Dolar tutarında giriş gerçekleşmiştir. Bu artışta yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarının 345 milyon Dolarlık bir artışla 1 milyar 343 milyona ulaşması etkili olmuştur.

2003 yılında 2 465 milyon Dolar olarak gerçekleşen “portföy yatırımı” kaynaklı net sermaye girişi 2004 yılında yüzde 225.4 oranında bir artışla 8 milyar 23 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan “diğer yatırımlar” kaleminde 2003 yılında 3 424 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2004 yılında 4 159 milyon Dolara yükselmiştir.

Sermaye akımlarına vadelerine göre bakıldığında, uzun vadeli sermaye girişlerinin payının 2004 yılında önemli oranda arttığı görülmektedir. 2003 yılında uzun vadeli sermaye hareketlerinde çıkış gözlenirken, 2004 yılında 6.1 milyar dolar düzeyinde net uzun vadeli sermaye girişi gerçekleşmiştir. Kısa vadeli sermaye girişi ise net 6.9 milyar Dolar olmuştur.

2003 yılında 4 047 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2004 yılında da artışını sürdürmüş ve 824 milyon Dolar yükselmiştir.

Ödemeler Dengesi 2005 Yılı Gelişmeleri

Cari işlemler hesabı

Bir önceki yıla göre yaklaşık 8.8 milyar Dolarlık bir artışla 43 milyar 298 milyon Dolara (TÜİK) (TCMB’na göre ise 33 527 milyon Dolar)(1) yükselmiş olan dış ticaret açığı 2005 yılında cari işlemler hesabı açığının yüzde 48.0 oranında bir genişlemeyle 22 milyar 708 milyon Dolara yükselmesinde başlıca etken olmuştur. Bu dikkat çekici boyuttaki cari açığın oluşmasında, (-) 33 milyar 527 milyon Dolar tu-

tarındaki dış ticaret açığının yükünü, (+) 15 milyar 164 milyon Dolar bakiye veren hizmetler dengesi ve (+) 1 milyar 454 milyon Dolar bakiye veren cari transferler azaltırken, (-) 5 milyar 703 milyon Dolar bakiye veren yatırım geliri dengesi ağırlaştırmıştır.

Emtia Ticareti

2004 yılı ile karşılaştırıldığında, 2005 yılında dış ticaret açığı yüzde 37.3 oranında bir genişleme ile 33 527 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki üç yıl boyunca sürekli bir daralma eğiliminin gözlemlendiği bavul ticaretinde bu eğilim 2005 yılında da sürmüştür ve bavul ticareti bir önceki yıla göre yüzde 10.5 oranında bir azalma ile 3 473 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında ihracatın yüzde 16.3 oranında önemli bir artış göstererek 73 476 milyon Dolar (fob) düzeyine yükselmesine rağmen, ithalat hacminin yüzde 19.5 oranında görece olarak daha hızlı bir genişleme ile 116 774 milyon Dolara tırmanması sonucu, dış ticaret açığı dikkatleri üzerine toplayan bir büyüme ortaya koymuştur. 2005 yılında altın ithalatı tutarı, yüzde 10.2 oranında bir artışla yaklaşık 3.8 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Altın fiyatlarında 2003 ve 2004 yıllarında gözlemlenen artış eğilimi 2005 yılında da ivme kazanarak devam etmiş ve bu gelişme ülkemizin altın ithalatı rakamlarına da yansımıştır.

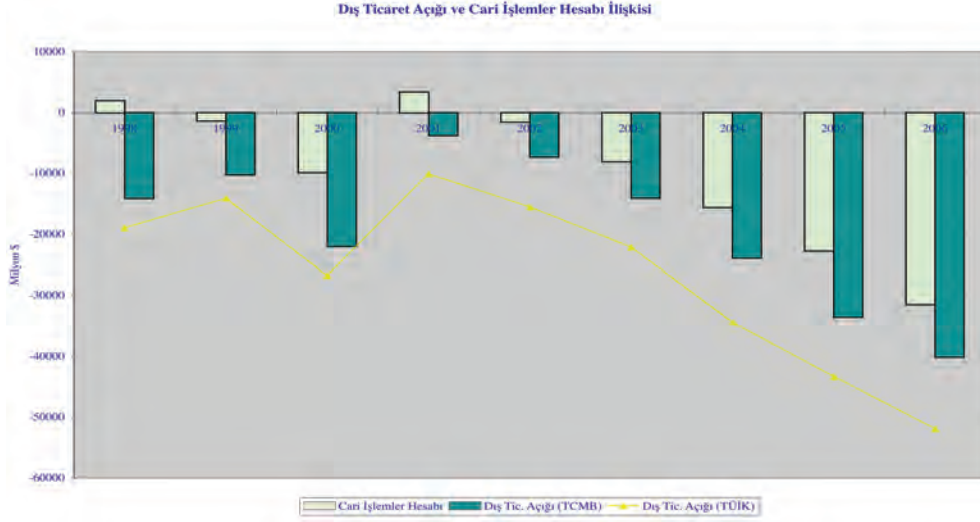
Hizmetler Ticareti

2005 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalemler olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 14.2 oranındaki artışın etkisiyle 15 164 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir. Turizm giderlerindeki artış yüzde 13.8 ile turizm gelirlerinin artış hızının altında kalmıştır ve net turizm gelirleri 15 280 milyon Dolar olmuştur.

Taşımacılık sektörü hizmet ticareti önceki iki yıllık dönemde olduğu gibi 2005 yılında da açık vermiş, ancak açık 43 milyon Dolara düşerek hemen tümüyle kapanmıştır.

İnşaat hizmetleri gelirleri 2005 yılında bir önceki yıla göre yüzde 20.7 oranında dikkat çekici bir artış göstermiş ve 874 milyon Dolar fazla vermiştir.

Hizmetler hesabının yaklaşık 15 milyar Doların üzerinde fazla vermesinde, turizm sektörü 15 milyar 280 milyon Dolar pozitif bakiye ile en fazla katkıda bulunan sektör olurken, onu 874 milyon Dolar ile inşaat hizmetleri izlemiştir, en önemli açık ise 874 milyon Dolar ile resmi hizmetlerde gerçekleşmiştir.

Yatırım Hesabı

2004 yılında 5 637 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2005 yılında yüzde 1.2 oranında cüzi bir artışla 5 703 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri faiz giderleri ve portföy yatırımları olmuştur. 2005 yılında faiz gelir ve giderlerini kapsayan “diğer yatırımlar” kalemi bir önceki yıla göre yüzde 9.7 oranında bir artışla 4 milyar Dolar olarak gerçekleşirken portföy yatırımları hesabı açığı önceki yıla göre 271 milyon Dolar düzeyinde bir azalışla 924 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında uzun vadeli faiz giderleri 4 milyar 497 milyon Dolar olmuştur. Diğer taraftan Yatırım Geliri hesabının bir diğer bileşenini oluşturan “doğrudan yatırımlar” net çıkışı 734 milyon Dolar olmuştur.

Cari transferler kapsamında yer alan ve 2004 yılında 804 milyon Dolar düzeyinde olan işçi gelirleri 2005 yılında yüzde 5.8 oranında bir büyüme ile 851 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yıl içinde, resmi transferlerin önceki yıla göre iki katına yaklaşan bir artışla 603 milyon Dolara ulaşmasıyla “Cari Transferler” 1 milyar 454 milyon Dolar pozitif bakiye (fazla) vermiştir.

Sermaye ve Finans Hesapları

Cari işlemler hesabı açısından esas itibariyle kayıt dışı ihracat gelirlerini yansıtan “net hata ve noksan” tutarı olan 2 milyar 221 milyon Doların çıkarılması ile bulunan ve dış finansman açığının finansmanı için gerekli olan net sermaye girişi 20 milyar 487 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye ve finans hesaplarında 2005 yılında net 43 milyar 687 milyon Dolar sermaye girişi olmuştur. Bundan 20 milyar 20 milyar 487 milyon Dolar tutarındaki dış finansman ihtiyacı çıkarıldıktan sonra kalan 23 milyar 200 milyon Doların 17 milyar 847 milyon Doları uluslar arası rezerv artışına yönelirken geri kalan 5 milyar 353 milyon Dolar tutarındaki kısım IMF'ye borç ödemesinde kullanılmıştır. Gerçekleşen net 43 milyar 687 milyon Dolar tutarındaki net sermaye girişinden IMF'ye yapılan geri ödeme tutarı düşüldükten sonra kalan 38 milyar 334 milyon Dolarlık tutarın, 8 milyar 723 milyon Dolarını 'doğrudan yatırımlar', 13 milyar 437 milyon Dolarını 'portföy yatırımları', 16 milyar 174 milyon Dolarını ticari ve nakit krediler ile mevduatlardan meydana gelen 'diğer yatırımlar' kalemleri oluşturmuştur.

Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yatırımlar kalemi altında, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren "yurtdışında yerleşik kişilerin yurtiçinde yaptıkları net yatırımlar", 2004 yılında 2 milyar 837 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, 2005 yılında çok önemli bir artışla 9 milyar 801 milyon Dolara ulaşmıştır. Yurtiçinde yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları net yatırımlar ise 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 859 milyon Dolar ve 1 milyar 78 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında "doğrudan yatırımlar" kaleminde bir önceki yıla göre yüzde 341.0 oranında çok yüksek bir artış meydana gelmiş ve net 8 milyar 723 milyon Dolar tutarında giriş gerçekleşmiştir.

Portföy Yatırımları

2004 yılında 8 milyar 23 milyon Dolar olarak gerçekleşen "portföy yatırımı" kaynaklı net sermaye girişi 2005 yılında hızlı bir büyüme sergilemiş ve yüzde 67.5 oranında bir artışla 13 milyar 437 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet alım - satımları 2004 yılına göre yüzde 11.2 oranında bir düşüşle net 1 milyar 233 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında 2005 yılında, Genel Hükümet yurtdışında net 3 milyar 417 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmış, diğer taraftan yurtdışında yerleşik kişiler, 5 milyar 669 milyon Dolar tutarında hisse senedi ve 5 milyar 934 milyon Dolar tutarında da devlet iç borçlanma senedi (DİBS) net alımı gerçekleştirmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemdede 2004 yılında 4 159 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2005 yılında çok dikkat çekici bir genişlemeyle, 16 milyar 174 milyon Dolara yükselmiştir.

Varlıklar başlığı altında ticari kredi kullanımı alanında yurt dışına açılan kredilerden geri ödeme yoluyla 424 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmiştir. Nakit kredilerde ise yurtdışı yerleşik kişilerce 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla net 617 milyon Dolar ve 177 milyon Dolar tutarında net kredi geri ödemesi gerçekleştirilmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2005 yılında 342 milyon Dolar yükselmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, ticari krediler kaleminde 2004 yılında net 4 milyar 201 milyon Dolar net kredi kullanımı gerçekleşmişken, 2005 yılında 60 milyon Doları uzun ve 3 014 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam 3 milyar 74 milyon Dolar tutarında net kredi kullanılmıştır.

Krediler kalemi incelendiğinde ise 2005 yılında IMF'ye, Merkez Bankası'nın net 2 milyar 881 milyon Dolar, Genel Hükümetin ise 2 milyar 472 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. 2005 yılında genel hükümet yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlara net 2 milyar 165 milyon Dolar tutarında net kredi geri ödemesi gerçekleştirmiştir.

2005 yılında bankacılık sektöründe toplam 9 milyar 248 milyon Dolar tutarında net kredi kullanımı gerçekleştirilmiştir. Diğer sektörlerin net kredi kullanımı bir önceki yıla göre yüzde 101.5 oranında bir artışla 10 milyar 309 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında *mevduat hesapları, Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının* 787 milyon Dolar azalmasına karşılık, bankacılık kesimindeki mevduatın 1 276 milyon Dolar yükselmesi sonucu net 489 milyon Dolar artış göstermiştir.

Rezerv Varlıklar

2004 yılında 824 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2005 yılında çok hızlı bir genişleme göstermiş ve 17 milyar 847 milyon Dolar tutarında bir rezerv artışı sağlanmıştır.

TABLO II.9.1.
ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon Dolar olarak)

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2002	2003	2004	2005	2006
I -	CARİ İŞLEMLER HESABI	-1524	-8036	-15604	-22708	-31460*
	Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi(A+B+C)	-3960	-9063	-16731	-24162	-33147
	Mal ve Hizmet Dengesi (A+B)	596	-3506	-11094	-18363	-26525
A.	DIŞ TİCARET DENGESİ	-7283	-14010	-23878	-33527	-40063
	Toplam Mal İhracatı	40124	51206	67047	76950	91689
	Toplam Mal İthalatı	-47407	-65216	-90925	-110477	-131752
1.	Genel Mal Ticareti	-5928	-11488	-20471	-29428	-36292
1.1.	<u>İhracat f.o.b.</u>	40071	51130	66956	76759	90992
1.1.1.	İhracat f.o.b.	36059	47253	63167	73476	85279
1.1.2.	Bavul Ticareti	4065	3953	3880	3473	6408
1.1.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	-53	-76	-91	-190	-695
1.2.	<u>İthalat f.o.b.</u>	-45999	-62618	-87427	-106187	-127284
1.2.1.	İthalat c.i.f.	-51554	-69340	-97540	-116774	-137322
1.2.2.	Uyarlama: Navlun ve Sigorta	3093	4100	5787	6899	6624
1.2.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	2462	2622	4326	3688	3414
2.	Parasal Olmayan Altın (net)	-1355	-2522	-3407	-3754	-3345
	İhracat	53	76	91	13241	637
	İthalat	-1408	-2598	-3498	-3886345	-3982
3.	Limanlarda Sağlanan Mallar				-345	-426
	İhracat				59	60
	İthalat				-404	486
B.	HİZMETLER DENGESİ	7879	10504	12784	15164	13538
	Gelir	14025	17945	22928	26531	24369
	Gider	-6146	-7441	-10144	-11367	-10831
1.	Taşımacılık	861	-523	-1064	-43	77

ÖDEMELER DENGESİ			Yıllar				
			2002	2003	2004	2005	2006
2.	Turizm	Gelir	2795	2184	3267	4688	4114
		Gider	-1934	-2707	-4331	-4731	-4037
			6599	11090	13364	15280	14110
3.	İnşaat Hizmetleri	Gelir	8479	13203	15888	18152	16853
		Gider	-1880	-2113	-2524	-2872	-2743
			832	682	724	874	879
4.	Finansal Hizmetler	Gelir	832	682	724	874	879
		Gider	0	0	0	0	0
			-400	-83	-89	-41	-247
5.	Diğer Ticari Hizmetler	Gelir	221	291	288	345	277
		Gider	-621	-374	-377	-386	-524
			-68	-26	129	-200	-435
6.	Resmi Hizmetler		-572	-715	-734	-874	-720
7.	Diğer Hizmetler		627	79	454	168	-124
C.	GELİR DENGESİ		-4556	-5557	-5637	-5799	-6622
1.	Ücret Ödemeleri	Gelir	2486	2246	2651	3684	4473
		Gider	-7042	-7803	-8288	-9483	-11095
					-96	-107	
2.	Yatırım Geliri				-5703	-6515	
2.1.	Doğrudan Yatırımlar	Gelir				3684	4473
		Gider				-9387	-10988
			-89	-405	-796	-734	-952
2.2.	Portföy Yatırımları	Gelir	293	203	244	277	219
		Gider	-382	-608	-1040	-1011	-1171
			-835	-1207	-1195	-924	-662
2.3.	Diğer Yatırımlar	Gelir	1409	1409	1710	2402	2801
		Gider	-2244	-2616	-2905	-3326	-3326
			-3632	-3945	-3646	-4045	-4901
2.3.1.	Faiz Geliri		784	634	697	1005	1453
2.3.2.	Faiz Gideri		-4416	-4579	-4343	-5050	-6354

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2002	2003	2004	2005	2006
2.3.2.1.	Uzun Vade	-4052	-4271	-3947	-4497	-5548
2.3.2.2.	Kısa Vade	-364	-308	-396	-553	-806
D.	CARİ TRANSFERLER	2436	1027	1127	1454	1687
1.	İşçi Gelirleri	1936	729	804	851	1111
2.	Resmi Transferler	500	298	323	603	576
II -	SERMAYE VE FİNANS HESAP.	1406	3095	13336	20487	34619
A.	SERMAYE HESABI	0	0	0	0	0
B.	FİNANS HESAPLARI	1406	3095	13336	20487	34619
1.	Doğrudan Yatırımlar	962	1253	1978	8723	19234
1.1.	Yurtdışında	-175	-499	-859	-1078	-934
1.2.	Yurtiçinde	1137	1752	2837	9801	20168
1.2.1.	Sermaye	617	737	1145	8198	17160
1.2.2.	Diğer Sermaye (Net)	520	17	349	-238	86
1.2.3.	Gayrimenkul (Net)		998	1343	1841	2922
2.	Portföy Yatırımları	-593	2465	8023	13437	7349
2.1.	Varlıklar	-2096	-1386	-1388	-1233	-4053
2.2.	Yükümlülükler	1503	3851	9411	14670	1140
2.2.1.	Hisse Senetleri	-16	905	1427	5669	1939
2.2.2.	Borç Senetleri	1519	2946	7984	9091	9463
2.2.2.2.	Genel Hükümet	1958	3123	7984	9351	9463
2.2.2.3.	Bankalar	-439	-177	0	-350	0
3.	Diğer Yatırımlar	7190	3424	4159	16174	14150
3.1.	Varlıklar	-777	-986	-6955	259	-12358
3.1.1.	Ticari Krediler	-921	-910	-1607	424	-1354
3.1.2.	Krediler	19	-404	617	177	-725
3.1.3.	Bankaların Döviz Varlıkları	594	724	-5965	-342	-10279
3.1.4.	Diğer Varlıklar	-469	-396	0	0	0
3.2.	Yükümlülükler	7967	4410	11114	15915	26508

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2002	2003	2004	2005	2006
3.2.1.	Ticari Krediler	2483	2181	4201	3074	2260
3.2.1.1.	Uzun Vade	1353	966	486	60	56
3.2.1.2.	Kısa Vade	1130	1215	3715	3014	2204
3.2.2.	Krediler	5039	753	6108	12039	19344
3.2.2.1.	Merkez Bankası	-6138	-1479	-4414	-2881	0
3.2.2.2.	Genel Hükümet	11834	-765	-267	-4637	-5223
3.2.2.2.1	Uluslar. Para Fonu Kredileri	12503	1429	896	-2472	-4511
3.2.2.2.2	Uzun Vade	-669	-2194	-1163	-2165	-712
3.2.2.2.3	Kısa Vade	0	0	0	0	0
3.2.2.3.	Bankalar	-1028	1975	5708	9248	5813
3.2.2.3.1	Uzun Vade	-297	-40	2361	6544	9765
3.2.2.3.2	Kısa Vade	-731	2015	3347	2704	-3952
3.2.2.4.	Diğer Sektörler	371	1022	5081	10309	18754
3.2.2.4.1	Uzun Vade	1099	734	4740	9942	18248
3.2.2.4.2	Kısa Vade	-728	288	341	367	506
3.2.3.	Mevduatlar	348	1368	647	489	4622
3.2.3.1.	Merkez Bankası	1336	497	-209	-787	-1268
3.2.3.2.	Bankalar	-988	871	856	1276	5890
3.2.4.	Diğer Yükümlülükler	97	108	158	313	282
4.	Rezerv Varlıklar	-6153	-4047	-824	-17847	-6114
4.1.	Uluslararası Para Fonu Nezd. Varlıklar	0	0	0	0	0
4.2.	Resmi Rezervler	-6153	-4047	-824	-17847	-6114
4.2.1.	Döviz Varlıkları	1763	-99	-1267	-2327	-91
4.2.2.	Menkul Kıymetler	-7916	-3948	443	-15520	-6023
III -	NET HATA NOKSAN	118	4941	2268	2221	-3159

* 2006 yılı Cari İşlemler Hesabı açığı, TCMB tarafından, 2006 yılına ilişkin ihracat ve ithalat değerlerinin daha sonra TÜİK tarafından düzeltmeye tabi tutulması nedeniyle revize edilmiş ve 32 milyar 775 milyon dolar olarak yeniden belirlenmiştir.

Ödemeler Dengesi 2006 Yılı Gelişmeleri

Cari İşlemler Hesabı

2001 yılında pozitif bakiye vermesinin ardından hızlı bir genişleme gösteren cari işlemler açığı önceki yıla göre yüzde 38.5 oranında bir büyümeyle 2006 yılında 31 milyar 460 milyon Dolara* yükselmiştir. 2006 yılında da ithalat hacminin ihracat hacminden daha hızlı genişlemesi (TÜİK verilerine göre ihracat yüzde 15.9, ithalat yüzde 17.3 oranında büyümüştür.) cari açığın önemli ölçüde artmasında başlıca etken olmuştur. Bir önceki yıla göre yaklaşık 8.6 milyar Dolarlık bir artışla 51 891 milyon Dolara (TÜİK) (TCMB'na göre ise 40 063 milyon Dolar)(1) yükselmiş olan dış ticaret açığı 2006 yılında cari işlemler hesabı açığının yaklaşık aynı boyutta artmasına yol açmıştır. Bu dikkat çekici boyuttaki cari açığın oluşmasında, (-) 40 milyar 63 milyon Dolar tutarındaki dış ticaret açığının yükünü, (+) 13 milyar 538 milyon Dolar bakiye veren hizmetler dengesi ve (+) 1 milyar 687 milyon Dolar bakiye veren cari transferler azaltırken, (-) 6 milyar 622 milyon Dolar bakiye veren 'gelir dengesi' (ücret ödemeleri ve yatırım gelirleri) ağırlaştırmıştır.

Emtia Ticareti

Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında, 2006 yılında dış ticaret açığı yüzde 19.5 oranında bir genişleme ile 40 063 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki üç yıl boyunca sürekli bir daralma eğiliminin gözlemlendiği bavul ticareti 2006 yılında dikkat çekici bir artış sergilemiş ve yüzde 84.5 oranında bir büyüme ile 6.4 milyar Dolara tırmanmıştır. 2006 yılında ihracatın yüzde 16.1 oranında önemli bir artış göstererek 85 279 milyon Dolar (fob) düzeyine yükselmesine rağmen, ithalat hacminin yüzde 17.6 oranında görece olarak daha hızlı bir genişleme ile 137 322 milyon Dolara (cif) tırmanması sonucu, dış ticaret açığı dikkatleri üzerine toplayan bir büyüme ortaya koymuştur. Önceki dört yıl boyunca hızlı bir büyüme gösteren altın ithalatı 2006 yılında daralma göstermiş ve yüzde 10.9 oranında küçülerek 3 345 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.2006 yılında altın ithalatı tutarı, yüzde 10.2 oranında bir artışla yaklaşık 3.8 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Altın fiyatlarında 2003 ve 2004 ve 2005 yıllarında gözlemlenen artış eğilimi 2006 yılında da ivme kazanarak devam etmiş ve bu gelişme ülkemizin altın ithalatı rakamlarına da yansımıştır.

Hizmetler Ticareti

2005 yılında 15.2 milyar Dolar tutarında fazla veren hizmetler ticareti, kapsamında

---

* 2006 yılı Cari İşlemler Hesabı açığı, TCMB tarafından, 2006 yılına ilişkin ihracat ve ithalat değerlerinin daha sonra TÜİK tarafından düzeltmeye tabi tutulması nedeniyle revize edilmiş ve 32 milyar 775 milyon dolar olarak yeniden belirlenmiştir.

yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 7.7 oranındaki daralmadan olumsuz biçimde etkilenmiştir. Hizmetler kapsamında inşaat hizmetleri yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde 879 milyon Dolar fazla verirken, bir önceki yıl 43 milyon Dolar eksi bakiye veren taşımacılık hizmetleri 2006 yılını cüzi düzeyde fazla ile kapamıştır.

2006 yılı genelinde 13 milyar 538 milyon Dolar fazla veren ‘hizmetler ticareti’ hesabına 14 milyar 110 milyon Dolarla turizm hizmetleri temel katkıyı sağlarken, inşaat hizmetleri 879 milyon Dolar, taşımacılık hizmetleri ise 77 milyon Dolar tutarında pozitif katkıda bulunmuş, buna mukabil ‘resmi hizmetler’ 720 milyon Dolar, ‘diğer ticari hizmetler’ 435 milyon Dolar, ‘finansal hizmetler’ 247 milyon Dolar ve ‘diğer hizmetler’ 124 milyon Dolar tutarında olumsuz etkide bulunmuşlardır.

Cari İşlemler Açığına ve Finansman Yapısına İlişkin Göstergeler

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İhracatın ithalatı karşılama oranı	0.58	0.90	0.85	0.79	0.74	0.70	0.70
Toplam mal ihracatı/ Kısa vadeli alış borç stoku	1.09	2.10	2.44	2.23	2.12	2.09	2.21
Toplam mal ihracatı/Dış borç servisi	1.40	1.40	1.39	1.84	2.20	2.10	2.31
Turizm gelirleri/Dış ticaret açığı	0.35	2.17	1.16	0.94	0.67	0.54	0.42
MB rezervleri/Kısa vadeli alış borç stoku	0.82	1.21	1.71	1.53	1.19	1.43	1.53
MB rezervleri / Finansman ihtiyacı	1.84	-	19.97	11.36	2.81	2.56	1.86
MB rezervleri / Cari açık	2.36	-	18.42	4.38	2.41	2.30	2.02
MB rezervleri / Toplam mal ithalatı	0.44	0.52	0.59	0.54	0.41	0.47	0.48

Kaynak: TCMB

Gelir (Yatırım) Hesabı

2005 yılında 5.8 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşen gelir hesabı açığı 2006 yılında yüzde 14.2 oranında belirgin bir artışla 6.6 milyar Dolar düzeyine tırmanmıştır. Gelir hesabı açığının başta gelen belirleyicisi, faiz giderlerini içeren ‘diğer yatırımlar’ kalemi olmuştur. 2006 yılında faiz gelir ve giderlerini kapsayan “diğer yatırımlar” kalemi açığı bir önceki yıla göre yüzde 21.2 oranında bir artışla 4.9 milyar Dolar olarak gerçekleşirken, portföy yatırımları hesabı açığı önceki yıla göre 262 milyon Do-

lar düzeyinde bir azalışla 662 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş, ‘doğrudan yatırımlar’ kalemindeki açık (net çıkış) ise bir önceki yıla ilişkin 734 milyon Dolar düzeyinden, 952 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır. 2006 yılında 5.5 milyar Doları uzun vadeli olmak üzere toplam faiz gideri 6.4 milyar Dolar olmuştur. 2004 ve 2005 yılında kredi kullanımını arttıran bankalar ve özel sektörün faiz giderlerindeki artış, söz konusu açığın hızlı genişleme sergilemesinde başlıca etken olmuştur. faiz ödemeleri

Cari transferler kapsamında yer alan ve 2005 yılında 851 milyon Dolar düzeyinde olan işçi gelirleri 2006 yılında yüzde 30.6 oranında dikkat çekici bir büyüme ile 1111 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yıl içinde, resmi transferlerin önceki yıla göre cüzi bir azalma ile 576 milyon Dolara gerilemesiyle “Cari Transferler” 1 milyar 687 milyon Dolar pozitif bakiye (fazla) vermiştir.

Cari transferler

Cari transferler kapsamında yer alan ‘işçi gelirleri’ 2006 yılında bir önceki yıla göre yüzde 30.6 oranında belirgin bir artış sergilerken, resmi transferlerde meydana gelen yüzde 4.5 oranındaki daralma, ‘resmi transferler’deki artışın, 1 milyar 687 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşme ile 2005 yılına göre büyüme oranının yüzde 16.0’da kalmasına neden olmuştur.

Sermaye hareketleri

Esas itibarıyla kayıt dışı dış ticaret faaliyetleri nakit hesabı sonuçlarını yansıtan ‘net hata ve noksan’ kalemi daha önceki yıllarda pozitif bakiye vermişken 2006 yılında negatif bakiye vermiş ve dış finansman ihtiyacının cari işlemler açığından daha büyük olması sonucunu doğurmuştur. 2006 yılında cari işlemler açığı ile net hata ve noksan kalemi toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı 34 milyar 619 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2006 yılında gerçekleşen net sermaye girişi 55 milyar 553 milyon Dolar olmuştur. Bu sermaye girişinin 19 234 milyon Dolarını ‘doğrudan yatırımlar’, 7 349 milyon Dolarını ‘portföy yatırımları’, 26 115 milyon Dolarını kredi kullanımı (yükümlülük artışı) ve 4 622 milyon Dolarını da ‘mevduat artışı’ –TCMB ve ulusal bankalardaki oluştururken 1 797 milyon Dolar tutarında net yükümlülük azalışı (varlık artışı) olmuştur. 55 milyar 553 milyon Dolar tutarındaki net sermaye girişinin 34 milyar 619 milyon Dolar tutarındaki bölümü dış finansman ihtiyacı için kullanılırken, kalan 20 milyar 934 milyon Doların 4 511 milyon Doları IMF borcu geri ödemesinde kullanılmış, sonraki 16 423 milyon Dolar ise 6 114 milyon Doları ‘resmi rezervler’de olmak üzere TCMB ve bankacılık kesimindeki rezerv artışını sağlamıştır .

Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yatırımlar kalemi altında, Türkiye’deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren net yatırımları toplamı, 2004 yılında 1 milyar 978 milyon Dolar, 2005 yılında da önemli bir artışla 8 milyar 723 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu hızlı büyüme ivme kazanarak 2006 yılında da sürmüştür ve “doğrudan yatırımlar” 19 milyar 234 milyon Dolara yükselmiştir. Bu kapsamda yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımları bir önceki yıla göre yüzde 58.7 oranında bir artışla 2 milyar 922 milyon Dolara ulaşırken, Yurtdışında yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları net yatırımlar ise 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla 1 milyar 78 milyon Dolar ve 934 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de doğrudan yatırımlar özelleştirme faaliyetleri ve şirket birleşmelerinin etkisiyle 2005 yılının ardından 2006 yılında da rekor yoğunlukta devam etmiştir. 2006 yılında gerçekleşen net 20.2 milyar Dolar tutarındaki doğrudan yatırımın 17.2 milyar Dolarını sermaye yatırımları oluşturmuş olup, bunun ayrıntılı dökümü aşağıda verilmektedir:

2006 Yılı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Yatırımcı Kuruluş	Yatırım Konusu Firma	Yatırım Tutarı
Vodafone Int. Holdings	Vodafone/telsim	4 690
National Bank of Greece	Finansbank	2 774
Dexia	Denizbank	3 220
Oger Telekom	Oger / Türk Telekom	1 500
OMV Aktiengesellschaft	Doğan Holding / POAŞ	1 054
Goldman Sachs ve Diğ.	TEPE / Akfen / TAV	395
TPG Partners IV LP	Mey İçki	333
Groupama Int.	Başak Sigorta	268
Fortis Banque	Fortisbank	201
Diğer Doğ. Ser. Yat.	3 382	
Toplam		17 817

2006 yılında toplam 17 817 milyon Dolar tutarındaki doğrudan yabancı sermaye yatırımına karşılık 0.6 milyar Dolar tutarında mevcut yatırımlardan çıkış gerçekleşmiştir.

Son üç yıl itibariyle gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kaynak ülkeler itibariyle dağılımı ise aşağıda verilmektedir: (Milyon Dolar Olarak)

	2004	2005	2006
AB Üyesi Ülkeler	1 028	5 001	14 882
EFTA Üyesi Ülkeler	6	41	69
Diğer Avrupa Ülkeleri	100	1 609	15
A.B.D.	36	88	693
Körfez Ülkeleri	43	1 675	1 791
Diğer Ülkeler	78	120	367
Toplam	1 291	8 534	17 817

Portföy Yatırımları

2005 yılında bir önceki yıla göre hızlı bir büyüme sergileyerek yüzde 67.5 oranında bir artışla 13 milyar 437 milyon Dolar olarak gerçekleşen portföy yatırımlarında 2006 yılında, Mayıs ve Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanmış olan dalgalanmanın etkisiyle daralma meydana gelmiş ve portföy yatırımları net girişi 7 milyar 349 milyon Dolara gerilemiştir.

Yılın ilk çeyreğinde 0.9 milyar Dolar tutarında DİBS alan yurt dışı yerleşikler finansal piyasalarda yaşanan türbülansın ardından ikinci çeyrekte 4.2 milyar Dolar tutarında DİBS satışı gerçekleştirmişler, alınan önlemlerin ardından piyasaların sakinleşmesi ile birlikte⁽¹⁾ yeniden alıma geçmişlerdir. 2006 yılı genelinde yurt dışı yerleşikler

1) Finansal piyasalarda oluşan ve yurt dışı yerleşiklerin tuttukları portföy yapısı itibariyle Türkiye'yi daha derinden etkileyen dalgalanmanın döviz fiyatlarını hareketlendirmesi ve bu durumun fiyatlara yansımaları üzerine TCMB Para politikası Kurulu (PPK) 7 ve 25 Haziran tarihlerinde politika faizlerini 1.75 ve 2.25 puan arttırma yoluna gitmiştir. PPK 13 Eylül 2007 tarihinde politika faiz oranlarını 25 baz puan düşürme kararı almıştır.

şikler net 6.1 milyar Dolar tutarında DİBS ve net 1 milyar 939 milyon Dolar tutarında hisse senedi alımı yapmışlardır.

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet alım - satımları ile ilgili olarak, 2004 yılında net 1 milyar 388 milyon Dolar tutarında ve 2005 yılında net 1 milyar 233 milyon Dolar tutarında alım gerçekleşmişken, bu tutar 2006 yılında çok önemli bir artışla net 4 milyar 53 milyon Dolara yükselmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında 2006 yılında, Genel Hükümet yurtdışında net 3 milyar 334 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmış, diğer taraftan yurtdışında yerleşik kişiler, 1 milyar 939 milyon Dolar tutarında hisse senedi ve 6 milyar 139 milyon Dolar tutarında da devlet iç borçlanma senedi (DİBS) net alımı gerçekleştirmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemden 2004 yılında 4 159 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2005 yılında çok dikkat çekici bir genişlemeyle, 16 milyar 174 milyon Dolara yükselmiş, 2006 yılında ise biraz daralmayla net 14 milyar 150 milyon Dolar düzeyine gerilemiştir.

2006 yılında Türkiye’de yerleşik özel sektör ve bankalarca net 28 milyar Dolar tutarında kredi kullanılmış, ayrıca vadeli ithalat kaynaklı net 2.3 milyar Dolar kredi kullanılmıştır.

Uzun vadeli kredilerin toplam dış finansman içindeki payı 2006 yılında da artışını sürdürmüştür. Bankacılık sektörü 2006 yılında uzun vadeli net 9 milyar 765 milyon Dolar borçlanırken, kısa vadeli net 3 milyar 952 milyon Dolar borç ödemesi yapmıştır. Özel sektör ise uzun vadeli net 18 milyar 248 milyon Dolar, kısa vadeli net 506 milyon Dolar borçlanma yapmıştır.

Ticari kredi kullanımı alanında yurt dışına açılan kredilerden geri ödeme yoluyla 2005 yılında 424 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmişken, 2006 yılında net 1 milyar 334 milyon Dolar tutarında borç ödemesi yapılmıştır. Nakit kredilerde ise yurtdışı yerleşik kişilerce 2005 yılında net 177 milyon Dolar giriş olmuşken 2006 yılında net 725 milyon Dolar geri ödeme gerçekleştirilmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2004 yılında 5 milyar 965 milyon Dolar düzeyinde önemli bir artış sergilemişken, 2005 yılında sadece 342 milyon Dolar yükselmiş, ancak 2006 yılında bankaların bu başlık altındaki döviz mevcutları büyük bir tırmanmayla 10 milyar 279 milyon Dolar yükselmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, ticari krediler kaleminde 2005 yılında 60 milyon Dolarlık bölümü uzun vadeli ve 3 milyar 14 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam net 3 milyar 74 milyon Dolar net kredi kullanımını gerçekleştirmişken, 2005 yılında 56 milyon Doları uzun ve 2 204 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam 2 milyar 260 milyon Dolar tutarında net kredi kullanılmıştır.

Krediler kalemi incelendiğinde ise Merkez Bankasının IMF'den kullanmış olduğu kredileri 2005 yılı sonu itibariyle tümüyle ödemiş olması sonucu, 2006 yılında sadece Genel Hükümetin IMF'ye 4 milyar 511 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. 2006 yılında genel hükümet yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlara net 712 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesinde bulunmuş, bu şekilde IMF'ye yapılmış olan geri ödeme ile birlikte genel hükümetçe, toplam 5 milyar 223 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirilmiştir.

2006 yılında bankacılık sektöründe kısa vadeli kredi borçlarında net 3 milyar 952 milyon Dolar tutarında geri ödemede bulunulmuş, buna karşılık net 9 milyar 765 milyon Dolar tutarında uzun vadeli kredi kullanımını gerçekleştirilmiş, bu şekilde bankacılık sektörü 2006 yılı net kredi kullanım tutarı 5 milyar 813 milyon Dolar olmuştur. Diğer sektörlerin net kredi kullanımını bir önceki yıla göre yüzde 88.6 oranında önemli bir artışla 18 milyar 754 milyon Dolar olarak gerçekleştirmiştir.

2006 yılında mevduat hesapları, *Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının* 1 milyar 268 milyon Dolar azalmasına karşılık, bankacılık kesimindeki mevduatın 5 milyar 890 milyon Dolar yükselmesi sonucu net 4 milyar 622 milyon Dolar artış göstermiştir.

Rezerv Varlıklar

2005 yılında 17 milyar 847 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2006 yılında 6 milyar 114 milyon Dolar tutarında yükselmiş, bankacılık kesiminde gerçekleşen 10 279 milyon Dolar tutarındaki döviz varlığı artışıyla 2006 yılı toplam rezerv artışı 16 milyar 427 milyon Dolar çıkmıştır.

II.9.1. ÖDEMELER DENGESİ ALANINDA 2007 YILI GELİŞMELERİ

II.9.1.1. Cari İşlemler

Daha önceki yıllarda "Cari İşlemler Hesabı"nda gözlemlenen hızlı genişleme eğilimi 2007 yılında belirgin şekilde yavaşlamıştır ve durağan bir görünüm kazanmıştır. 2007 yılı ilk altı aylık döneminde "Cari İşlemler Hesabı" açığı bir önceki yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 0.1 oranında artarak 19 milyar 612 milyon Dolar ola-

arak gerekleŒmiŒtir. Bu geliŒimde esas etken dıŒ ticaret dengesinin cüzi bir azal-mayla bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık aynı düzeyini korumuŒ olma-sıdır.

DıŒ Ticaret Hesabı

Ödemeler dengesi verilerine göre 2007 yılı Ocak-Haziran döneminde dıŒ ticaret he-sabı 2006 yılının aynı dönemine göre yüzde 0.7 oranında bir azalma ile 21 milyar 3 milyon Dolar açıkla kapanmıŒtır. Bu olumlu geliŒimde söz konusu dönemde altın dahil CIF ithalat değeri yüzde 16.8 oranında artarken, ihracat (FOB) gelirlerinin yüzde 23.9 oranında ve bavul ticareti gelirlerin de yüzde 27.1 oranında geniŒlemesi baŒta gelen etken olmuŒtur. Bu dönemde ithalat (CIF) değeri 77 439 milyon Dolar ve 3 027 milyon Dolar tutarındaki bavul ticareti gelirleri dahil ihracat (FOB) değeri 52 487 milyon Dolar olarak gerekleŒmiŒtir.

Hizmetler Hesabı

Bu yılın ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre, turizm gelirleri yüzde 3.4 ora-nında artışla 5 890 milyon Dolara yükselirken, turizm giderleri daha hızlı bir yük-selme göstermiŒ ve yüzde 19.8 oranında bir geniŒlemeyle 1 575 milyon Dolar ola-rak gerekleŒmiŒ, bu Œekilde net turizm gelirleri yüzde 1.5 oranında gerileyerek 2007 yılı Ocak – Haziran döneminde 4 315 milyon Dolar olmuŒtur.

Aynı dönemde ‘hizmetler’ baŒlığı altında önemli bir yer tutan ‘taŒımacılık’ kalemin-de 2006 yılının ilk yarısında 195 milyon Dolar net ıkıŒ gözlenirken, bu yılın ilk ya-rısında 175 milyon Dolar tutarında net giriŒ gerekleŒmiŒtir. Bu geliŒmenin en önemli nedenini ‘diğer taŒımacılık’ kaleminden kaynaklanan net giriŒlerin geçen yı-lın aynı dönemine göre yüzde 70.6 oranında bir artışla 1 029 milyon Dolar olarak gerekleŒmesidir. Aynı dönemde net ‘navlun’ giderlerinde yüzde 7.0 oranında bir ar-tıŒla 854 milyon Dolar net ıkıŒ olmuŒtur.

Yurtiçinde yerleŒik inŒaat Œirketlerinin yurtdıŒında yürüttükleri inŒaat hizmetleri ge-en yılın aynı dönemine göre yüzde 9.3 oranında bir azalma ile net 418 milyon Do-lar giriŒ saülamıŒtır.

TaŒımacılık, turizm ve inŒaat hizmetleri dıŒında kalan diğer hizmet kalemlerinde 2007 yılının Ocak – Haziran döneminde 715 milyon Dolar tutarında net ıkıŒ olmuŒ-tur.

Bu geliŒmeler sonucu 2006 yılı Ocak – Haziran döneminde 4 009 milyon Dolar olan ‘hizmetler hesabı’ fazlası, 2007 yılının aynı döneminde yüzde 4.6 oranında bir artış-la 4 193 milyon Dolar olarak gerekleŒmiŒtir.

Gelir Hesabı

‘Ücret ödemeleri’ ve ‘yatırım geliri’ kalemlerinden oluşan ödemeler dengesi ‘gelir hesabı’ 2007 yılı il k yarısında 3 407 milyon Dolar net çıkışla sonuçlanmıştır. ‘Yatırım geliri’ kaleminin alt başlıklarını oluşturan ‘doğrudan yatırımlar’, ‘portföy yatırımları’ ve faizlerden oluşan ‘diğer yatırımlar’da 2007 yılı Ocak-Haziran döneminde gerçekleşen net çıkışlar sırasıyla 893 milyon Dolar, 194 milyon Dolar ve 2 264 milyon Dolar olmuştur. Aynı dönemde uzun ve kısa vadeli kredilere ilişkin faiz giderleri, geçen yılın aynı dönemine göre dikkat çekici bir ölçüde, yüzde 22.3 oranında genişleyerek 3 327 milyon Dolar olmuştur.

Cari Transferler

‘İşçi gelirleri’ ve ‘resmi transferler’den kaynaklanan cari transferler bir önceki yıla göre yüzde 7.6 oranında artmış ve 456 milyon Dolar bölümü işçi gelirleri olmak üzere toplam 605 milyon Dolar fazla vermiştir.

TABLO II.9.2.
ÖDEMELER DENGESİ
(Ocak-Haziran Dönemi İtibariyle)

		2006	2007
	CARİ İŞLEMLER HESABI	-19.598	-19612
	Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi(A+B+C)	-20.253	-20217
	Mal ve Hizmet Dengesi (A+B)-17.133	-16810	
A.	DIŞ TİCARET DENGESİ	-21.142	-21003
	Toplam Mal İhracatı	42.295	52488
	Toplam Mal İthalatı	-63.437	-73491
1.	Genel Mal Ticareti	-19.354	-18750
1.1.	<u>İhracat f.o.b.</u>	41.924	52157
1.1.1.	İhracat f.o.b.	39.915	49460
1.1.2.	Bavul Ticareti	2.381	3027
1.1.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	-372	-330
1.2.	<u>İthalat f.o.b.</u>	-61.278	-70907
1.2.1.	İthalat c.i.f.	-66.294	-77439
1.2.2.	Uyarlama: Navlun ve Sigorta	3.059	4183

		2006	2007
1.2.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	1.957	2349
2.	Parasal Olmayan Altın (net)	-1.616	-2049
	İhracat	341	300
	İthalat	-1.957	-2349
3.	Limanlarda Sağlanan Mallar	-172	-204
	İhracat	30	31
	İthalat	-202	-235
B.	HİZMETLER DENGESİ	4.009	4193
	Gelir	9.139	10422
	Gider	-5.130	-6229
1.	Taşımacılık	-195	175
2.	Turizm	4.380	4315
3.	İnşaat Hizmetleri	461	418
4.	Finansal Hizmetler	-135	-120
5.	Diğer Ticari Hizmetler	-181	-352
6.	Resmi Hizmetler	-268	-44
7.	Diğer Hizmetler	-53	-199
C.	GELİR DENGESİ	-3.120	-3407
	Gelir	2.141	3021
	Gider	-5.261	-6428
1.	Ücret Ödemeleri	-48	-56
2.	Yatırım Geliri	-3.072	-3351
2.1.	Doğrudan Yatırımlar	-493	-893
2.2.	Portföy Yatırımları	-455	-194
2.3.	Diğer Yatırımlar	-2.124	-2264
2.3.1.	Faiz Geliri	597	1063
2.3.2.	Faiz Gideri	-2.721	-3327
2.3.2.1.	Uzun Vade	-2.376	-3009
2.3.2.2.	Kısa Vade	-345	-318

		2006	2007
D.	CARİ TRANSFERLER	655	605
II -	SERMAYE VE FİNANS HESAPLARI	18.627	16738
A.	SERMAYE HESABI 0	0	
B.	FİNANS HESAPLARI	18.627	16738
1.	Doğrudan Yatırımlar	9.076	10296
1.1.	Yurtdışında	-7	-1511
1.2.	Yurtiçinde	9.083	11807
1.2.1.	Sermaye	7.584	10254
1.2.2.	Diğer Sermaye (Net)	-118	219
1.2.3.	Gayrimenkul (Net)	1.617	1334
2.	Portföy Yatırımları	-950	6117
2.1.	Varlıklar	-416	-1038
2.2.	Yükümlülükler	-534	7155
3.	Diğer Yatırımlar	14.626	7215
3.1.	Varlıklar	-3.159	-6719
3.2.	Yükümlülükler	17.785	13934
3.2.1.	Ticari Krediler	2.287	2026
3.2.2.	Krediler	13.589	15835
3.2.2.2.	Genel Hükümet	-4.005	-2544
3.2.2.3.	Bankalar	5.416	3958
3.2.2.4.	Diğer Sektörler	12.178	14421
3.2.3.	Mevduatlar	1.787	-4062
3.2.4.	Diğer Yükümlülükler	122	135
4.	Rezerv Varlıklar	-4.125	-6890
4.1.	Uluslararası Para Fonu Nezd. Varlıklar	0	0
4.2.	Resmi Rezervler	-4.125	-6890
4.2.1.	Döviz Varlıkları	760	-776
4.2.2.	Menkul Kıymetler	-4.885	-6114
III -	NET HATA NOKSAN	971	2874

II.9.1.2. Sermaye ve Finans Hesapları

2007 yılı Ocak-Haziran döneminde 'finans hesapları'nda gerçekleşen net sermaye girişi, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10.1 oranında bir düşüşle 16 milyar 738 milyon Dolar olmuştur. Finans hesapları kapsamında başlıca aşağıda özetlenen gelişmeler kaydedilmiştir.

Doğrudan Yatırımlar

Bu kapsamda yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren 'yurt dışında yerleşik kişilerin yurt içinde yaptıkları net yatırımlar' 2006 yılının Ocak – Haziran döneminde 9 083 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu tutar 2007 yılının aynı döneminde yüzde 30.0 oranında bir tırmanışla 11 milyar 807 milyon Dolara yükselmiştir. Yurt dışında yerleşiklerin 2006 yılının ilk yarısında Türkiye'de gerçekleştirdikleri net gayrimenkul alımları geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 17.9 oranında bir daralmayla 1 334 milyon Dolara gerilemiştir. Ayrıca yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları kredilerle ilgili olarak 219 milyon Dolar tutarında net kullanımda bulunduğu gözlemlenmiştir.

Yurt içinde yerleşik kişilerin geçen yılın ilk yarısında 7 milyon Dolar olarak gerçekleşen yurt dışında yaptıkları net yatırımlar bu yıl Ocak – Haziran döneminde keskin bir sıçramayla 1 milyar 511 milyon Dolara tırmanmıştır.

Bu şekilde doğrudan yatırımlar kaleminde gerçekleşen net girişler, 2006 yılı Ocak – Haziran döneminde 9 076 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, 2007 yılının aynı döneminde 10 296 milyon Dolara çıkmıştır.

Portföy Yatırımları

2006 yılının ilk yarısında 950 milyon Dolar olarak gerçekleşen net sermaye çıkışı gerçekleşmişken, 'portföy yatırımları' 2007 yılının aynı döneminde 6 117 milyon Dolar tutarında net girişle sonuçlanmıştır.

'Varlıklar' başlığı altında yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışında menkul değer alım satımları ile ilgili olarak, 2006 yılı Ocak – Haziran döneminde 416 milyon Dolarını bulan net alımlar 2007 yılının aynı döneminde 1 038 milyon Dolar düzeyine yükselmiştir.

'Yükümlülükler' bölümünde, yurt dışında ihraç edilmiş tahvillerle ilgili olarak, Genel Hükümet, Ocak – Haziran 2007 döneminde 1 017 milyon Dolar tutarında ana-para geri ödemesinde bulunarak, net 2 milyar 360 milyon Dolar tutarında borçlanma tapmıştır.

2007 yılı Ocak –Haziran döneminde yurt dışında yerleşik kişilerce, hisse senedi piyasasında 2 723 milyon Dolar ve 'DİBS' piyasasında ise 2 072 milyon Dolar tutarında net alım gerçekleştirmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve nakit krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemden 2006 yılı ilk yarısında 14 milyar 626 milyon Dolar tutarında gerçekleşen net girişler, bu yılın aynı döneminde yaklaşık yarı, yarıya azalmış ve 7 milyar 215 milyon Dolar olmuştur.

Varlıklar

Ticari kredilerde, ihracat karşılığı yurt dışına açılan kredilerle ilgili olarak, 2006 yılı Ocak - Haziran döneminde 582 milyon Dolar, bu yılın aynı döneminde net 291 milyon Dolar kredi açılmıştır. 2006 ve 2007 yılının ilk yarılarında yurtdışı yerleşiklere sırasıyla 384 ve 122 milyon Dolar kredi açılmıştır.

'Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz varlıkları' 2006 yılı ilk yarısında 2 193 milyon Dolar artış gösterirken, bu yılın aynı döneminde 6 milyar 306 milyon Dolar artmıştır.

Yükümlülükler

2006 yılının ilk yarısında 17 785 milyon Dolar artışın olduğu yükümlülükler kaleminde bu yılın aynı döneminde 13 934 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

İthalat karşılığı sağlanan 'ticari krediler' net kullanım tutarı 2006 yılı ilk yarısında 2 287 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu tutar bu yılın aynı döneminde 2 026 milyon Dolara gerilemiştir.

IMF kredileri ile ilgili olarak Genel Hükümet, 2007 yılı Ocak –Haziran döneminde 2 248 milyon Dolar net kredi geri ödemesi yapmış, aynı dönemde yurt dışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlardan sağlanan uzun vadeli kredilerle ilgili olarak 296 milyon Dolar tutarında net geri ödemede bulunmuştur. Bankacılık sektörünün yurt dışından sağladığı krediler 2007 yılı Ocak – Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 26.9 oranında azalarak 3 958 milyon Dolara gerilemiştir. Diğer sektörlerin kredi kullanımında bu yıl da dikkat çekici düzeyde, yüzde

18.4 oranında bir artış olmuş ve geçen yıl ilk yarıda 12 178 milyon Dolar olan kredi kullanımı 2007 yılı ilk yarısında 14 421 milyon Dolara yükselmiştir.

Yurt dışı yerleşiklerce Merkez Bankası ve diğer bankalarda tutulan mevduatlar kaleminde geçen yılın ilk yarısında 1 787 milyon Dolar net artış olmuşken, bu yılın aynı döneminde 4 062 milyon Dolar tutarında net düşüş gerçekleşmiştir.

Rezerv Varlıklar

Rezerv varlıklar kapsamında yer alan resmi rezervler, 2006 yılı ilk yarısında 4 125 milyon Dolar yükselmiş iken, bu yılın aynı döneminde 6 890 milyon Dolar artış göstermiştir.

PARA VE SERMAYE PIYASASI

III. PARA VE SERMAYE PİYASALARI

III.1. PARA POLİTİKASI

Son On Yıllık Döneme Kısa Bir Bakış

Ülkemiz 90'lı yılların önemli bir bölümünü ekonomik açıdan sıkıntılı bir biçimde geçirmiştir. Sözkonusu on yıl Türkiye'de, yüksek enflasyonun kesintisiz hüküm sürdüğü, büyüme hızında önemli dalgalanmaların meydana geldiği ve ortalama büyüme hızının geçmiş dönemlerde sağlanmış olan düzeyin, hatta gelişmiş OECD üyesi ülkeler ortalamasının altında kaldığı bir dönem olmuştur. Yine dönem boyunca dalgalanma göstermekle beraber reel faiz haddinin ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin giderek yükseldiği ve dönemin sonlarına doğru kamu maliyesinde bir borç-faiz kısır döngüsünün ortaya çıktığı bir süreç yaşanmıştır. Sözkonusu yakın geçmiş dönemde yüksek reel faizler varlıklı kesime ve kısa vadeli yabancı sermaye sahiplerine hesapsız kaynak aktarımına olanak sağlayarak fakirleşmeye ve gelir adaletsizliğine katkıda bulunurken, 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde Merkez Bankası'nın döviz kurlarını yersiz biçimde savunma çabası içine girmiş olması, ulusal servetin başta yabancılar olmak üzere bazı kesimlere aktarılması sonucunu doğurmuştur.

Bütçe açığının yüksek maliyetli iç borçlanma ile karşılanması, faiz giderlerinin bütçe içersindeki payında, 2002 yılına kadar devam edegelen, sürekli bir artışa neden olmuştur. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yüksekliği, özel bankaların, reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine – crowding out – yol açmıştır.

Yüksek seyreden ve dalgalanmalar gösteren enflasyon ile süratle artan kamu kesimi borç stoku neticesinde TL.'na olan güvende meydana gelen zayıflama ve TL.'nin, bir para biriminin önemli özellikleri olması gereken değer, servet saklama aracı ve uzun vadeli sözleşmelerde bir yükümlülük ölçüsü olma özelliklerini yitirmesi, beraberinde giderek ivme kazanan ve etkisini 2003 yılının ilk dönemine kadar sürdürmüş olan bir "para ikamesi" olgusunu getirmiştir.

Diğer taraftan yüksek reel faizler yabancı fonlar için bir cazibe merkezi oluşturmuş, bankacılık kesimini, yüksek faizli kamu kağıtlarını döviz açık pozisyonları ile fonlamaya özendirmiş, bu durum bir taraftan 1994 Eylülünde ve 2000 Kasımında ve 2001 Şubatında ve 2006 yılı Mayıs ve Haziran aylarında olduğu gibi ülkeyi ani sermaye hareketlerinin getireceği krizlere, diğer taraftan bankaları ve döviz kredisi kullanan özel sektör kuruluşlarını kur risklerine duyarlı hale getirmiştir.

Bu olumsuz ekonomik konjonktür içersinde 1997 yılı sonlarına kadar Merkez Ban-

kası'nın temel amacını, mali piyasalarda istikrarın sağlanması ve korunması oluşturmuştur. Ancak 1998 yılı ile birlikte, ekonomik ve sosyal yapı üzerinde onarılması güç tahribat oluşturan kronik enflasyonun kontrol altına alınarak belirli bir program dahilinde düşürülmesi de, para politikasının bir diğer temel amacı olarak benimsenmiştir.

Enflasyonun düşürülmesi programı IMF ile 26 Haziran 1998 tarihinde yapılan "Yakın İzleme Anlaşması" ile etkinlik kazanmıştır. Ne var ki bu program, Ağustos 1998'de patlak veren Rusya krizi, onun getirdiği sermaye kaçıışı, faizlerdeki tırmanma, iç ve dış talep daralması, hükümet değişikliği, siyasi belirsizlik ve öne alınan seçimler gibi bir dizi ekonomik ve siyasi değişiklikten olumsuz yönde, derin biçimde etkilenmiştir.

Merkez Bankası 1999 yılında uyguladığı para politikasını, 1998'de olduğu gibi, enflasyonun kontrol altında tutulmasına katkıda bulunma ve mali piyasalarda istikrarı sağlama hedefleri doğrultusunda belirlemiştir. Bununla beraber yılın ilk yarısında içinde bulunulan ekonomik ve siyasi belirsizlik para politikası uygulamalarını olumsuz biçimde etkilemiştir. 1999 Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmeler sonucu, bir yıl önce yapılmış olan "Yakın İzleme Anlaşması"nın –Staff Monitored Program bir programa bağlı ve mali destek içeren bir "Stand-by Anlaşması"na doğru bir köprü görevi görmesi hususunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye tarafından verilen "Niyet Mektubu"nun 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu'nca onaylanması ile, 2000-2002 dönemini kapsayan, 3 yıl süreli –17 nci –Stand-by Anlaşması yürürlüğe girmiştir.

Stand-by anlaşması ile belirlenen para ve kur politikası çerçevesinde, kur politikasının yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, 2000 Ocak-2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık dönemde "enflasyon hedefine yönelik kur sepeti", izleyen dönemde ise "kademeli olarak genişleyen band sistemi" uygulanması öngörülmüştür..

17 nci Stand-by anlaşması çerçevesinde para politikasının temel araçları ve hedefleri de belirlenmiştir. Program çerçevesinde Merkez Bankası önceden açıklamış olduğu döviz fiyatları üzerinden, getirilen tüm dövizi almayı, bu şekilde piyasaya döviz karşılığı likidite vermeyi taahhüt etmektedir. Bu surette, Net İç Varlıklar sabit tutulduğu cihetle, TL. yaratma işleminin, sadece döviz satın alınarak yapılması ve para tabanındaki değişiminin, ancak ve ancak Net Dış Varlıklardaki değişim karşılığı olması öngörülmüştür.

Temel makroekonomik hedefler ve performans kriterleri açısından 2000 yılı uygulama sonuçlarına bakıldığında, TÜFE ve TEFE artış oranları ile dış ticaret dengesi ve cari işlemler açığı dışında diğer hedeflerde alınan sonuçlar olumlu olmuştur.

Ne var ki istikrar programı hedeflerindeki en büyük ve kritik sapma dış denge ve cari açık alanında yaşanmış ve bu sapma programın sürdürülebilirliğine en önemli darbeyi indirmiştir. Dış denge, Kasım 2000 itibarıyla GSMH'nın yüzde 4.5'ini aşan ve tümü kısa vadeli dış borçlanma ile finanse edilen 9.1 milyar Dolar cari açıkla sonuçlanmış ve esasen 2000 yılı ilk yarısı sonlarından itibaren aşırı değerli hale gelen TL.'nin kurunun, programda öngörüldüğü gibi hedeflenen enflasyon paralelinde sürdürülebileceği hususundaki güven sarsılmış ve bir zorunlu devalüasyon beklentisi hakim olmaya başlamıştır. Kamu kesimi borçluluk oranı yüksekliği, kamu kesimi bankaları bilançolarında gizlenmekte olan kamu finansman açığı ve borç yükü, bankacılık kesiminin zayıflığı ve batık ya da banka sahiplerine kanalize edilmiş kredilerin yüksek boyutu, yabancıları daha da duyarlı hale getiren unsurlar olmuş ve Kasım krizi ile beraber büyük boyutlu sermaye kaçışı başlamıştır.

Kasım 2000'de mali sistemde yaşanan kriz sırasında ortaya çıkan yoğun likidite ihtiyacı ve başdöndürücü faiz hadleri, Merkez Bankasının piyasayı fonlamasını gerektirmiş, ancak daha sonra fazla likiditenin dövize yöneleceği kaygısıyla Banka, önceki uygulamasına dönmüştür. Ayrıca, bu dönemde, yerli ve yabancı yatırımcıların döviz talebindeki artış nedeniyle Merkez bankası yaklaşık 6 milyar Dolar tutarında net döviz satışı yapmıştır.

2000 yılı sonunda 2001 yılı para ve kur politikası ilan edilmiş; döviz kuru politikasının kriz öncesi dönemde belirlenen çerçevede yürütüleceği açıklanmıştır. Para politikasında ise, 2000 yılı için belirlenmiş olan genel ilkelerin korunacağı ve yılın ikinci yarısında geçilecek olan döviz bandı sistemi uygulaması sonucu, faiz politikasında belirli bir düzeyde kavuşulacak faiz esnekliği ile para politikasının daha etkin şekilde kullanımına başlanacağı belirtilmiştir.

Kasım kriziyle önemli şekilde artan risk priminin etkisiyle birincil ve ikincil piyasalarda faiz hadleri yüksek seviyesini korumuş ve krizin başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında oluşturduğu hasar, finansal sistemin kırılganlığını arttırmıştır. Enflasyon oranı ile faiz oranlarının, döviz kuru sepetindeki artışa göre yüksek seviyelerde devam etmesi ve cari işlemler hesabındaki açığın sürmesi, ısrarla uygulanmasına devam edilen mevcut kur rejiminin sürdürülebilirliği konusundaki kuşku daha da yoğunlaştırmıştır.

Şubat ayındaki kriz, Kasım ayından sonra artan mali kırılganlığın da etkisiyle, doğ-

rudan mali sisteme olan güven kaybı ve yabancı paraya karşı bir atak şeklinde kendini göstermiş, ve yaklaşık net 5 milyar Dolar tutarında bir döviz rezerv kaybı vuku bulmuştur. 22 Şubat tarihinde, Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır.

Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılmasını izleyen günlerde Merkez Bankası piyasanın likidite ihtiyacını karşılayarak, ödemeler sisteminin yeniden işler hale getirilmesine öncelik vermiş, bankalar arası para piyasasında alış ve satış kotasyonlarını düşürmüş, APİ (açık piyasa işlemleri) ile bankacılık kesimine likidite temin etmiş, döviz satışı yoluyla mali sistemin dış yükümlülüklerini yerine getirmesine olanak sağlamıştır.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü ekonomiye geçiş Programı” yayınlanmış, 3 Mayıs 2001 tarihinde verilen Niyet Mektubu, 15 Mayıs tarihinde IMF tarafından onaylanmış ve Türkiye’ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar ek kaynak sağlanmıştır.

18 nci Stand-by Anlaşmasının IMF tarafından onaylandığı gün Merkez Bankası’nca, yılın kalan bölümünde uygulanmak üzere 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır.

Kur politikası döviz fiyatlarının piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesine göre şekillendirilmiş, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve dalgalı kur rejimi çerçevesinde, TL’nin değerindeki hızlı düşüşün enflasyonist etkilerini sınırlandırmak amacıyla para politikasının daha etkin şekilde kullanılması cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır.

Yıl içinde yapılan Merkez Bankası Kanunu değişikliği ile getirilen en önemli hükümlerden birini oluşturan, Merkez Bankası’nca Hazineye ve kamu kurumlarına kredi açma yasağı 5 Kasım 2001 tarihinde başlamıştır.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde 2002 Yılı Para ve Kur Politikasını yayınlamıştır. 2002 yılı para programı da 2001 yılında olduğu gibi, parasal hedefleme çerçevesine dayandırılmıştır.

Para programında çapa olarak belirlenen Para tabanının, 2002 yılında enflasyon hedefi ve büyüme beklentisi ile tutarlı olarak yüzde 40 oranında genişlemesi öngörülmüştür.

T.C. Merkez bankasının fiyat istikrarı amacı doğrultusunda en güçlü politika aracı olarak değerlendirdiği kısa vadeli faiz oranları 2002 yılı içerisinde altı kez düşürülmüş ve sonucusu 11 Kasım 2002’de gerçekleştirilen bu değişikliklerle, gecelik faiz oranı yüzde 44’e, gecelik borç verme faiz oranı da yüzde 51’e indirilmiştir.

T.C. Merkez bankası Ocak 2003'te yayınlamış olduğu 2003 yılı Para Politikası Raporunda, para politikasının 2003 yılında da, Merkez Bankası Yasasında belirtilen fiyat istikrarı çerçevesinde oluşturulacağını ve temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının sadece ve sadece enflasyon hedefine ulaşılması amacıyla etkin biçimde uygulanacağını açıklamıştır. Raporunda, enflasyon hedeflemesine geçilene kadar 2002 yılında olduğu gibi örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edileceği, kısa dönemli faiz oranlarının gelecek dönem enflasyonu gözetilerek belirleneceği ve para tabanının yine ek bir çapa işlevi göreceği belirtilmiştir.

Para Politikası çerçevesinde öngörüldüğu gibi 2003 yılında kısa vadeli faiz oranları enflasyon beklentilerini yönlendirmek ve fonlama maliyetini belirlemek üzere Merkez bankası tarafından etkin biçimde kullanılmıştır. Merkez Bankası 25 Nisan, 4 Haziran, 16 Temmuz, 6 Ağustos, 18 Eylül ve 15 Ekim tarihlerinde olmak üzere 2003 yılı içerisinde altı kez kısa vadeli faiz oranlarını düşürmüştür. Bu şekilde, Nisan ayında yüzde 44 düzeyinde bulunan gecelik borçlanma faiz oranı ile yüzde 51 olan borç verme faiz oranı, Ekim ayı itibarıyla sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 31 seviyesine çekilmiştir.

T.C. Merkez Bankası 2 Ocak 2004 tarihinde 2004 yılı için öngörülen Para ve Kur Politikasının genel çerçevesini açıklamıştır.

Açıklamada Merkez bankasının 2004 yılında da, dalgalı kur rejimi altında örtük enflasyon hedeflemesine devam edeceği, bu çerçevede parasal büyüklüklere de dikkat edileceği ancak önceliğin, gerçekleşecek olan enflasyonun hedeflenen düzeye yakınsamasına verileceği belirtilmiştir. Diğer bir ifade ile MB açıklamasında, para tabanındaki gelişmelerin, enflasyondaki düşüş eğilimi sırasında para talebinin tahminindeki güçlükler de dikkate alınarak, kesin bir hedef niteliğinden ziyade, gelecek dönem enflasyonuna dair içerdiği bilgiler açısından değerlendirileceği ifade edilmiştir. Kısa vadeli faiz oranları temel para politikası aracı olmaya devam ederken, para tabanına yine ek çapa işlevi yüklenmiştir. 2004 yılı enflasyon hedefi olarak yüzde 12 düzeyi belirlenmiştir.

Merkez Bankası açıklamasında 2004 yılında da likidite politikasının fiyat istikrarı temel hedefi doğrultusunda gerçekleştirileceği ve dalgalı kur rejimine devam edileceği belirtilmiş ayrıca döviz kurlarındaki oynamaların boyutunun ölçülmesindeki zorluğa değinilerek, Merkez Bankasının gerekli gördüğu hallerde döviz piyasasına müdahale edebileceği ve döviz rezervlerinin düzeyinin önemi dikkate alındığında, döviz alım ihaleleri düzenleyerek rezervleri artırma çabasında olabileceği ifade edilmiştir.

Hükümet 2 Nisan 2004 tarihinde 7. gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak Uluslar arası Para Fonuna (IMF) yeni bir Niyet Mektubu vermiştir. Niyet Mektubunda parasal politikayla ilgili olarak, Merkez Bankasının yıllık yüzde 12 düzeyindeki enflasyon hedefine odaklanmayı sürdüreceği ve dalgalı döviz kuru rejimine bağlılığın devam ettirileceği vurgulanmıştır.

Gecikme ile 26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye verilen ve Mayıs 2005 – Mayıs 2008 dönemini kapsayan 19. Stand-by düzenlemesi ile ilgili Niyet Mektubunda, 2005 yılı para politikasına ilişkin performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedefler verilmiş ve para politikası alanında program döneminde ana hedefin, enflasyonun, AB ülkelerindeki düzeylere indirilmesi olacağı ve TCMB'nin, dalgalı kur rejimi çerçevesinde hareket ederken, net uluslar arası rezervlerini güçlendirmeye çalışacağı belirtilmiştir.

Performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedeflerde Mayıs ve Haziran aylarına ilişkin olarak öngörülen değerler tümüyle tutturulmuştur. Para tabanı artışının 2005 yılında da hızlı bir şekilde devam etmesi nedeniyle, Eylül 2005 sonu itibariyle net uluslar arası rezervler ve net iç varlıklara ilişkin hedefler tutturulurken, para tabanı gerçekleştirmeleri hedeflenen düzeyin üstünde kalmıştır. Bu gelişme üzerine 19. Stand-by düzenlemesinin 1. ve 2. gözden geçirmelerine ilişkin olarak 24 Kasım 2005 tarihinde IMF'ye verilen niyet mektubu ile Aralık 2005 sonu için net iç varlıklara ilişkin gösterge niteliğindeki üst sınır biraz aşağı çekilirken, para tabanına ilişkin gösterge niteliğindeki üst sınır ile net uluslar arası rezervlere ilişkin gösterge niteliğindeki alt sınır performans kriterine dönüştürülerek yükseltilmiştir.

Aralık 2005 sonu ile ilgili olarak yapılan bu değişikliklerin ardından, gösterge niteliğindeki hedef ve performans kriterleri için öngörülen hedeflere ulaşılmıştır.

Enflasyonla mücadele alanında Merkez Bankası 2005 yılında da, kısa vadeli faiz oranlarını temel politika aracı olarak kullanma doğrultusundaki politikasını sürdürmüştür.

2005 yılı başından itibaren enflasyon beklentileri doğrultusunda, 11 Ocak, 9 Şubat, 9 Mart, 11 Nisan, 10 Mayıs ve 9 Haziran tarihlerinde yapılan bu indirimler sonucu, gecelik borçlanma faizi yüzde 14.25'e ve borç verme faiz oranı da yüzde 18.25 düzeyine çekilmiştir.

İç talepteki canlılığın sürmesi ve bu durumun, yatırım harcamalarındaki dikkat çekici artışla beraber gelecek dönem enflasyon düzeyi üzerinde bir risk oluşturabileceği düşüncesi ile Merkez Bankası 2005 yılı yaz ayları boyunca faiz indirimlerine ara

vermiştir. Ancak hem Avrupa Birliği ile müzakere sürecinin başlaması kararının alınmış olması ve bu gelişmenin geleceğe yönelik beklentilerde yarattığı iyileşme ile sermaye girişlerini arttırıcı etkisi hem iç talepteki gelişmelerin enflasyon haddi üzerindeki arttırıcı etkisinin sınırlı kalabileceği yönünde edinilen izlenim, TCMB'nin Ekim ayından itibaren tekrar faiz indirimlerine başlaması üzerinde etkili olmuştur. Bu çerçevede TCMB, 11 Ekim, 9 Kasım ve 9 Aralık tarihlerinde faiz indirimlerine gitmiş, böylece yıl içinde yapılan faiz indirimlerinin sayısı 9'a yükselmiştir. Bu şekilde TCMB 2004 yılı sonuna göre Aralık 2005 sonu itibariyle, gecelik borçlanma faizini yüzde 18.0'den yüzde 13.5'e, borç verme faiz haddini ise yüzde 22.0'den yüzde 17.5'e düşürmüştür.

Uygulanmış olan para politikası açısından 2005 yılı gelişmelerine göz atıldığında başlıca şu saptamalar yapılabilir:

Enflasyon oranındaki gerileme önceki dört yıla göre biraz yavaşlamakla beraber devam etmiştir. Bütçe disiplininin sürdürülmesi, izlenen ihtiyatlı para politikası ve enflasyon gerçekleştirmelerinin hedefle uyumlu hatta altında kalması sonucu enflasyon bekleyişleri olumlu seyrini korumuştur. Diğer taraftan, yapısal reformlarda ilerlemeler sağlanması, bütçede üç yıllık planlamaya geçilmesi, bütçe disiplinine özen gösterilmesi, AB'ne tam üyeliğe yönelik müzakerelere başlanması yolunda karar alınması, faizlerin düşmesiyle kamu borçları ödeme potansiyeli konusundaki kaygıların giderilmiş olması ve finansal istikrarın sağlanması gibi olumlu gelişmeler, risk priminin düşmesine katkıda bulunmuş, Yeni Türk Lirası cinsinden yatırım araçlarına olan talebi arttırmıştır. Bu gelişmeler borçlanma vadelerinin uzamasına imkan vermiş, faizlerin düşmesi Hazine'nin borçlanma maliyeti ve ihtiyacını azaltmış, böylelikle "crowding out" etkisi azalarak, kredi arzı desteklenmiştir.

2006 Yılı Para Politikası ve Uygulaması

T.C Merkez Bankası 5 Aralık 2005 tarihinde "2006 Yılı Para ve Kur Politikası"nı yayınlamıştır. 2006 yılında uygulaması öngörülen para politikasının temel unsurları aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

- TCMB, para politikası kurumsallaşma süreci çerçevesinde, 2006 yılında enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamasına geçecektir.
- Enflasyon hedefi "nokta hedef" olarak belirlenmiş ve enflasyon hedefinin Tüketici Fiyat Endeksi üzerinden tanımlanması tercih edilmiştir.
- 2006 yılından itibaren üç yıllık bütçe uygulamasına geçilmiş olması durumu dik-

kate alınarak, enflasyon hedeflemesi rejiminin bu ilk aşamasında hedefler üç yıllık olarak ilan edilmektedir.

- Katılım öncesi ekonomik program ve üç yıllık bütçe planlarıyla uyumlu olarak, 2006, 2007 ve 2008 için yıl sonu enflasyon hedefleri sırasıyla, yüzde 5, yüzde 4 ve yüzde 4 olarak belirlenmiştir.
- Merkez Bankası, enflasyon hedeflemesi rejimi sürecinde hedeften aşağıya yönlü ya da yukarı yönlü sapmaları aynı şekilde değerlendirecektir.
- Enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamasında, enflasyonun herhangi bir dönem içinde hedeften belirgin olarak sapması durumunda, Merkez bankası söz konusu gelişmenin nedenlerini yayınladığı raporlar vasıtasıyla kamuoyuna açıklayacaktır.
- Merkez Bankası enflasyon hedefi etrafında bir “belirsizlik aralığı” oluşturacak ve 2006 yılında açıklanan aralık, hedeften her iki yönde “aşırı sapma” eşikleri için sadece gösterge niteliği taşıyacaktır.
- 2006 yılı için “belirsizlik aralığı” her iki yönde de, iki puan olarak tespit edilmiştir.

YIL SONU HEDEFİ İLE TUTARLI ENFLASYON PATİKASI VE BELİRSİZLİK ARALIĞI

	Mart 2006	Haziran 2006	Eylül 2006	Aralık 2006
Belirsizlik Aralığı Üst Sınır	9.4	8.5	7.8	7
Hedefle Tutarlı Patika	7.4	6.5	5.8	5
Belirsizlik Aralığı Alt sınır	5.4	4.5	3.8	3

- Önceden açıklanan bir enflasyon hedefi, sadece, para politikasının denetimi dışındaki unsurlara bağlı olarak hedeflerden çok büyük ve uzun süreli sapmalar görüleceğinin belirlenmesi ve orta vadeli hedeflerin anlamsız kalması durumunda değişecektir.

- Geçici şoklar enflasyon hedeflerini değil, enflasyon tahminlerini değiştirecektir.
- Fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için önümüzdeki yıllarda da maliye politikalarında disiplinin sürmesi esastır.
- “IMF programı şartlılığı” kapsamında; Net Uluslar arası Rezervler performans kriteri olmayı sürdürecektir, ancak Para Tabanı performans kriterinin ve Net İç Varlıklar gösterge hedefinin yerlerini “enflasyon gözden geçirme kriterleri” alacaktır.
- Hedefle tutarlı patikanın 2 puan ya da daha fazla altında kalınması veya üzerine çıkılması durumunda, söz konusu durum program şartlılığının ihlal edilmesi anlamına, program esasları dahilinde alınması gereken önlemler açıklanacaktır.
- Enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesiyle beraber, para politikasının temel iletişim aracı üç ayda bir yayınlanacak olan Enflasyon Raporu olacaktır. Rapor da enflasyon ve genel makroekonomik gelişmeler kapsamlı olarak ele alınacaktır.
- Para Politikası Kurulu toplantı özetleri de, Banka iletişim politikasının önemli araçlarından birisi olacaktır.
- Enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiğinde, Para Politikası Kurulu para politikası kararlarında, “tavsiye veren” konumdan “karar alıcı” konuma geçecektir.

2006 yılı başlarında piyasalardaki istikrarlı görünümün sürmekte olması, yavaşlamakla beraber enflasyon haddinin düşme eğilimini koruması, Merkez Bankasını Ekim 2005’te tekrar başlattığı politika faiz hadlerini düşürme sürecini sürdürmesi yönünde cesaretlendirmiş ve Banka Aralık 2005 sonu itibarıyla yüzde 13.5’e gerilemiş olan gecelik borçlanma faiz haddini 27 Nisan 2006 tarihinde 25 baz puan azaltarak yüzde 13.25’e düşürmüştür.

Ancak Mayıs-Haziran aylarında uluslar arası finans piyasalarında meydana gelen ve yeni yükselen piyasa ekonomileri arasında en çok Türkiye’yi sarsan dalgalanmanın esasen aşırı değerli durumda bulunan YTL. Üzerinde yaratacağı bir düzeltme hareketinin enflasyon haddi üzerinde meydana gelecek arttırıcı baskısını göze alamayan TCMB, hızlı bir tepki ile politika faiz hadlerini yükseltmek durumunda kalmıştır. Bu şekilde Merkez Bankası 7 Haziran’da 175 baz puan, 25 Haziran’da 225 baz puan ve

son olarak ta 20 Temmuz tarihinde 25 baz puan olmak üzere gecelik borçlanma faizlerini toplam 425 baz puan arttırarak yüzde 13.5'ten, yüzde 17.5'e yükseltmiştir.⁽¹⁾

3. ve 4. gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak 7 Temmuz 2006 ve 5. gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak 22 Kasım 2006 tarihlerinde IMF'ye varılmış olan Niyet Mektuplarında da izlenmekte olan para politikası ana çizgileriyle belirtilmiş finansal piyasalarda yaşanmış olan dalgalanma karşısında alınan politika önlemleri belirtilmiştir.

7 Temmuz tarihli Niyet Mektubunda para tabanına, net iç varlıklara ilişkin bir performans kriteri, ya da hedef belirtilmemiş, 2006 yılı başından itibaren para politikasına ilişkin uygulamaların enflasyon haddine ilişkin istişari çerçeve ile izleneceği belirtilmiştir.

Diğer taraftan 22 Kasım 2006 tarihinde 5. Gözden Geçirme çalışmaları ile ilgili olarak IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektubunda ise ihtiyatlı bir para politikası sürdürüleceği ifade edilerek, Mayıs-Haziran aylarında finans piyasalarında yaşanmış olan dalgalanmanın yarattığı etkilere karşı Merkez Bankasınca alınmış olan önlemlere temas edilmiştir. Bu çerçevede:

- Arz şoklarının, emtia ve işlenmemiş gıda maddeleri fiyatlarındaki yükselmeler ile Liradaki değer kaybının fiili enflasyonun enflasyon hedefini aşmasında etkili olduğu,
- Finansal piyasalardaki dalgalanmaya hızlı ve güçlü bir tepki verildiği, Haziran ayından itibaren politika faiz oranlarında 425 baz puan artırım yapıldığı ve enflasyonun büyük ölçüde kontrol altında tutulduğu,
- Enflasyonu yukarı itecek risklerin mevcudiyeti nedeniyle sıkı para politikasının sürdürüleceği,
- Gerekirse ilave tedbirler alınacağı,
- Uluslar arası rezervlerin arttırılmasının para politikasının temel hedeflerinden birisini oluşturduğu,

belirtilmiştir.

Niyet Mektubunda ayrıca günlük döviz alım ihalelerine yeniden başlanılmış olduğu,

---

(1) Merkez Bankası Para Politikası Kurulu (PPK) 13 Eylül 2007 tarihli toplantısında politika faiz haddlerinde 25 baz puanlık bir indirim yapma kararı almıştır.

bu kapsamda günlük minimum alım miktarının 15 milyon Dolar olarak önceden sabitlenmiş olduğu bankalara ortalama ihale fiyatı üzerinden 30 milyon Dolara kadar satış pozisyonu tanındığı ve günlük minimum tutarın 2007 yılı sonuna kadar değiştirilmeyeceği ifade edilmiştir.

Para politikası alanında performans kriteri olarak belirlenmiş olan NUR'a (Net Uluslar arası Rezerv) ilişkin kriter ve gerçekleşme rakamları da 22 Kasım tarihli Niyet Mektubunda yer almış olup, aşağıda verilmektedir:

NUR Net Uluslar arası Rezerv (TCMB ve Hazine Birlikte) (Milyar Dolar)

	31 Mart 2006		30 Haziran 2006		30 Eylül 2006		31 Aralık 2006	
	Taban	Gerçekleşme	Taban	Gerçekleşme	Taban	Gerçekleşme	Taban	Gerçekleşme
NUR	19.7	32.4	24.3	31.0	25.7	31.0	22.6	28.0

2007 Yılı Para Politikası

T.C.Merkez Bankası 13 Aralık 2006 tarihinde “2007 Yılı Para ve Kur Politikası”nı yayınlamıştır. Bankaca 2007 yılında uygulanması öngörülen para politikasının genel çerçevesinin 2006 yılında uygulanması öngörülmüş olan politikadan not edilmesi gereken önemli bir farklılık arzetmemesi nedeniyle ana unsurlarına aşağıda çok öz biçimde yeniden yer verilmiştir.

- T.C. Merkez Bankası 2006 yılı başında enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamasına geçmiştir.
- Enflasyon hedeflemesinin ilk yılında bir dizi arz şokuyla karşılaşmış ve enflasyon hedefle uyumlu patikanın üzerine çıkmıştır.
- 2006 yılında enflasyon hedeflemesinin ana ilkeleri olan şeffaflık, hesap verebilirlik ve öngörülebilirlik alanlarında önemli adımlar atılmıştır.
- Enflasyon alanında 3 yıl olarak belirlenen hedef ufku uygulaması 2007 yılında da sürdürülecektir.
- Daha önce yüzde 4 olarak belirlenen 2007 ve 2008 yılları enflasyon hedefleri korunmuştur.
- 2007 yılı için enflasyon hedefi etrafındaki belirsizlik aralığı 2 puan olarak korunacaktır.

2007 Yılında Hedefle Uyumlu Patika ve Belirsizlik Aralığı

	Mart	Haziran	Eylül	Aralık
Belirsizlik Aralığı Üst Sınırı	11.2	8.7	7.3	6.0
Hedefle Uyumlu Patika	9.2	6.7	5.3	4.0
Belirsizlik Aralığı Alt Sınırı	7.2	4.7	3.3	2.0

- 2009 yılı hedefi yine yüzde 4 olarak korunmuştur.
- Hedefle uyumlu patika ve belirsizlik aralığı aynı zamanda IMF Stand-by programı çerçevesinde gözden geçirmelerde performans kriteri olarak kullanılacaktır.
- Enflasyon Raporlarında gelecek döneme ilişkin olarak tahminler 2007 yılından itibaren 2 yıl için verilecektir. Merkez Bankasının öngörülerini oluştururken kullandığı faiz politikasının her durumda uygulanacak bir taahhüt olarak algılanması gerekmektedir.
- Yaşanan geçici şoklar enflasyon hedeflerinin değil, enflasyon tahminlerinin değiştirilmesine yol açmalıdır. Nitekim Banka 2006 yılında yaşanan şok sonucu hedefi değiştirmeyi değil, iletişim politikasının bir pekiştirici unsuru olarak kamuoyuna hesap vermeyi tercih etmiştir.
- Merkez Bankası çekirdek enflasyon olarak tanımlanabilecek tek bir endeks yerine, farklı dışsal şokların ayrıştırılmasına yardımcı olabilecek birden fazla göstergenin bir arada değerlendirilmesi yaklaşımını benimsemiştir.
- Kamu kesiminin izlediği politikalar; yarattığı beklentiler, ürettiği ve kontrol ettiği mal ve hizmetlere ilişkin fiyatlandırma kararları, gelirler politikası ve mal ve hizmet alım kararları yoluyla enflasyon düzeyini doğrudan etkileyebilmektedir. Fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için önümüzdeki yıllarda da maliye politikasında disiplinin sürdürülmesi önem taşımaktadır.

Hükümetçe 1 Mayıs 2007 tarihinde IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektubunda 2007 yılında izlenmesi öngörülen para politikası, önceki mektuplarda olduğu gibi Merkez bankasınınca ilan edildiği gibi, ana çizgileriyle belirtilmiş, enflasyon alanında hedef-

le uyumlu patika ve belirsizlik aralığı değerleri tekrarlanmış ve NUR (Net Uluslar arası Rezerv) taban değerleri olarak 31 Ağustos 2007 tarihi için 31.3 milyar Dolar ve 31 Aralık 2007 tarihi için de 31.8 milyar Dolar değerleri ‘sayısal performans kriteri’ olarak beyan edilmiştir.

III.2. KUR POLİTİKASI VE DÖVİZ PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

2000 yılı Kasım ayında finansal piyasalarda yüzyüze kalınan şiddetli dalgalanma ve onun ardından 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz ertesinde dalgalı kur sistemine geçilmesi kararlaştırılmış ve döviz kurunun piyasa arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu çerçevede döviz kuruna müdahalelerin en alt düzeyde tutulması ve piyasaya yapılacak müdahalelerin aşırı ve geçici dalgalanmaları engellemeye yönelik olması ve dövizin uzun dönemli denge değerini bozucu nitelik taşıyorması yaklaşımı temel politika olarak benimsenmiştir. Bu politika çerçevesinde, gerektiğinde ve dalgalı döviz kuru rejimi ile bir çelişki doğurmayacak şekilde, döviz rezervlerinin artırılmasına dönük yöntemlerin kullanılması cihetine gidilebilmesi de öngörülmüştür.

Merkez Bankası dalgalı kur sistemine geçiş ertesinde, özellikle 2001 yılının Ağustos ayına kadar döviz kurunda ani dalgalanmalar meydana geldiğinde piyasaya program dışı müdahalelerde bulunma ihtiyacını hissetmiş, Eylül ayından itibaren program kapsamında yapmakta olduğu döviz satış ihalelerini günlük olarak yapmaya başlamıştır.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde Döviz ve Efektif Piyasaları’ndaki aracılık faaliyetine aşamalı olarak son vereceğini açıklamıştır. Bu uygulama ile işlem risklerinin piyasa katılımcıları tarafından üstlenilmesi ve piyasalarda risk algılamalarının tam olarak yansıtıldığı fiyatların oluşması hedeflenmiştir.

Merkez Bankası sadece kısa dönemli aşırı döviz kuru dalgalanmalarında piyasaya müdahale cihetine gitme ve bu müdahalelerin de kurların uzun dönem değerini etkilememesine özen gösterme şeklindeki bu politikasını, 2002 yılında döviz piyasasına sınırlı miktarlarda gerçekleştirdiği üç ayrı müdahale ile uygulamıştır. Bu kapsamda Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında düzenlenmiş olan döviz alım ihaleleri ile 695 milyon Dolar alımında bulunmuştur.

Merkez Bankası 2002 yılı Haziran ayı sonunda piyasalarda yaşanan gelişmeleri göz önüne alarak, Temmuz ayı başından itibaren programlı döviz alım ihalelerine geçici bir süre için ara vermiş, yılın kalan döneminde de döviz alım ihalesi yapılmamıştır.

Döviz kurunda ani ve aşırı dalgalanmalar meydana gelmesi durumunda piyasaya müdahalede bulunulması şeklindeki TCMB genel politikasının bir yansıması olarak, Merkez Bankası'nca, Temmuz ve Aralık 2002 tarihlerinde, birincisinde satış, ikincisinde alım yönlü müdahalede bulunulmuştur. Aralık ayı sonlarına doğru iç ve dış gelişmeler sonucunda Türk Lirasında yukarı yönlü aşırı dalgalanmalar gözlenmiş ve Merkez bankası piyasalara satış yönlü müdahalede bulunmuştur. 2002 yılında, Aralık ayları sonları itibariyle, Dolar TL'na karşı yüzde 13.9 oranında değerlendirirken, Euro da aynı dönemde, Euro/Dolar paritesinin Euro lehine gelişmesi sonucu, Türk Lirasına karşı yüzde 35.6 oranında değer kazanmıştır.

2003 yılının ilk yarısında Irak Savaşına ilişkin belirsizlikler döviz kurlarının dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Savaşın bitmesi ve belirsizliklerin azalması ile birlikte başlayan ters para ikamesi ve oluşan döviz arz fazlası, Doların Euro karşısında önemli ölçüde değer yitirmesinin de etkisiyle, Türk Lirasının hızlı bir değer kazanma sürecine girmesine neden olmuştur. Yüksek getirisi nedeniyle TL cinsinden yatırım araçlarına ilginin artması ve dolayısıyla döviz mevduatlarındaki duraganlık, bunun yanısıra yoğun şekilde bir sistem dışı döviz ve efektif girişi yaşanması döviz arzının artmasında başta gelen etkenler olmuştur. Haziran ayından itibaren ise döviz kurlarındaki düşüş hızı yavaşlamaya yüz tutmuş ve kur daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde Merkez bankası benimsemiş olduğu kur politikası çerçevesinde Mayıs 2003 ayından itibaren döviz kurlarındaki aşırı oynaklığı önlemeye yönelik olarak beş kez doğrudan döviz alım müdahalesinde bulunmuş ve döviz rezervlerini arttırmaya yönelik olarak ta ihale yöntemiyle döviz alımları gerçekleştirmeye başlamıştır.

2003 yılı Mayıs- Ekim döneminde Merkez bankası, beş kez başvurduğu alım müdahaleleriyle 4.8 milyar Dolar ve ihale yöntemiyle de 5.7 milyar Dolar olmak üzere piyasadan toplam 10.5 milyar Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

MERKEZ BANKASI DÖVİZ ALIMLARI
(Milyon Dolar)

	Günlük Ortalama Teklif	Teklifin Karşılanma Oranı (%)	Döviz Alım Tutarı	Doğrudan Döviz Alım Tutarı	TOPLAM
2003 Yılı Toplamı	-	-	5.653	4.808	10.461
2004 Yılı Toplamı	-	-	4.104	1.283	5.387
2005 Yılı Toplamı	-	-	7.443	14.565	22.008
2006 Yılı Toplamı			3.148	3.395	6.543
2006 Yılı					
Ocak	80.1	57.0	640	0	640
Şubat	80.7	47.5	690	5.500	6.190
Mart	82.8	47.2	899	0	899
Nisan	92.7	38.8	647	0	647
Mayıs	81.5	37.7	338	0	338
Haziran	-	-	(-)1.000	(-)2.105	(-)3.105
Kasım	67.6	42.2	371	0	371
Aralık	57.8	48.7	563	0	563
2007 Yılı					
Ocak	64.9	46.4	582	0	582
Şubat	65.7	46.8	585	0	585
Mart	55.3	53.1	645	0	645
Nisan	52.5	59.9	628	0	628
Mayıs	50.4	64.0	710.0	0	710
Haziran	53.0	68.3	760	0	760

Kaynak: DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Haziran 2007, S. 5.

2004 Yılı Para Programında açıklanan kur politikası ile tutarlı olarak TCMB, döviz arzındaki gelişmeleri dikkate alarak, 23 Ocak 2004 tarihinden itibaren günlük döviz alım ihalelerine yeniden başlamıştır. Merkez Bankası program doğrultusunda devam ettirdiği döviz alım ihalelerinde geçerli olan miktarı, döviz arzındaki azalmaya dayalı olarak, 14 Nisan 2004 tarihinden itibaren düşürmüştür. Piyasalarda, uluslar arası piyasalarda faiz artırımını beklentisinden kaynaklanmış olan arz daralması nedeniyle Merkez Bankasınca, 27 Nisan tarihinden itibaren ihalelere ara verilmiştir. Ancak başta A.B.D.'nde FED'in izleyeceği faiz politikası ile ilgili beklentiler olmak üzere piyasalarda tedirginlik doğması ve para ikamesi sürecinin neden olduğu döviz likiditesi azalması sonucu döviz kurlarında meydana gelen aşırı oynaklık üzerine, Merkez bankası 11 Mayıs 2004 tarihinde döviz piyasasına doğrudan satım müdahalesinde bulunmuştur.

AB müzakere sürecinin olumlu gelişmesinin ülkeye yabancı sermaye girişini arttıracığı ve ters para ikamesi sürecini daha da belirgin hale getireceği hususu dikkate alınarak 22 Aralık 2004 tarihinden itibaren Merkez Bankasınca döviz alım ihalelerine yeniden başlanılmıştır.

Merkez Bankası döviz alım ihaleleri ve doğrudan döviz alımı sürecini 2005 yılında da sürdürmüş ve yılın tamamı itibarıyla toplam 22 milyar 8 milyon Dolar tutarında alım gerçekleştirmiştir.

Aşağıdaki Tabloda Dolar ve Euronun YTL cinsinden döviz kurları ile Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler verilmektedir: (Yıl sonları ve ay ortalamaları itibarıyla TCMB döviz alış kuru)

	Dolar / YTL.	Euro / YTL.	Euro / Dolar
Aralık 2001	1.4396	1.2681	0.881
Aralık 2002	1.6397	1.7189	1.048
Aralık 2003	1.3958	1.7450	1.250
Aralık 2004	1.3363	1.8233	1.364
Aralık 2005	1.3430	1.5904	1.184
2006 Yılı			
Ocak	1.3279	1.6056	1.21

Şubat	1.3202	1.5775	1.19
Mart	1.3287	1.5951	1.20
Nisan	1.3309	1.6278	1.22
Mayıs	1.4139	1.8022	1.27
Haziran	1.5929	2.0165	1.27
Temmuz	1.5508	1.9658	1.27
Ağustos	1.4622	1.8716	1.28
Eylül	1.4721	1.8748	1.27
Ekim	1.4782	1.8621	1.26
Kasım	1.4510	1.8651	1.29
Aralık	1.4260	1.8830	1.32
2007 Yılı			
Ocak	1.4198	1.8427	1.30
Şubat	1.3903	1.8142	1.30
Mart	1.4029	1.8567	1.32
Nisan	1.3619	1.8324	1.35
Mayıs	1.3319	1.8013	1.35
Haziran	1.3152	1.7641	1.34

Merkez Bankasının ihaleler ve müdahaleler yoluyla döviz piyasasında meydana gelen aşırı hareketlenmeleri ve oynaklıkları gidermeye yönelik faaliyetleri daha sonraki dönemlerde, günümüze kadar sürmüştür. 2005 yılı içinde, ihaleler ve müdahaleler yoluyla alımı yapılan toplam döviz tutarı 22 milyar 008 milyon Dolar, 2006 yılında ise 6 milyar 543 milyon Dolar olmuştur. Böylece 2003 – 2006 döneminde gerçekleştirilen toplam net döviz alım tutarı 44.4 milyar Dolara ulaşmıştır.

TCMB, 5 Aralık 2005 tarihinde yayınlamış olduğu 2006 yılına ilişkin “Para ve Kur Politikası” duyurusunda, bir önceki yıl 20 Aralık 2004 tarihli duyurusunda yer verilen kur politikasına ilişkin genel çerçevenin 2006 yılı için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede 2006 yılında da döviz arzının yüksek seyredeceği öngörü-

rek, günlük döviz alım ihalelerine devam edilmesine ve ihalelerde alımı yapılacak döviz tutarının 2006 yılı başından itibaren günlük 15 milyon Dolardan, 20 milyon Dolara çıkarılmasına karar verilmiştir. Duyuruda ayrıca, 2006 yılında da, döviz likiditesinde olağanüstü farklılaşmalar görülmedikçe bu programda bir değişikliğe gidilmeyeceği belirtilmiştir. Sonuç olarak, 2006 yılında da döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirleneceği vurgulanmıştır.

Hernekadar Banka 2006 yılında döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirleneceği hususunu, temel bir politika uygulama yöntemi olarak benimsemişse de, Mayıs ayı ortalarından itibaren küresel ekonomide yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin fon çıkışına yol açmak suretiyle Türkiye'yi derinden etkilemesi, TCMB'nı ciddi bir şekilde döviz piyasasına müdahalede bulunma durumunda bırakmıştır.

Petrol fiyatı yüksek düzeyini korurken ve daha da yükselme riski taşırken temel mal fiyatlarında gözlemlenen hızlı artışların dünyada enflasyon seviyesinde yükselmeye yol açacağı ve bu yükselmenin faiz hadlerini de yükselterek küresel büyüme hızını olumsuz yönde etkileyeceği yolundaki kaygıların yoğunluk kazandığı bir ortamda FED'in ve diğer bazı Merkez Bankalarının faiz artışına gitmeleri yatırımcıların, fonlarını, risk priminin ve getiri düzeyinin yüksek olduğu ülkelerden, riski düşük, daha güvenli varlıklara yönlendirmelerine yol açmıştır. Bu gelişme hemen tüm gelişmekte olan ve yeni yükselen ekonomilerde fon çıkışlarına ve ulusal paraların değer kaybetmesine yol açmıştır. Ancak küresel düzeydeki bu likidite daralmasının etkisi diğer ülkelere göre, geçmiş iki-üç yıllık dönemde giderek önem kazanan cari işlemler hesabı açığı vermiş, ulusal parası değer kazanmış ve mevcut cari işlemler açığının sürdürülebilirliği konusunda ciddi soru işaretlerinin gündeme gelmiş olduğu Türkiye'yi daha derinden etkilemiştir.

Yüksek getiri peşindeki spekülasyon yabancının, hem yüksek faiz geliri hem değer kazanan YTL: nedeniyle döviz satarak girdiği YTL. bazlı varlıklardan çıkıp, döviz alıp çekilme çabası içersine girmesi, borsada ve döviz piyasasında ani bir çalkantıya yol açmış ve borsa endeksi önemli ölçüde gerilerken döviz fiyatları yükselmiş ve YTL. önemli oranda değer yitirmiştir. – Aynı senaryo 2004 yılının ikinci çeyreğinde de FED faiz artırımını sinyali verdiği zaman cereyan etmişti, sermaye piyasaları ciddi satış baskısı altında kalmış, döviz piyasaları sarsılmış ve diğer yeni yükselen ekonomilerde olduğu gibi Türkiye'de de döviz fiyatları artmıştı. Ancak likidite bolluğunun devam etmesi, Doların değer kaybının durması ve menkul ve gayrimenkul sermaye piyasalarında oluşmuş olan balonların sürmesi, ayrıca likidite bolluğu nedeniyle risk algılamalarının fazla ciddiye alınmaması sonucu sermaye hareketleri

tekrar eski mecrasına dönmüş ve sarsıntı atlattılmış, FED'in faiz artırımlarını sürdürmesine rağmen sermaye hareketleri yeniden ivme kazanmıştı. – Ancak ani ve ciddi düzeydeki döviz kuru yükselmelerinin, bankaların açık pozisyonlarının fazla olmasına karşılık reel sektörün yakın geçmiş dönemde dış borçlanmayla yüksek boyutlu makine – ekipman yatırımına gitmiş ve dövizle borçlanıp YTL. cinsinden kredili satış yapmış olması nedeniyle reel kesim üzerinde yarattığı ciddi kaygı, onları Merkez Bankası üzerinde piyasaya müdahale etmesi yönünde baskı kurmaya yöneltmiştir. Son üç yıllık dönemde enflasyon haddinin gerilemesinde YTL.' nin önemli oranda değer kazanmış olmasının etkilerini ve bir dış şok neticesinde YTL. değerinde meydana gelebilecek bir düzeltme hareketinin enflasyon üzerinde yaratacağı önemli olumsuz etkiyi gözardı ederek 2006 yılında enflasyon hedeflemesi rejimini benimseyen T.C. Merkez Bankası bir süre direndikten sonra döviz piyasasına doğrudan müdahale etmek durumunda kalmıştır.

Merkez Bankası 2006 yılı içinde döviz kurlarında görülen aşırı oynaklık üzerine bir defa döviz alım, üç kez de döviz satım yönünde olmak üzere doğrudan müdahalede bulunmuştur. Bu kapsamda:

- Uluslar arası piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle döviz satışlarında artışlar gözlenmesi üzerine, 15 Şubat 2006 tarihinde döviz piyasasına alım yönünde müdahale edilerek 5.4 milyar Dolar alınmış,
- 13 ve 23 Haziran tarihlerinde uluslar arası koşulların da etkisiyle döviz piyasasında gözlenen likidite daralması nedeniyle satım yönünde müdahale edilmiş ve sırasıyla 0.5 ve 0.8 milyar Dolar satılmış,
- Yine aynı doğrultudaki nedenle 26 Haziran 2006 tarihinde 0.9 milyar Dolar satılmış, 26 ve 27 Haziran tarihlerinde döviz satım ihaleleri açılarak her iki ihalede 1 milyar Dolar satılmıştır.

Mayıs-Haziran aylarında mali piyasalarda yaşanan dalgalanmaların durulması ve küresel likidite koşullarındaki düzelmelerin ardından döviz piyasasının görece bir istikrara kavuşması üzerine Merkez Bankası Mayıs 2006 ayında ara vermiş olduğu döviz alım ihalelerine 10 Kasım 2006 tarihinde yeniden başlamıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu piyasalarda başgösteren çalkantıyı önlemek, spekülatif yabancı sermayenin yurt dışına çıkışını engellemek, döviz kurlarındaki tırmanışı önlemek ve enflasyon hedeflemesine geçmiş olmasının getirdiği kurumsal sorumlulukla döviz kurlarındaki artışın enflasyonu yukarı çekici etkisini dikkate alarak 4 Haziran ve 25 Haziran tarihlerinde faiz hadlerini 425 baz puan artırmış ayrıca bu dö-

nemde yoğun şekilde piyasaya döviz satmıştır. Bu şekilde Merkez Bankası orta ve uzun dönemde sürdürülebilirliği olmayan düşük kur – yüksek faiz politikasını sürdürme yönünde tavır koymuş, borçlanma ve varlık satışı yoluyla finanse edilen ve üretim ile istihdamın yurtdışına yönelmesine yol açan çok yüksek düzeydeki cari işlemler açığının devam etmesine razı olmuştur.

MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU
(Milyon YTL. Olarak)

	2004 Aralık	2005 Aralık	2006 Mayıs	2007 Haziran
Merkez Bankası Parası (Net Döviz				
Pozisyonu + Net İç varlıklar)	24.743.1	38.547.7	41.915.6	49.158.8
Net Döviz Pozisyonu (NDP)	3.672.6	20.815.3	29.027.8	33.937.4
- Net Dış varlıklar	23.048.0	49.480.2	67.136.3	72.820.1
- İç Döviz Yükümlülükleri	19.375.4	28.664.9	38.105.8	38.882.7
Net İç Varlıklar (I +II)	21.070.6	17.732.4	12.887.8	15.221.4
I. Toplam İç Krediler (1+2+3+4+5)	25.581.9	21.440.2	19.421.2	21.162.0
1. Hazinesinin Borçları	23.239.4	19.429.1	18.774.8	17.238.3
a. DİBS	19.577.2	19.470.0	18.811.9	17.265.7
b. Dövizle Endeksli DİBS	3.715.3	0.0	0.0	0.0
c. Diğer	-53.0	-40.9	-37.0	-27.4
2. Değerleme Hesabı	2.032.4	2.009.6	645.6	3.923.0
3. IMF Acil Yardımı	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Bankalara Açılan Krediler	7.7	1.4	0.8	0.7
5. TMSF'na Kullanılan Krediler	302.3	0.0	0.0	09.0
II. Diğer	-4.511.3	-3.707.8	-6.533.4	5.940.6
REZERV PARA	20.327.7	32.696.4	41.398.5	40.992.3
Emisyon	13.465.2	19.612.0	26.815.2	24.662.2
Bankalar Zorunlu Karşılıkları	3.115.3	0.0	0.0	0.0

	2004 Aralık	2005 Aralık	2006 Mayıs	2007 Haziran
Bankalar Serbest Mevduatı	3.608.0	12.898.9	14.419.9	16.192.9
Diğer	139.2	185.5	163.4	137.1
PARASAL TABAN	23.949.7	37.679.4	40.300.1	45.892.3
API'den Borçlar	3.622.1	4.983.0	-1.098.4	4.900.0
MERKEZ BANKASI PARASI (MBP)	24.743.1	38.547.7	41.915.6	49.158.8
Kamu Mevduatı	793.4	868.3	1.615.5	3.266.5

T.C.M.B. 13 Aralık 2006 tarihinde yayınlamış olduğu 2007 yılına ilişkin “Para ve Kur Politikası”nda da önümüzdeki dönemde enflasyon hedeflemesinin yanı sıra, dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam edeceğini duyurmuştur. Dalgalı kur rejiminde döviz kurunun ne bir hedef, ne de bir politika aracı olduğu hususunun belirtildiği Merkez Bankası duyurusunda, Banka'nın hedef olarak aldığı tek değişkenin enflasyon, hedefine ulaşmak için kullandığı temel politika aracının ise kısa vadeli faizler olduğu noktası vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Bankanın döviz kuru, ekonomik büyüme ya da cari açık gibi bir değişkeni hedeflemesi söz konusu bulunmamaktadır. İlimli bir rezerv artırım politikası izleyen banka döviz kurundaki oynaklıkları yakından takip etmekte olduğunu ve kurlarda her iki yönde oluşabilecek aşırı oynaklık durumunda piyasaya doğrudan müdahalede bulunabileceğini ifade etmektedir.

Likidite yönetimi alanında ise Merkez Bankası 2007 yılında da piyasadaki likiditeyi,

- Para tabanı artışı,
- Hazinesin Merkez bankasına olan kupon ve ana para itfaları,
- Hazinesin YTL. Cinsi borçlanarak net döviz cinsi borç ödeyicisi olması suretiyle azaltıcı yönde ,
- Bankanın net döviz alımları,
- Bankanın zorunlu karşılıklar ve fazla likiditeyi çekmek için yapacağı faiz ödemeleri ve,
- Hazinesin Merkez Bankası nezdindeki hesaplarındaki azalış

suretiyle arttırıcı yönde etkileme politikasını sürdürecektir.

III.3. PARA PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

III.3.1. EMİSYON HACMİ

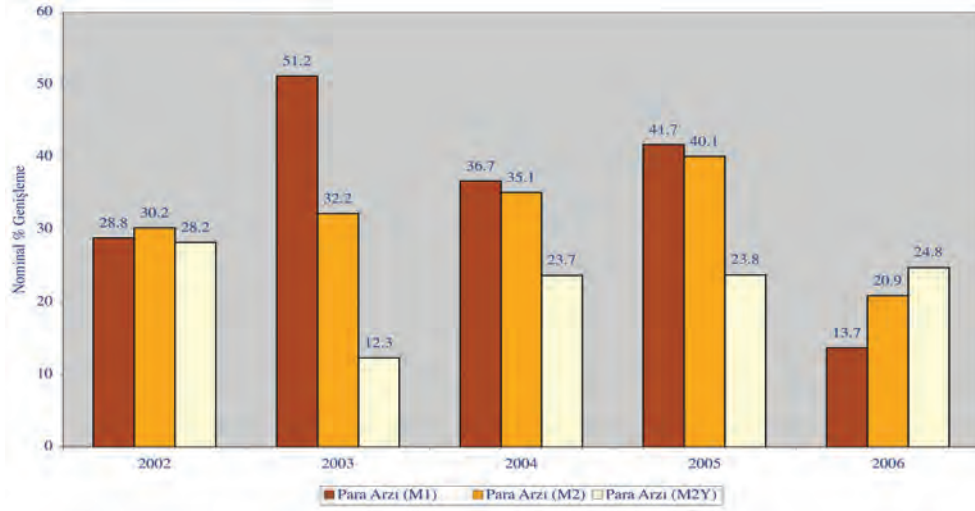
Daha önceki yıllarda emisyon hacminde ve dar ve geniş tanımlı para arzlarında gözlemlenen hızlı reel büyüme 2006 yılında biraz yavaşlamış ancak yine de reel anlamda dahi büyümelerini sürdürmüşlerdir. Yıllık TÜFE artışına göre (yüzde 9.65) yıl sonları itibarıyla 2006 yılında bir önceki yıla göre emisyon hacmi reel anlamda yüzde 24.7, para arzı M1 yüzde 3.7, para arzı M2 yüzde 10.3 ve para arzı M2Y'de yüzde 13.8 oranında genişleme göstermiştir. Emisyon hacmi artışında görülen yavaşlamada Merkez bankası döviz alımlarındaki yavaşlama da etkili olmuştur.

Bir önceki yıla göre dikkat çeken bir gelişme döviz tevdiat hesaplarında izlenmiş ve 2005 yılında yaklaşık bir önceki yıl düzeyini koruyan döviz tevdiat hesapları hacmi 2006 yılında yüzde 32.7 oranında önemli bir artış sergilemiştir. Para ikamesinin tekrar güçlenme eğilimi içine girdiği izlenimi veren bu gelişmede 2006 yılı Mayıs-Haziran aylarında para piyasalarında meydana gelen dalgalanma ile YTL.'nin değerinde geçici de olsa meydana gelen erime etkili olmuştur. Bu gelişme şüphesiz para arzı M2Y'nin artış hızının, para arzı M2'nin artış hızından daha yüksek olması sonucunu getirmiştir. Buna karşılık 2005 yılında ters para ikamesinin yavaşlamakla beraber sürmesi nedeniyle, döviz tevdiat hesapları tutarı fazlaca değişmemiş ve sadece yüzde 0.5 oranında bir artış meydana gelmiş ve dolayısıyla, geniş tanımlı para arzına döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle bulunan Para arzı (M2Y), yüzde 40.1 oranında genişlemiş olan M2'ye göre daha düşük düzeyde, yüzde 23.8 oranında bir artış sergilemişti.

TABLO III.3.1.
BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER
(Bin YTL.)

	Yıl Sonu				Haziran	Haziran
	2003	2004	2005	2006	2006	2007
Emisyon Hacmi	10.844.508	13.465.237	19.612.019	26.815.151	23.275.667	24.662.243
Rezerv Para	15.442.662	20.327.656	32.696.350	41.398.460	36.780.288	40.992.289
Para Arzı(M1)	21.564.149	29.469.070	41.758.872	47.490.824	45.581.764	46.037.235
-Dolaşımdaki Para	10.128.670	12.446.299	18.276.069	24.676.425	21.719.696	23.222.504
Para Arzı(M2)	80.922.936	109.344.449	153.146.146	185.144.873	176.913.206	200.934.400
Para Arzı(M2Y)	149.854.800	185.418.562	229.586.587	286.543.930	269.577.745	308.906.231
Merkez Bankası Kre.	0	0	0	0	00	00
-Kamu	0	0	0	0	00	00
-Özel	0	0	0	0	00	00
Mevduat Bank. Yurt İçi Kre.	48.018.584	77.628.147	120.994.175	170.578.290	154.374.588	189.155.203
Yat. Kalkın. B. Yurt İçi Kre.	3.729.695	4.583.828	5.496.950	6.699.149	6.402.489	7.098.076
Yurt İçi Net Kredi Hacmi	51.748.279	82.211.975	126.491.125	177.277.439	160.777.077	196.253.279
Yurt İçi Yer. Toplam Mev.	144.608.935	179.314.351	221.631.856	276.924.947	270.136.757	313.545.302
Toplam YTL Mevduat	75.677.074	103.240.239	145.191.416	170.474.497	166.422.119	190.163.842
- YTL Tasarruf Mevduatı	45.116.114	61.463.036	86.813.210	109.295.339	103.714.638	123.381.460
Döviz Tevdiat Hes.	68.931.861	76.074.112	76.440.440	101.399.060	92.664.539	107.971.832

YILLAR İTİBARIYLA PARA ARZI DEĞİŞİMİ
(Yıllık Nominal % Değişim)

TABLO III.3.2.
BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELERDE DEĞİŞMELER
(Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişme)

	2002	2003	2004	2005	2006	Haz.06/ Haz.07
Emisyon Hacmi	44,6	40,7	24,2	45,6	36,7	6,0
Rezerv Para	34,4	44,8	31,6	60,8	26,6	11,5
Para Arzı(M1)	28,8	51,2	36,7	41,7	13,7	1,0
-Dolaşımdaki Para	50,1	40,5	22,9	46,8	35,0	6,9
Para Arzı(M2)	30,2	32,2	35,1	40,1	20,9	13,6
Para Arzı(M2Y)	28,2	12,3	23,7	23,8	24,8	14,6
Merkez Bankası Kre.	-66,7	-100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-Kamu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

	2002	2003	2004	2005	2006	Haz.06/ Haz.07
-Özel	-66,7	-100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Mevduat Bank. Yurt İçi Kre.	1,9	50,8	61,7	56,9	41,0	22,5
Yat. Kalkın. B. Yurt İçi Kre.	9,5	21,7	22,9	19,9	21,9	10,9
Yurt İçi Net Kredi Hacmi	2,5	48,2	58,9	53,9	40,2	22,1
Yurt İçi Yer. Toplam Mevduat	25,9	12,5	24,0	23,6	24,9	16,1
Toplam YTL Mevduat	25,3	34,4	36,4	40,6	17,4	14,3
- YTL Tasarruf Mevduatı	27,2	30,1	36,2	41,2	25,9	19,0
Döviz Tevdiat Hes.	26,4	-4,6	10,4	0,5	32,7	16,5

III.3.2 PARA ARZI

III.3.2.1. DAR TANIMLI PARA ARZI (M1)

Ülkemizin içinde bulunduğu hiper enflasyonist ortamda daha önceki yıllarda hızlı bir genişleme göstermiş olan ve 1998, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 65.7, yüzde 115.9 ve yüzde 66.5 oranında büyümüş olan Dar Tanımlı Para Arzı (M1) artış hızı, 2001 yılında özenli bir şekilde izlenen enflasyonu düşürücü politikalar paralelinde belirgin bir gerileme göstermiş ve yüzde 27.9 olarak gerçekleşmiştir. Para arzı büyüme hızındaki yavaşlama 2002 yılında da devam etmiş ve yüzde 28.8 oranında nominal bir büyüme göstermiş, reel anlamda ise yüzde 10.4 oranında bir daralma ortaya koymuştur. 2003 yılında ise ekonomik büyümenin devam etmesi ile nakit talebinde meydana gelen yükselme dolaşımdaki para miktarını arttırmış ve Dar Tanımlı Para Arzı (M1) nominal yüzde 51.2 ve reel yüzde 23.4 oranında genişlemiştir. Dar tanımlı para arzındaki reel büyüme 2004 yılında da sürmüştür ve M1 2004 yılında nominal yüzde 36.7 ve reel yüzde 23.6 oranında genişlemiştir. M1'deki genişleme 2005 yılında daha da hızlanmıştır. Dar tanımlı para arzı M1'in 2005 yılında nominal yüzde 41.7 ve reel anlamda da yüzde 34.6 oranında genişlediği gözlemlenmiştir. Dar tanımlı para arzındaki genişleme 2006 yılında dikkat çekici bir yavaşlama göstermiş ve M1 anılan yıl zarfında nominal yüzde 13.7 ve reel anlamda da sadece yüzde 3.7 oranında büyümüştür.

Haziran ayları itibariyle son bir yıllık dönemde Dar Tanımlı Para arzı M1'de nominal yüzde 1.0 oranında bir genişleme ile reel anlamda daralma meydana gelmiştir.

TABLO III.3.3.
DAR TANIMLI PARA ARZI M1
(Bin YTL.)

	Dolaşımdaki Para		Bankalardaki Vadeli+Diğer Mevd.		Merkez Bankası Mevduatı		Toplam	
	Bin YTL.	Artış %	Bin YTL.	Artış %	Bin YTL.	Artış %	Bin YTL.	Artış %
1997	641.707	80.8	736.641	54.6	256	59.0	1.378.604	65.8
1998	1.106.023	72.4	1.177.706	159.9	445	73.8	2.284.174	65.7
1999	2.003.483	81.1	2.927.483	148.6	296	-33.5	4.931.262	115.9
2000	3.214.550	60.4	4.994.420	70.6	654	120.9	8.209.624	66.5
2001	4.801.257	49.3	6.271.522	25.6	491	-24.9	11.073.270	27.9
2002	7.208.863	50.1	7.046.747	12.4	3.249	561.7	14.258.860	28.8
2003	10.128.670	40.5	11.434.056	62.3	1.422	-56.2	21.564.149	51.2
2004	12.446.299	22.9	17.020.523	48.9	2.249	58.2	29.469.070	36.7
2005	18.276.069	46.8	23.481.658	38.0	1.145	-49.1	41.758.872	41.7
2006	24.676.425	35.0	22.812.732	-2.8	1.667	45.6	47.490.824	13.7

Kaynak : T.C. Merkez Bankası

Haziran 2007 ayı sonu itibariyle Dar Tanımlı Para arzı (M1), yılbaşına göre yüzde 3.1 oranında bir gerileme ile, 46 Milyar 37 Milyon 235 Bin YTL.'na düşmüştür.

III.3.2.2. GENİŞ TANIMLI PARA ARZI

2005 yılında yüzde 40.1 oranında bir genişleme ile yıl sonunda 153 146 milyon YTL. olarak gerçekleşen ve dar tanımlı para arzına resmi mevduat dışındaki vadeli mevduat tutarının eklenmesi ile bulunan Geniş Tanımlı Para Arzındaki (M2) artış hızı belirgin bir şekilde yavaşlamış ve 2006 yılında yüzde 20.9'a düşmüştür. Geniş tanımlı para arzı 2006 yılında reel anlamda yüzde 10.3 oranında genişleme göstermiş ve yıl sonu itibariyle 185 milyar 145 milyon YTL. düzeyine yükselmiştir.

TABLO III.3.4.
GENİŞ TANIMLI PARA ARZI M2
(Bin YTL. Olarak)

Yıl	M1	Vadeli Mevduat	M2	M2 % Değiş	Döviz Mevduatı	M2Y	M2Y % Değiş.
1997	1.378.604	3.885.925	5.264.529	87.9	4.864.307	10.128.836	99.3
1998	2.284.174	8.572.589	10.856.763	106.2	8.568.813	19.425.576	91.8
1999	4.931.262	17.664.799	22.596.061	108.2	17.523.249	40.119.310	106.5
2000	8.209.624	24.602.939	32.812.563	108.1	24.354.866	57.167.429	42.5
2001	11.073.270	35.912.717	46.985.987	43.2	57.146.816	104.132.803	82.2
2002	14.258.860	46.936.415	61.195.275	30.2	72.254.998	133.450.273	28.2
2003	21.564.149	59.358.787	80.922.936	32.2	64.399.837	149.854.800	12.3
2004	29.469.070	79.875.379	109.344.449	35.1	76.074.113	185.418.562	23.7
2005	41.758.872	111.387.274	153.146.146	40.1	76.440.441	229.586.587	23.8
2006	47.490.824	137.654.049	185.144.873	20.9	101.399.060	286.543.930	24.8

Geniş Tanımlı Para Arzına (M2) döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle bulunan Para Arzı (M2Y), 2006 yılında yüzde 24.8 oranında nominal ve yüzde 113.9 oranında reel bir büyüme ile, bir önceki yıl sonu rakamı olan 229 587 milyon YTL.'ndan, 286 544 milyon YTL.'na yükselmiştir.

TABLO III.3.5.
BANKALARDAKİ MEVDUAT
(Yılları İtibariyle Bin TL)

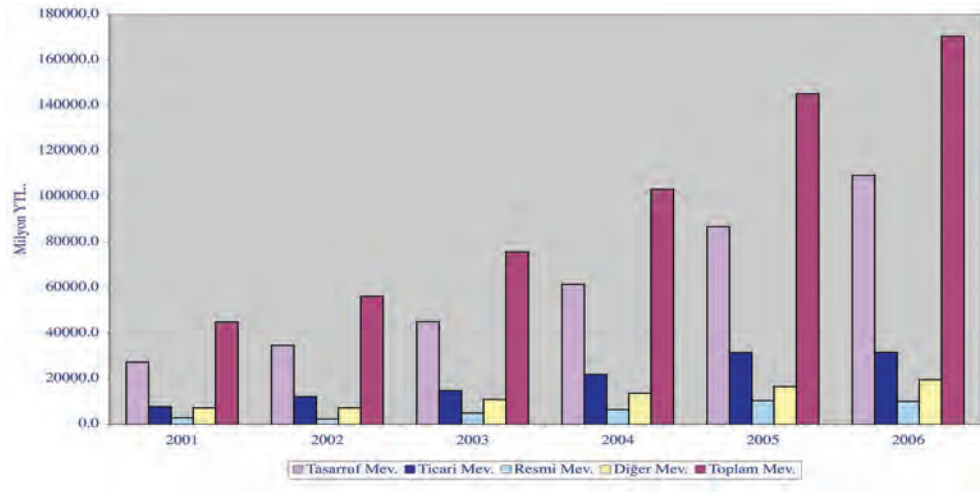
Mevduat	2003	2004	2005	2006	2006/2005 Değişim % si
Tasarruf Mevduatı	45.116.114	61.463.036	86.813.210	109.295.339	25.9
Vadeli	41.396.994	56.258.543	78.526.030	100.125.894	27.5
Vadesiz	3.719.120	5.204.493	8.287.180	9.169.445	10.6
Ticari Mevduat	14.765.434	21.841.482	31.520.227	31.654.960	0.4
Vadeli	9.184.744	13.169.585	19.548.113	21.538.607	10.2
Vadesiz	5.580.690	8.671.897	11.972.114	10.116.353	-15.5
Resmi Mevduat	4.884.231	6.344.337	10.322.484	10.007.716	-3.0
Vadeli	2.397.824	3.344.489	5.116.959	4.614.344	-9.8
Vadesiz	2.486.407	2.999.848	5.205.525	5.393.372	3.6
Diğer Mevduat	10.911.295	13.591.384	16.535.495	19.516.482	18.0
Vadeli	8.777.049	10.447.251	13.313.131	15.989.548	20.1
Vadesiz	2.134.246	3.144.133	3.222.364	3.526.934	9.5
Toplam TL Mevduat	75.677.074	103.240.239	145.191.416	170.474.497	17.4
Döviz Tevdiat Hesabı ⁽¹⁾	68.931.861	76.074.113	76.440.441	101.399.057	32.7
Döviz Tevdiat Hesabı \$	54.078	63.115	63.710	80.061	25.7
Yerleşik Olanlar	51.407	59.841	60.626	76.766	26.6
Yurtdışı Adresliler	2.671	3.274	3.084	3.295	6.8

(1) Bin YTL. olarak karşılığı

Kaynak. TOBB, Ekonomik Rapor 2006. DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2007

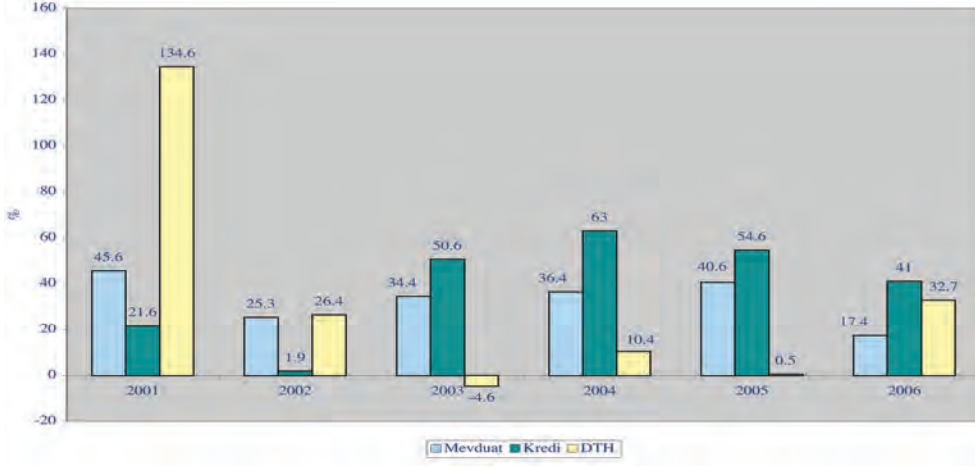
2006 yılı sonunda toplam mevduat hacmi bir önceki yıl sonundaki 145.191 bin YTL. düzeyinden 170.474 bin YTL. düzeyine çıkararak nominal yüzde 17.4, reel anlamda ise yüzde 7.1 oranında bir genişleme göstermiştir. 2006 yılında en hızlı artış yüzde 32.7 ile döviz tevdiat hesaplarının YTL. karşılığında gerçekleşmiş onu yüzde 25.9 oranı ile tasarruf mevduatları izlemiştir. Döviz tevdiat hesapları ise, döviz bazında, toplam tasarruf mevduatındaki artışa paralel yüzde 25.7 oranında dikkat çekici bir artış sergilemiştir. Dolayısıyla 2006 yılında mevduatlarda en hızlı reel artış döviz tevdiat hesaplarında gözlemlenmiştir.

Bankalardaki Mevduat Hacmi (Milyon YTL.)

2006 yılında resmi mevduat hacmi nominal olarak yüzde 3.0 oranında daralma göstermiş, ticari mevduat hacmi yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuştur.

YTL VE DÖVİZ MEVDUATI İLE KREDİ HACMİ (Yıllık % Değişim)

III.4. MEVDUAT VE YATIRIM BANKALARI KREDİLERİ

Yakın geçmiş dönemin başlıca karakteristiği olan yüksek kamu finansman açığı ve bunun sonucu olarak devletin banka kredilerinin tek müşterisi haline gelmesi faiz hadlerinin reel anlamda çok yüksek düzeylere çıkması sonucunu doğurmuş ve bu yüksek kredi faizleri yatırımcıları, işletme sahiplerini ve tüketicileri kredi kullanamaz duruma getirmiştir. Diğer bir ifade ile yüksek kamu finansman açığı ve borçlanması açık bir “crowding out” etkisi doğurmuştur. Diğer taraftan ekonomik durgunluk nedeniyle kredi borçlularının zora düşerek (veya düşmeyerek ard niyetle) borçlarını ödeyemez duruma düşmeleri, bankaları kredi taleplerini karşılama yönünde isteksiz davranmaya ve tüm olanaklarını yüksek faiz hadleri ile devlete hasretmeye yöneltmiştir. Kredi hacminin azalmasında çok sayıda bankanın faaliyetten çekilmiş olması ile banka kredileri konusunda getirilen daha sıkı koşullar da etkili olmuştur.

Banka kredilerinin yakın geçmiş dönemde giderek reel anlamda hızla daralma süreci 2003 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 2002 yılından itibaren yeniden ekonomik büyüme sürecine girilmesi, özellikle 2003 yılında faiz hadlerinde gerçekleşen önemli düşme ve tüketicilerin ve iş aleminin geleceğe dönük beklentilerindeki

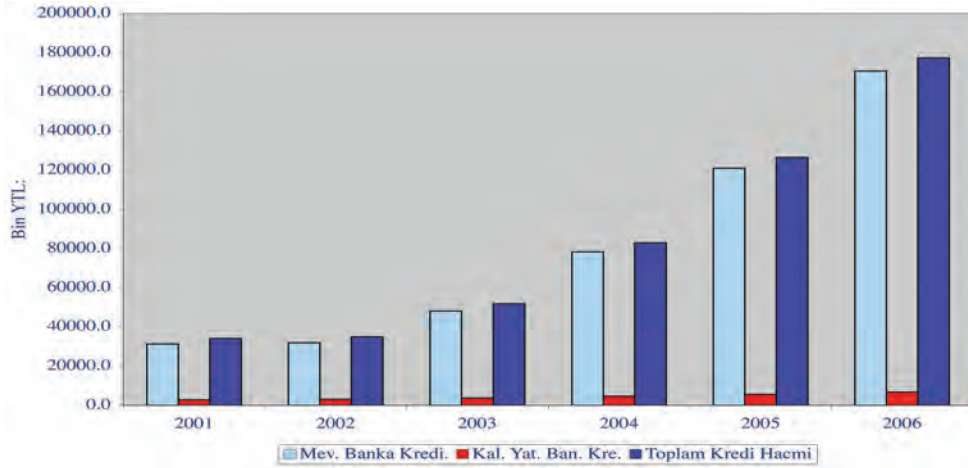
iyileşme, ayrıca TL:’nin değer kazanmasının ithal mallara olan talebi arttırması gibi nedenlerle, uzun bir aradan sonra bankalarca açılan kredi hacminde 2003 yılından başlayarak dikkat çekici reel bir genişleme meydana gelmiş ve bu gelişme 2004, 2005 ve 2006 yıllarında da sürmüştür.

TABLO III.4.1.
BANKA KREDİLERİ
(Bin YTL. Olarak)

Mevduat	2004	2005	2006	Değişim % si	
				2005/ 2004	2006/ 2005
Tüm Banka Kredileri	82.211.975	126.491.125	177.277.439.	52.7	40.2
Mevduat Banka Kredileri	78.247.697	120.994.175	170.578.290	54.6	41.0
Ticari krediler	70.810.387	111.238.954	158.719.297	57.1	52.7
Özel İhtisas Kredileri	7.437.310	9.755.221	11.858.993	31.2	21.6
Tarımsal Krediler	3.738.504	5.083.920	5.194.385	36.0	2.2
Küçük Esnaf Sanatkar Kr.	2.776.994	3.280.726	4.902.961	18.1	49.4
Konut Kredileri	723.556	1.068.083	1.124.159	47.6	5.3
Diğer	198.256	322.492	637.488	62.7	97.7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kr.	4.583.828	5.496.950	6.699.188	19.9	21.9
İhracat Kredi Bankaları	1.318.486	1.284.244	1.206.703	-2.6	-6.0
Diğer	3.265.342	4.212.706	5.492.446	29.0	30.4
Toplam Kredi stoku	82.831.525	126.491.125	177.277439	52.7	40.2

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2007

Banka Kredileri (Bin YTL.)

2005 yılında nominal olarak yüzde 52.7 oranında genişleyen tüm banka kredileri hacmi, biraz yavaşlamış olmakla beraber, bu hızlı büyümesini 2006 yılında da sürdürmüş ve yüzde 40.2 oranında artmıştır. Reel anlamda 2005 yılında yüzde 45.0 oranında genişleyen mevduat bankaları toplam kredi hacmi 2006 yılında yine yüksek bir düzeyde, yüzde 27.9 oranında büyümüştür. (2005 yılı GSMH deflatörü yüzde 5.3 ve 2006 yılı 12 aylık ortalama TÜFE artışı yüzde 9.6) 2006 yılında mevduat banka kredileri nominal yüzde 41.0, reel yüzde 28.6 oranında büyürken, Kalkınma ve Yatırım bankaları kredileri daha ılımlı bir hızla, nominal yüzde 21.9 oranında, reel anlamda ise yüzde 11.2 oranında bir büyüme sergilemiştir. 2006 yılında kredilerde en hızlı büyüme, yüzde 49.4 oranı ile küçük esnaf ve sanatkarlara verilen ihtisas kredilerinde olmuş, bunu yüzde 42.7 oranı ile ticari krediler izlemiştir.

2000 yılı Kasım ayı krizinin ertesinde uygulamaya konulmuş olan Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde bankacılık sektörünün yapısı önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Ancak bankacılık sektörünün reel sektörün finansmanında yerine getirdiği işlev henüz yeterli seviyeye gelememiş, bankalar özel kesime arzu edilen ölçüde kredi verme gücünü henüz yeterince kazanamamışlardır. Diğer taraftan uluslararası piyasalarda kredi olanaklarının bol ve faizlerin düşük olması, ayrıca Türk Lirası-

nın değer kazanma süreci içinde olması kredi ihtiyacı olan firmaları dış kredi teminine yönlendirmekte, bu durum ise iş aleminin bankalara yönelik kredi taleplerini düşürmektedir.

III.5. ULUSLARARASI REZERVLER

2000 yılı Kasım ayına kadar yükselme eğilimi içinde olan Merkez Bankası döviz rezervleri, Kasım 2000 krizinde yabancıların net 4.637 milyon Dolar tutarında menkul kıymet satışı ile dövize yönelmeleri ve bankaların pozisyon kapamaya yönelik döviz taleplerinin etkisiyle 18.820 milyon Dolara kadar gerilemiş, daha sonra Aralık ayında IMF'nin sağladığı kredinin etkisiyle 2000 yılı sonu itibariyle 22.172.2 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bir evvelki yıl sonu tutarı olan 23.177.4 milyon Dolara göre yüzde 4.3 oranında daralma ortaya koymuştur. Merkez Bankası ve bankacılık kesimi döviz rezervlerindeki erime özellikle Şubat ayında yaşanan yoğun sermaye çıkışının da etkisiyle, 2001 yılında da devam etmiştir.

Ancak 2002 yılında Merkez Bankası döviz rezervleri 8.2 milyar Dolar düzeyinde yüksek bir artış göstermiş ve yıl sonu itibariyle 26.8 milyar dolara yükselmiştir. Bu artışta iki önemli etken rol oynamıştır. Birincisi, 2002-2004 dönemini kapsayan Stand-by anlaşması çerçevesinde IMF'den kullanılan 9.1 milyar Dolar tutarındaki kredi diliminin, Hazinesinin Merkez Bankası nezdindeki Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat hesabına geçmiş olmasıdır. Merkez bankası rezervlerinde diğer önemli artışlar, 2002 yılı başından itibaren ters para ikamesi sürecinin başlaması ile birlikte piyasada oluşan döviz arzı fazlalığının, Merkez Bankası tarafından "Döviz Alım İhaleleri" düzenlenerek sterilize edilmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Merkez bankasının döviz rezervlerinde gözlemlenen artışın bir diğer nedeni ise finansal piyasalarda meydana gelebilecek dalgalanmalarda karşı, karşıya kalınabilecek aşırı döviz taleplerinde veya kısa vadeli yabancı sermayenin YTL.'ndan çıkma kararı verdiği durumlarda piyasada istikrarın korunmasını güvence altına alma politikasıdır.

TABLO III.5.1.
ULUSLAR ARASI REZERVLER
(Milyon Dolar)

Yıl	Altın*	Brüt Rezervler		Toplam
		Merkez Bankası	Ticari Bankalar	
1999	1.011.0	23.177.4	9.568.8	33.757.2
2000	1.005.9	22.172.2	11.006.9	34.185.0
2001	1.032.1	18.787.1	10.392.4	30.211.6
2002	1.279.4	26.806.7	9.980.2	38.066.3
2003	1.557.5	33.615.8	9.794.5	44.967.8
2004	1.635.0	36.008.8	16.144.8	53.788.6
2005	1.914.9	50.518.4	16.352.5	68.785.8
2006	2.373.0	60.912.4	27.537.2	90.822.8
2007 (Mayıs)	2.473.5	66.281.0	34.987.6	103.742.1

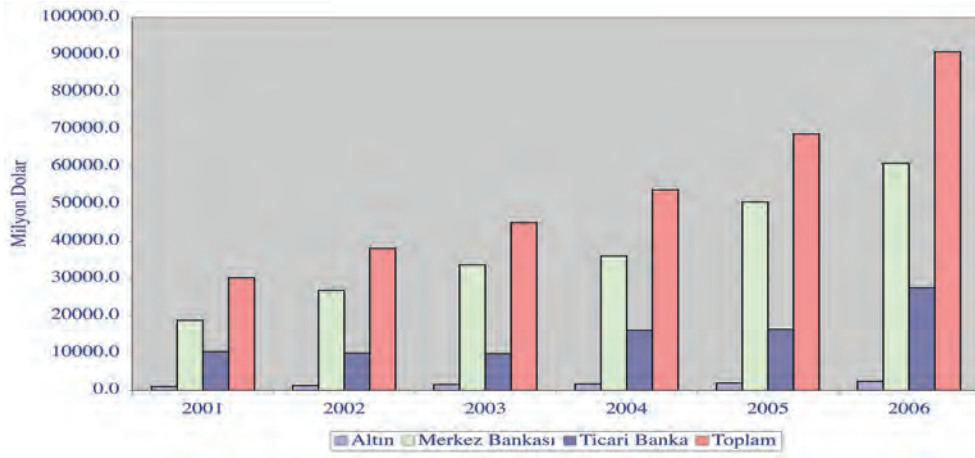
* Altın rezervleri 1 ons altın = 270 Dolar fiyatı üzerinden değerlendirilmiştir.

Kaynak: DPT, Temel ekonomik Göstergeler, Haziran 2006 .

Merkez Bankasının döviz piyasasındaki arz fazlalığını gidermeye ve aşırı oynamaları önlemeye ayrıca döviz rezervlerini güçlendirmeye dönük müdahaleleri daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve Banka gerek piyasa müdahaleleri gerek döviz alım ihaleleri yoluyla 2003 yılında 10 milyar 461 milyon Dolar, 2004 yılında 5 milyar 387 milyon Dolar, 2005 yılında 22 milyar 008 milyon Dolar ve 2006 yılında da 6 milyar 543 milyon Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

2006 yılında da, bir önceki yıl olduğu gibi, TCMB döviz rezervleri tutarındaki artış oranı, ithalat hacmindeki artış oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, ithalat tutarı ve Merkez Bankası rezervlerinde meydana gelen gelişmeler sonucu, 2005 yılında 5.2 ay olan Merkez Bankası rezervlerinin ithalatı karşılama oranı, cüzi bir artışla, 2006 yılı itibariyle 5.3 aya yükselmiştir.

Uluslararası Brüt Rezervler (Milyon Dolar)

Muhabir banka açıkları düştükten sonra elde edilen net uluslar arası rezerv tutarı ise 2006 yılı sonu itibariyle 90 milyar 821.9 milyon Dolar 2007 yılı Haziran ayı sonu itibariyle ise 103 milyar 741.3 milyon Dolar düzeyindedir.

III.6. SERMAYE PİYASASI

2006 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam tutarında bir önceki yıl olduğu gibi önemli oranda bir düşüş sergilenirken özel kesim tarafından ihraç edilen menkul değerlerin hacmi önemli bir artış göstermiştir. Kamu mali yapısındaki görece iyileşmenin ve borçlanma gereksiniminin azalmasının etkisiyle 2006 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul değerlerin toplam tutarında bir önceki yıla göre yüzde 10.4 oranında belirgin bir azalma olmuş ve 2006 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam değeri 66.546 milyar YTL. olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda menkul kıymet ihraçlarının tamamına yakın bölümü kamu kesimi tarafından gerçekleştirilir iken, 2006 yılında özel kesim tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam ihraç tutarı içindeki payında dikkat çekici bir yükselme meydana gelmiştir. 2005 yılında toplam menkul kıymet ihraçlarının yüzde 91.0'i kamu kesimi tarafından, kalan yüzde 9.0'u

da özel kesim tarafından gerçekleştirilmiş iken 2006 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 76.6 ve yüzde 24.4 olmuştur. Kamu kesimi menkul kıymet ihraçlarının değişik menkul kıymet türleri itibariyle bileşimi gözden geçirildiğinde geçmiş yakın dönemde olduğu gibi tahvil ihracına ağırlık verildiği ve toplam ihraç tutarı içerisinde tahvillerin payının sürekli şekilde daha ağırlıklı hale geldiği gözlemlenmektedir. 2005 yılına göre, menkul kıymet ihraç değeri içinde 2006 yılında gerçekleştirilen tahvil ihraçlarının payı 2005 yılına ilişkin yüzde 44.7 düzeyinden yüzde 54.1'e yükselirken, Hazine bonosu ihraçlarının payının yüzde 37.8'den yüzde 22.0'ye gerilediği görülmektedir. Döviz endeksli senetlerin 2002 yılında yüzde 11.5 olan kamu kesimi menkul kıymet ihraçları toplam tutarı içindeki payı 2003 yılında yüzde 9.0'a, 2004 yılında ise yüzde 4.4'e geriledikten sonra 2005 yılında artarak, yüzde 8.4'e yükselmiş ancak 2006 yılında keskin bir düşüşle yüzde 0.8'e gerilemiştir.

Ekonomik büyümenin görece istikrar kazanması ve beklentilerdeki iyileşme son iki üç yıllık dönemde özel sektör yatırımlarının büyük bir canlılığa kavuşmasında temel etkenler olmuştur. Ancak özel sektör, gerçekleştirilen makine ekipman ağırlıklı bu yatırımların finansmanında, yerli piyasaya menkul kıymet sunmaktan ziyade uluslararası piyasadaki likidite bolluğu nedeniyle faiz hadlerinin çok elverişli düzeyde bulunması durumunu, ayrıca YTL.'nin değer kazanımı sürecini dikkate alarak, döviz kredilerini tercih etmiştir. Bu gelişmeler, 2005 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçlarının bir önceki yıla göre yüzde 35.5 oranında önemli bir daralma göstermesinde önemli bir ağırlığa sahip olmuştur. Ancak YTL.'nin aşırı değerli durumda bulunmasının alınan döviz kredileri açısından bir risk oluşturması ve bu risk olgusunun Mayıs-haziran aylarında mali piyasalarda yaşanan dalgalanma sürecinde açıkça görülmesi Özel sektörü YTL. cinsi menkul kıymet ihracına özendirilmiş ve 2006 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçları toplam tutarı bir önceki yıla göre yüzde 175.0 oranında çok keskin bir genişleme göstermiştir. 2006 yılında özel kesim tarafından toplam tutarı 20.304 milyon YTL. tutarında menkul kıymet ihraç edilmiş olup, bunun yüzde 53.6'sını hisse senetleri kalan yüzde 32.4'ünü menkul kıymet yatırım fonu katılım belgesi ve 12.6'sını da emeklilik yatırım fonu katılım belgeleri oluşturmuştur.

TABLO III.6.1.
MENKUL KIYMET İHRAÇLARI

	2004		2005		2006	
	Bin YTL.	% Pay	Bin YTL.	% Pay	Bin YTL.	% Pay
Kamu Kesimi	112.754.492	91.3	74.247.798	91.0	66.545.714	76.6
Devlet Tahvili	55.415.275	46.6	36.495.859	44.7	46.960.978	54.1
Hazine Bonosu	51.931.552	43.6	30.868.323	37.8	19.064.086	22.0
Dövizle Endeksli Senet.	5.407.665	4.4	6.863.616	8.4	520.650	0.6
Özel Kesim	10.696.891	9.0	7.330.214	9.0	20.304.112	23.4
Hisse senedi	3.826.540	3.2	3.991.870	6.7	10.880.574	12.5
Finansman Bonosu	-	-	13.000	-	-	-
Katılma Belgesi	6.870.351	5.8	2.390.990	2.9	3.356.209	3.9
Yab. Yat.Fonu Kat. Bel.	-	-	59.666	-	17.329	0.0
Emek. Yat. Fon. Kat. Bel.	-	-	929.187	1.1	5.900.000	6.8
Toplam	123.451.383	100.0	81.578.012	100.0	86.849.826	100.0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2007 .

2006 yılında devlet tahvili ve hazine bonosu ihraç tutarlarında meydana gelen önemli orandaki azalmalar nedeniyle, menkul kıymetler ikinci el işlem hacmi keskin bir daralma sergilemiştir. 2005 yılında 1.082.200.7 milyon YTL düzeyinde gerçekleşen menkul kıymetler ikinci el işlem hacmi 2006 yılında yüzde 10.9 oranında bir gerilemeyle 964.409 milyon YTL. düzeyine inmiştir.

TABLO III.6.2.
MENKUL KIYMET İKİNCİ EL PİYASASI
(Bin TL.)

	Menkul Kıymet Değeri			Değişim % si	
	2004	2005	2006	2005	2006
Kamu Kesimi	9.300.169.537	755.196.603	637.830.770	-91.9	-15.5
Devlet Tahvili	8.536.224.992	651.206.678	586.922.205	-92.4	-9.9
Hazine Bonosu	763.944.545	103.989.924	50.908.566	-86.4	-61.0
Özel Kesim	208.422.733	327.004.089	326.578.222	56.9	-0.1
Hisse senedi	208.422.733	327.004.089	326.578.222	56.9	-0.1
Toplam	9.508.592.270	1.082.200.692	964.408.992	88.6	-10.9

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu

Kamu kesimi menkul kıymet ikinci el işlem hacmi bir önceki yıla göre 2005 yılında yüzde 15.5 oranında belirgin bir düşüşle 637.8 milyar YTL.'na düşerken, özel kesim menkul kıymet ikinci el işlem hacmi yaklaşık bir önceki yıl düzeyini koruyarak 326.6 milyar YTL. düzeyinde gerçekleşmiştir.yüzde

İstanbul Menkul Kıymet Borsası 2006 yılı içerisinde dalgalı bir seyir izlemiş, Mayıs-haziran aylarında yaşanan dalgalanma ile önemli bir sarsıntı geçirmiş ve TÜFE, ÜFE ve Dolar bazında yılı kayıpla kapatmıştır. yüksek bir getiri performansı sergilemiştir. 2005 yılı Aralık ayında Borsa kurulduğundan bu yana en yüksek seviyesine çıkmış olan İMK Borsası 2006 yılı ilk iki ayında dikkat çekici bir yükselme gösterdikten sonra, Mart, Mayıs, Haziran, Eylül ve Kasım aylarında reel anlamda değer yitirmiştir. Nominal olarak 2006 yılını yüzde 1.7 oranında değer kaybıyla kapatan Borsanın reel kaybı TÜFE bazında (-) 10.3, ÜFE bazında (-) 11.9 ve Dolar bazında yüzde 6.1 olarak gerçekleşmiştir.

**İMKB'DE PİYASA KAPİTALİZASYONU VE
YABANCI PORTFÖY ORANI**

	Takasbankta Saklı Hisseler			İşlem Gören Şirketlerin Toplam Piyasa Kapitalizasyonu		
	Şirket Sayısı	Piyasa Değeri (Milyon YTL)	Yabancı Payı (%)	(Milyon YTL)	(Milyon Dolar)	Toplam Değer/GSMH Oranı (%)
2003 Aralık	285	23.563	51.5	96.073	68.828	26.9
2004 Aralık	297	37.641	54.9	132.556	98.073	30.9
2005 Aralık	304	68.389	66.3	218.318	162.814	44.9
2006 Aralık	316	75.569	65.26	230.038	161.317	39.91
2007 Mayıs	320	93.343	70.92	287.066	215.531	

**İSTANBUL MENKUL KIYMET BORSASI ENDEKSİ
VE GETİRİ DURUMU
(Ocak 1986 = 100.0)**

	İMKB 100 Endeksi	Aylık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri		Nominal Getiri	Yıllık Bazda Reel Getiri		
			ÜFE	TÜFE		ÜFE	TÜFE	Dolar
2003 Aralık	18 533	26.8	26.2	26.2	78.7			
2004 Aralık	24 972	11.1	12.3	10.7	34.7	16.8	23.2	38.1.
2005 Aralık	39 778	4.4	4.5	4.0	59.3	55.2	47.9	60.6
2006 Yılı								
Ocak	44 590	12.1	9.9	11.3	63.2	55.2	51.2	64.3
Şubat	47 016	5.4	5.2	5.2	65.6	57.3	53.1	62.1
Mart	42 911	-8.7	-9.0	-9.0	67.9	61.1	55.2	68.5
Nisan	43 880	2.3	0.3	0.9	86.0	77.2	70.9	95.7
Mayıs	38 132	-13.1	-15.4	-14.7	51.1	40.4	37.5	31.2
Haziran	35 453	-7.0	-10.6	-7.3	31.5	16.9	19.4	11.7
Temmuz	38 068	1.7	0.9	0.9	21.8	6.5	9.0	8.6
Ağustos	37 286	3.4	4.2	3.8	20.6	7.4	9.4	12.3

	İMKB 100 Endeksi	Aylık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri		Nominal Getiri	Yıllık Bazda Reel Getiri		
			ÜFE	TÜFE		ÜFE	TÜFE	Dolar
Eylül	38 925	-1.0	-0.7	-2.2	10.8	-0.4	0.2	-0.7
Ekim	40 582	9.9	9.4	8.5	27.0	14.4	15.4	17.2
Kasım	38 169	-5.9	-5.7	-7.1	0.2	-10.3	-8.8	-6.4
Aralık	38 118	2.5	2.6	2.2	-1.7	-11.9	-10.3	-6.1
2007 Yılı								
Ocak	41 183	5.3	5.3	4.2	-7.6	-15.6	-16.0	-13.8
Şubat	41 431	0.6	-0.3	0.2	-11.9	-20.0	-20.0	-17.3
Mart	43 661	5.4	4.4	4.4	1.7	-8.3	-8.2	-1.1
Nisan	44 985	3.0	2.2	1.8	2.5	-6.5	-7.4	-0.9
Mayıs	47 082	4.7	4.3	4.1	23.5	15.2	13.0	46.3
Haziran	47 094	0.0	0.1	0.3	32.8	29.1	22.3	59.8

* Getiri, dönem sonu itibariyle bir önceki dönem sonuna göre hesaplanmaktadır.

Kaynak: DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Temmuz 2007.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 2007 yılına dikkat çekici bir yükselişle başlamış ve bu eğilimini Ağustos ayına kadar sürdürmüştür.

İMKB’nda 2007 Haziran ayında yaklaşık 22 Milyar YTL. tutarında işlem gerçekleştirilmiş olup, günlük işlem tutarı ortalaması 1.045milyon YTL. olmuştur.

III.7. FİYAT HAREKETLERİ

70’li yılların başında yaşanan ve başta petrol ithalatçısı ülkeler olmak üzere küresel ekonomiyi ve ülkemizi derinden etkileyen birinci petrol krizinden sonraki 30 yıllık dönemde enflasyon sorunu, Türkiye’nin ekonomik gündeminde sürekli olarak ön sıralarda yer almış ve 90’lı yılların sonunda öncelikle çözümlenmesi gereken bir sorun niteliği kazanmış ve enflasyonun düşürülmesi temel makroekonomik politika hedefi olarak belirlenmiştir..

17 nci Stand-by Anlaşmasına dayalı olarak 2000 yılı başında uygulamaya konulmuş olan istikrar programında; 2002 yılı sonuna kadar olan üç yıllık bir süre zarfında , is-

tıkrarlı bir ekonomik büyümenin de gerçekleştirilmesi ile birlikte, enflasyon oranının kademeli biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesi hedeflenmiştir.İstikrar programı çerçevesinde oniki aylık tüketici fiyatları ve toptan eşya fiyatları artış hızlarının sırasıyla, 2000 yılında yüzde 25 ve 20, 2001 yılında yüzde 12 ve 10 ve program döneminin son yılı olan 2002 de de yüzde 7 ve yüzde 5'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Diğer taraftan 2000 yılı için TEFE Yıllık Ortalama artış hızının yüzde 38.5 ve GSYİH Deflatörünün yüzde 42.5 olması hedeflenmiştir.

Bu iddialı enflasyon hedeflerini tutturabilmek amacıyla maliye, gelirler, para ve kur politikaları kapsamında ve birtakım yapısal düzenlemeleri de içeren köklü önlemler uygulamaya konulmuştur.

2000 yılında Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki değişme bir önceki yıl sonuna göre yüzde 32.7 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla ait yüzde 62.9 oranına göre önemli bir düşme sergilemiştir. Ancak Tablo III.7.1.de görüldüğü gibi 12 aylık ortalama değişmeler bazında, toptan eşya fiyat artışıdaki yavaşlama çok daha sınırlı olmuş ve bir önceki yıl yüzde 53.1 olan TEFE yıllık ortalama artış hızı 2000 yılında ancak yüzde 51.4'e gerilemiştir.

2000 yılında enflasyonun altında seyir izleyen döviz kurları girdi maliyetlerini, dolayısıyla TEFE'yi olumlu etkilerken, belirgin şekilde tırmanan petrol fiyatları olumsuz etkide bulunmuştur.

2000 yılında GSYİH Deflatörü yüzde 51.6 olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında Tüketici Fiyatları Endeksi artışı yılın başında uygulamaya konulan geniş kapsamlı istikrar programı ile önceki yıla göre belirgin ve önemli yavaşlama göstermiştir. 12 aylık ortalama yüzde değişme bazında bir önceki yıla ait yüzde 64.9 oranından yüzde 54.9'a gerileyen tüketici fiyatları, Aralık 2000 itibariyle bir önceki yılın Aralık ayına göre sadece yüzde 39.0 oranında artış göstermiş ve bu şekilde 1999 yılında yüzde 68.8 olan artış hızına göre önemli bir yavaşlama göstermiştir.

Aralık 2000 ayı itibariyle yüzde 51.4'e kadar gerileyen Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, düşme eğilimini Nisan 2001 ayına kadar sürdürmüş ve yıllık bazda yüzde 41.8'e kadar gerilemiştir.Ancak TÜFE daha sonra, ekonomik krizin ve özellikle Şubat ayında geçilmiş olan ve TL'nin yüksek oranlı devalüasyonu ile sonuçlanan "Dalgalı Kur" rejiminin yarattığı arz şoku ile, Mayıs ayından itibaren, tekrar yükselme eğilimi içine girmiştir.

Şubat krizi şokunun atlatılması ile birlikte enflasyon, talep daralmasının da etkisiyle belirgin bir yavaşlama süreci içersine girmiş ise de önceki yıllara göre çok yüksek bir tırmanma göstermiş ve 2001 yılında Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki değişme, bir önceki yıl sonuna göre yüzde 88.6 olarak gerçekleşmiştir. TEFE de on iki aylık ortalamalar bazında yükselme daha az keskin olmuş ve önceki iki yıla göre yaklaşık on puanlık bir artışla yüzde 61.6 olarak gerçekleşmiştir.

Toptan eşya fiyatlarında 2001 yılında meydana gelen artış, iç talepte yaşanan önemli daralma yüzünden tüketici fiyatlarına tam olarak yansıtılmamış, dolayısıyla Tüketici Fiyatları Endeksindeki artış, TEFE artışının gerisinde kalmıştır

2001 yılında yıllık ortalama TÜFE artışı yüzde 54.4 ile yaklaşık bir önceki yıl seviyesinde (yüzde 54.7) kalırken, bir önceki yıl sonuna göre TÜFE artışı 2000 yılındaki yüzde 39.0 düzeyinden yüzde 68.1 düzeyine sıçramıştır.

2001 yılında GSMH Deflatörü yüzde 57.8 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO III.7.1.
TÜKETİCİ VE TOPTAN EŞYA FİYATLARI (TEFE ve TÜFE)
(1994 = 100)

	Yıllık Ortalama % Değişme					Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
TÜFE	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3
TEFE	51.4	61.6	50.1	25.6	11.1	32.7	88.6	30.8	13.9	13.8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

18 Ocak 2002 tarihinde IMF'ye verilen ve 4 şubat tarihinde yürürlüğe giren Niyet Mektubunda ise 12 aylık dönem sonları itibariyle, 2002, 2003 ve 2004 yılları için Tüketici Fiyatları Endeksi artışının yüzde 35, yüzde 20 ve yüzde 12, Toptan Eşya Fiyatları endeksi artışının ise aynı yıllar itibariyle, sırasıyla yüzde 31, yüzde 16.2 ve yüzde 12'ye düşürülmesi öngörülmüştür.

TEFE ve TÜFE artış hızlarında 2002 yılında keskin bir düşüş gerçekleşmiş ve enflasyon öngörülen hedefin altında seyretmiştir. TEFE'de o tarihe kadar ki son 16 yılın, TÜFE'de ise son 20 yılın en düşük düzeylerine inilmiştir.

Para ve maliye politikalarının kararlılıkla uygulanması, başta Merkez Bankası Yasası'nda yapılan değişiklik olmak üzere gerçekleştirilen yapısal reformlar, 2001 yılı krizinin istihdam hacmi ve tüketim davranışları üzerine getirdiği etkilerin hafifletmekle beraber sürüyor olması, enflasyonist beklentilerde meydana gelen iyileşme, kamu kesiminde maaş ve ücret ayarlamalarının program doğrultusunda yapılması ve gıda grubu fiyat artışlarının dikkat çekici şekilde düşük gerçekleşmesi 2002 yılında enflasyon alanında elde edilen başarılı sonuçta önemli rol oynayan başlıca etkenler olmuştur.

Toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken 12 aylık yüzde değişim olarak keskin bir düşüş sergilemiş ve bir önceki yıla ait yüzde 88.6 düzeyinden, yüzde 30.8'e gerilemiştir.

Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla ilişkin yüzde 54.4 düzeyinden yüzde 45.0 düzeyine gerilerken, on iki aylık yüzde değişim olarak aynı yıllar itibariyle yüzde 68.5'ten yüzde 29.7'ye düşmüştür.

2002 yılında GSMH Deflatörü yüzde 43.8 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. Sıkı para ve maliye politikalarının özenle sürdürülmesi, güven ortamının pekişmesi ve geleceğe dönük beklentilerdeki iyileşme dolayısıyla faiz hadlerindeki gerilemenin üretim maliyetleri üzerindeki olumlu etkisi ve ayrıca önemli bir etken olarak Liranın reel değer kazanması gibi unsurlar 2003 yılında enflasyonun belirgin şekilde yavaşlamasında başta gelen rol oynamışlardır.

2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi artış oranı, bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında kalmıştır. 12

aylık ortalamalara göre 2002 yılında yüzde 50.1 olan TEFE artış hızı, 2003 yılında 24.5 puan düşerek yüzde 25.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Fiyat artışlarındaki belirgin yavaşlama eğilimi 2003 yılında tüketici fiyat endekslerine de yansımıştır. 12 aylık ortalamalara göre bir önceki yıl 45.0 olan TÜFE endeksi 2003 yılında yüzde 25.3'e, yüzde 29.7 olan 12 aylık yüzde değişme oranı ise yüzde 18.4'e düşmüştür.

2003 yılında GSMH Deflatörü yüzde 22.5 olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı Türkiye'de uzun yıllardan sonra yıllık fiyat artışlarının tekrar tek haneli rakamlara düştüğünün görüldüğü bir yıl olmuştur.

2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi, 12 aylık ortalama yüzde değişme olarak bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.6 düzeyinden yüzde 11.1'e gerilemiş, ancak Aralık ayları itibariyle 12 aylık yüzde değişme olarak yüzde 13.8 oranı ile yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuştur.

2004 yılında TÜFE endeksine bakıldığında ise, bir önceki yıl sonuna göre Aralık ayı sonu itibariyle 12 aylık fiyat değişiminin ilk kez tek rakamlı hale gelerek yüzde 9.3 olarak gerçekleştiği, ve 12 aylık ortalama olarak ise bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.3 düzeyinden, yüzde 10.6'ya gerilediği gözlemlenmiştir.

2004 yılında GSMH deflatörü yüzde 9.5 olarak gerçekleşmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü bu güne kadar fiyat istatistikleri düzenlenmesinde baz yılı olarak kullanılan 1997 yılından buyana hanehalklarının ve toplumun tüketim kalıplarında meydana gelmiş olan belirgin değişimi dikkate alarak, 2005 yılı başından itibaren fiyat gelişmelerinde 2003 yılını baz yılı olarak alma yönüne gitmiştir. 1997 yılını temel alan TÜFE'de 10 ana grupta 410 maddenin (daha sonra 442'ye yükseltilmiştir), TEFE'de ise dört ana sektörden 678 madde (daha sonra 762'ye yükseltilmiştir) endeks kapsamına alınmış idi. 2003 yılını temel alındığı iki endeksten birisi eskiden olduğu gibi "Tüketici Fiyatları Endeksi" (TÜFE), diğeri ise fiyat değişikliklerini üretici aşamasında ölçmeyi amaçlayan "Üretici Fiyatları Endeksi" (ÜFE). Yeni TÜFE'de 12 grup altında 442 madde bulunuyor.

2003 yılını baz alan TÜFE ve ÜFE'de 1997 yılı bazlı olanlara göre grupların toplam içindeki ağırlıklarında değişikliğe gidiliyor. Eski endekste yüzde 31.09 oranında ağırlığa sahip olan gıda içecek ve tütün grubunun ağırlığı yeni endekste yüzde 34.09'a yükseltilirken eski endekste yüzde 25.8 ağırlığı olan konut, su, elektrik vb. başlıklı grubun ağırlığı yeni endekste yüzde 16.9'a düşürülüyor. Bu kapsamda TÜ-

FE endeksi içinde ulaşımın payı yüzde 9.30'dan yüzde 10.42'ye, eğitim harcamalarının payı yüzde 1.59'dan, yüzde 2.15'e, eğitim kültür harcamalarının payı yüzde 2.95'ten yüzde 3.60'a ve lokanta pastane ve otel harcamalarını payı yüzde 3.07'den yüzde 5.87'ye yükseltiyor. ÜFE'de de grup ağırlıklarında değişiklikler yapılmıştır. Örneğin tarımın payı, yüzde 22.22'den, yüzde 20.65'e gerilerken, imalat sanayii, elektrik, gaz, su grubunun ağırlığı artırılıyor.

2003 yılını temel yıl olarak alan ÜFE'de fiyatlar, yurtiçinde üretimi yapılan ve satışa sunulan ürünlerin, KDV ve benzeri satış vergileri hariç peşin satış fiyatları olarak belirlenmiştir. 2003 yılı bazlı bu endekste kamu – özel kesim ayırımı kaldırılmış ve KDV ve benzeri vergilerdeki değişikliklerin satış fiyatlarına olan etkisi kaldırılmış ayrıca 1994 yılı bazlı TEFE endeksine göre tarım ve madencilik sektörlerinin ağırlıkları azaltılırken, imalat sanayii ve enerji sektörlerinin ağırlıkları artırılmıştır.

2003 yılını baz alan TÜFE'de farklı sektörlerde meydana gelebilecek ve genel fiyat düzeyi üzerinde belirgin etkisi olabilecek şokların belirlenmesi ve enflasyon eğilimi üzerinde oluşturacakları etkilerin ölçülebilmesi için 8 adet özel kapsamlı TÜFE göstergesi açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu özel kapsamlı TÜFE göstergeleri değişik sektörlerle ilişkin fiyat gruplarının endeksten çıkarılmasına dayanan dışlama yönteminin kullanılması suretiyle oluşturulmuştur.

Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri

- A. Mevsimlik ürünler hariç TÜFE,
- B. İşlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE,
- C. Enerji hariç TÜFE,
- D. (B) ve (C) hariç TÜFE,
- E. (C) ve alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE,
- F. (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler hariç TÜFE,
- G. (B) ve (F) hariç TÜFE.
- H. Enerji, alkollü içecekler ve tütün ürünleri, işlenmemiş gıda ve altın hariç TÜFE

Enflasyondaki azalma eğilimi 2005 yılında da sürmüştür. Enflasyon oranındaki düşme 2005 yılında ÜFE'de daha hızlı olmuştur. Yıl sonları itibariyle 2004 yılında yüz-

de 15.35 olan ÜFE artışı, 12 puanın üzerinde dikkat çekici bir azalışla 2005 yılında yüzde 2.66'ya düşmüş ve yıl programında öngörülmüş olan yüzde 8.0 düzeyindeki hedefin de 5.34 puan altında kalmıştır. On iki aylık ortalamalara göre ise, 2004 yılında yüzde 14.57 olan ÜFE artış hızı 2005 yılında yine dikkat çekici bir azalmayla yüzde 5.89'a gerilemiştir.

2005 yılında GSMH deflatörü yüzde 5.3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2006 yılında özellikle karşı, karşıya kalınan arz şoklarının etkisiyle enflasyon oranında yükselme meydana gelmiştir. Üretici fiyatları artış endeksi bir önceki yıla göre keskin bir artış göstererek 2005 yılına ilişkin yüzde 2.66 oranında 2006 yılı sonunda yüzde 11.58'e tırmanmıştır. On iki aylık ortalamalara göre 2005 yılında yüzde 5.89'a kadar gerileyen ÜFE artış oranı 2006 yılında yüzde 9.34'e çıkmıştır.

TABLO III.7.2.
ÜRETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (ÜFE)
(2003 = 100)

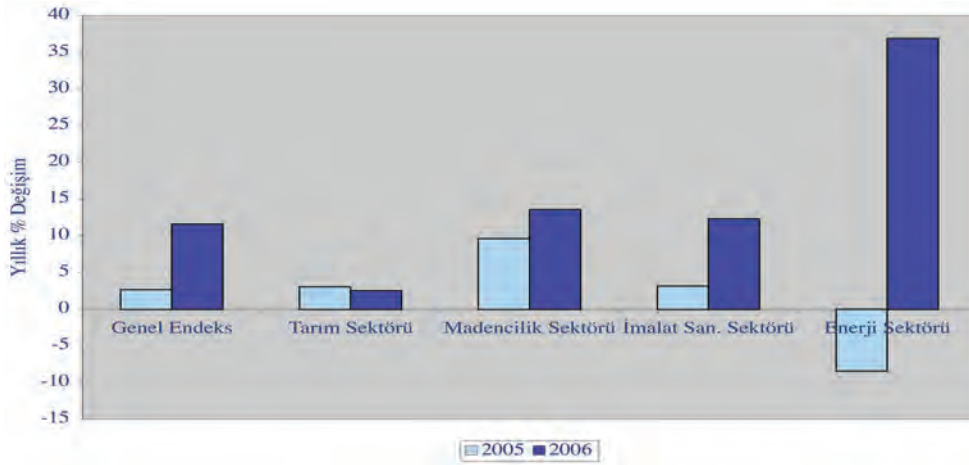
	Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme		Yıllık Ortalama % Değişme	
	2005	2006	2005	2006
Genel ÜFE Endeksi	2.66	11.58	5.89	9.34
Tarım Sektörü	3.03	2.53	1.72	7.29
Madencilik Sektörü	9.63	13.57	11.20	14.58
İmalat sanayi Sektörü	3.15	12.33	7.57	9.34
Enerji Sektörü	-8.38	36.90	-0.88	13.35

TABLO.III.7.3.
ÜFE VE ALT SEKTÖR GELİŞMELERİ
(Üçer Aylık Yüzde Değişim)

	2005					2006				
	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık
ÜFE	0,96	0,92	1,07	-0,31	2,66	2,48	8,98	-0,12	0,04	11,58
Tarım	1,65	-2,74	-1,50	5,80	3,03	2,12	4,81	-2,67	-1,57	2,53
Sanayi	0,76	1,97	1,75	-1,89	2,57	2,57	10,00	0,47	0,40	13,81
Madencilik	-2,28	7,16	8,28	-3,32	9,63	3,20	9,52	3,57	-2,98	13,57
İmalat	0,61	1,95	2,68	-2,05	3,15	1,55	10,66	0,33	-0,37	12,33
Enerji	3,98	0,68	-13,72	1,44	-8,38	18,18	1,29	1,66	12,49	36,90

Kaynak: TCMB

SEKTÖRLER İTİBARIYLA ÜRETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ
DEĞİŞİM ORANLARI
(Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Olarak)

mayıs ve Haziran aylarında döviz kurunda yaşanan dalgalanmanın etkisiyle ikinci çeyrekte yüzde 8.98 oranında artarak ivme kazanan ÜFE artışı yılın ikinci yarısında yavaşlama eğilimi içine girmiştir. Yılın ikinci yarısında üretici fiyatlarının artışında gözlemlenen yavaşlamada özellikle petrol ve tarım ürünleri fiyatlarındaki gerilemeler etkili olmuştur.

Tüketici Fiyatları endeksi artışı da 2006 yılında bir önceki yıla göre belirgin bir tırmanma sergilemiş ve yüzde 7.72'den yüzde 9.65'e yükselmiştir. Uluslar arası likidite koşullarına bağlı olarak Yeni Türk Lirasının değerinde yılın ikinci çeyreğinde oluşan değer kaybının etkisiyle tüketici fiyatları endeksi Haziran ayı itibariyle enflasyon hedefi ile uyumlu patika etrafında oluşturulan belirsizlik aralığının dışında kalmıştır. YTL.'nin değerindeki yükselmeye ve petrol fiyatlarındaki gerilemeye rağmen yıllık enflasyon Eylül ayı itibariyle belirsizlik aralığının üst sınırı üzerindeki seyirini sürdürmüştür. Yılın son çeyreğinde enflasyonun genel görünümünde kısmi bir iyileşme gözlemlenmiştir.

Yıl sonu itibariyle alt gruplardaki fiyat artışları incelendiğinde tüm gruplardaki yıllık enflasyon oranının, yıl sonu enflasyon hedefinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. 2006 yılında mallarla ilgili olarak en yüksek fiyat artışları yüzde 12.84 ile işlenmemiş gıda ürünlerinde ve yüzde 10.52 ile enerjide gözlemlenmiştir. Hizmetler alanında ise en hızlı fiyat artışları yüzde 20.01 ile kiralarda ve yüzde 13.54 ile lokanta ve otellerde gerçekleşmiştir.

Mal ve hizmet grupları itibariyle 2006 yılında gerçekleşen fiyat artışları aşağıda verilmektedir:*

	Yıllık % Artış
TÜFE	9.65
Mallar	8.69
Enerji	10.52
İşlenmemiş Gıda	12.94
Enerji ve İşlenmemiş Gıda Dışı Mallar	6.93
Dayanıklı Mallar	6.61
Yarı Dayanıklı Mallar	7.81
Dayanıksız Mallar	9.82

Hizmetler	12.21
Kira	20.01
Lokanta ve Oteller	13.54
Ulaştırma Hizmetleri	12.89
Diğer Hizmetler	8.45

* TCMB

TABLO III.7.4.
YILLIK TÜFE ENFLASYONUNA KATKI DURUMU

	Hizmet	Enerji	İşlenmemiş Gıda	Enerji ve İşlenmemiş Gıda Dışı Mal
2004	3,58	1,94	0,44	3,40
2005	3,22	1,10	0,79	2,60
2006	3,33	1,51	1,65	3,16

Kaynak: TCMB

2006 yılında da bir önceki yıl olduğu gibi, hizmet fiyatlarında gerçekleşen artışların, mal fiyatları artışının belirgin şekilde üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu gelişmede ekonomideki görece canlanma ve yapısal faktörler ön planda etkili olmuştur. Kira fiyat artışlarındaki yavaşlama gecikmesinin (atalet), kiraların büyük ölçüde geçmiş enflasyona endeksli bir fiyatlama anlayışıyla saptanmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Lokanta ve otel grubu fiyatları üzerinde belirleyici ana unsurlar hem talep hem de maliyet artışları olarak görülmekte, ulaştırma sektörüne yönelik hizmet fiyatları ise daha çok akaryakıt fiyatlarındaki gelişmelerden etkilenmektedir. Diğer taraftan yıllık genel enflasyona katkı açısından bakıldığında 2006 yılında başta işlenmemiş gıda ürünleri olmak üzere enerji fiyatları artışı ile bu iki grup dışında kalan mal fiyatları artışının katkısında bir önceki yıla göre belirgin yükselmeler meydana geldiği gözlemlenmiştir.

TABLO III.7.5.
TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (TÜFE)
(2003 = 100)

	Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme		Yıllık Ortalama % Değişme	
	2005	2006	2005	2006
Genel TÜFE Endeksi	7.72	9.65	8.18	9.60
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	4.92	11.17	4.92	9.70
Alkollü İçecekler ve Tütün	27.87	5.06	13.50	20.97
Giyim ve Ayakkabı	-0.13	1.91	3.57	-0.08
Konut	9.87	14.04	10.66	12.65
Ev Eşyası	6.26	7.31	7.19	5.61
Sağlık	-0.40	7.93	4.25	3.83
Ulaştırma	11.01	10.15	15.30	10.27
Haberleşme	1.71	1.34	1.67	2.60
Eğlence ve Kültür	6.63	8.25	7.48	4.97
Eğitim	7.22	7.73	13.27	7.73
Lokanta ve Oteller	14.98	13.54	14.36	13.93
Çeşitli Mal ve Hizmetler	8.52	12.33	6.80	16.43

Mal ve hizmet grubu fiyatlarında 2005 ve 2006 yıllarında üçer aylık dönemler itibarıyla gözlemlenen yüzde artış oranları aşağıda Tablo halinde verilmektedir.

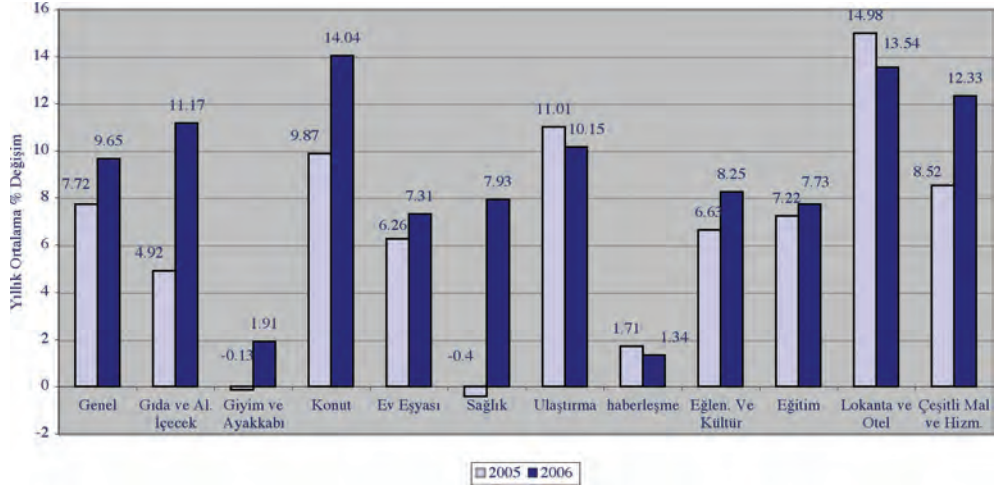
TABLO III.7.6.
MAL VE HİZMET GRUBU FİYATLARI
(Üçer Aylık Yüzde Değişim)

	2005					2006				
	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık
TÜFE	0,83	1,74	1,30	3,65	7,72	1,25	3,58	1,69	2,81	9,65
1. Mallar	-0,24	1,16	0,80	4,42	6,21	0,80	3,67	0,88	3,10	8,69
Enerji	1,73	0,73	3,81	1,20	7,65	2,63	4,94	0,69	1,92	10,52
İşlenmemiş Gıda	3,61	-7,87	0,25	11,12	6,34	8,81	-3,67	1,83	5,81	12,94
Enerji ve İşlenmemiş Gıda Dışı Mallar	-1,94	3,91	-0,05	3,79	5,71	-2,01	5,54	0,67	2,70	6,93
Dayanıklı Mallar	-0,37	3,61	-0,80	4,41	6,91	-1,66	8,69	1,34	-1,58	6,61
Dayanıklı Mallar (Altın Fiy.Hariç)	1,86	3,66	-1,86	2,23	5,94	-3,04	5,40	2,84	-2,20	2,78
Yarı Dayanıklı Mallar	-3,38	5,75	-1,10	3,76	4,85	-3,65	9,14	-2,14	4,75	7,81
Dayanaksız Mallar	2,11	-2,58	2,60	4,91	7,07	4,64	-1,12	3,01	3,04	9,82
2. Hizmetler	3,85	2,77	3,65	1,87	12,68	2,41	3,36	3,83	2,09	12,21
Kira	4,26	3,74	7,06	4,04	20,48	4,08	3,69	6,67	4,25	20,01
Lokanta ve Oteller	5,19	2,65	3,29	3,09	14,98	3,02	4,25	3,40	2,24	13,54
Ulaştırma Hizmetleri	7,87	2,04	6,00	1,11	17,97	1,27	1,36	6,26	3,50	12,89
Diğer Hizmetler	1,75	2,73	1,72	0,56	6,92	1,80	3,32	2,32	0,76	8,45

Kaynak: TCMB

**ANA HARCAMA GRUPLARI İTİBARIYLA
TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI**
(Oniki Aylık Ortalama % Değişme)

Özel kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi göstergelerinde son iki yıllık sürede üçer aylık dönemler itibariyle meydana gelmiş olan gelişmeler aşağıda verilmektedir. Finansal piyasalarda yaşanan ve YTL.'nin değer kaybına yol açan dalgalanmanın etkileri 2006 yılının ikinci çeyreğine ilişkin olarak verilen dönemsel fiyat artışlarında belirgin bir şekilde izlenebilmektedir.

TABLO III.7.7.
ÖZEL KAPSAMLI TÜFE GÖSTERGELERİ
(Üçer Aylık Yüzde Değişim)

	2005					2006				
	I	II	III	IV	Yıllık	I	II	III	IV	Yıllık
TÜFE	0.836	1.74	1.30	3.65	7.72	1.25	3.58	1.69	2.81	9.65
A. Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	2.06	1.84	2.75	1.48	8.39	2.31	2.79	3.23	1.36	10.04
B. İşlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE	0.37	2.95	1.58	2.68	7.78	0.12	4.79	1.67	2.38	9.21
C. Enerji hariç TÜFE ^{0.67}	1.94	0.89	4.07	7.75	1.01	3.38	1.86	2.96	9.51	
D. İşlenmemiş gıda ürünleri ve enerji hariç TÜFE	0.09	3.44	1.14	2.98	7.84	-0.38	4.77	1.86	2.47	8.95
E. Enerji, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	0.59	2.05	-0.16	4.00	6.58	0.74	3.62	1.98	3.16	9.82
F. Enerji, alkollü içecekler, tütün ürünleri, fiyatları yönetilen yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler hariç TÜFE	0.30	2.23	-0.33	4.45	6.75	1.75	3.82	1.86	3.39	11.25
G. Enerji, alkollü içecekler, tütün ürünleri, fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler ve işlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE	-0.38	3.98	-0.32	3.25	6.61	0.26	5.59	1.88	2.91	10.99
H. Enerji, alkollü içecekler ve tütün ürünleri, işlenmemiş gıda ve altın hariç TÜFE	0.17	3.70	-0.28	2.56	6.23	-0.96	4.76	2.19	2.70	8.89

Kaynak: TCMB

2007 Yılında Fiyat hareketleri

2007 yılının ilk çeyreğinde yıllık enflasyonda gözlenen yükseliş eğilimi kalıcı olmamış ve enflasyon ikinci çeyrekle beraber düşme eğilimi içersine girerek belirsizlik aralığının içine çekilmiştir. Tüketici fiyatları yılın ikinci çeyreğinde yüzde 1.47 ile son üç yıldaki en düşük artışı sergilemiştir. 2006 yılı Haziran ayından itibaren Merkez Bankasıncı uygulanan parasal sıkılaştırma politikasının fiyat düzeyleri üzerindeki etkilerinin, özellikle hizmet ve dayanıklı tüketim malları fiyatları yoluyla, enflasyon haddi üzerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

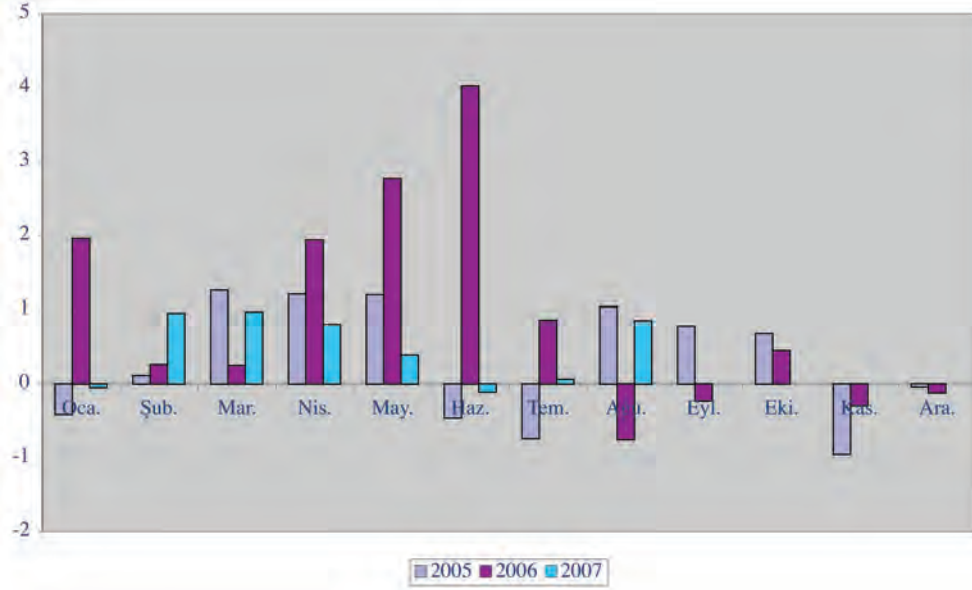
Ağustos ayı itibariyle üretici fiyat endeksi ÜFE (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 3.93 ve 2006 yılının aynı ayına göre yüzde 3.72 oranında, enflasyon hedefinin altında, bir yükselme göstermiştir. Oniki aylık ortalamalara göre ise Ağustos ayı itibariyle ÜFE artış oranı yüzde 8.29 olmuştur.

TABLO III.7.8.
2007 YILI ÜFE DEĞİŞİM ORANLARI
(Ağustos Ayı İtibariyle % değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Ağustos Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	3.93	3.72	8.29
Tarım	10.07	8.99	5.15
Sanayi	2.57	2.55	9.01
Madencilik, Taşocakçılığı	18.46	3.59	9.72
İmalat Sanayii	2.30	1.44	8.11
Elektrik, Gaz , Su	4.48	18.17	21.85

Geçen yılın aynı ayına göre fiyat artışının en yüksek olduğu sanayi alt sektörleri elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı (% 20.09), metal cevheri (% 13.47), gıda ürünleri ve içecek imalatı (% 10.92), maden kömürü ve linyit (% 10.63) üretimi alanları olmuştur.

Bir Önceki Aya Göre Üretici Fiyatları Değişim Oranı (%)

Tüketici fiyatlarında da benzer bir gelişme yaşanmış ve belirgin bir düşme eğilimi gözlenmiştir. Yine Ağustos ayı itibariyle tüketici fiyat endeksi (TÜFE) (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 3.11 oranında bir yükselme kaydederken, son oniki aylık dönemde yüzde 7.39 oranında yükselmiş, oniki aylık ortalamalara göre TÜFE artışı ise yüzde 9.46 olmuştur.

TABLO III.7.9.
2007 YILI TÜKETİCİ FİYATLARI DEĞİŞİM ORANLARI (TÜFE)
(Ağustos Ayı İtibariyle % Değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayna Göre	Bir Önceki Yılın Temmuz Ayna Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	3.13	7.39	9.46
Gıda ve alkolsüz içecekler	4.94	12.39	11.91
Alkollü içecekler ve tütün	10.01	10.23	8.32
Giyim ve Ayakkabı	-8.10	6.01	3.76
Konut	4.46	9.04	12.46
Ev Eşyası	4.56	6.28	9.51
Sağlık	2.06	4.22	6.84
Ulaştırma	2.58	0.93	7.32
Haberleşme	-2.64	-3.19	0.69
Eğlence ve Kültür	-0.10	1.37	6.50
Eğitim	3.99	7.66	7.82
Lokanta, Otel	5.84	10.30	12.45
Diğer	1.95	1.58	8.82

TABLO III.7.10.
TÜKETİCİ FİYATLARI (TÜFE)
(Aylık % Değişim, 2003 = 100)

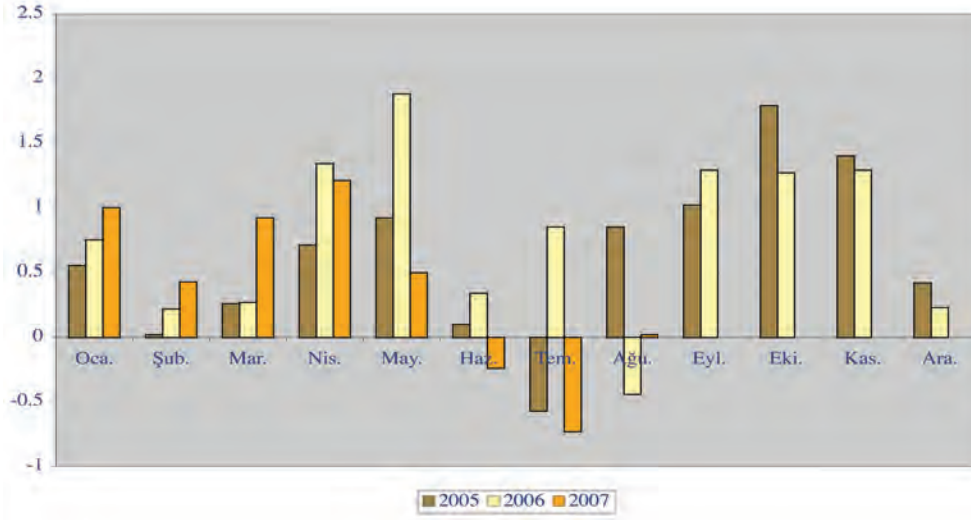
	Yıl	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temm.	Ağustos
Bir Önceki Aya Göre Değişim	2005	0.55	0.02	02.6	0.71	0.92	0.10	-0.57	0.85
	2006	0.75	0.22	0.27	1.34	1.88	0.34	0.85	-0.44
	2007	1.00	0.43	0.92	1.21	0.50	-0.24	-0.73	0.02
Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim	2005	0.55	0.57	0.83	1.55	2.49	2.59	2.00	2.87
	2006	0.75	0.97	1.25	2.60	4.53	4.88	5.76	5.30
	2007	1.00	1.44	2.36	3.60	4.12	3.87	3.11	3.13
Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim	2005	9.23	8.69	7.94	8.18	8.70	8.95	7.82	7.91
	2006	7.93	8.15	8.16	8.83	9.86	10.12	11.69	10.26
	2007	9.93	10.16	10.86	10.72	9.23	8.60	6.90	7.39
12 Aylık Ortalamalara Göre Değişim	2005	8.50	8.44	8.40	8.42	8.53	8.69	8.68	8.64
	2006	8.07	8.03	8.05	8.11	8.21	8.32	8.64	8.84
	2007	9.76	9.92	10.15	10.30	10.24	10.11	9.70	9.46

Yukarıda verilen rakamlardan görüleceği üzere 2007 yılında enflasyon süreci, Şubat-Nisan döneminde yükseldikten sonra, mevsimsel etkilerin de devreye girmesiyle, daha sonraki aylarda düşme eğilimi içine girmiştir.

Son on iki aylık dönemde TÜFE’de en yüksek fiyat artışları sırasıyla, yüzde 12.39 oranıyla gıda ve alkolsüz içeceklerde, yüzde 10.30 oranıyla lokanta ve otel hizmetlerinde ve yüzde 10.23 oranıyla alkollü içecekler ve tütün grubunda gerçekleşmiştir.

Son üç yıllık dönemde aylar itibarıyla bir önceki aya göre tüketici fiyatları endeksinde (TÜFE) gözlenen değişimler aşağıda Grafik halinde verilmektedir.

Bir Önceki Aya Göre Tüketici Fiyatları Değişim Oranı (%)

Ağustos 2007 ayı itibariyle “Özel kapsamlı TÜFE Göstergeleri”nde gerçekleşen değişimler ise şu şekildedir.

Grup	Bir Önceki Aya Göre	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
A	0.55	4.43	6.68	9.34
B	-0.38	2.88	6.15	8.70
C	0.01	3.21	8.10	9.72
D	-0,36	2.93	6.73	8.87
E	0.02	2.79	7.99	9.83
F	0.16	3.58	9.14	10.97
G	-0.25	3.33	7.75	10.27
H	-0.42	2.46	6.73	8.80